ACTA ELECTRONICA UNIVERSITATIS LAPPONIENSIS 451

Tarja Kemppainen

Sosiaalityöntekijä tapaustutkijana ja metodisena toimijana

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 451

TARJA KEMPPAINEN

Sosiaalityöntekijä tapaustutkijana ja metodisena toimijana

Akateeminen väitöskirja, joka Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston Fellman-salissa marraskuun 28. päivänä 2026 klo 12.

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2026

Lapin yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Väitöskirjan ohjaajat:
Professori Merja Laitinen, Lapin yliopisto
Professori emerita Anneli Pohjola, Lapin yliopisto

Väitöskirjan esitarkastajat:
Professori emeritus Pauli Niemelä, Itä-Suomen yliopisto
Professori Aini Pehkonen, Itä-Suomen yliopisto

Vastaväittäjä:
Professori emeritus Pauli Niemelä, Itä-Suomen yliopisto

Taitto: Sisältö- ja suunnittelupalvelut, PunaMusta Oy

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 451

ISBN 978-952-337-584-0
ISSN 1796-6310

Sähköisen väitöskirjan pysyvä osoite:
https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-584-0

Tiivistelmä

Tarja Kemppainen
Sosiaalityöntekijä tapaustutkijana ja metodisena toimijana
Rovaniemi, Lapin yliopisto 2026, 330 sivua
Acta electronica Universitatis Lapponiensis 451
Väitöskirja: Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
ISBN 978-952-337-584-0
ISSN 1796-6310

Tutkimukseni tavoitteena on muodostaa kokonaisvaltaista jäsennystä tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuudesta. Tutkin, miten tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi rakentuu käytännössä, millaista metodisuutta sosiaalityöntekijältä edellytetään ja miten tämä määrittää sosiaalityön metodista ydintä.

Tutkimus muodostuu viidestä osatutkimuksesta ja yhteenveto-osasta. Osatutkimuksissa tarkastellaan asiakkaan arvokasta kohtaamista, sosiaalityön interprofessionaalista asiantuntijuutta, sosiaalityötä osana yhteiskunnallista kehitystä, sosiaalialan osaamista sekä vaikuttavuuden arviointia käytännön sosiaalityössä. Osatutkimukset perustuvat erilaisiin aineistoihin ja lähestyvät tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuutta asiakastyön, ammatillisen tiedonmuodostuksen, professionaalisen asiantuntijuuden ja sosiaalityön yhteiskunnallisen tehtävän näkökulmista.

Teoreettisesti tutkimus kiinnittyy sosiaalityön klassiseen casework-perinteeseen, erityisesti Mary Richmondin (1917) sosiaalisen diagnoosin käsitteeseen, sekä tämän perinteen uudelleentulkintaan nykyisen sosiaalityön kontekstissa. Tutkimus pohjautuu postmoderniin tietokäsitykseen ja hermeneuttiseen lähestymistapaan. Tieto ymmärretään sosiaalisesti, historiallisesti ja tulkinnallisesti muotoutuvana, ja ymmärtäminen perustuu osien ja kokonaisuuden väliseen vuorovaikutukseen. Yhteenveto-osassa sovellan hermeneuttista meta-analyysiä ja metasynteesiä. Meta-analyysissä tarkastelen osatutkimusten tuloksia suhteessa toisiinsa ja aikaisem-

paan tutkimukseen. Analyysin pohjalta muodostan metasynteesin tapauskohtaisen sosiaalityön metodisesta kokonaisuudesta.

Tutkimuksen tulosten perusteella tapauskohtainen sosiaalityö jäsentyy seitsemän toisiinsa kytkeytyvän metodisen ulottuvuuden kautta: tarve, tehtävä, kohtaaminen, tulkinta, sosiaalinen diagnoosi, toiminta ja vaikuttavuus. Ulottuvuudet eivät muodosta lineaarisesti eteneviä työvaiheita, vaan ne kietoutuvat tapauskohtaisessa työskentelyssä toisiinsa ja muodostavat hermeneuttisesti rakentuvan kokonaisuuden. Prosessissa mikro-, meso- ja makrotason tekijät limittyvät. Eettisyys läpäisee koko prosessin ja suuntaa sosiaalityöntekijän tiedonmuodostusta, tulkintaa, harkintaa, toimintaa ja vaikuttavuuden arviointia.

Metasynteesin perusteella tulkinta ja sosiaalinen diagnoosi muodostavat tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen ytimen. Tulkinnassa sosiaalityöntekijä muodostaa eri lähteistä rakentuvasta tiedosta kontekstuaalista ymmärrystä tapauksesta ja suhteuttaa asiakkaan elämäntilanteen siihen vaikuttaviin yhteisöllisiin, palvelujärjestelmällisiin ja yhteiskunnallisiin ehtoihin. Sosiaalinen diagnoosi rakentuu tämän tulkinnan pohjalta tapauskohtaisena synteesinä, joka kokoaa ymmärrystä tilanteesta, jäsentää muutoksen tarvetta ja muodostaa perustan työskentelyn suunnalle ja toiminnalle. Näin ymmärrettynä sosiaalinen diagnoosi tarkoittaa sosiaalityölle ominaista kokonaisvaltaista, kontekstuaalista ja relationaalista tulkintaa ihmisen elämäntilanteesta, erotuksena ihmisen luokittelusta tai lääketieteellisen diagnoosin kaltaisesta määrittelystä.

Tulkintaan ja sosiaaliseen diagnoosiin rakentuva sosiaalityön metodinen ydin edellyttää sosiaalityöntekijältä tutkivaa ja reflektiivistä metodista toimijuutta. Tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijä voidaan ymmärtää tapaustutkijana ja metodisena toimijana, joka tuottaa, tulkitsee, yhdistää ja soveltaa tietoa situationaalisissa, relationaalisissa ja eettistä harkintaa edellyttävissä tapauskohtaisissa tilanteissa. Tapaustutkijana sosiaalityöntekijä tunnistaa tiedon rajallisuuden, arvioi sen merkitystä tapauskohtaisesti ja tekee sen perusteella perusteltuja ratkaisuja. Metodisuus ei siten palaudu yksittäisiin menetelmiin tai ennalta määrättyihin työvaiheisiin, vaan tarkoittaa kykyä rakentaa tilanteeseen suhteutettua ammatillista toi-

mintaa tiedonmuodostuksen, eettisen harkinnan ja reflektiivisen toimijuuden pohjalta.

Tutkimukseni tuottaa käsitteellistä jäsennystä sosiaalityöntekijästä tapaustutkijana ja metodisena toimijana. Tapaustutkijuus yhdistää sosiaalityöntekijän tiedonmuodostuksen, tulkinnan, eettisen harkinnan ja reflektiivisen toiminnan tapauskohtaiseksi metodiseksi kokonaisuudeksi. Tutkimus tuo sosiaalisen diagnoosin osaksi nykyistä sosiaalityön metodista keskustelua ja jäsentää sen tulkinnan ja toiminnan väliseksi sillaksi sosiaalityön käytännössä.

Avainsanat: tapauskohtainen sosiaalityö, tapaustutkija, metodisuus, metodinen toimijuus, tulkinta, sosiaalinen diagnoosi, hermeneuttinen meta-analyysi, metasynteesi

Abstract

Tarja Kemppainen
The Social Worker as a Casework Researcher and Methodical Actor
Rovaniemi, University of Lapland 2026, 330 pages
Acta electronica Universitatis Lapponiensis 451
Doctoral Thesis: University of Lapland, Faculty of Social Sciences
ISBN 978-952-337-584-0
ISSN 1796-6310

The aim of my study is to form a comprehensive framework of the methodological practice of case-based social work. I examine how the methodical process of case-based social work is built in practice, what kind of methodological practice is required of a social worker and how this determines the methodical core of social work.

The study consists of five sub-studies and a summary section. The sub-studies examine valuable encounters with the client, the interprofessional expertise of social work, social work as part of societal development, competence in the social services sector and the assessment of impact in practical social work. The sub-studies are based on various data sources and approach the methodological practice of case-based social work from the perspectives of client work, professional knowledge formation, professional expertise and the societal task of social work.

Theoretically, the study is linked to the classical casework tradition of social work, especially to the concept of social diagnosis by Mary Richmond (1917), and to the reinterpretation of this tradition in the context of current social work. This research is based on a postmodern concept of knowledge and a hermeneutic approach. Knowledge is understood as socially, historically and interpretatively formed, and understanding is based on the interaction between parts and the whole. In the summary section, I apply a hermeneutic meta-analysis and metasynthesis. In the meta-analysis, I examine the results of the sub-studies in relation to both one another

and previous research. Based on the analysis, I form a metasynthesis of the methodological entity of case-based social work.

Based on the results of the study, case-based social work is structured through seven interlinked methodological dimensions: need, task, encounter, interpretation, social diagnosis, action and impact. The dimensions do not form linear work stages, but they are intertwined in case-based social work and form a hermeneutically constructed entity. Micro, meso, and macro-level factors overlap in this process. Ethics permeates the entire process and guides the social worker's knowledge formation, interpretation, discretion, actions, and impact assessment.

Based on my metasynthesis, interpretation and social diagnosis form the methodological core of case-based social work. In the context of interpretation, the social worker forms a contextual understanding of the case from information obtained from different sources and relates the client's life situation to the communal, service system and societal conditions affecting it. Social diagnosis is built on this interpretation as a case-based synthesis that brings together an understanding of the situation, structures the need for change and forms the basis for the direction and activities of the work. When understood in this way, a social diagnosis refers to a holistic, contextual and relational interpretation of a person's life situation that is characteristic of social work, in contrast to the classification of a person or a definition similar to a medical diagnosis.

The methodological core of social work, which is built on interpretation and social diagnosis, requires research-based and reflective methodical agency from the social worker. Based on the study, a social worker can be understood as a casework researcher and a methodical actor who produces, interprets, combines and applies knowledge in situational, relational and case-based situations that require ethical consideration. As a casework researcher, a social worker recognises the limitations of knowledge, assesses its significance on a case-by-case basis and makes justified decisions based on this. A methodological practice is not about individual methods or predetermined work stages, but means a person has the ability to build professional activities that are proportionate to the situation

based on knowledge formation, ethical consideration and reflective agency.

My research offers a conceptual framework of the social worker as a casework researcher and a methodical actor. Being a casework researcher combines the social worker's knowledge formation, interpretation, ethical consideration and reflective actions into a case-based methodological entity. The study brings the social diagnosis into current discussion on the methodology of social work and structures it as a bridge between interpretation and action in practical social work.

Keywords: case-based social work, casework researcher, methodological practice, methodical agency, interpretation, social diagnosis, hermeneutic meta-analysis, metasynthesis

Esipuhe

Kun kirjoitimme Merjan kanssa tämän väitöskirjan ensimmäistä osatutkimusta *Asiakkaan arvokas kohtaaminen*, alle kymmenvuotias tyttäreni kysyi, mitä oikein kirjoitan. Kerroin tutkivani hyvän ja arvostavan kohtaamisen merkitystä sosiaalityössä. Hän tuhahti ja ihmetteli, pitääkö noin yksinkertaisesta asiasta kirjoittaa noin monta sivua. Eikö ole itsestään selvää, että kaikkia ihmisiä pitää kohdella hyvin?

Tyttäreni ei sitä silloin tiennyt, mutta hän osui kysymyksellään johonkin, jota olen pohtinut koko työurani. Mitä sosiaalityö oikeastaan on? Ja miten sosiaalityöllä voidaan auttaa ihmistä silloin, kun elämässä on vaikeaa ja omat voimat eivät riitä?

Oma matkani sosiaalityön parissa alkoi 1990-luvun puolivälissä, aika tarkalleen 30 vuotta sitten. Olen työskennellyt lähes koko työurani Lapin yliopiston sosiaalityön oppiaineessa, muutamaa Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa vietettyä tutkija-sosiaalityöntekijän vuotta lukuun ottamatta. Olen tutkinut, opettanut, kehittänyt, suunnitellut ja koordinoinut – ja ennen kaikkea keskustellut sosiaalityöstä. Jälkikäteen ajatellen olisi ehkä kannattanut myös kirjoittaa hieman enemmän, niin tämäkin väitöskirja olisi saattanut valmistua aikaisemmin.

Suurimmat kiitokseni tämän väitöskirjan valmistumisesta kuuluvat ohjaajilleni ja pitkäaikaisille kollegoilleni professori Merja Laitiselle ja professori emerita Anneli Pohjolalle. Merja, ilman määrätietoista patisteluasi tämä työ olisi tuskin koskaan valmistunut. Anneli, ilman asiantuntemustasi – ja sitä keväistä hiihtolenkkiä Kemijoen jäällä vuonna 2024 – metodisuus ei ehkä koskaan olisi avautunut minulle. Olette ohjanneet minua lempeästi, kannustaneet ja kestäneet myös epätoivon purkauksiani. Kiitos, ettette antaneet minun luovuttaa.

Kiitän Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan määräämiä esitarkastajia professori emeritus Pauli Niemelää ja professori Aini Pehkosta asiantuntevista ja rakentavista lausunnoista, jotka auttoivat minua merkittävästi käsikirjoituksen viimeistelyssä ja sen puutteiden korjaamisessa. Kiitos Paulille vastaväittäjäkseni lupautumisesta.

Kiitän professori Kyösti Urposta, professori Simo Koskista, lehtori Ulla-Maija Rantalaihoa ja yliopistonlehtori Liisa Hokkasta kaikista niistä opeista, joita olen Teiltä vuosien varrella saanut. Yksi sosiaalityöntekijä kehotti minua kerran tulemaan alas yliopiston norsunluutornista. Kommentti jäi mieleeni – eikä ehkä aivan syyttä, sillä oma kokemukseni käytännön sosiaalityöstä on vähäinen. Onneksi ympärilläni on ollut ihmisiä, jotka ovat auttaneet minua kurkistamaan tornista ulos ja välillä tulemaan sieltä alaskin. Kiitän Posken asiantuntijoita siitä, että kauttanne pääsin osaksi käytännön sosiaalityötä, sekä Sosnetin toimijoita yhteisistä työvuosista.

Tämän tutkimuksen tärkeimpiä mahdollistajia ovat olleet tutkimuksiini osallistuneet sosiaalityöntekijät ja asiakkaat. Ilman Teidän kokemuksianne, ajatuksianne ja haluanne osallistua tutkimuksiin ei olisi osatutkimuksia eikä tätä väitöskirjaa. Lämmin kiitos Teille. Kiitän myös kolmea väitöskirjaani sen viimeistelyvaiheessa kommentoinutta sosiaalityöntekijää ajastanne ja arvokkaista kommenteistanne.

Tutkiminen on ollut myös yhdessä kirjoittamista. Kiitän kanssakirjoittajiani Merjaa, Annelia, Pekkaa, Astaa, Mariaa, Ninaa, Lauraa, Heliä, Susannaa, Leenaa, Petriä, Suvia, Artoa, Saria, Miiaa ja Tuijaa. Jokainen Teistä on jättänyt jälkensä myös tähän kokonaisuuteen.

Kiitän lämpimästi Lapin yliopiston sosiaalityön oppiaineen kollegoitani yhteisistä vuosista ja työstä. Erityiskiitos Sannalle ja Marjolle – kanssanne olen saanut jakaa vuosien varrella työn lisäksi myös elämän iloja ja suruja.

Väitöskirjani olisi toki voinut valmistua jo paljon aikaisemmin. Ainakin teoriassa. Se olisi edellyttänyt määrätietoisempaa pyrkimistä akateemisella uralla eteenpäin. Minulla ei kuitenkaan ollut kiire. Minulla oli mielenkiintoinen työ, josta pidin, ja ennen kaikkea Aatu, Iida ja Roosa. Halusin yrittää olla heille paras mahdollinen äiti. Tätä valintaa minun ei ole tarvinnut katua.

Viimeiset kaksi vuotta tämä rakas lapsipuoli, jolla on ollut monta nimeä, on kulkenut mukanani lähes kaikkialla – tai ainakin tietokone on: maalla, merellä ja ilmassa, Alpeilla ja Aasiassa ja jopa mopon päällä. Väitöskirjaa on kutsuttu ainakin Norsunluutorniksi ja Iisakin kirkoksi. Ensimmäisestä olen yrittänyt tulla alas, ja jälkimmäinenkin näyttää viimein valmistuvan.

Kiitän rakkaita Kottaraisiani Merviä, Kaisaa, Jaanaa ja Mairea sekä Päiviä, Marjoa ja Annea. Ystävyytenne on minulle tärkeää.

Kiitän äitiäni ja isääni. Äiti, sinun luottamuksesi ja uskosi minuun ovat kantaneet minua senkin jälkeen, kun et enää ole ollut täällä meidän kanssamme. Tiedän, että seuraat tätä kaikkea sieltä jostakin ja että olisit minusta ylpeä.

Kale, olet näiden kahden vuoden aikana ehtinyt useamman kerran huomauttaa, kuinka monta kerrostaloa samassa ajassa olisi jo rakennettu. Olet luultavasti oikeassa – varsinkin kun ajattelee, kuinka monta niistä olisi ehtinyt valmistua jo tämän viimeisen pilkunviilaamisen aikana. Kiitos, että olet jaksanut kulkea rinnallani ja sietää minua ja sitä, että tietokone on ollut matkaseuralaisemme. Nyt kun Iisakin kirkko viimein valmistuu, lupaan, että seuraaville matkoille lähdemme ilman sitä. Kiitos, että olet.

Aatulle, Iidalle ja Roosalle kuuluvat kaikkein rakkaimmat kiitokseni. Olen Teistä suunnattoman ylpeä ja onnellinen. Kiitos, että olette.

Ja kun palaan tyttäreni vuosien takaiseen kysymykseen, voisin nyt vastata hänelle: kyllä, siitä piti kirjoittaa vielä näinkin monta sivua lisää.

Yksinkertaiset asiat ovat usein kaikkein tärkeimpiä. Kuten se, miten ihminen kohdataan – ja miten monesta asiasta ja ihmisestä voikaan olla kiitollinen.

Rovaniemellä 23.9.2026
Tarja Kemppainen

Osajulkaisuluettelo

Väitöskirjan yhteenveto-osa perustuu seuraaviin alkuperäisjulkaisuihin, joihin viitataan tekstissä osajulkaisun perässä olevalla nimellä.

I Laitinen, M., & Kemppainen, T. (2010). Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Asiakkuus sosiaalityössä* (s. 138–177). Gaudeamus. ”Kohtaaminen -osatutkimus”

II Laitinen, M., Kemppainen, T., Lakkala, S., Kauppi, A., Veikanmaa, S., Välimaa, M., & Turunen, T. (2018). Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus: tapausesimerkkinä koulun sosiaalityö. Teoksessa T. Juvonen, J. Lindh, A. Pohjola & M. Romakkaniemi (toim.), *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus* (s. 154–181). UNIpress. ”Asiantuntijuus -osatutkimus”

III Pohjola, A., Kemppainen, T., Niskala, A., & Peronius, N. (2019). Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehityskulkua. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen, A. Niskala & N. Peronius (toim.), *Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö* (s. 23–54). Vastapaino. ”Yhteiskunnallisuus -osatutkimus”

IV Kemppainen, T., Arola, H., Helavirta, S., Martin, M., Niskala, A., Seppälä, L., Tiitinen, L., & Vuorijärvi, P. (2018). Sosiaalialan osaaminen Lapissa. Teoksessa T. Juvonen, J. Lindh, A. Pohjola & M. Romakkaniemi (toim.), *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus* (s. 184–210). UNIpress. ”Osaaminen -osatutkimus”

V Kemppainen, T., & Ojaniemi, P. (2012). Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen & S. Väyrynen (toim.), *Sosiaalityön vaikuttavuus* (s. 43–64). LUP Lapin yliopistokustannus. ”Vaikuttavuus -osatutkimus”

Artikkelien I — V käyttöön väitöskirjan osajulkaisuina on saatu kustantajien lupa.

Kuvio- ja taulukkoluettelo

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Hermeneuttinen lähestymistapa, meta-analyysi ja metasynteesi tässä tutkimuksessa.
Kuvio 2. Meta-analyysin eteneminen osatutkimuksista metasynteesiin hermeneuttisena tulkintaprosessina.
Kuvio 3. Tutkimuksellinen viitekehys ja metasynteesin rakentuminen.
Kuvio 4. Tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi.
Kuvio 5. Tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen ydin metasynteesin tuloksena.

Taulukkoluettelo

Taulukko 1. Tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuuden kannalta keskeisiä jäsennyksiä.
Taulukko 2. Tutkimuksen filosofinen, käsitteellinen ja metodologinen jäsennys.
Taulukko 3. Osatutkimuksien tutkimustehtävät, keskeiset käsitteet, tutkimusaineistot ja -menetelmät.
Taulukko 4. Osatutkimusten anti tapauskohtaisen sosiaalityön metodiseen kokonaisuuteen.
Taulukko 5. Tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen prosessin keskeiset ulottuvuudet.
Taulukko 6. Tutkimusprosessin ja tapauskohtaisen sosiaalityön tutkimuksellisen tiedonmuodostuksen rinnakkaisuus.

Sisällys

Tiivistelmä **3**

Abstract **6**

Esipuhe **9**

1 Johdanto **15**

2 Sosiaalityön yhteiskunnalliset ja tutkimukselliset lähtökohdat **27**
2.1 Ammatillisen sosiaalityön synty ja suomalaiset erityispiirteet 28
2.2 Lähtökohtana tapauskohtainen sosiaalityö 34
2.3 Tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuus 43

3 Tutkimuksen toteutus **53**
3.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset 53
3.2 Tietoteoreettiset ja metodologiset lähtökohdat 55
3.3 Tutkimusaineistojen kuvaus 64
3.4 Reflektiivinen tulkinta ja analyysin rakentuminen 77
3.5 Eettinen pohdinta ja tutkijan positio 83

4 Osatutkimusten keskeiset tulokset **88**
4.1 Asiakkaan arvokas kohtaaminen 89
4.2 Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus 91
4.3 Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehityskulkua 94
4.4 Sosiaalialan osaaminen 97
4.5 Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä 100
4.6 Osatutkimusten yhteenveto 103

5 Tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuuden jäsennys **105**
5.1 Tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi 105
5.2 Sosiaalityöntekijä tapaustutkijana 129
5.3. Tulkinta ja sosiaalinen diagnoosi sosiaalityön metodisena ytimenä 136

6 Johtopäätökset **141**

Epilogi **156**

Lähteet **160**

1 Johdanto

Ensimmäisessä tutkimusjulkaisussani *Sosiaalityö epävarmuuden oloissa*, jonka kirjoitin yhdessä Simo Koskisen, Anneli Pohjolan ja Kyösti Urposen kanssa, totesimme lähes kolmekymmentä vuotta sitten (Kemppainen ym. 1998, 12): ”Sosiaalityö on oman aikansa tuottama vastaus vallitsevan yhteiskunnan haasteisiin. Se, millaiseksi toiminta-alue suuntautuu, on yhteydessä ajan sosiaalisiin ongelmiin, yhteiskunnan taloudellisiin, sosiaalisiin ja poliittisiin rakenteisiin ja prosesseihin sekä teoreettisiin käsityksiin sosiaalityöstä […] Täyttä yksimielisyyttä ei vallitse siitä, missä yhteiskunnassa elämme, ja mitä sosiaalityö on tai mitä sen tulisi olla.”

Sen jälkeen olen seurannut sosiaalityöstä käytävää keskustelua tutkijana, opettajana ja sosiaalityön kehittäjänä. Tuolloin esitetyt kysymykset tuntuvat edelleen ajankohtaisilta, vaikka epävarmuutta tuottavat tekijät ja sosiaalityön toimintaympäristö ovat muuttuneet. Tarve määritellä sosiaalityön tehtävää, asemaa ja tietoperustaa on toistunut keskusteluissa vuosikymmenestä toiseen. Sosiaalityön voikin tässä mielessä sanoa toimineen jatkuvan muutoksen ja epävarmuuden oloissa (Pohjola ym. 2019). Onkin aiheellista kysyä, millaisena sosiaalityön tilanne näyttäytyy tänään.

Yksittäisen sosiaalityön asiakkaan elämäntilanne ja siinä ilmenevät vaikeudet ovat sidoksissa laajempiin yhteiskuntapoliittisiin rakenteisiin (esim. Payne 2014; Dominelli 2004). Suomessa eriarvoisuuden ja huono-osaisuuden kehitys on herättänyt viime vuosina kasvavaa huolta (esim. Saari 2020; 2025). Kuilu poliittisen eliitin ja heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten välillä on kasvanut (Hautala ym. 2026). Samalla hyvinvointivaltion universaalisuudesta ja kyvystä turvata ihmisten toimeentuloa on käyty kriittistä keskustelua. Elinkustannusten nousu ja sosiaaliturvaan tehdyt muutokset ovat heikentäneet erityisesti pienituloisten, työttömien, opiskelijoiden, yksinhuoltajien ja lapsiperheiden arjessa selviytymistä (Mukkila ym. 2025). Nykyisen hallitusohjelman tavoitteena on rakentaa ”vahva ja välittävä Suomi”, joka kestää maailman myrskyissä (Valtioneuvosto 2023), mutta samanaikaisesti hyvinvointipalveluihin kohdistuneet

säästötoimet ovat lisänneet monien ihmisten arjen epävarmuutta. Myös globalisoituvan talouden, sotien, ilmastokriisin, pakolaisuuden ja lisääntyneen väkivallan synnyttämä turvattomuus heijastuu suomalaiseen yhteiskuntaan ja ihmisten arkeen sekä tuo uusia haasteita sosiaalityöhön.

Toimintaympäristön muutoksia lisää myös vuonna 2023 Suomessa toteutettu merkittävä kansallinen hallinnollinen uudistus, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämisvastuu siirtyi kunnilta hyvinvointialueille. Uudistuksen tavoitteena oli turvata kaikille Suomessa asuville yhdenvertaiset ja laadukkaat palvelut, kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja, parantaa palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta sekä vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen yhteensovittamista ja eri ammattiryhmien välistä yhteistyötä (HE 241/2020 vp, 188; Valtioneuvosto 2019, 153–155; STM 2021, 14–20; Tuulari & Kemppainen 2022, 263).

Käytännössä uudistus on tuonut esiin jännitteitä erityisesti sosiaalihuollon asemassa suhteessa terveydenhuoltoon sekä palvelujen yhteensovittamisessa (Pohjola & Muuri 2024; Heikkilä & Marjamäki 2024). Hyvinvointialueiden toiminnan alkuvaihetta ovat lisäksi leimanneet taloudelliset paineet, henkilöstökysymykset ja johtamisen haasteet, jotka ovat heijastuneet sosiaalityön toimintaedellytyksiin (Croell ym. 2024). Tutkimustulokset viittaavat myös siihen, ettei sosiaalihuollon ammattilaisten asiantuntijuutta hyödynnetä täysimääräisesti päätöksenteossa, eikä heidän työnsä arkea tunnisteta riittävästi johtotasolla (Hiltula ym. 2024, 85). Sosiaalihuolto ja sosiaalityö ovat jääneet uudistusta koskevassa poliittisessa keskustelussa ja hyvinvointialueiden päätöksenteossa terveydenhuoltoa vähäisemmälle huomiolle, mikä on nostanut esiin kysymyksiä sosiaalityön asiantuntijuuden hyödyntämisestä ja professionaalisesta asemasta uudistuvassa rakenteessa (Pohjola & Muuri 2024; Heikkilä & Marjamäki 2024). Sote-uudistuksen prosessi on siten tehnyt näkyväksi laajempia kysymyksiä sosiaalityön asemasta, asiantuntijuudesta ja professionaalisuudesta (Pohjola 2025).

Sosiaalityön kohtaamat ilmiöt ja ongelmat muuttuvat jatkuvasti, mikä edellyttää toimintatapojen uudelleenarviointia. Työn organisointi ja yhteistyösuhteet rakentuvat uusille perusteille samalla, kun juridiset reunaehdot

uudistuvat ja tietotekninen kehitys muokkaa työn tietopohjaa (Salovaara 2024). Sosiaalityö on kuitenkin perustehtävältään yhteiskunnan eri tasoilla toimiva, ihmisiä heidän elämäntilanteissaan tukeva auttamisen instituutio (Eskola 1991; Payne 2007). Muutoksen keskellä kysymys ei siten ole vain siitä, miten sosiaalityön tulee uudistua, vaan myös siitä, mistä sen tulee pitää kiinni ja miten sen perustehtävä ja eettiset periaatteet toteutuvat muuttuvissa toimintaympäristöissä (Banks 2004; 2006). Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö -teoksessa pohdimme tätä sosiaalityön haastetta: ”Murroksen aika monine vaateineen toimii tarpeellisena peilinä toiminnan omien lähtökohtien ja periaatteiden tarkistamisessa. Vaikka työtä onkin toimintaympäristön muutosten myötä monin tavoin uudistettava, sen ydin on tärkeä säilyttää, jotta suuntaa ei kadoteta” (Pohjola ym. 2019, 27).

Tätä muutoksen ja pysyvyyden välistä jännitettä tarkastelimme Yhteiskunnallisuus -osatutkimuksessa myös sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman ja perustehtävän näkökulmasta: ”Sosiaalityötä kantavina pilareina tulisi olla edelleen ja muutosten keskellä entistä vahvemmin ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden sekä heikoimmassa asemassa olevien puolustaminen” (Pohjola ym. 2019, 26). Kysymys sosiaalityön uudistumisesta ja samalla sen perustavista lähtökohdista kiinni pitämisestä muodostaa keskeisen lähtökohdan myös tälle tutkimukselle.

Sosiaalityön eettinen ulottuvuus korostuu erityisesti niukkuuden ja rakenteellisten paineiden keskellä. Väitöskirjani ensimmäisessä, Merja Laitisen kanssa kirjoittamassani Kohtaaminen -osatutkimuksessa korostimme, että taloudellisista syistä johtuva auttamismahdollisuuksien rajallisuus on eri asia kuin epäeettinen ammatillinen toiminta. Asiakkaan kunnioittava kohtaaminen, hyvä kohtelu ja hänen osallisuuttaan vahvistava sosiaalityö ovat mahdollisia myös niukkojen resurssien rajoittamassa toiminnassa. Samalla nostimme esiin kysymykset siitä, ketkä voivat saada yhteiskunnan tukea ja kuinka vahva tai heikko suomalainen hyvinvointivaltio tulevaisuudessa on (Laitinen & Kemppainen 2010, 145). Olen tutkimusta tehdessäni pohtinut sosiaalityöntekijän yhteiskunnallista roolia moraalin vartijana, yhteiskuntarauhan turvaajana, sosiaalisen asiantuntijana ja ennen kaikkea

kansalaisten perusarjen turvaajana sekä sitä, mitä tällainen rooli merkitsee sosiaalityölle professiona ja sosiaalityöntekijöille ammatillisina toimijoina.

Sosiaalityön tutkimuksessa asiakastyötä on pitkään jäsennetty prosessina, jonka vaiheita, tavoitteita ja menetelmiä on kuvattu erilaisista teoreettisista ja metodisista lähtökohdista (esim. Richmond 1917; Perlman 1957; Eskola 1991; Compton ym. 2005). Näissä jäsennyksissä sosiaalityön prosessiluonne on tunnistettu, mutta tapauskohtaisen sosiaalityön metodista kokonaisuutta ja sosiaalityöntekijän metodista toimijuutta niissä on tarkasteltu vähemmän systemaattisesti. Avoimeksi on jäänyt, miten tapauskohtainen työskentely rakentuu metodisena prosessina ja millaista metodisuutta se sosiaalityöntekijältä edellyttää.

Tutkimukseni pyrkii vastaamaan tähän tutkimusaukkoon muodostamalla teoreettisesti ja empiirisesti perusteltua kokoavaa käsitteellistä jäsennystä tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuudesta. Tutkimuksen keskiössä ovat tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi, sosiaalityöntekijän metodinen toimijuus ja sosiaalityön metodinen ydin. Sosiaalityöntekijää tarkastelen tapaustutkijana ja metodisena toimijana, joka tuottaa, tulkitsee, yhdistää ja soveltaa tietoa tapauskohtaisissa, situationaalisissa, relationaalisissa ja eettistä harkintaa edellyttävissä tilanteissa. Tutkimuksen tavoitteena on samalla lisätä ymmärrystä sosiaalityön käytännöistä ja vahvistaa tapauskohtaisen työskentelyn tiedollista ja metodista perustaa. Tavoitteena on, että tutkimuksen tuottama tieto palvelee sosiaalityöntekijöitä heidän työssään ja viime kädessä asiakkaita, joilla on oikeus parhaaseen mahdolliseen tietoon perustuvaan tukeen ja apuun.

Tapauskohtainen sosiaalityö tutkimuksen lähtökohtana

Tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen ytimen tarkastelu edellyttää sen jäsentämistä, mitä sosiaalityöllä tarkoitetaan ja millaisena sen perustehtävä eri määritelmissä näyttäytyy. Sosiaalityön määritelmät eivät ole vain kuvauksia toiminnasta, vaan ne heijastavat oman aikansa yhteiskunnallisia olosuhteita, käsityksiä sosiaalityön tehtävästä sekä siitä, millaiseen tietoon ja osaamiseen ammatillisen toiminnan nähdään perustuvan.

Vuonna 2003 sosiaali- ja terveysministeriön viranhaltija pyysi valtakunnallista sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnetia laatimaan kansallisen määritelmän sosiaalityölle. Kuuden yliopiston edustajat päätyivät määritelmään: ”Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalityöntekijän yliopistokoulutuksen saaneen ammattihenkilön toimintaa, joka perustuu tieteellisesti tutkittuun tietoon, ammatillis-tieteelliseen osaamiseen ja sosiaalityön eettisiin periaatteisiin. Sosiaalityöllä vahvistetaan hyvinvointia edistäviä olosuhteita, yhteisöjen toimivuutta sekä yksilöiden toimintakykyisyyttä. Työ on yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen sosiaalisten ongelmien tilannearviointiin ja ratkaisuprosesseihin perustuvaa kokonaisvaltaista muutostyötä, joka tukee ihmisten selviytymistä.” (Sosnet 2003.)

Sosiaalityön kansainväliset järjestöt IFSW ja IASSW hyväksyivät vuonna 2014 uuden sosiaalityön määritelmän, jonka suomennoksesta vastasi Sosnet-verkosto: ”Sosiaalityö on professio ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, kollektiivisen vastuun sekä moninaisuuden kunnioittamisen periaatteet ovat keskeisiä sosiaalityössä. Sosiaalityö kiinnittyy sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden teorioihin sekä alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen tietoon. Sosiaalityössä työskennellään ihmisten ja rakenteiden parissa elämän ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi.” (Sosnet 2014.)

Kansallisella ja kansainvälisellä määritelmällä on yhteisiä lähtökohtia: sosiaalityö ymmärretään tietoperustaisena ja eettisesti ohjautuvana toimintana, jonka tavoitteena on hyvinvoinnin edistäminen ja elämän ongelmatilanteiden ratkaiseminen (Sosnet 2003; 2014). Määritelmien painotuksissa on kuitenkin eroja. Vuoden 2003 kansallisessa määritelmässä korostuvat koulutetun ammattihenkilön toiminta, tieteellisesti tutkittu tieto ja ammatillinen osaaminen sekä tilannearvioinnin ja ratkaisuprosessien kautta jäsentyvä muutostyö. Vuoden 2014 kansainvälisessä määritelmässä sosiaalityö puolestaan määritellään sekä professioksi että tieteenalaksi, ja siinä korostuvat yhteiskunnallinen muutos, ihmisoikeudet, sosiaalinen

oikeudenmukaisuus sekä sosiaalityön tietoperustan moninaisuus. Määritelmien erilaiset painotukset kuvastavat sosiaalityön itseymmärryksen laajentumista ammatillisesta muutostyöstä entistä näkyvämmin myös yhteiskunnalliseen ja rakenteelliseen suuntaan.

Suomalaisen sosiaalityön tukena on vahva lainsäädäntö, jolla pyritään turvaamaan kansalaisten osallisuus hyvinvointiyhteiskuntaan ja sen tarjoamiin palveluihin. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 1 §:n mukaan sosiaalityön tavoitteena on 1) edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta, 2) vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta, 3) turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet, 4) edistää asiakaskeskeisyyttä sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa ja 5) parantaa yhteistyötä sosiaalihuollon ja kunnan eri toimialojen sekä muiden toimijoiden välillä. Sote-uudistuksen yhteydessä lain 1 § 5 kohtaa tarkistettiin siten, että yhteistyövelvoite kohdistuu nykyisin hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon, kunnan eri toimialojen sekä muiden toimijoiden väliseen yhteistyöhön (790/2022). Sosiaalihuoltolain 15 §:ssä sosiaalityö määritellään ”asiakas- ja asiantuntijatyöksi, jossa rakennetaan yksilön, perheen tai yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä”. Lisäksi lain 7 §:ssä säädetään erikseen rakenteellisesta sosiaalityöstä.

Jo ennen edellä kuvattuja määritelmiä Anneli Pohjola (1998, 13–14) jäsensi sosiaalityötä opetusministeriön selvityshenkilönä tavalla, joka yhdistää tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavasti sosiaalityön tiedollisen, ammatillisen ja yhteiskunnallisen ulottuvuuden: ”Sosiaalityö jäsentyy yhteiskuntatieteen alaksi, joka tutkii sosiaalisen toteutumista yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan suhteissa. Sen erityisaluetta ovat sosiaalisten ongelmien ja niiden muutoksen analyyttinen jäsentäminen tieteellisen

ajattelun välinein. Se edellyttää niin tutkimuksellisesti kuin ammatillisesti tai opetuksellisesti kykyä eritellä (diagnosoida) yksilöiden ja ryhmien selviytymisongelmien kytkentöjä, vaikuttaa niihin muuttavasti (interventio) sekä vahvistaa ihmisten voimavaroja ratkaista tilanteitaan (empowerment). Sosiaalityö ymmärretään erityisesti muutostyönä. Asiakkaiden ongelmanratkaisuprosessien ohella muutokseen liittyy myös vaikuttaminen yhteiskunnallisiin prosesseihin ongelmia ehkäisevästi (preventio) sekä oikeudenmukaisuuden ja sosiaalisten oikeuksien toteutumiseen (yhteiskunnallinen advocacy).”

Tässä tutkimuksessa nojaudun Pohjolan esittämään jäsennykseen. Sosiaalityö hahmottuu tällöin yhteiskuntatieteellisenä toimintana, jonka keskiössä on sosiaalisen toteutumisen jäsentäminen yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan välisissä suhteissa. Se tuottaa ja hyödyntää tietoa näistä suhteista, niiden jännitteistä ja muutoksista. Ihmisten elämäntilanteet muotoutuvat suhteessa sekä välittömiin sosiaalisiin suhteisiin että laajempiin yhteisöllisiin ja yhteiskunnallisiin ehtoihin. Sosiaalityö tulee ajankohtaiseksi tilanteissa, joissa näiden suhteiden ymmärtäminen, tulkinta ja muuttaminen edellyttävät ammatillista toimintaa. Sosiaalityö kytkeytyy siten sekä ihmisten elämäntilanteiden analyysiin ja muutostyöhön että niitä ympäröiviin yhteisöllisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

Tutkimuksessa tarkastelen tapauskohtaista sosiaalityötä ja lähestyn tapausta toiminnallisena kokonaisuutena, johon sisältyvät ihmisen elämäntilanne, siihen liittyvät suhteet sekä laajempi yhteiskunnallinen konteksti. Sosiaalityössä tapaus voi koskea yksilöä, perhettä, ryhmää tai yhteisöä, mutta keskeistä on sen ymmärtäminen suhteessa kulloiseenkin elämäntilanteeseen ja siihen vaikuttaviin yhteiskunnallisiin ehtoihin. Lähtökohtana on, että tapaus muotoutuu tilanteen mukaan. Huomio kohdistuu ihmiseen toimivana olentona sekä hänen elinolosuhteisiinsa, ihmissuhteisiinsa, yhteisöihinsä ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Tapauskohtaisessa työssä keskeistä on tilanteen hahmottaminen kokonaisuutena sekä siihen soveltuvien ratkaisujen etsiminen. (Niemelä 2012, 20–24.)

Tapauskohtaisuus ei siten tarkoita sosiaalityön rajaamista yksilötyöhön. Tapaus muodostuu suhteissa ja kontekstissa, ja siinä voivat samanaikaises-

ti olla läsnä sosiaalityön mikro-, meso- ja makrotasot. Tapauskohtainen työ edellyttää sosiaalityöntekijältä kykyä muodostaa tietoa tilanteesta, tunnistaa siihen vaikuttavien tekijöiden välisiä suhteita, tulkita niiden merkitystä sekä rakentaa tämän ymmärryksen pohjalta ammatillista toimintaa. Juuri tässä merkityksessä tapauskohtainen sosiaalityö on myös metodista toimintaa.

Tutkimuksen käsitteelliset ja tieteenfilosofiset lähtökohdat

Tutkimuksen sosiaalityön teoreettinen perusta kiinnittyy klassiseen case work -perinteeseen ja myöhempään sosiaalityön metodiseen keskusteluun. Keskeisiä ovat erityisesti Mary Richmondin sekä suomalaisten sosiaalityön tutkijoiden ja kehittäjien, kuten Marjatta Eskolan, Aulikki Kananojan, Synnöve Karvisen, Pauli Niemelän ja Anneli Pohjolan, jäsennykset. Niitä yhdistää eri tavoin kiinnostus sosiaalityön ammatilliseen toimintaan, tapauskohtaisuuteen, tiedonmuodostukseen, arviointiin, tulkintaan ja muutokseen. Erityisen keskeinen on Richmondin (1917) sosiaalisen diagnoosin käsite, jota tarkastelen uudelleen nykyisen sosiaalityön kontekstissa. Näiden jäsennysten avulla hahmotan sosiaalityön metodista perustaa historiallisena mutta edelleen ajankohtaisena kysymyksenä.

Sosiaalityön metodisen ytimen tarkastelussa on olennaista myös se, mitä sosiaalisella sosiaalityössä tarkoitetaan. Eino Kuusen (1931) mukaan sosiaalinen viittaa yhtäältä ihmisen elämiseen yhteisössä ja hänen suhteisiinsa toisiin ihmisiin sekä toisaalta ihmisten yhteiseen vastuuseen, erityisesti heikoimmista huolehtimiseen. Molemmat ulottuvuudet ovat läsnä sosiaalityön arvoissa, yhteiskunnallisessa tehtävässä ja käytännön työssä. Tässä tutkimuksessa sosiaalinen tarkoittaa ihmisen ja hänen elämäntilanteensa ymmärtämistä suhteessa sosiaalisiin suhteisiin, elinolosuhteisiin sekä yhteisöllisiin, taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin ehtoihin. Samalla olennaista on ihmisen yksilöllinen kokemus, sillä samankaltaiset ulkoiset olosuhteet voivat saada eri ihmisillä erilaisia merkityksiä ja johtaa erilaisiin elämänkulkuihin (vrt. Pohjola 1999).

Metodisuuden ymmärrän tässä tutkimuksessa osaksi sosiaalityön ammatillista ajattelua ja toimintaa, jossa tapauskohtaisuus, relationaalisuus ja rakenteellinen näkökulma kietoutuvat toisiinsa (esim. Fook 1993; Parton 2000; Fook 2002). Tarkasteluni kohdistuu siihen, miten nämä ulottuvuudet yhdistyvät sosiaalityön metodisessa prosessissa ja mitä tämä edellyttää sosiaalityöntekijän ammatilliselta toimijuudelta. Aiemmassa tutkimuksessa metodisuus näyttäytyy keskeisenä, mutta osin jäsentymättömänä osana sosiaalityön ammatillista perustaa (Eskola 1991; Karvinen-Niinikoski 2009). Samalla sosiaalityössä on tunnistettu jännitteitä tutkimusperustaisuuden, vaikuttavuusvaateiden ja käytännön työn välillä (Fook 2004; Kananoja 2020a; 2020b). Nämä jännitteet tekevät sosiaalityön metodisuuden käsitteellisestä jäsentämisestä edelleen ajankohtaista.

Tapauskohtaisen sosiaalityön tarkastelu edellyttää myös sen jäsentämistä, millaisena sosiaalityössä muodostuva tieto ymmärretään. Tässä tutkimuksessa nojaudun postmoderniin tietokäsitykseen, jossa tieto nähdään sosiaalisesti, kielellisesti ja historiallisesti muotoutuvana. Se ei näyttäydy pysyvänä tai yksiselitteisenä, vaan tilanteisena, tulkinnanvaraisena ja erilaisissa yhteyksissä merkityksensä saavana (Lyotard 1984; Foucault 1994; 2005; Agger 2006; Bauman 1993). Postmoderni tietokäsitys ohjaa tarkastelemaan tapauskohtaista sosiaalityötä toimintana, jossa ihmisen elämäntilannetta koskeva ymmärrys ei ole valmiina annettu, vaan se muodostuu tiedon hankkimisen, vuorovaikutuksen, tulkinnan ja ammatillisen harkinnan kautta (Ricoeur 1981; Gadamer 2004).

Tutkimuksen metodologisena viitekehyksenä toimii hermeneuttinen lähestymistapa, jossa ymmärtäminen nähdään prosessuaalisena ja tulkinnallisena tiedonmuodostuksena (Gadamer 2004; Ricoeur 1981; Heidegger 2000). Hermeneuttisessa ajattelussa tulkinta rakentuu suhteessa aikaisempaan ymmärrykseen, teoreettisiin lähtökohtiin ja tarkasteltavaan kontekstiin. Tässä tutkimuksessa hermeneutiikka tarjoaa välineen tarkastella sekä sosiaalityöntekijän tapauskohtaista tiedonmuodostusta ja tulkintaa että tutkimuksessa muodostuvaa ymmärrystä sosiaalityön metodisuudesta.

Tutkimuksen kokonaisuus ja rakenne

Tutkimus pohjautuu viiteen vuosina 2010–2019 julkaistuun osatutkimukseen, joissa sosiaalityötä tarkastellaan kohtaamisen, asiantuntijuuden, yhteiskunnallisuuden, osaamisen ja vaikuttavuuden näkökulmista. Osatutkimukset ovat syntyneet eri tutkimus- ja kehittämisyhteyksissä, eivätkä ne alun perin muodostaneet yhtenäistä tutkimuskokonaisuutta. Niitä yhdistää kuitenkin professionaalisen sosiaalityön ja sen käytäntöjen tarkastelu.

Kysymykset sosiaalityön tehtävästä, tietoperustasta, ammatillisesta asemasta ja käytännön työn jäsentämisestä ovat nousseet keskusteluun yhä uudelleen. Tutkimuksen ja käytännön kehittämisen vahvistumisesta huolimatta sosiaalityön määrittely, käsitteellinen perusta, asiakastyön prosessien jäsentäminen sekä tutkimustiedon ja käytännön välinen suhde ovat säilyneet ajankohtaisina teemoina. Suomalaisessa sosiaalityössä tähän keskusteluun kytkeytyy myös alan vahva asema osana julkista palvelujärjestelmää, jossa työn reunaehtoja määrittävät lainsäädäntö, hallinnollinen ohjaus ja palvelujärjestelmän rakenteet. Eri aikoina syntyneet osatutkimukseni kiinnittyvät näihin kysymyksiin omista lähtökohdistaan. Tässä väitöskirjassa tarkastelen niiden tuloksia uudelleen ja tulkitsen niitä suhteessa tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuuteen.

Osatutkimukset perustuvat määrällisiin ja laadullisiin aineistoihin sekä erilaisiin tutkimusasetelmiin. Niiden heterogeenisuus mahdollistaa sosiaalityön tarkastelun mikro-, meso- ja makrotasoilla ja tuo näkyviin tapauskohtaisen työskentelyn yhteydet asiakkaan elämäntilanteeseen, ammatilliseen ja organisatoriseen toimintaympäristöön sekä laajempiin yhteiskunnallisiin ehtoihin. Samalla aineistojen ja tutkimusasetelmien erilaisuus asettaa vaatimuksia tulosten yhdistämiselle ja uudelleentulkinnalle. Väitöskirjan kokonaisuudessa osatutkimusten alkuperäisiä tuloksia tarkastellaan niiden omat tutkimuskontekstit säilyttäen mutta suhteessa uuteen, kokoavaan tutkimustehtävään.

Tutkimuksen kokonaisanalyysin toteutan hermeneuttisena meta-analyysina, jossa osatutkimusten tulokset asetetaan vuoropuheluun sosiaalityön metodisuutta ja tapauskohtaista työskentelyä koskevan aikaisemman

tutkimuksen kanssa. Osatutkimusten tuottamaa tietoa tarkastelen osien ja kokonaisuuden välisessä suhteessa. Meta-analyysin pohjalta muodostuvassa metasynteesissä jäsennän käsitteellisesti tapauskohtaisen sosiaalityön metodista kokonaisuutta.

Väitöskirjan toisessa luvussa tarkastelen tapauskohtaisen sosiaalityön historiallista kehitystä, sosiaalityön case work -perinnettä sekä tapauskohtaisen työskentelyn prosessia koskevia aikaisempia jäsennyksiä. Luku rakentaa taustaa sille, miten tapauskohtainen sosiaalityö ja sen prosessiluonne ovat sosiaalityön tutkimuksessa ja ammatillisessa keskustelussa jäsentyneet. Tutkimuksen toteutusta käsittelevässä luvussa kolme esitän tutkimuskysymykset, tutkimuksen keskeiset käsitteet, tieteenfilosofiset ja metodologiset lähtökohdat, osatutkimusten kahdeksan empiiristä aineistoa, tutkimus- ja analyysimenetelmät sekä kokonaisanalyysin toteutuksen. Samassa luvussa tarkastelen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä, luotettavuutta ja omaa tutkijapositiotani osana tutkimuksen tiedonmuodostusta.

Luvussa neljä kuvaan osatutkimusten keskeisiä tuloksia ja niiden välisiä yhteyksiä mikro-, meso- ja makrotasoilla sekä analysoin tuloksia suhteessa väitöskirjan tutkimuskysymyksiin. Luvussa viisi esitän hermeneuttisen meta-analyysin ja metasynteesin pohjalta muodostuvan tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen prosessin ja sen keskeiset ulottuvuudet. Tulosten jäsentämisessä hyödynnän tutkimusprosessin ja sosiaalityön asiakasprosessin rinnakkaisuutta: molemmissa keskeisiä ovat tiedon hankkiminen, analysointi, tulkinta ja arviointi (vrt. Pohjola 1999). Lisäksi tarkastelen sosiaalityöntekijää tapaustutkijana ja metodisena toimijana sekä jäsennän sosiaalityön metodista ydintä.

Johtopäätösluvussa kokoan tutkimuksen keskeiset tulokset tapauskohtaisen sosiaalityön metodisesta prosessista, sosiaalityöntekijän tapaustutkijuudesta ja metodisesta toimijuudesta sekä sosiaalityön metodisesta ytimestä. Tarkastelen tulosten merkitystä sosiaalityön ammatilliselle itseymmärrykselle, professiolle, teorian ja käytännön väliselle suhteelle sekä koulutukselle ja nostan esiin tutkimuksen avaamia jatkotutkimuksen tarpeita.

Tutkimuksen loppuun on sijoitettu epilogi, jossa sosiaalityöntekijät arvioivat tutkimuksen tuloksia ja niistä tehtyjä tulkintoja ryhmäkeskustelussa. Epilogissa he tarkastelevat tutkimustulosten merkitystä sosiaalityön käytännöille ja ammatilliselle toiminnalle sekä tuovat tutkimuksessa muodostuneen käsitteellisen jäsennyksen rinnalle sosiaalityöntekijöiden näkökulman. Epilogi ei sisälly varsinaiseen tutkimusprosessiin, vaan se täydentää tutkimusta käytännöistä lähtevällä reflektiivisellä tarkastelulla.

Tutkimuksen yhteys sosiaalityön käytäntöön on tärkeä lähtökohtani koko tutkimusprosessin ja väitöskirjan kirjoittamisen ajan. Olen pyrkinyt pitämään mielessäni professori Antti Eskolan 1990-luvulla luennollaan esittämän ohjeen: ”Mikäli et osaa sanoa tai kirjoittaa suomeksi ilman sivistyssanoja tai ammattislangia, niin älä sano tai kirjoita mitään.” Tämä periaate ei ole minulle vain kielellinen valinta, vaan se kytkeytyy tutkimukseni laajempaan tavoitteeseen. Tavoitteenani on tuottaa sosiaalityöstä sellaista ymmärrystä, jolla on yhteys käytännön asiakastyöhön ja jota sosiaalityöntekijät voivat hyödyntää omassa työssään (ks. myös Eskola 1966; 1981; 2019). Samalla tavoitteeni on vahvistaa sosiaalityön ammatillista itseymmärrystä ja tehdä näkyväksi tapauskohtaisen sosiaalityön metodista perustaa.

2 Sosiaalityön yhteiskunnalliset ja tutkimukselliset lähtökohdat

Tässä luvussa tarkastelen sosiaalityön yhteiskunnallisia, sisällöllisiä ja tutkimuksellisia lähtökohtia erityisesti suomalaisessa kontekstissa. Sosiaalityö kytkeytyy tiiviisti ympäröivään yhteiskuntaan, minkä vuoksi sen historiallisen kehityksen ja kansallisten traditioiden tunteminen on keskeistä (esim. Rostila 2001). Tarkastelen näitä kehityskulkuja taustana sosiaalityön nykyisen tietoperustan, metodisuuden ja ammatillisuuden rakentumiselle sekä myöhemmälle tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuuden tarkastelulle.

Luvun alussa esittämäni lyhyt historiallinen tarkastelu ei pyri kattavaan kuvaukseen sosiaalityön kehityksestä, vaan sen tehtävänä on nostaa esiin keskeisiä kehityskulkuja ja käännekohtia, jotka ovat muovanneet sosiaalityön tietoperustaa, käytäntöjä ja ammatillista asemaa Suomessa. Aiemmissa tutkimuksissa on usein esitetty, että sosiaalityö on ollut toistuvasti kriittisen tarkastelun kohteena niin teoriaperustansa, tiedollisten lähtökohtiensa kuin käytäntöjensä ja koulutuksensakin osalta (esim. Mäntysaari 2020, 52).

Luku etenee siten, että ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen sosiaalityön historiallista kehitystä ja suomalaisia erityispiirteitä. Toisessa alaluvussa jäsennän tapauskohtaista sosiaalityötä klassisen case work -perinteen pohjalta sekä tarkastelen tapauskohtaisuuden käsitteellisiä lähtökohtia ja sosiaalityön metodisuuden kannalta keskeisiä jäsennyksiä. Kolmannessa alaluvussa tarkastelen tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuutta sekä siihen liittyvää kansainvälistä ja kotimaista tutkimusta ja teoreettista keskustelua.

2.1 Ammatillisen sosiaalityön synty ja suomalaiset erityispiirteet

Sosiaalityön yhteiskunnallisena taustana on teollistumisen ja kaupungistumisen synnyttämä sosiaalinen turvattomuus ja köyhyys tilanteissa, joissa perinteiset sosiaalista turvaa tuottaneet instituutiot, kuten perheet, eivät enää riittäneet ratkaisemaan ongelmia (Jaakkola 1994; Urponen 1994, 250—252; Satka 1994; Toikko 2005, 96–97; Lorenz 1994). Sosiaalityön ammatillisen toiminnan perinteinä mainitaan tavallisesti angloamerikkalaisissa maissa vaikuttaneet Charity Organisation Society (COS) ja setlementtiliike, joilla on ollut suuri vaikutus myös suomalaisen sosiaalityön kehittymiselle (Raunio 2004, 12—21; Urponen 1994; Satka 1994; Toikko 2005, 100—106; 165—170; Healy 2014). COS-liikkeen tavoitteena oli satunnaisen ja epätasaisen hyväntekeväisyyden systematisointi ja ammatillistaminen. Hyväntekeväisyyden rinnalle nousivat koulutuksen, tiedon ja asiantuntijuuden merkitys, mikä loi perustaa modernin sosiaalityön professionaalistumiselle (Lubove 1965). Setlementti-liike puolestaan korosti yhteisöllisyyttä, sosiaalista reformia ja rakenteellisten ongelmien tunnistamista erityisesti kaupunkiköyhyyden kontekstissa (Addams 1910; Dominelli 2004; Puurunen 2019; 2002). COS:ssa kehitetyn työskentelytavan systematisoijaa Mary Richmondia (1861—1928) pidetään ammatillisen sosiaalityön ja teorian pioneerina. Hänen teoksensa Social Diagnosis (1917) on ensimmäinen metodinen esitys ammatillisesta sosiaalityöstä (Richmond 1917; Raunio 2004).

1800-luvun lopulla COS:n ammatilliselle työskentelylle ja professionalismille vaihtoehdon tarjosi sosiaalireformistinen setlementtiliike, jonka johtohahmo oli Jane Addams (1860—1935). Liikkeen mukaan ilman laajaa sosiaaliturvaa ei saada ratkaistua köyhyyttä, jonka yhteiskunnalliset rakenteet ja instituutiot aiheuttivat (Addams 1910; Deegan 2002; 2017; Puurunen 2019). Suomessa ennen toista maailmansotaa ja nykymuotoista sosiaalityötä oli vaikutteita sekä COS:n että sosiaalireformismin perinteistä. Reformistinen perinne konkretisoitui Suomessa erityisesti hyvinvointivaltion laajenemisen aikoihin siten, että sosiaalityöstä tuli julkisen sektorin

organisoimaa ammatillista työtä, ja siksi sosiaalihuollon merkitys on ollut meillä korostuneempi ammatillisen toiminnan perustana kuin muualla (Juhila 2006, 25; Raunio 2004, 12—19; Toikko 2005). Suomessa sosiaalityön perinnettä on usein kuvattukin järjestelmä- ja ongelmakeskeiseksi (Salo 1981; Koskinen 1997; Piirainen 1974; Satka 1994).

Järjestelmäkeskeisyydessä sosiaalisten ongelmien syyt nähtiin yhteiskunnallisina, rakenteellisina ja ongelmat liittyivät erityisesti perinteiseen huollon tarpeeseen sekä köyhyyteen. Toimintaympäristönä oli sosiaalihuollon palveluista vastaava julkinen organisaatio, jossa sosiaalityötä määrittivät lainsäädäntö, hallinnolliset ohjeet sekä vallitsevat asenteet. Sen vahvuutena voidaan pitää selkeyttä, oikeusturvaa ja palveluiden yhdenmukaisuutta koko valtakunnassa. Vastaavasti heikkoutena oli pinnallisuus, byrokraattisuus, kasvottomuus ja hierarkkisuus. Järjestelmäkeskeisen sosiaalityön tietopohja oli sosiaalipolitiikassa ja systeemisessä suunnitteluoptimismissa. Ongelmakeskeisessä traditiossa monimutkaistuviin sosiaalisiin ongelmiin, kuten päihteiden käyttöön, etsittiin ratkaisuja palveluita eriyttämällä. Työn tietopohjana olivat yhteiskunnalliset ja psykologiset teoriat sekä erilaiset työmenetelmät. Työntekijöiden ja toimintaympäristöjen erikoistumisen heikkoutena nähtiin palveluiden pirstaloituminen ja työn psykologisoituminen. (Raunio 2004, 18—21; Toikko 2005; Satka 1994; Urponen 1994.)

Sosiaalityön käsitteellinen jäsentyminen Suomessa on kytkeytynyt vahvasti jännitteeseen juridis-hallinnollisen perinteen ja kansainvälisesti, erityisesti 1950-luvun Yhdysvalloista omaksutun tapauskohtaisen case work -ajattelun välillä (Satka 1995; 2023). Siinä missä hallinnollinen traditio korosti lainsäädäntöä, järjestelmäkeskeisyyttä ja toimenpidesuuntautunutta toimintaa, case work -lähestymistapa toi mukanaan yksilökeskeisemmän, vuorovaikutuksellisen ja menetelmällisesti jäsentyneen tavan ymmärtää sosiaalityötä. Näiden painotusten välinen jännite heijastui myös käsitteistön kehitykseen.

Mirja Satkan (2023, 114–119) mukaan sosiaalityön ammatillisen näkemyksen keskeisenä haastajana oli vahva kunnallisen sosiaalihuollon traditio, jossa hallinnollinen kelpoisuus ja lainsäädäntö korostuivat menetel-

mällisen ja tieteellisen osaamisen sijaan (ks. myös Matthies 1993, 105). Eskolan (1991) mukaan 1950-luvulla sosiaalityön ”etsiessä itseään” menetelmät tarjosivat keinon perustella sen asemaa hyvinvointivaltion legitiiminä ammattina tilanteessa, jossa teoreettinen ajattelu ja tiedollinen perusta olivat vielä kehittymässä. Juridis-hallinnolliseen ja toimenpidesuuntautuneeseen traditioon nojaavassa sosiaalihuollossa oli tällöin helpompaa korvata yksi väline toisella – hallinnolliset huoltotoimenpiteet sosiaalityön menetelmillä – kuin tarkastella kriittisesti sosiaalityön toiminnan perustaa ja luonnetta.

Ammattikäytäntöjen tasolla siirtymä sosiaalihuollosta sosiaalityöhön sekä paikallisesti sosiaalilautakuntien luottamushenkilöiden toiminnasta ammatilliseen sosiaalityöhön merkitsi huomattavaa yhteiskunnallista ja kulttuurista muutosta. Samalla muuttui käsitys sosiaalihuollon asiakkaasta: huollon kohteena olevan ihmisen sijaan alettiin korostaa asiakkaan ihmisarvoa, oikeuksia, vastuuta ja toimijuutta omassa elämässään (Koskinen & Kananoja 2023). Muutos merkitsi myös uudenlaista käsitystä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteesta, jossa asiakkaan oma tahto ja osallisuus saivat aiempaa keskeisemmän aseman (Pohjola 2010; Niemelä 2020).

Muutos ei tapahtunut ristiriidattomasti. Juridis-hallinnollisen sosiaalihuoltotradition ja professionaalista sosiaalityötä korostavan suuntauksen välille muodostui 1950- ja 1960-luvuilla huomattavia näkemyseroja sosiaalityön tehtävistä, tietoperustasta ja menetelmistä. Helmi Mäki (1988) on kuvannut vastakkainasettelua jopa ”uskonsodan luonteiseksi”. Tutkimuskirjallisuudessa tätä vastakkainasettelua on tarkasteltu sosiaalityön metodikiistana (esim. Toikko 2005; Mutka 1998; Satka ym. 2023; Koskinen & Kananoja 2023). Keskustelu sosiaalityön tehtävistä ja menetelmistä jatkui 1970-luvulle saakka ja kuvastaa samalla laajempaa siirtymää hallinnollisesta sosiaalihuollosta kohti professionaalista sosiaalityötä.

Kansallisella metodikiistalla oli pitkäkestoisia seurauksia sosiaalityön kehitykselle. Vastakkainasettelu järjestelmäkeskeisen sosiaalihuollon ja ongelmakeskeisen, tapauskohtaisen sosiaalityön välillä jatkui 1950-luvulta 1970-luvun alkuun ja hidasti sosiaalityön professionaalista kehitystä useilla vuosikymmenillä (Koskinen & Kananoja 2023, 24; Satka ym. 2023, 16).

Sosiaalityön ammatillinen asema muotoutui vähitellen osana hyvinvointivaltion ja sosiaalipalvelujärjestelmän kehitystä, jolloin myös koulutus, tietopohja ja teoria, asiantuntijuus, ammatilliset tehtävät ja niitä koskeva sääntely täsmentyivät vaiheittain (Satka 1994; Rauhala 1996; Vuorikoski 1999; Kemppainen ym. 1998).

Sosiaalityön akatemisoituminen eteni Suomessa varsin kiistanalaisissa olosuhteissa. Alan sisäisten jännitteiden ohella tieteenalan aseman vahvistaminen yliopistoissa oli haastavaa. Köyhiin ja turvattomiin kansalaisiin kohdistuvan, naisvaltaisen ja käytäntöorientoituneen alan koulutusta oli vaikea rinnastaa perinteisiin vakiintuneisiin akateemisiin professioihin, kuten juridiikkaan, teologiaan tai lääketieteeseen, niiden soveltavasta luonteesta huolimatta (Urponen 1994; Forsberg 2009; Urponen 2023).

Näiden rakenteellisten ja professionaalisten jännitteiden lisäksi sosiaalityön asemaan yliopistossa vaikutti 1970-luvulla yhteiskuntatieteissä vahvistunut tiedekäsitys, jossa korostuivat teoreettisuus ja makrotason analyysit. Tämä oli vaikeasti sovitettavissa sosiaalityön käytäntöorientoituneeseen luonteeseen ja sen akatemisoitumisen lähtökohtiin (Satka 2023). Tilannetta muutti kuitenkin erityisesti ns. FYTT-mietintö (1972), joka vahvisti yhteiskuntatieteellisen koulutuksen tieteellistä perustaa ja teorian sekä käytännön välisiä suhteita. Samalla uusien tieteellisten suuntausten, tutkijakunnan kasvun ja kansainvälisten yhteyksien vahvistuminen tukivat sosiaalityön aseman kehittymistä (Satka ym. 2023; Sipilä ym. 2023).

1980-luvulla yhteiskunta- ja humanistisissa tieteissä vahvistuivat käytäntöjä, toimijuutta ja tiedon kontekstuaalisuutta korostavat lähestymistavat, joita on kuvattu käytäntökäänteenä. Koska pragmaattisuus ja käytäntösidonnaisuus ovat kuuluneet sosiaalityön pitkään perinteeseen, kehitys vahvisti osaltaan sosiaalityön tieteenala-aseman oikeutusta ja sen käytäntösidonnaisen tiedeluonteen tunnustamista (esim. Karvinen-Niinikoski & Rantalaiho 2023; Nyqvist ym. 2023; Urponen 2023; Niemelä & Hämäläinen 2023). Suomessa tämä tuki myös sosiaalityön asteittaista eriytymistä sosiaalipolitiikasta omaksi oppiaineekseen 1990-luvulla (Urponen 2023; Pohjola 2023).

Reviiri- ja valtakamppailua on käyty myös sosiaalialan sisällä koulutuspoliittisten ratkaisujen yhteydessä. Ammattikorkeakoulujen vakinaistamisen myötä 1990-luvulla sosiaalialan opistotutkinnot muutettiin ammattikorkeakoulutasoisiksi tutkinnoiksi (Pohjola 1998; Kemppainen 2006; Vuorensyrjä ym. 2006; Forsberg 2009). Haasteista huolimatta sosiaalityön tieteellistymistä on pidetty suomalaisen korkeakoulupolitiikan merkittävänä onnistumisena, sillä koulutustaso, tutkimuspotentiaali ja alan yliopistollinen asema vahvistuivat nopeasti 1980-luvun puolivälistä lähtien (Sipilä ym. 2023, 107; Kemppainen 2006).

Sosiaalityön professionaaliseen kehitykseen liittyi olennaisesti myös alan käsitteellinen jäsentyminen. Yhteisen keskustelun vähäisyyden vuoksi sosiaalityöhön liittyvät kansalliset käsitteet ja määritelmät säilyivät kuitenkin pitkään epämääräisinä ja vakiintumattomina. Järjestelmäkeskeisessä rakenteessa uuden käsitteistön kehittämiselle ei nähty välitöntä tarvetta, sillä hallinnollis-juridinen kieli tarjosi valmiin jäsennyksen toiminnalle. Vaikka käsitteet sosiaalityö ja sosiaalityöntekijä yleistyivät jo 1950-luvulla, niiden systemaattisempi käyttö linjattiin vasta sosiaalityön koulutuskomitean mietinnössä (1972, 9), jossa käsitteitä käytettiin johdonmukaisesti. Koulutuksen keskeinen käsitteistö vakiintui kuitenkin vasta 1980-luvulla, jolloin myös sosiaalityöntekijöiden ammatillisia kelpoisuusehtoja täsmennettiin lainsäädännössä (Satka 1994, 307–311; Raunio 2004, 23).

Käsitteellisen jäsentymisen haasteet jatkuivat pitkälle myöhempiin vuosikymmeniin. Esimerkiksi vielä 2000-luvun alussa sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta sosiaalityön yliopistoyksiköitä pyydettiin määrittelemään, mitä sosiaalityöllä tarkoitetaan. Samalla erityisesti sosiaalityön luokituksen, dokumentaation ja tietojärjestelmien kehittämisen yhteydessä havaittiin yhteisesti määriteltyjen peruskäsitteiden puute ammatillisen sosiaalityön kuvaamisessa (Kallinen-Kräkin 2001; Kallinen-Kräkin & Kärki 2004). Sosiaalityön dokumentointiin ja tiedonmuodostukseen liittyvät kysymykset nousivat keskeisiksi 2000-luvun alussa, ja tiedonhallinnan merkitys on sittemmin vahvistunut digitalisaatiokehityksen myötä (Kääriäinen 2003; Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005; Kuusisto-Niemi 2016; Salovaara 2024).

Sosiaalityön professionaalisen aseman vahvistuminen näkyi myös koulutusta, kelpoisuutta ja ammatillista toimintaa koskevan sääntelyn täsmentymisenä. Keskeinen vaihe tässä kehityksessä oli yhteiskuntatieteellisistä tutkinnoista annetun asetuksen muutos (615/1999), jolla asetukseen lisättiin sosiaalityön koulutusta koskeva 4 a §. Se vahvisti sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen valtakunnallista määrittelyä ja yhtenäistämistä. Tätä kehitystä jatkoi laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (272/2005), jossa sosiaalityöntekijän kelpoisuus sidottiin ylempään korkeakoulututkintoon ja sosiaalityön pääaineopintoihin.

Sosiaalityöntekijän tehtäviä määrittää myös sosiaalihuoltolaki (1301/2014). Sen 36 §:n mukaan erityistä tukea tarvitsevien lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. Lain 7 §:ssä säädetään puolestaan rakenteellisesta sosiaalityöstä, jonka tehtävänä on tuottaa asiakastyöhön perustuvaa tietoa asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista. Rakenteelliseen sosiaalityöhön sisältyy myös sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntäminen sosiaalisten ongelmien ehkäisemisessä ja hyvinvoinnin edistämisessä.

Pitkän vaikuttamistyön tuloksena sosiaalialalle säädettiin vuonna 2015 laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015), joka vahvisti sosiaalialan ammattien oikeudellista asemaa (Pohjola 2019). Laissa määriteltiin oikeus harjoittaa sosiaalityöntekijän ammattia sekä oikeus harjoittaa sosionomin, geronomin ja kuntoutuksen ohjaajan ammattia laillistettuna ammattihenkilönä. Lain tavoitteena on edistää asiakasturvallisuutta sekä turvata sosiaalihuollon asiakkaan oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun. Sosiaalityöntekijän ammatinharjoittamisoikeudesta säädetään lain 7 §:ssä ja erityisistä ammatillisista velvollisuuksista 9 §:ssä. Sosiaalityöntekijä vastaa sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta sekä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen sosiaalisen tuen ja palvelujen tarpeisiin vastaavasta asiakas- ja asiantuntijatyöstä sekä sen vaikutusten seurannasta ja arvioinnista. Lisäksi sosiaalityöntekijä vastaa sosiaalihuol-

lon palvelujen antamisesta ja päätöksenteosta sen mukaan kuin muualla laissa säädetään.

Sosiaalityön koulutusta, ammatinharjoittamisoikeutta ja tehtäviä koskeva sääntely kuvastaa professionaalistumisen pitkää kehityskulkua, jossa sosiaalityön asiantuntijuutta on vähitellen institutionalisoitu. Sääntely vahvistaa koulutuksen ja ammatillisen osaamisen merkitystä, mutta samalla se lisää sosiaalityöntekijän ammatilliseen toimintaan kohdistuvia vastuita ja velvoitteita. Myös sosiaalityön erikoistumiskoulutus voidaan nähdä osana sosiaalityön tutkimuksellisen, metodisen ja erityisasiantuntijuuden vahvistumista (Sosnet 2025). Yliopistokoulutuksesta on muodostunut sosiaalityön ammatillisen toiminnan keskeinen ja lakisääteinen perusta.

2.2 Lähtökohtana tapauskohtainen sosiaalityö

COS:n ohjelman mukaan hyväntekeväisyydestä tuli siirtyä tavoitteelliseen ja systemaattiseen ammatilliseen auttamiseen, jossa kiinnitetään huomio auttamisen toteuttamiseen, toimimiseen eli sosiaalityön tekemisen perustaan (Richmond 1917; 1922; Eskola 1981, 39). Tavoitteena nähtiin tieteellisesti tarkka avun tarpeen tutkiminen ja systemaattinen ammatillinen auttaminen. COS:n tiukkaa metodista työskentelytapaa pidetään case workin eli tapauskohtaisen työskentelytavan edeltäjänä, jonka keskeisiä kehittäjiä olivat erityisesti Mary Richmond (1917; 1922), Florence Hollis (1964) ja Felix Biestek (1957). Helmi Mäki (1988, 80) katsoi, että case workin käynnistämä keskustelu ja siihen liittyvä työ edistivät suomalaisen sosiaalityön kehittymistä yleisemminkin. Se aktivoi etsimään sosiaalityön yhteiskunnallista tehtävää, sen arvomaailmaa ja tietopohjaa sekä menetelmien kokonaisuutta. Case work pyrki hakemaan teoreettisen tiedon avulla parempaa ymmärrystä niihin ilmiöihin, joiden kanssa sosiaalityöntekijät työskentelivät, ja sitä kautta rakentamaan asiakkaiden tilanteisiin räätälöityjä lähestymistapoja (Richmond 1917; Howe 1987). Suomessa 1950-lukua voidaankin pitää sosiaalityön ammatillisten menetelmien vahvistumisen ja ammatillisen identiteetin rakentumisen kannalta merkittävänä ajanjakso-

na (Raunio 2004, 13–14; Toikko 2005; Eskola 1981; Koskinen 1997, 38; Koskinen & Kananoja 2023, 25).

Mary Richmondia voidaan pitää ammatillisen sosiaalityön teorian pioneerina ja case workin keskeisenä kehittäjänä. Hän kritisoi satunnaista ja jäsentymätöntä avunantoa, jossa ei ymmärretä, millaisesta tilanteesta, tarpeesta ja tapauksesta on kyse. Richmondin mukaan avuntarve on tutkittava huolellisesti, jotta ammatillinen toiminta voi perustua asiakkaan tilanteen ymmärtämiseen. Vaikka hänen ajattelunsa painottui tapauskohtaiseen työskentelyyn, hän tunnisti yksilöllisten elämäntilanteiden yhteydet myös sosiaalisiin suhteisiin ja laajempiin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. (Richmond 1917; 1922; Karvinen 1999b, Karvinen 1992; 141–167; Satka 1994; 1995.)

Molemmat Richmondin pääteokset (Social Diagnosis 1917 ja What is Social Case Work? 1922) painottavat tapauskohtaisuutta sosiaalityön ymmärtämisessä. Hänen mukaansa sosiaalityön ylin päämäärä on ihmisen autonomian vahvistaminen sekä persoonallisuuden tietoinen ja kokonaisvaltainen kehittäminen sosiaalisten suhteiden kautta. Ihminen kehittyy koko elämänsä ajan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja on riippuvainen toisista, jolloin sosiaalityön keskeinen taito on tunnistaa ihmisen sosiaaliset suhteet ja niiden merkitys hänen elämäntilanteessaan. Toisaalta Richmond korosti ihmisten erilaisuutta sekä heidän kykyään ja oikeuttaan toimia omissa ja yhteiskunnan asioissa. Ihmisten sosiaalisuus, erilaisuus ja yhteiskunnallinen toiminta muodostivat siten filosofisen perustan, jolle Richmond rakensi näkemyksensä tapauskohtaisesta sosiaalityöstä. (Richmond 1917; 1922; Niemelä 2012, 23, 27.)

Richmondin teoreettisen ajattelun yksi keskeisistä käsitteistä oli sosiaalinen diagnoosi. Hän piti tärkeänä sitä, että asiakkaan ongelmatilannetta selvitettäessä hänen kokonaistilanteensa tutkitaan ja analysoidaan. Kerättyjen tietojen avulla sosiaalityöntekijän tehtävänä on yhdessä asiakkaan eli varsinaisen asiantuntijan kanssa jäsentää ongelmallista tilannetta. Tilanteen jäsennys ei ole yksittäinen teko, vaan kysymys on diagnostisesta prosessista, joka jatkuu koko asiakassuhteen ajan. Tässä asiakkaan ja työntekijän yhteisessä tutkimusprosessissa analysoidaan asiakkaan elä-

mäntilannetta ja toimintamahdollisuuksia sekä pyritään mahdollistamaan asiakkaan omien voimavarojen käyttö. Sen tavoitteena on muodostaa tilanteesta ymmärrys, joka voi suunnata ammatillista toimintaa. (Richmond 1917; Karvinen 1999a)

Richmondin ajattelua ja erityisesti sosiaalisen diagnoosin käsitettä on myös kritisoitu. Jorma Sipilä (1989, 29–36) tulkitsi Richmondin ajattelun lääketieteeseen tukeutuvaksi ja yksilökeskeiseksi, kun taas Niemelä (2012, 23) on kyseenalaistanut tämän tulkinnan ja korostanut Richmondin käsitystä ihmisen autonomiasta ja sosiaalisista yhteyksistä. Myös diagnoosi-käsitettä on sosiaalityössä vierastettu sen lääketieteellisten tulkintojen vuoksi ja sen sijasta on puhuttu esimerkiksi ongelman määrittelystä. Niemelän mukaan ongelman määrittely edellyttää kuitenkin ensin sen tunnistamista, rajaamista ja kontekstualisoimista eli tapaustutkimuksellista otetta (2012, 26).

Marjatta Eskola (1991) korostaa historiallisessa hengessä sosiaalityön kokonaisuutta, joka on samanaikaista toimintaa kolmella tasolla: 1) Sosiaalihuollon väliintulo häiriön poistamiseksi asiakkaan ongelmatilanteesta, 2) asiakkaan elämisen mahdollisuuksien turvaaminen sosiaalipolitiikan standardien mukaisesti tarjoamalla yhteiskunnan resurssijärjestelmiä hänen käyttöönsä ja 3) asiakkaan aktivoiminen ongelmansa ratkaisemiseksi niin, että hänen toimintakykynsä palautuu ja hän pystyy selviytymään elämästään. Jorma Hänninen (1990, 63) on kirjoittanut, että kysymyksessä on tosiasiassa ketju, jonka toisilleen välttämättömiä lenkkejä ovat sosiaalityön metodi, teoria ja tieto-oppi. Hänen mukaansa tämä näkemys sisältää metodisen kokonaisuuden oletuksen, joka on ammatillisen ajattelun perusta ja joka on ollut nähtävissä jo klassisen case workin ideassa. Tätä näkökulmaa ei kuitenkaan ole yhteiskuntatieteiden tiedemaailmassa arvostettu, vaan sosiaalityön metodia, teoriaa ja tieto-oppia koskevat tulkinnat on tulkittu epätieteellisiksi ja ideologisiksi (Karvinen 1999a).

Kuten Richmondin (1917), myös Eskolan (1991, 61) mukaan sosiaalityön tarkoitus on, että ihminen saavuttaisi elämänhallintansa ja selviytyisi elämästään. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on ”virittää” ihmisen toimintakykyä sekä varmistaa hänen subjektiiviset ja objektiiviset mahdollisuu-

tensa tehokkaaseen käyttöön. Subjektius liittyy asiakkaan toimijuuteen omassa elämässään ja objektiivisuus yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Osallisuuden tunnistaminen estää näkemästä asiakasta kohteena. Sosiaalityön kohteena on ihminen tilanteissaan eli asiat, tapahtumat ja elämäntilanteet, joiden kanssa asiakas pyrkii selviytymään, ei ihminen sinänsä (Eskola 1991). Ihmisen hyvinvointi kytkeytyy tällöin hänen toimintaansa sekä niihin sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, joissa toiminta tapahtuu (Niemelä 2008; 2009).

Suomessa *case work* on suomennettu muun muassa henkilökohtaiseksi huolloksi, yksittäishuolloksi, yksilönhuolloksi ja yksilökohtaiseksi sosiaalityöksi (Mäki 1966; Kananoja & Pentinmäki 1977), ja case work -perinteeseen liittyvää työskentelyä on jäsennetty myös psykososiaalisen työn käsitteen kautta (Ahla & Tarvainen 1959; Helasvuo 1961; Sipilä 1989; Granfelt 1993). Suomennokset painottavat vahvasti yksilöä, vaikka englanninkielinen *case*-käsite ei viittaa vain henkilöön tai tämän yksilöllisyyteen. Sen merkityksiä ovat muun muassa ”erityinen yksityiskohta”, ”määrätty tilanne” ja ”olemassa olevat faktat, jotka muodostavat tapauksen” (Eskola 1991, 60). Case voidaan siten ymmärtää yksilöä laajemmin tilanteena tai asiakokonaisuutena, mikä tukee tässä tutkimuksessa käytettyä tapauskohtaisen sosiaalityön käsitettä.

Suomalaisessa sosiaalityössä klassinen case work -ajattelu näkyi varhain Mervi Ahlan ja Lauri Tarvaisen (1959) *Henkilökohtainen huolto* -oppikirjassa, jossa työskentely jäsennettiin tutkimukseen, diagnoosiin ja hoitoon. Kerätyn tiedon perusteella pyrittiin muodostamaan sosiaalinen diagnoosi, joka suuntasi ammatillista toimintaa (Ahla & Tarvainen 1959, 49; Toikko 2005, 173). Eskolan (1991, 59–60) mukaan teos edusti järjestelmälliseen menettelytapaan perustuvaa metodiajattelua, mutta asiakas näyttäytyi siinä vielä enemmän työskentelyn kohteena kuin aktiivisena toimijana.

Jäsennän tässä tutkimuksessani sosiaalityössä tehtävää asiakastyötä tapauskohtaisen sosiaalityön, en yksilökohtaisen case workin avulla. Tapauskohtaisuuden analyysi edellyttää sen määrittämistä, mitä tapauksella ymmärretään. Sosiaalityössä tapaus voi olla yksilö, perhe, ryhmä tai yh-

teisö. Olennaista on se, että tapaus kyetään rajaamaan joksikin toiminnalliseksi kokonaisuudeksi omine konteksteineen. Tapaus on siis aina kontekstista, ympäristöstään riippuvainen ilmiö. Juuri kontekstisidonnaisuus tekee sekä tapauksesta että sosiaalityöstä vaikeasti hahmottuvan ja haastavan, koska tapauksen rajat voivat olla häilyviä. Kontekstin vaikutus tapahtuu rakenteesta (makro- ja mesotasoilta) toimintaan (mikrotasolle) päin ja menneestä nykyisyyteen päin (Niemelä 2012, 24). Tapaus ei ole synonyymi yksilölle, vaan se käsittää tilanteen ja siihen liittyvät suhteet kokonaisuutena. Nojaudun tutkimuksessani ajatukseen siitä, että sosiaalityössä tapauksen käsite muotoutuu kyseessä olevan tilanteen mukaan, jolloin huomio kohdistuu ihmiseen toimivana olentona ja samalla myös toiminnan kontekstiin, kuten ihmisen elinolosuhteisiin ja ihmissuhteisiin. Olennaista tapauskohtaisessa työssä on kuhunkin tapaukseen liittyvän erityisen tilanteen hahmottaminen kokonaisuutena ja siihen vastaavien ratkaisujen etsiminen (Niemelä 2012, 20–24).

Tutkimukseni kannalta keskeinen on Pauli Niemelän (2012) tapauskohtaisen sosiaalityön prosessimalli, jossa hän erittelee kolme vaihetta: 1) case study, 2) case work ja 3) case evaluation. Ensimmäisessä vaiheessa laaditaan tilannearvio ja toisessa toimintamalli, joka toteutetaan sosiaalityön menetelmin ja keinoin. Kolmannessa vaiheessa arvioidaan työprosessia ja tavoitteiden saavuttamista. Niemelä (2012, 20–21) määrittelee tapauskohtaisuuden yhtäältä rajattuna ilmiönä, jossa tiettyyn elämäntilanteeseen pyritään vaikuttamaan tai sitä muuttamaan suotuisammaksi, ja toisaalta kokonaisvaltaisena, holistisena ilmiönä. Olennaista on tällöin hahmottaa tapaukseen liittyvät ja siihen vaikuttavat keskeiset tekijät sekä niiden muodostama kokonaisuus. Käytännön sosiaalityössä tapauskohtaisuus edellyttää siten vaativaa ja työlästä tilanneselvitystä ja -arviota.

Niemelän (2012) jäsennys muodostaa yhden lähtökohdan tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuuden tarkastelulle. Laajemmassa sosiaalityön metodisessa keskustelussa on tarkasteltu tapauskohtaisen työskentelyn lisäksi sosiaalityön ammatillisen toiminnan prosessia, tiedonmuodostusta ja tulkintaa. Taulukkoon 1 olen koonnut tutkimukseni kannalta keskeisiä jäsennyksiä, jotka eri tavoin auttavat hahmottamaan tapauskohtaisen so-

siaalityön metodisia lähtökohtia. Kaikki niistä eivät ole varsinaisia tapauskohtaisen sosiaalityön prosessimalleja, vaan osa tarkastelee laajemmin sosiaalityön metodisuutta ja ammatillisen toiminnan perusteita.

Taulukko 1. Tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuuden kannalta keskeisiä jäsennyksiä.

KIRJOITTAJA(T)	METODINEN JÄSENNYS JA KESKEINEN PAINOTUS	MERKITYS TAPAUSKOHTAISEN SOSIAALITYÖN METODISUUDELLE JA RAJAUKSET
Tapauskohtaisen työskentelyn jäsennykset		
Richmond, Mary (1917; 1922)	Sosiaalinen casework perustuu sosiaalisen tilanteen systemaattiseen tutkimiseen ja ymmärtämiseen. Keskeisiä ovat tiedon hankkiminen, kriittinen tarkastelu ja tulkinta sekä sosiaalinen diagnoosi ammatillisen toiminnan perustana.	Tekee näkyväksi tapauskohtaisen sosiaalityön tutkivan, tiedollisen ja tulkinnallisen luonteen. Richmondin ajattelua on kritisoitu yksilökeskeisyydestä ja sosiaalisen diagnoosin käsitettä sen lääketieteeseen viittaavan terminologian vuoksi.
Perlman, Helen Harris (1957)	Sosiaalinen casework jäsentyy ongelmanratkaisuprosessina, jonka keskeisiä elementtejä ovat henkilö (*person*), ongelma (*problem*), toimintaympäristö tai organisaatio (*place*) ja prosessi (*process*) sekä asiakkaan ja työntekijän ammatillinen suhde.	Korostaa tavoitteellista ongelmanratkaisua ja asiakkaan aktiivista asemaa. Painotus ongelmatilanteen määrittelyssä ja ratkaisemisessa, jättää tiedonmuodostuksen tulkinnallisen luonteen vähemmälle huomiolle.
Niemelä, Pauli (2012)	Tapauskohtaisuus perustuu tapauksen tarkastelemiseen omaleimaisena ja kontekstuaalisena kokonaisuutena, eikä se palaudu vain yksilökohtaiseen tarkasteluun. Tapaustutkimus (*case study*), tapauskohtainen työ (*case work*) ja tapauskohtainen arviointi (*case evaluation*) muodostavat toisiinsa liittyvän prosessin.	Nostaa tapauskohtaisuuden metodisen tarkastelun kohteeksi ja yhdistää tapausta koskevan tiedonmuodostuksen, ammatillisen toiminnan ja arvioinnin samaan prosessiin. Jäsennys on teoreettinen prosessimalli, jonka painopiste on tapauskohtaisen sosiaalityön käsitteellisessä jäsentämisessä, eikä mallin empiirisessä tarkastelussa.

KIRJOITTAJA(T)	METODINEN JÄSENNYS JA KESKEINEN PAINOTUS	MERKITYS TAPAUSKOHTAISEN SOSIAALITYÖN METODISUUDELLE JA RAJAUKSET
Työ- ja ongelmanratkaisuprosessin jäsennykset		
Compton, Beulah & Galaway, Burt & Cournoyer, Barry (2005)	Sosiaalityö jäsentyy asiakkaan ja työntekijän kumppanuudessa toteutuvana systemaattisena ongelmanratkaisuprosessina, joka etenee tilanteen arvioinnista työskentelystä sopimiseen, tavoitteelliseen toimintaan ja sen arviointiin.	Tarjoaa tapauskohtaisen työskentelyn vaiheittain etenevän prosessuaalisen rakenteen. Painotus on kuitenkin enemmän työprosessissa kuin tapauskohtaisen tiedon tulkinnallisessa muodostamisessa.
Coulshed, Veronica & Orme, Joan (2006)	Sosiaalityö jäsentyy suunnitelmallisena työprosessina, jossa vuorovaikutus, tilanteen arviointi, suunnittelu, tavoitteellinen toiminta ja arviointi kytkeytyvät teoreettiseen ja tutkimukseen perustuvaan tietoon.	Tarjoaa kokonaisvaltaisen työprosessin jäsennyksen ja yhdistää ammatillisen toiminnan tietoperustaan. Tapauskohtainen tiedonmuodostus ja tulkinta jäävät kuitenkin jäsennyksessä vähemmälle huomiolle.
Metodisuuden jäsennykset		
Howe, David (1987)	Ammatillinen toiminta perustuu siihen, miten sosiaalityöntekijä ymmärtää ja tulkitsee asiakkaan tilannetta (making sense). Teoria suuntaa sekä ymmärtämistä että ammatillista toimintaa.	Tekee näkyväksi ymmärtämisen, tulkinnan ja toiminnan yhteyden sekä tapauskohtaisen tiedonmuodostuksen tulkinnallisen luonteen, mutta ei muodosta tapauskohtaisen sosiaalityön prosessimallia.
Eskola, Marjatta 1991	Sosiaalityön metodisuus perustuu työn tarkoitukseen ja siitä käsin jäsentyvään järjestelmälliseen toimintaan. Metodisuus ei palaudu yksittäisiin työmenetelmiin, vaan muodostuu tarkoituksen, tavoitteiden, tiedon ja käytännöllisen toiminnan kokonaisuudesta.	Laajentaa metodisuuden ymmärtämistä yksittäisistä menetelmistä sosiaalityön toiminnan kokonaisuuteen ja tarjoaa siten perustan myös tapauskohtaisen työskentelyn metodisuuden tarkastelulle, mutta ei jäsennä erityisesti tapauskohtaisen sosiaalityön prosessia.
Karvinen, Synnöve (1999a; 1999b)	Sosiaalityön metodisuus rakentuu jäsentyneestä työprosessista sekä teorian, tiedon ja käytännön toiminnan reflektiivisestä suhteesta. Reflektiivinen ammatillisuus edellyttää sosiaalityöntekijältä oman toimintansa, sen perusteiden ja toimintaympäristön jatkuvaa kriittistä arviointia.	Laajentaa metodisuuden reflektiiviseksi ammatillisuudeksi ja korostaa tapauskohtaisen työskentelyn tiedollisten, ammatillisten ja kontekstuaalisten perusteiden kriittistä tarkastelua. Painopiste on reflektiivisessä ammatillisuudessa, eikä jäsennys kuvaa tapauskohtaisen sosiaalityön metodista prosessia kokonaisuutena.

KIRJOITTAJA(T)	METODINEN JÄSENNYS JA KESKEINEN PAINOTUS	MERKITYS TAPAUSKOHTAISEN SOSIAALITYÖN METODISUUDELLE JA RAJAUKSET
Payne, Malcolm (2014)	Sosiaalityön ammatillista työskentelyä ohjaavat erilaiset teoreettiset lähestymistavat, jotka jäsentävät asiakkaan tilannetta, muutosta ja ammatillista toimintaa.	Tekee näkyväksi sosiaalityön teoreettisen ja metodisen moninaisuuden. Jäsennys ei muodosta tapauskohtaisen sosiaalityön prosessimallia.

Taulukossa 1 tarkastellut jäsennykset muodostavat erilaisia lähtökohtia tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuuden tarkastelulle. Tapauskohtaisen työskentelyn jäsennyksissä Richmondin (1917, 1922) ajattelussa korostuvat tapauksen tutkiminen, tiedon kriittinen tarkastelu ja tulkinta sekä sosiaalinen diagnoosi toiminnan perustana. Perlman (1957) puolestaan jäsentää sosiaalista caseworkia ongelmanratkaisuprosessina, jossa korostuvat ongelman määrittely ja ratkaiseminen sekä asiakkaan ja työntekijän ammatillinen suhde. Niemelä (2012) tarkastelee tapauskohtaisuutta sosiaalityön metodisena kysymyksenä ja jäsentää tapaustutkimusta, tapauskohtaista työtä ja tapauskohtaista arviointia toisiinsa liittyvinä kokonaisuuksina. Näiden jäsennysten pohjalta tapauskohtaisuudessa voidaan tunnistaa tapausta koskeva tiedonmuodostus, ammatillinen toiminta ja sen arviointi.

Työ- ja ongelmanratkaisuprosessin jäsennykset laajentavat tarkastelua sosiaalityön systemaattiseen työprosessiin. Compton, Galaway ja Cournoyer (2005) jäsentävät sosiaalityötä asiakkaan ja työntekijän kumppanuudessa etenevänä systemaattisena ongelmanratkaisuprosessina, kun taas Coulshed ja Orme (2006) painottavat suunnitelmallista työprosessia sekä teorian, tutkimustiedon ja käytännön toiminnan yhteyttä. Näissä jäsennyksissä painottuvat erityisesti ammatillisen toiminnan tavoitteellisuus, prosessuaalisuus ja systemaattisuus.

Metodisuuden tarkastelu laajenee kirjallisuudessa edelleen työprosessin tiedollisiin, teoreettisiin ja reflektiivisiin perusteisiin. Howe (1987) korostaa tilanteen ymmärtämisen ja tulkinnan merkitystä ammatillisen toiminnan suuntaamisessa. Eskola (1991) erottaa metodisuuden yksittäisten

menetelmien käyttämisestä ja liittää sen toiminnan tarkoituksesta käsin ohjautuvaan kokonaisuuteen. Karvinen (1999a, 1999b) kytkee metodisuuden reflektiiviseen ammatillisuuteen sekä sosiaalityöntekijän oman toiminnan ja sen perusteiden kriittiseen arviointiin. Payne (2014) puolestaan tekee näkyväksi sosiaalityön teoreettisen ja metodisen moninaisuuden.

Kirjallisuudesta ei muodostu yhtä yhtenäistä jäsennystä tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuudesta. Tarkastellut jäsennykset painottavat eri tavoin tapausta koskevaa tiedonmuodostusta ja tulkintaa, ongelmanratkaisua, systemaattista työprosessia, arviointia ja reflektiivisyyttä sekä teoreettista moninaisuutta. Ne tarjoavat siten toisiaan täydentäviä näkökulmia metodisuuden eri ulottuvuuksiin ja niiden välisiin suhteisiin.

Jäsennän tutkimuksessani tapauskohtaista sosiaalityötä prosessina hyödyntäen sosiaalityön ongelmanratkaisua ja työprosessia koskevia aikaisempia jäsennyksiä. Klassisissa ja käytännön sosiaalityötä käsittelevissä teoksissa työskentelyä on kuvattu vaiheittaisena kokonaisuutena, johon sisältyvät tilanteen arviointi (assessment), tavoitteellisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen (intervention) sekä toiminnan ja sen tulosten arviointi (evaluation) (Perlman 1957; Compton ym. 2005; Coulshed & Orme 2006). Rostilan (2001, 10–15) tavoin ymmärrän tällaisen jäsennyksen teoreettis-metodologisena välineenä, jonka avulla voidaan jäsentää sosiaalityölle asetettuja tavoitteita ja arvioida työn vaikuttavuutta (ks. myös Rostila & Mäntysaari 1997).

Kansainvälisessä keskustelussa perinteisten prosessimallien rinnalla on korostettu sosiaalityön tilanteista, relationaalista ja kontekstuaalista luonnetta sekä kyseenalaistettu lineaarisesti eteneviä käsityksiä sosiaalityön prosessista (Parton 2000; Dominelli 2004). Tämän tutkimuksen kannalta pidän prosessijäsennystä kuitenkin edelleen keskeisenä sosiaalityön itseymmärryksen ja asiakastyön jäsentämisen välineenä (vrt. Niskala 2008; Compton ym. 2005). Sosiaalityö toteutuu tyypillisesti tapauskohtaisena toimintana, vaikka yksittäiset tapaukset ja elämäntilanteet sekä niihin vaikuttavat tekijät vaihtelevat. Prosessijäsennys tarjoaa tällöin välineen työskentelyn systemaattiseen jäsentämiseen määrittämättä kuitenkaan ennalta yksittäisen tapauksen sisältöä tai työskentelyn etenemistä.

Prosessijäsennys on tunnistettavissa myös suomalaisessa sosiaalihuollon lainsäädännössä ja viranomaisohjauksessa (Kananoja ym. 2007; Karjalainen & Sarvimäki 2005). Sosiaalihuoltolaki sekä sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen palveluprosessikuvaukset jäsentävät sosiaalityötä vaiheittaisena asiakasprosessina, johon sisältyvät asian vireilletulo, palvelutarpeen arviointi, asiakkuuden suunnittelu, palvelujen toteutus sekä seuranta ja arviointi (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 34–41 §; STM 2024). Vaikka nykyiset sosiaalihuollon palveluprosessit korostavat asiakaslähtöisyyttä, monitoimijuutta ja prosessien joustavuutta, niissä voidaan edelleen tunnistaa ongelmanratkaisu- ja työprosessijäsennyksille ominainen rakenne. Tässä mielessä nykyisissä palveluprosesseissa voidaan tunnistaa yhtäläisyyksiä klassiseen casework-ajatteluun: asiakkaan tilanteen selvittämisestä ja arvioinnista edetään työskentelyn suuntaamiseen ja toteuttamiseen sekä sen seurantaan ja arviointiin. Käsitteistö, toimintaympäristöt ja teoreettiset painotukset ovat kuitenkin muuttuneet.

2.3 Tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuus

Edellä kuvattu sosiaalityön prosessijäsennys nostaa esiin kysymyksen siitä, mitä sosiaalityön metodisuudella tarkoitetaan. Sosiaalityön ammatillisuuden historiassa on toistuvasti keskusteltu teorian ja käytännön välisestä suhteesta sekä sosiaalityön tiedollisista ja menetelmällisistä perusteista (Rajavaara 2007; Karvinen 1999a; Schön 1983; Gambrill 2006, 2013; Payne 2014). Keskustelussa metodisuus ja menetelmällisyys ovat myös osittain sekoittuneet. Eskolan (1991, 58) mukaan sosiaalityön historiassa metodisuus on usein ymmärretty menetelmällisyydeksi, jolloin huomio on kohdistunut yksittäisiin työmenetelmiin laajemman ammatillisen toiminnan kokonaisuuden sijasta.

Menetelmällä tarkoitetaan yleensä järjestelmällistä ja suunnitelmallista tapaa ratkaista ongelma, suorittaa tehtävä tai saavuttaa tavoiteltu päämäärä. Alkuperäinen kreikankielinen sana *methodos* tarkoittaa ”tietä johonkin” (Kananoja 2017a, 178). Ammatillisen toiminnan systemaattisuutta on professiotutkimuksessa jäsennetty muun muassa diagnostisena

ongelmanratkaisuprosessina. Andrew Abbottin (1988, 40) mukaan ammatillinen toiminta rakentuu ongelman diagnosoinnista, mahdollisia ratkaisuja koskevasta päättelystä sekä toiminnasta. Tämä diagnoosin, päättelyn ja toiminnan toistuva ketju mahdollistaa ammatillisen käytännön systemaattisuuden. Karvisen (1999b) mukaan ongelmallista kuitenkin on, ettei tähän ketjuun kaikissa vaiheissa sisälly toiminnan perusteita kyseenalaistavaa arviointia eikä aitoa kiinnostusta toiminnan sisältöön eli substanssiin.

Suomessa erityisesti Synnöve Karvinen-Niinikoski on käsitellyt laajasti sosiaalityön ammatillisuutta, metodisuutta ja reflektiivisyyttä. Väitöskirjassaan Karvinen (1996) tarkastelee sosiaalityön ammatillisuuden kehitystä modernista professionaalisuudesta kohti reflektiivistä asiantuntijuutta. Hänen mukaansa sosiaalityön metodisuus ei ole pelkästään teknistä menetelmien hallintaa, vaan liittyy laajemmin ammatilliseen ajatteluun ja reflektiiviseen käytäntöön. Sosiaalityöntekijän tulee jatkuvasti arvioida ja kehittää omaa toimintaansa sekä suhteuttaa sitä asiakkaiden tarpeisiin ja yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Tämä edellyttää kykyä yhdistää käytännön kokemuksia teoreettiseen tietoon ja eettiseen harkintaan. (Karvinen 1996; Karvinen 1999b)

Marjatta Eskola (1991) on yksi keskeisimmistä metodisuuden käsitteen määrittelijöistä suomalaisessa sosiaalityössä. Hän tarkastelee metodisuutta rakenteen ja toiminnan välisenä suhteena, jossa sosiaalityöntekijä arvioi työnsä tarkoitusta, päämääriä ja niiden edellyttämää toimintaa kokonaisuutena. Metodisuus ei siten palaudu yksittäisten menetelmien käyttöön, vaan toiminnan tietoiseen ohjautumiseen sen tarkoituksesta käsin. Eskolan (1991, 62) mukaan ”metodisuus merkitsee määrätarkoituksen hallintaa menettelytapoihin nähden”. Tämä edellyttää valmiutta kysyä, miksi toimii tietyllä tavalla, sekä avoimuutta elämän kompleksisuudelle. Metodisuus edellyttää myös toiminnan suhteuttamista asiakkaan elämäntilanteeseen ja siihen kontekstiin, jossa toimitaan (Howe 1987; Webb 2001).

Eskola (1991, 55–56; 2003; Eskola & Viheriäranta 1983) liittää metodisuuden toiminnan tarkoituksen ja sen toteuttamiseksi tarvittavien tekojen väliseen suhteeseen. Metodisuus edellyttää siten sosiaalityöntekijältä oman toimintansa tarkastelemista kokonaisuutena: olennaista ei ole vain

se, mitä tehdään, vaan miten valitut toimintatavat suhteutuvat toiminnan tarkoitukseen. Metodisuus jäsentyy näin toiminnan tarkoituksen ja sitä toteuttavien ammatillisten tekojen välisenä suhteena eikä palaudu jonkin ennalta määritellyn työskentelymallin noudattamiseen.

Sosiaalityön metodisuudesta käytiin Suomessa vilkasta keskustelua erityisesti 1980- ja 1990-luvuilla (esim. Eskola 1991; Kananoja 1997). Viime vuosikymmeninä keskustelussa ovat puolestaan korostuneet sosiaalityön tutkimusperustaisuus, näyttöön perustuva käytäntö ja vaikuttavuuden arviointi (esim. Rajavaara 2007; Gambrill 2006; 2013), ja metodisuuden tarkastelu ammattikäytäntöjen kokonaisuutta jäsentävänä käsitteenä on jäänyt vähäisemmäksi.

Sosiaalityön tutkimus on samalla eriytynyt ja kohdentunut erilaisiin toimintaympäristöihin, asiakasryhmiin, ilmiöihin ja käytäntöihin. Kansainvälisessä tutkimuksessa on lisäksi tuotu esiin sosiaalityön käytännössä hyödynnettävien teorioiden ja menetelmien moninaisuus sekä teoreettisen tiedon ja käytännön väliseen suhteeseen liittyvät kysymykset (Hannan & Teater 2024). Myös suomalaisessa käytäntötutkimuksessa on korostettu tiedonmuodostuksen kontekstisidonnaisuutta sekä tutkimuksen ja käytännön välistä vuorovaikutusta (esim. Karvinen-Niinikoski 2005; Pehkonen 2009; Muuri 2009). Tällainen kohdentunut ja kontekstisidonnainen tutkimus tuottaa tärkeää ja syvällistä tietoa sosiaalityön eri alueista, mutta ei välttämättä tavoita sosiaalityön ammattikäytäntöjä yhdistäviä teoreettisia ja metodisia perusteita. Tämä nostaa esiin tarpeen tarkastella myös sosiaalityön metodisuutta ammattikäytäntöjä kokonaisuutena jäsentävänä kysymyksenä.

Ajattelen, että metodisuus voi toimia siltana teorian ja käytännön välillä, joiden suhdetta on sosiaalityössä tarkasteltu pitkään kriittisesti (Mäntysaari ym. 2009). Teoreettisesti perustellussa käytännössä teoria ja käytäntö eivät näyttäydy toisilleen vastakkaisina tai erillisinä alueina, vaan toisiaan täydentävinä ja vuorovaikutteisina tiedon ja toiminnan prosesseina (esim. Schön 1983; Parton & O'Byrne 2000). Teoreettinen ymmärrys rakentuu ja tarkentuu käytännössä, samalla kun ammatillinen toiminta saa perustansa teoreettisesta tiedosta ja reflektiivisestä harkinnasta. Tämän

yhteyden muodostuminen ei kuitenkaan ole sosiaalityössä ollut ongelmatonta. Erityisesti 1980- ja 1990-lukujen suomalaisessa keskustelussa metodisuuspyrkimyksiä kritisoitiin ideologisuudesta, teoreettisen perustan valikoivuudesta sekä menetelmien satunnaisesta tai teknisestä soveltamisesta (Karvinen 1999a, 133; ks. myös Heinonen 1984; Saarnio 1984; Sipilä 1989; Eräsaari 1995; Hänninen 1990; Mäntysaari 1991).

Tutkimusperustaisuuden, vaikuttavuuden arvioinnin ja tiedon tuottamisen merkitystä ovat vahvistaneet myös sosiaalityön toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset. Hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyminen on lisännyt tarvetta toiminnan systemaattiseen arviointiin, tiedolla johtamiseen ja vaikuttavuustiedon tuottamiseen. Vaikuttavuusperustaisuus on myös asetettu yhdeksi hyvinvointialueiden toimintaa, johtamista ja ohjausta läpäiseväksi valtakunnalliseksi tavoitteeksi (Aejmelaeus ym. 2023; Valtioneuvosto 2025).

Kansainvälisessä sosiaalityön tutkimuksessa metodisuudelle läheisiä kysymyksiä tarkastellaan useiden käsitteiden ja tutkimusperinteiden kautta. Tällaisia ovat esimerkiksi reflektiivinen käytäntö (*reflective practice*) sekä näyttöön perustuva ja tutkimustietoa hyödyntävä käytäntö (*evidence-based practice; evidence-informed practice*) (Schön 1983; Fook 2002; Gambrill 2013; Gray & Schubert 2013). Näissä keskusteluissa ammatillinen toiminta ymmärretään tietoiseksi ja perustelluksi toiminnaksi, jossa työntekijä suhteuttaa työskentelyään sen tavoitteisiin, asiakkaan tilanteeseen ja ammatilliseen harkintaan. Evidence-informed practice korostaa tutkimustiedon, ammatillisen asiantuntijuuden ja asiakkaan tilanteesta rakentuvan tiedon yhdistämistä (Gambrill 2013; Gray & Schubert 2013). Työntekijä ei tällöin ainoastaan käytä menetelmiä, vaan valitsee, soveltaa ja arvioi toimintatapoja käytettävissä olevan tiedon ja asiakkaan tilanteen perusteella (Sheppard 2006; Gambrill 2013).

Näyttöön perustuva sosiaalityö (evidence-based practice, EBP) tuo metodisuuden tarkasteluun erityisesti tutkimustiedon systemaattisen hyödyntämisen näkökulman. Sen lähtökohtana on parhaan saatavilla olevan ja kriittisesti arvioidun tutkimustiedon hyödyntäminen ammatillisessa päätöksenteossa (Sackett ym. 1996; Heinsch ym. 2016). Näyttöön perus-

tuvaa sosiaalityötä on määritelty sekä suppeasti että laajasti. Suppeassa määritelmässä painottuvat tutkimusnäyttöön perustuvien menetelmien ja interventioiden valinta, käyttö ja vaikuttavuus (esim. Thyer & Pignotti 2011). Tällöin tarkastelu kohdistuu ensisijaisesti menetelmällisyyteen eikä metodisuuteen laajempana ammatillisen toiminnan, tiedonmuodostuksen ja harkinnan kokonaisuutena.

Laajassa määritelmässä näyttöön perustuva käytäntö ymmärretään kontekstuaalisena prosessina, jossa yhdistyvät paras saatavilla oleva tutkimustieto, asiakkaan tilanteesta saatava tieto, näkemykset ja arvot sekä ammattilaisen asiantuntijuus ja kokemus (Gibbs 2003; Regehr ym. 2007; Gray & Webb 2009). Huomioon otetaan myös toimintaympäristö ja olosuhteet (esim. Regehr ym. 2007; Gray & Webb 2009). Näin ymmärrettynä näyttöön perustuva käytäntö lähestyy tapauskohtaista metodisuutta, jossa tutkimustieto, ammatillinen harkinta ja asiakkaan elämäntilanteesta muodostuva tieto suhteutuvat toisiinsa tapauskohtaisesti (Regehr ym. 2007; Paasio 2014, 37–40; Paasio 2017).

Näyttöön perustuvan käytännön juuret ovat lääketieteessä, jossa lähestymistapaa alettiin kehittää 1990-luvulla (Sackett ym. 1996). Sosiaalityöhön näyttöön perustuva lähestymistapa levisi 2000-luvun alussa, mutta se ei ole muodostanut yhtenäistä suuntausta. Sosiaalityössä on erilaisia käsityksiä siitä, mitä voidaan hyväksyä näytöksi, miten näyttöä tulisi tuottaa ja millä tavoin sitä voidaan hyödyntää käytännössä. Keskeiseksi kysymykseksi on muodostunut myös se, millainen tutkimustieto sosiaalityössä voidaan hyväksyä luotettavaksi näytöksi (Korteniemi & Borg 2008, 10; Tapola-Haapala ym. 2023).

Lääketieteellisessä tutkimusperinteessä tutkimusnäyttöä on jäsennetty hierarkkisesti siten, että satunnaistetut kontrolloidut koeasetelmat (RCT) sijoittuvat korkealle, kun taas laadullisen tutkimuksen asema näyttöhierarkioissa on ollut heikompi. Sosiaalityössä tiukkaa näytön määritelmää ja tutkimusmenetelmiin perustuvia hierarkioita on kuitenkin myös kritisoitu. Sosiaalityön ilmiöiden kompleksisuus ja kontekstisidonnaisuus haastavat ajatuksen siitä, että ammatillista toimintaa voitaisiin perustaa vain yhdenlaiseen tutkimusnäyttöön. Tutkimustiedon lisäksi sosiaalityön tiedonmuo-

dostuksessa tarvitaan asiakkaan kokemustietoa, ammatillista asiantuntijuutta ja käytännössä muodostuvaa tietoa sekä kykyä arvioida tiedon sovellettavuutta kulloiseenkin tilanteeseen (Webb 2001; Shaw 2010; Regehr ym. 2007).

Näyttöön perustuvan käytännön kannalta olennaista ei siten ole ainoastaan tutkimustiedon saatavuus, vaan myös sen kriittinen arviointi ja soveltaminen. Ammattilaisen tehtävänä on arvioida tutkimustiedon merkitystä suhteessa asiakkaan elämäntilanteeseen, käytettävissä olevaan muuhun tietoon ja toimintakontekstiin sekä arvioida toiminnan ja sen tulosten vaikutuksia (Shlonsky & Gibbs 2004). Näin ymmärrettynä näyttöön perustuva käytäntö ei merkitse tutkimusnäytön teknistä soveltamista, vaan tutkimustiedon kriittistä ja tapauskohtaista hyödyntämistä osana ammatillista harkintaa (Gibbs & Gambrill 2002).

Näyttöön perustuvaa käytäntöä voidaan tarkastella myös kahdesta näkökulmasta. Yhtäältä kyse on yksittäisen ammattilaisen prosessista, jossa tutkimustietoa hankitaan, arvioidaan ja sovelletaan asiakkaan tilanteeseen. Toisaalta näyttöön perustuva käytäntö tarkoittaa tutkimusnäyttöön perustuvien suositusten, työmenetelmien ja toimintamallien kehittämistä ammattilaisten käyttöön (Gray & Webb 2009). Jälkimmäinen näkökulma siirtää tarkastelua yksittäisen sosiaalityöntekijän tiedonhankinnasta siihen, miten tutkimustietoa voidaan systemaattisesti koota ja välittää osaksi sosiaalityön ammattikäytäntöjä.

Vaikka näyttöön perustuva sosiaalityö on vakiinnuttanut asemansa akateemisessa keskustelussa, sen toteutuminen käytännössä on osoittautunut haastavaksi. Suomalaisessa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota erityisesti siihen, etteivät tutkimustiedon saatavuus, sovellettavuus ja käyttö aina kohtaa sosiaalityön käytännön tarpeita. Haasteena on pidetty myös vaikutuksia koskevan tutkimustiedon, systemaattisten katsausten ja käytäntöä tukevien suositusten rajallisuutta. Kysymys ei siten ole ainoastaan tutkimustiedon tuottamisesta, vaan myös siitä, miten tutkimustieto saadaan osaksi ammatillista harkintaa ja sosiaalityön käytäntöjä (esim. Tapola-Haapala ym. 2023; Paasio 2014).

Tutkimuksissa on osoitettu, että tutkimustiedon hyödyntäminen sosiaalityön käytännössä on edelleen vähäistä ja siihen liittyy erilaisia esteitä. Sosiaalityöntekijät lukevat tutkimuskirjallisuutta suhteellisen harvoin, ja tutkimustiedon soveltamista asiakastyössä vaikeuttavat muun muassa ajan puute ja institutionaaliset tekijät. Myös tutkimustietoon perustuvia suosituksia ja muita tutkimustiedon koonteja pidetään tarpeellisina, mutta niiden hyödynnettävyyteen käytännön työssä suhtaudutaan osin epäillen (Paasio 2014; Regehr ym. 2007; Scoresby ym. 2024; Finne 2020; Finne ym. 2022; Kemppainen ym. 2010; Hiltula ym. 2022; Tapola-Haapala 2025).

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa näyttöön perustuvaa käytäntöä on tarkasteltu myös suhteessa sosiaalityön kontekstisidonnaisuuteen. Sosiaalityön käytännöt rakentuvat institutionaalisissa, kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa konteksteissa, minkä vuoksi yleisen tutkimustiedon soveltaminen edellyttää ammatillista harkintaa ja sen suhteuttamista tapauskohtaisesti rakentuvaan elämäntilanteeseen (esim. Parton 2000; Payne 2005; Gray & Webb 2009). Metodisuutta ei tästä näkökulmasta voida palauttaa yksittäisten menetelmien käyttöön tai standardoitujen toimintamallien soveltamiseen, vaan olennaista on tiedon, toiminnan ja kontekstin välinen suhde (Webb 2001; Houston 2005; Gray & Schubert 2013).

Näyttöön perustuvien käytäntöjen käyttöönoton kriittinen kysymys on se, miten tutkimustieto integroidaan ammattikäytäntöihin. Näyttöön perustuvan käytännön vakiintunut asema lääketieteessä näkyy esimerkiksi Käypä hoito -suosituksissa, joita on laadittu jo kolmenkymmenen vuoden ajan. Näyttöön perustuvaa lääketiedettä kehitetään järjestelmällisesti, ja kehitys on laajentunut myös hoitotieteeseen ja kuntoutukseen (Tapola-Haapala ym. 2023, 22). Sosiaalihuollossa kehitys on ollut hitaampaa, eikä näyttöön perustuva käytäntö tai näyttöön perustuvat interventiot ole vielä laajasti käytössä (Paasio 2014; Pohjola & Muuri 2024). Suomessa myöskään käsitteistö ei ole vakiintunut, joten nähtäväksi jää, puhutaanko tulevaisuudessa näyttöön perustuvasta sosiaalityöstä, Käypä sosiaalityö -suosituksista vai jostakin muusta.

Haasteen näyttöön perustuvan sosiaalityön käytännön toteuttamiselle muodostaa se, että tutkimusnäyttö on toisinaan ristiriitaista, kiistanalais-

ta ja vaikeasti sovellettavissa yksittäisiin asiakastapauksiin (Gray & Webb 2009; Parton 2000; Korteniemi ym. 2012). Näyttöön perustuvassa käytännössä ei kuitenkaan ole kyse täydellisen tai yksiselitteisen tutkimusnäytön saavuttamisesta, vaan parhaan saatavilla olevan tutkimustiedon kriittisestä hyödyntämisestä (Sackett ym. 1996). Sosiaalityön tietoperustan kehittäminen edellyttää monipuolista tutkimustietoa ja sen tulkintaa suhteessa käytäntöön (Marsh & Fisher 2008). Vaikuttavuuden arvioinnissa olennaista on lisäksi tarkastella sitä, mikä toimii, kenelle ja millaisissa olosuhteissa, jolloin huomio kohdistuu intervention lisäksi sen toimintamekanismeihin ja kontekstiin (Pawson & Tilley 1997).

Anneli Pohjolan mukaan (Koskiluoma 2024) sosiaalityö on sosiaalihuollon ydintä, ja sosiaalityöntekijät tarvitsevat työnsä tueksi tutkittuun tietoon perustuvia suosituksia sen sijaan, että työ perustuisi mutu-tuntumaan tai menetelmällisiin muotivirtauksiin aliresursoidun työn paineessa. Myös Marketta Rajavaara (Koskiluoma 2024) katsoo tutkimustiedon ja siihen perustuvien suositusten olevan keskeinen vastaus sosiaalityön sisällöllisen kehittämisen haasteeseen. Hänen mukaansa ilman tutkimustietoon perustuvaa sisällöllistä kehittämistä sosiaalihuollon toimintaa uhkaa painottuminen poliittiseen ohjaukseen.

Keskustelut metodisuudesta ja näyttöön perustuvasta sosiaalityöstä sekä vaikuttavuudesta ovat osa laajempaa pohdintaa sosiaalityön tutkimusperustaisuudesta ja tutkimustiedon sekä käytännön suhteesta (Kivipelto & Saikkonen 2013, 313–314). Siihen liittyy myös tieteenteoreettisia jakolinjoja ja eriäviä käsityksiä tiedon tuottamisen prosessista ja siitä, millaista tietoa pidetään tärkeänä (Mäntysaari 2005; Kemppainen & Ojaniemi 2012). On myös kysytty, miten luotettavaa vaikuttavuustietoa sosiaalialalla on ylipäätään mahdollista saada, sopiiko näyttöön perustuva käytäntö kaikkiin tilanteisiin ja ovatko tieto ja käytännöt siirrettävissä (Tapola-Haapala ym. 2023).

Anneli Pohjola ja Mirja Satka (2022, 292) toteavat, että ”erityisen suuri tarve käytännön työssä on tutkittujen työmenetelmien (käypä sosiaalityö -käytäntöjen) systemaattisella tuottamiselle, johon sosiaalihuollossa ei toistaiseksi ole toimivaa tutkimuksen ja validoimisen järjestelmää eikä

sitä mahdollistavaa rahoitusta." Jotta käytäntösuosituksia voidaan laatia, tarvitaan koottavissa olevaa empiiristä tutkimusnäyttöä määriteltävissä olevista, tiettyyn tarpeeseen vastaavista sosiaalityön interventioista, toimintamalleista ja menetelmistä. Vasta kun tietystä interventiosta, sen hyödyistä ja toimeenpanon edellytyksistä on kumuloitunut tutkittua tietoa, sen käyttöä voidaan tutkimusnäytön perusteella perustella ja suositella laajemmin (Pohjola & Muuri 2024; Aaltio & Eriksson 2023).

Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa on tärkeää tunnistaa samankaltaisissa olosuhteissa toteutuvien interventioiden yhteistä dynamiikkaa, mikä mahdollistaa tapauskohtaisen työskentelyn systemaattisen jäsentämisen. Samalla on huomioitava kunkin tapauksen erityinen konteksti (Pawson & Tilley 1997). Pohjola (2012) korostaa, että sosiaalityössä kohdataan sekä yleistettäviä että ainutkertaisia ilmiöitä. Työskentelyn tulee kummassakin tapauksessa perustua eettiseen herkkyyteen.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen tapauskohtaista sosiaalityön prosessia metodisuuden näkökulmasta analysoiden sosiaalityön ydintä ammatillisena toimintana. Metodisuus mahdollistaa työn suunnittelun, jäsentämisen ja seurannan sekä siten myös toiminnan arvioinnin ja kehittämisen. Näyttöön perustuva sosiaalityö tarjoaa metodisuudelle tärkeitä välineitä erityisesti tutkimusnäyttöön perustuvien menetelmien, interventioiden ja käytäntösuositusten arviointiin ja kehittämiseen. Tällöin painopiste kohdistuu usein menetelmällisyyteen eli siihen, millaiset toimintamallit tai interventiot ovat vaikuttavia tietyissä tilanteissa.

Tässä tutkimuksessa metodisuus ymmärretään kuitenkin yksittäisiä näyttöön perustuvia menetelmiä ja interventioita laajempana ammatillisen toiminnan orientaationa. Se ei rajaudu yksittäisten menetelmien käyttöön tai tutkimusnäyttöön perustuvien toimintamallien soveltamiseen, vaan sisältää myös tiedonmuodostuksen, ammatillisen harkinnan, asiakkaan tilanteen tulkinnan, eettisen reflektiivisyyden sekä toimintakontekstien ymmärtämisen. Näyttöön perustuvat menetelmät ja käytäntösuositukset voivat muodostaa yhden osan metodista toimintaa, mutta metodisuus ei palaudu niihin. Rinnalle tarvitaan teoreettista ymmärrystä toimintakonteksteista sekä sosiaalisten ilmiöiden monitasoisista yhteyksistä (Parton

2000). Juuri sosiaalityön ytimen – suhteiden, rakenteiden ja keskinäisten kytkentöjen – ymmärtäminen mahdollistaa tutkimustiedon mielekkään hyödyntämisen ja työn vaikuttavuuden arvioinnin.

3 Tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa kuvaan tutkimukseni toteutuksen. Aloitan tarkastelemalla tutkimuksen tavoitteita, tutkimuskysymyksiä ja viitekehystä, joiden kautta tutkimus paikantuu osaksi sosiaalityön keskusteluja. Tämän jälkeen käsittelen tutkimuksen teoreettisia ja metodologisia lähtökohtia keskittyen erityisesti hermeneuttiseen lähestymistapaan sekä meta-analyysin ja metasynteesin käyttöön tutkimusstrategioina. Samalla jäsennän keskeiset käsitteet, joita olen hyödyntänyt meta-analyysin analyyttisina apuvälineinä. Seuraavaksi esittelen tutkimusaineistot sekä analyysin ja tulkinnan etenemistä painottaen tutkimuksen tulkinnallista ja reflektiivistä luonnetta. Lopuksi käsittelen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä sekä omaa positiotani tutkijana ja sen merkitystä tutkimusprosessille ja tulkinnoille.

3.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on muodostaa kokonaisvaltaista jäsennystä tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuudesta. Tutkimuksessa tarkastelen, miten tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi rakentuu sosiaalityön käytännössä sekä millaista metodisuutta sosiaalityöntekijältä edellytetään ja miten se määrittää sosiaalityön metodista ydintä. Sosiaalityöntekijää tarkastelen tapaustutkijana ja metodisena toimijana, joka tuottaa, tulkitsee, yhdistää ja soveltaa tietoa tapauskohtaisissa, situationaalisissa, relationaalisissa ja eettistä harkintaa edellyttävissä tilanteissa. Tutkimuksen tavoitteena on lisäksi tuottaa tietoa, joka tukee sosiaalityöntekijöiden ammatillista työskentelyä ja viime kädessä asiakkaita, joilla on oikeus parhaaseen mahdolliseen tietoon, tukeen ja apuun.

Tutkimusta ohjasivat alun perin seuraavat tutkimuskysymykset: 1) Millaisia ovat laadukkaan ja vaikuttavan asiakastyön elementit sosiaalityössä? ja 2) Millaisia asiantuntijuuden ulottuvuuksia sosiaalityöntekijältä edellytetään asiakastyössä?

Tutkimusprosessin alkuvaiheessa asiantuntijuus näyttäytyi luontevana teoreettisena ankkurina sosiaalityön tiedollisten ja ammatillisten ulottuvuuksien tarkastelulle. Tutkimuksen edetessä ja osatutkimusten analyysin syventyessä kävi kuitenkin ilmeiseksi, ettei asiantuntijuuden käsite tässä yhteydessä tarjonnut riittävää selitysvoimaa aineistojen välisen vuoropuhelun jäsentämiseen, eikä mahdollistanut tavoitellun kokonaiskuvan rakentumista. Käsite suuntasi tarkastelua ensisijaisesti yksilötason osaamiseen ja kompetensseihin, jolloin sosiaalityön tilanteinen, relationaalinen ja rakenteellisesti kytkeytynyt luonne jäi osin tavoittamatta. Tämän vuoksi tutkimuksen käsitteellistä näkökulmaa oli tarpeen täsmentää (vrt. Lindh ym. 2018).

Käänne tutkimusprosessissa tapahtui palatessani Marjatta Eskolan (1991) artikkeliin Metodisuus ja ohjautuminen sosiaalityössä, jonka myötä metodisuuden käsite alkoi jäsentyä tutkimuksen kannalta keskeiseksi analyyttiseksi välineeksi. Metodisuus tarjosi käsitteellisen kehyksen, jonka avulla osatutkimusten aineistot oli mahdollista asettaa dialogiin keskenään sekä tarkastella sosiaalityötä systemaattisesti jäsentyvänä, mutta samalla kontekstuaalisena ja tilanteisena toimintana. (Eskola 1991; Karvinen-Niinikoski 2009; Fook 2002; Parton 2000.) Näin tutkimuksen painopiste siirtyi yksittäisten asiakastyön elementtien ja asiantuntijuuden ominaisuuksien tarkastelusta kohti tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen kokonaislogiikan hahmottamista.

Näiden tutkimuksellisten tarkennusten ja osatutkimuksien analysoinnin jälkeen tutkimuskysymyksiksi muodostuivat:

1. Miten tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi rakentuu sosiaalityön käytännössä?
2. Millaista metodisuutta sosiaalityöntekijältä edellytetään tapauskohtaisessa sosiaalityössä ja miten se määrittää sosiaalityön metodista ydintä?

Rajaan tutkimuksellisen tarkastelun sosiaalityöntekijän toteuttamaan ammatilliseen asiakastyöhön sekä sen kokonaisvaltaisen ydinprosessin jä-

sentämiseen kansalliset erityispiirteet huomioiden. Empiirinen aineisto on pääosin kerätty sosiaalityöntekijöiltä, mutta kahdessa osatutkimuksessa aineisto sisältää myös sosiaalityön asiakkaiden tuottamia näkökulmia.

Jäsennän tutkimuksessa tapauskohtaisen sosiaalityön keskeisiä ulottuvuuksia, jotka ovat tunnistettavissa erilaisissa sosiaalityön käytännöissä. Tarkastelu ei rajoitu tiettyyn asiakasryhmään tai työorientaatioon, vaan kohdistuu niin sanottuun yleiseen sosiaalityöhön eli perussosiaalityön asiakasprosessiin riippumatta siitä, työskennelläänkö yksilöiden, perheiden, ryhmien tai yhteisöjen kanssa tai kohdistuuko työ lasten, nuorten, aikuisten, ikääntyneiden tai erityisryhmiin kuuluvien asiakkaiden erilaisiin elämäntilanteisiin.

3.2 Tietoteoreettiset ja metodologiset lähtökohdat

Tutkimus nojaa postmoderniin tietokäsitykseen, jossa tieto ymmärretään kontekstuaalisena, historiallisesti ja sosiaalisesti muotoutuvana sekä tulkinnanvaraisena. Tieto ei näyttäydy tutkimuksessani pysyvänä tai yksiselitteisenä, vaan tilanteisena ja erilaisissa yhteyksissä merkityksensä saavana. Postmodernissa tietokäsityksessä kyseenalaistetaan oletus yhdestä universaalista ja objektiivisesta tiedosta ja korostetaan tiedon moninaisuutta (Lyotard 1984; Foucault 1994; 2005; Agger 2006; Bauman 1993). Tähän tietokäsitykseen liittyy myös ajatus tiedon sosiaalisesta ja kielellisestä muotoutumisesta: tietoa ja todellisuutta koskevat merkitykset muodostuvat sosiaalisissa suhteissa, vuorovaikutuksessa ja kielen välityksellä (Berger & Luckmann 1994; Gergen 1994; Burr 2015). Tieto on siten sidoksissa historiallisiin, kulttuurisiin ja institutionaalisiin yhteyksiin, joissa sitä tuotetaan, tulkitaan ja sille annetaan merkityksiä. Tulkinnallisesta näkökulmasta ymmärrys muodostuu suhteessa aiempaan ymmärrykseen, kokemukseen ja kulttuurisesti muotoutuneisiin merkityksiin (Ricoeur 1981; Gadamer 2004). Näin ymmärrettynä tieto on jatkuvasti tulkinnan kohteena, mikä muodostaa lähtökohdan tutkimuksen hermeneuttiselle lähestymistavalle.

Ymmärrän sosiaalityön postmodernina tietotyön professiona, joka toimii samanaikaisesti useilla tiedon muodoilla, kuten tutkimus- ja teoriatie-

dolla, metodisella tiedolla, käytännöllisellä tiedolla sekä kokemuksellisella ja henkilökohtaisella tiedolla (Trevithick 2008; Kemppainen & Ojaniemi 2012; Gould 2006; Pawson 2003). Tutkimuksessani sosiaalityö hahmottuu kontekstuaalisena ja tulkinnallisena prosessina, jossa merkitykset muodostuvat tutkijoiden, käytännön toimijoiden ja asiakkaiden erilaisissa tulkinnoissa ja vuorovaikutuksessa. Tällöin roolini tutkijana näyttäytyy aktiivisena ja erottamattomana osana tiedonmuodostusta, eikä tutkimusta voida irrottaa sen tuottamisen lähtökohdista (Karvinen-Niinikoski 2009; Parton 2000; Fook 2002).

Sosiaalityön tutkimuksessa on pitkään tunnistettu teorian ja käytännön välinen jännite sekä niiden ajoittainen irrallisuus toisistaan (esim. Mäntysaari ym. 2009; Anastas 2014; Payne 2014; Parton 2000; Hämäläinen & Lindh 2026, 5). Asetelman toistuvuus on kuitenkin herättänyt myös kriittistä tarkastelua, sillä se yksinkertaistaa teorian ja käytännön välistä suhdetta ja tuottaa oletuksia niiden erillisyydestä. Tällöin on vaarana, että sosiaalityön käytäntö näyttäytyy irrallisena teoreettisesta ja tutkimuksellisesta tiedosta tai että teorialle asetetaan odotus suoraviivaisten ratkaisujen tarjoamisesta käytännön monimutkaisiin tilanteisiin. Tässä tutkimuksessa lähestyn teorian ja käytännön suhdetta ensisijaisesti epistemologisena ja tulkinnallisena kysymyksenä. Hahmotan teorian tulkinnallisena resurssina ja ilmiöiden jäsentämisen välineenä, joka auttaa tekemään käytäntöä ymmärrettäväksi ja tarkasteltavaksi, mutta ei tarjoa valmiita vastauksia tai pyri käytännön kattavaan ohjaamiseen tai hallintaan (Fook 2002; Healy 2014; Parton 2000).

Hermeneuttinen lähestymistapa

Tutkimuksen metodologisena viitekehyksenä toimii hermeneuttinen lähestymistapa, jossa ymmärtäminen nähdään tiedonmuodostuksen perustana, prosessuaalisena ja tulkinnallisena toimintana (Gadamer 2004; Ricoeur 2000; Heidegger 2000). Hermeneutiikassa tulkinta rakentuu tutkijan ja aineiston välisessä dialogissa, jossa merkitykset muotoutuvat suh-

teessa tutkijan ennakkoymmärrykseen, teoreettisiin lähtökohtiin ja tutkimuskontekstiin (Gadamer 2004).

Hermeneuttinen tutkimus ei pyri objektiiviseen selittämiseen, vaan merkitysten ymmärtämiseen ja niiden kontekstuaaliseen jäsentämiseen. Tulkinta on prosessuaalista ja avoimesti kehittyvää, jossa ymmärrys syvenee ja tarkentuu tutkimusprosessin aikana, kun tutkija palaa aineistoon, tarkistaa tulkintojaan ja suhteuttaa niitä laajempaan teoreettiseen kokonaisuuteen (Schwandt 2000; Kvale & Brinkmann 2009).

Tässä tutkimuksessa hermeneuttisen lähestymistavan valinnan perustelut kytkeytyvät erityisesti sosiaalityön luonteeseen käytännöllisenä ja tulkinnallisena toimintana. Sekä tutkimuksessa että asiakastyössä merkitykset rakentuvat vuorovaikutuksessa, eikä niitä voida palauttaa yksittäisiin, irrallisiin selityksiin. Hermeneutiikka tarjoaa välineen tarkastella sosiaalityötä moniulotteisena, kontekstuaalisena ja jatkuvasti neuvoteltavana käytäntönä (Fook 2002; Parton 2000).

Hermeneuttisen lähestymistavan keskeinen periaate on hermeneuttinen kehä, jossa yksityiskohtien tulkinta tapahtuu suhteessa kokonaisuuteen ja kokonaisuus puolestaan tarkentuu yksityiskohtien kautta (Gadamer 2004; Tuomi & Sarajärvi 2018). Kyse ei ole yksittäisestä metodisesta vaiheesta, vaan koko tutkimusprosessia jäsentävästä periaatteesta.

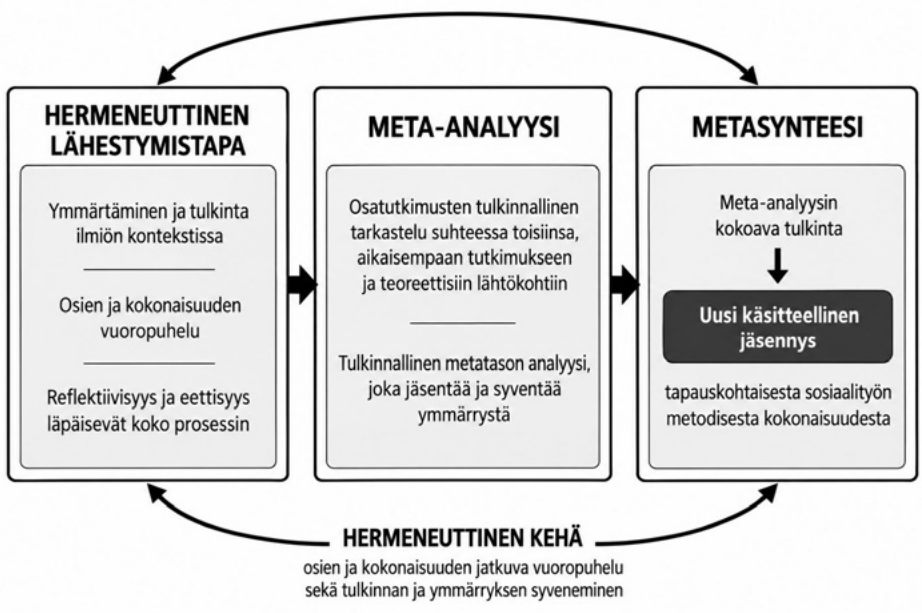
Tässä tutkimuksessa hermeneuttinen kehä on ohjannut prosessia osatutkimusten valinnasta ja lukemisesta niiden analyysiin, tulkintaan ja kirjoittamiseen. Olen tarkastellut osatutkimusten tuloksia sekä erillisinä kokonaisuuksina että suhteessa toisiinsa. Näin yksittäiset havainnot ovat saaneet merkityksensä osana laajempaa kokonaisuutta, samalla kun kokonaiskuva on tarkentunut yksityiskohtien kautta.

Hermeneuttinen kehä on konkretisoitunut myös visuaalisissa jäsennyksissä, joiden avulla olen tarkastellut osatutkimusten välisiä suhteita ja niiden suhdetta tutkimuksen kokonaisuuteen sekä reflektoinut ja tarkentanut tulkintojani tutkimusprosessin eri vaiheissa.

Hermeneuttinen meta-analyysi ja metasynteesi

Hermeneuttinen lähestymistapa konkretisoituu tässä tutkimuksessa osatutkimusten tuloksia yhdistävänä ja uudelleen tulkitsevana hermeneuttisena meta-analyysinä. Sen tavoitteena ei ole ainoastaan koota osatutkimusten tuloksia, vaan tarkastella niitä suhteessa toisiinsa, aikaisempaan tutkimukseen ja tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin sekä muodostaa niiden pohjalta tutkimuskysymyksiin vastaavaa uutta ymmärrystä.

Meta-analyysi paikantuu osaksi hermeneuttista kehää ja toimii tulkinnallisen kokonaisuuden muodostamisen välineenä. Siinä yksittäisten osatutkimusten näkökulmia tarkastellaan osina suhteessa tutkimuksen kokonaisuuteen ja muodostetaan niiden pohjalta tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuutta koskevaa ymmärrystä (Gadamer 2004; Gough ym. 2017; Noblit & Hare 1988). Hermeneuttisen lähestymistavan, meta-analyysin ja metasynteesin välistä suhdetta tässä tutkimuksessa havainnollistetaan kuviossa 1.

Kuvio 1. Hermeneuttinen lähestymistapa, meta-analyysi ja metasynteesi tässä tutkimuksessa.

Perustelen meta-analyysin käyttöä tässä tutkimuksessa tiedon kumuloituvuudella sekä sen reflektiivisellä ja kriittisellä potentiaalilla. Se mahdollistaa laajennetun tarkastelun siitä, millaisin epistemologisin ja metodologisin oletuksin sosiaalityön tutkimus tuottaa tietoa ja miten nämä oletukset muovaavat käsityksiä sosiaalityön ammatillisesta ja tieteellisestä perustasta (Payne 2014; Parton 2000). Samalla huomio kohdistuu tietämisen ehtoihin ja siihen, millaista tietoa sosiaalityössä pidetään relevanttina ja pätevänä (Pawson ym. 2005; Petticrew & Roberts 2006). Tältä osin tutkimus kytkeytyy myös sosiaalityön reflektiivisen ammatillisuuden traditioon, jossa tieto muodostuu käytännön, tulkinnan ja ammatillisen harkinnan vuorovaikutuksessa (Karvinen-Niinikoski 2009).

Tässä mielessä meta-analyysi voidaan ymmärtää osaksi sosiaalityön metodologista reflektiivisyyttä. Se mahdollistaa yksittäisten tutkimusten rajat ylittävän tarkastelun ja tekee näkyväksi teemoja, jännitteitä ja rakenteita, jotka jäsentävät käsityksiä sosiaalityön ydinkysymyksistä ja tiedollisista käytännöistä (Gough ym. 2017; Noblit & Hare 1988). Hermeneuttinen ulottuvuus liittyy tiedon moninaisuuden ja kontekstuaalisuuden tunnistamiseen sekä siihen, että tulkinnat muodostuvat suhteessa niiden historiallisiin, teoreettisiin ja käytännöllisiin yhteyksiin (Gadamer 2004; Ricoeur 2000). Tämä mahdollistaa myös tapauskohtaisen tiedon tarkastelun kontekstuaalisena ymmärryksenä, jonka merkitys ei perustu ensisijaisesti tilastolliseen yleistettävyyteen, vaan ilmiöiden monimuotoisuuden ja erityisyyden näkyväksi tekemiseen sekä teoreettisesti merkityksellisen ymmärryksen tuottamiseen (Yin 2014).

Tässä tutkimuksessa kokoan meta-analyysin avulla metasynteesin, joka yhdistää osatutkimusten tulokset, teoreettista kirjallisuutta sekä sosiaalityön ammattikäytäntöjä koskevia jäsennyksiä. Metasynteesi tarkoittaa tulkinnallista ja teoreettisesti perusteltua kokonaisuutta, jossa osatutkimusten ja hyödynnettyjen lähteiden tuottamia havaintoja yhdistetään uudeksi metatason ymmärrykseksi tapauskohtaisen sosiaalityön metodisesta kokonaisuudesta (Noblit & Hare 1988). Liisa Hokkasen (2014, 36–40) mukaan metasynteesissä osatutkimuksista rakentuu uusi teoreettis-käsitteellinen kokonaisuus, jossa tutkimusten väliset suhteet, tulkinnat ja täy-

dentävä kirjallisuus muodostavat aiempaa laajemman ymmärryksen tutkittavasta ilmiöstä.

Metasynteesi muodostaa tässä tutkimuksessa meta-analyysin kokoavan tulkinnan. Sen tehtävänä ei ole häivyttää osatutkimusten erityispiirteitä, vaan tunnistaa niiden välisiä yhteyksiä, eroja ja toisiaan täydentäviä näkökulmia sekä tulkita niitä suhteessa tutkimuskysymyksiin. Näin metasynteesi mahdollistaa siirtymisen yksittäisten osatutkimusten tuloksista niitä yhdistävään tulkintaan ja tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen kokonaisuuden jäsentämiseen.

Keskeiset käsitteet metasynteesin analyyttisinä apuvälineinä

Olen rakentanut meta-analyysin kolmen keskeisen käsitteen varaan: tapauskohtaisuuden, toimijuuden ja metodisuuden. Tarkastelen niitä toisiinsa kietoutuvina sosiaalityön ammatillisen toiminnan ulottuvuuksina ja käytän niitä analyyttisina välineinä osatutkimusten tulosten jäsentämisessä, vertailussa ja yhdistämisessä. Käsitteiden avulla olen tarkastellut osatutkimusten välisiä yhteyksiä ja eroja sekä tehnyt näkyviksi niiden välisiä merkityssuhteita.

Tapauskohtaisuuden lähtökohtana on tapaus, jolla en tarkoita yksilön synonyymia vaan sosiaalityössä jäsentyvää toiminnallista kokonaisuutta. Tapaus voi kiinnittyä yksilön, perheen, ryhmän tai yhteisön tilanteeseen, mutta olennaista on siihen liittyvän problematiikan, suhteiden, elinolosuhteiden ja toimintaehtojen muodostama kokonaisuus. Tapauksen rajat eivät siten ole ennalta annettuja, vaan ne jäsentyvät suhteessa kulloiseenkin tilanteeseen ja sen tulkintaan. Tapaus on samalla sosiaalisesti, historiallisesti ja rakenteellisesti kontekstisidonnainen. Kontekstin vaikutus tapaukseen ulottuu rakenteista toimintaan: makro- ja mesotason yhteiskunnalliset, institutionaaliset ja historialliset ehdot vaikuttavat mikrotason tilanteisiin ja yksilöllisiin elämäntilanteisiin, ja menneet kokemukset sekä tulevaisuuden odotukset kietoutuvat nykyhetken tulkintoihin (Niemelä 2012, 21–22; Parton 2000; Karvinen-Niinikoski 2009).

Tutkijana olen tehnyt tietoisesti vahvan irtioton yksilökohtaisesta sosiaalityöstä sellaisena työorientaationa, jossa yksilö on pitkään määrittynyt *case workin* ensisijaiseksi kohteeksi. Tässä tutkimuksessa tapauskohtaisuus viittaa yksilöä laajempaan metodiseen näkökulmaan, jossa sosiaalityön kohteena ei ole ihminen irrallisena ympäristöstään, vaan ihminen tai yhteisö toimivana subjektina omassa tilanteessaan ja suhteessa toimintansa kontekstiin, elinolosuhteisiin ja ihmissuhteisiin. Tapauskohtaisessa työssä keskeistä on tapaukseen liittyvän omintakeisen kokonaistilanteen ymmärtäminen ja toiminnan jäsentäminen tämän ymmärryksen pohjalta (Niemelä 2012, 24; Fook 2002). Tapauskohtaisuus toimii tutkimuksessani analyyttisena käsitteenä, jonka avulla tarkastelen osatutkimuksissa sitä, miten sosiaalityön kohteena oleva tilanne jäsentyy ja millaista ymmärrystä siitä muodostetaan.

Toimijuus muodostaa toisen meta-analyysia jäsentävän käsitteen. Ymmärrän toimijuuden relationaalisena ja kontekstuaalisena: se ei ole yksilön pysyvä ominaisuus, vaan muodostuu toimijan ja hänen toimintaympäristönsä välisessä suhteessa. Toimijuuteen vaikuttavat sosiaaliset suhteet, rakenteet, institutionaaliset ehdot ja tilanteiset toimintamahdollisuudet, mutta samalla toimijat osallistuvat toiminnallaan näiden rakenteiden ylläpitämiseen ja muuttamiseen (Giddens 1984; Gergen 1994; Karvinen-Niinikoski 2009). Tässä yleisessä merkityksessä toimijuuden käsite koskee sekä asiakasta että sosiaalityöntekijää. Asiakkaan toimijuus liittyy hänen mahdollisuuksiinsa tuoda esiin oma näkemyksensä tilanteestaan, tehdä valintoja ja toimia niissä olosuhteissa ja rakenteissa, jotka vaikuttavat hänen elämäntilanteeseensa.

Sosiaalityöntekijän kohdalla tarkennan toimijuuden käsitettä ammatilliseksi toimijuudeksi. Se kiinnittyy sosiaalityön professionaaliseen tehtävään ja tietoperustaan sekä ammatillista toimintaa ohjaaviin eettisiin velvoitteisiin ja ammatilliseen harkintaan. Sosiaalityöntekijä toimii institutionaalisten ja yhteiskunnallisten ehtojen rajaamassa toimintaympäristössä, mutta samalla tulkitsee, soveltaa ja arvioi näitä ehtoja suhteessa asiakkaan tapauskohtaiseen tilanteeseen. Ammatillinen toimijuus ei siten tarkoita rakenteista riippumatonta vapautta toimia, vaan kykyä tehdä pe-

rusteltuja ratkaisuja niiden mahdollisuuksien ja rajoitusten puitteissa, joissa sosiaalityötä toteutetaan (Karvinen 1996).

Toimijuuden käsite kytkeytyy tutkimuksessa edelleen metodisuuteen. Marjatta Eskola (1991, 55–56) käyttää metodisuutta pohtiessaan toimimisen käsitettä työn tekemisen tai työskentelyn sijaan. Toimiminen korostaa toiminnan subjektia – sosiaalityöntekijää – aktiivisena ja vastuullisena toimijana suhteessa prosessiin. Eskola kiinnittää huomiota siihen, että metodisuus ymmärretään sosiaalityössä helposti valmiiden mallien tai työskentelytapojen noudattamisena, jolloin se näyttäytyy ensisijaisesti teknisenä kysymyksenä. Tässä tutkimuksessa hyödynnän Eskolan jäsennystä tarkastellessani sitä, miten sosiaalityön metodisuus muodostuu toiminnan, rakenteiden ja ammatillisen harkinnan suhteissa.

Tarkoitan sosiaalityön metodisuudella tavoitteellista, suunnitelmallista ja tietoon perustuvaa tapaa toimia suhteessa sosiaalityön tehtäviin, arvoihin ja asiakkaan elämäntilanteeseen. Metodisuus ei rajoitu yksittäisiin menetelmiin, työkaluihin tai interventiomalleihin, vaan koskee laajemmin sitä, miten ja miksi sosiaalityössä toimitaan. Se jäsentää toiminnan tarkoituksen, tietoperustan, eettisyyden, ammatillisen harkinnan ja käytännön tekojen välisiä suhteita (Eskola 1991; Karvinen 1993). Metodisuuden avulla sosiaalityöntekijän toiminnan perusteet tulevat tietoisiksi, työ näkyväksi ja arvioitavaksi sekä sosiaalityön eettiset periaatteet osaksi käytännön toimintaa.

Tapauskohtaisuus, toimijuus ja metodisuus muodostavat näin toisiinsa kytkeytyvän analyyttisen kokonaisuuden. Tapauskohtaisuus kohdistaa huomion siihen, millaisena sosiaalityön kohteena oleva tilanne jäsentyy, toimijuus siihen, miten asiakas ja sosiaalityöntekijä toimivat suhteessa tilanteeseen ja sen ehtoihin, ja metodisuus siihen, miten sosiaalityöntekijä jäsentää, perustelee ja arvioi ammatillista toimintaansa. Näiden käsitteiden väliset suhteet ovat ohjanneet osatutkimusten tulosten meta-analyysia ja niiden pohjalta muodostuvaa metasynteesiä. Taulukossa 2 kuvaan tutkimuksen filosofiset ja metodologiset lähtökohdat, keskeiset käsitteet sekä analyysi- ja tulkintaprosessin etenemisen.

Taulukko 2. Tutkimuksen filosofinen, käsitteellinen ja metodologinen jäsennys.

Tutkimusprosessin taso	Tutkimuksellinen tehtävä	Käytetty käsite	Merkitys tutkimuksessa
Ontologiset ja epistemologiset lähtökohdat	tutkimuksen filosofinen perusta	postmoderni tietokäsitys	korostaa tiedon kontekstuaalisuutta, historiallisuutta, tulkinnallisuutta ja sosiaalista muotoutumista
Metodologia	tutkimuksen ymmärtämisen perusta	hermeneuttinen lähestymistapa	jäsentää ymmärtämistä tulkinnallisena ja kontekstisidonnaisena tutkimusprosessina
Tulkintaprosessi	ymmärtämisen eteneminen tutkimuksessa	hermeneuttinen tulkintaprosessi (hermeneuttinen kehä)	kehämäinen ja vaiheittain syvenevä liike osien ja kokonaisuuden välillä
Analyyttiset käsitteet	analyysin ja metasynteesin jäsentäminen	tapauskohtaisuus, toimijuus, metodisuus	jäsentävät osatutkimusten tulosten tarkastelua ja niiden välisten merkityssuhteiden tulkintaa
Analyysi	aineiston systemaattinen tarkastelu	meta-analyysi	osatutkimusten, aiemman tutkimuksen ja teoreettisten jäsennysten tulkinnallinen tarkastelu sekä niiden välisten merkityssuhteiden analyysi
Tulos	analyysin tuottama kokonaisuus	metasynteesi	uusi käsitteellinen ymmärrys tapauskohtaisen sosiaalityön metodisesta prosessista ja metodisuudesta

Taulukko 2 havainnollistaa tutkimuksen filosofisten lähtökohtien, metodologisten valintojen, analyyttisten käsitteiden sekä analyysi- ja tulkintaprosessin keskinäisiä suhteita. Tutkimuksen filosofisen perustan muodostaa postmoderni tietokäsitys, ja hermeneuttinen lähestymistapa toimii tutkimuksen metodologisena viitekehyksenä. Hermeneuttinen tulkintaprosessi

etenee osien ja kokonaisuuden välisenä kehämäisenä liikkeenä, jossa ymmärrys tarkentuu tutkimusprosessin aikana. Tapauskohtaisuus, toimijuus ja metodisuus jäsentävät osatutkimusten tulosten, aiemman tutkimuksen ja teoreettisten jäsennysten välisten merkityssuhteiden tarkastelua meta-analyysissa. Tämän analyysin pohjalta muodostuva metasynteesi kokoaa tulkinnat tutkimuskysymyksiin vastaavaksi käsitteelliseksi kokonaisuudeksi.

3.3 Tutkimusaineistojen kuvaus

Tutkimuksen taustalla on aina eri vaiheissa tehtyjä valintoja, jotka rajaavat ja mahdollistavat tutkimuksen toteuttamista sekä vaikuttavat siihen, millaista tietoa tutkimus tuottaa (Laitinen 2004, 51–52; Pohjola 1999). Artikkeliväitöskirjassa keskeinen metodologinen valinta liittyy siihen, mitkä julkaisut valikoituvat osatutkimuksiksi ja millaisena kokonaisuutena ne jäsennetään.

Tässä tutkimuksessa osatutkimuksiksi valikoidut artikkelit eivät ole alun perin syntyneet systemaattisesti väitöskirjaa varten. Ne pohjautuvat erilaisiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin, jotka ovat osaltaan määrittäneet tutkimusten teemoja, aineistoja ja kysymyksenasetteluja. Näistä institutionaalisista ja rahoituksellisista reunaehdoista huolimatta olen saanut tutkimusprosessien aikana käyttää merkittävää tutkimuksellista harkintaa. Tämä on mahdollistanut sen, että olen voinut suunnata tutkimuksia teemoihin, jotka ovat olleet minulle tiedon tuottamisen kannalta merkityksellisiä ja jotka ovat kytkeytyneet sosiaalityön keskeisiin ammatillisiin ja tiedollisiin ydinkysymyksiin.

Olen valinnut tähän väitöskirjatutkimukseeni viisi osatutkimusta (ks. taulukko 3). Niitä yhdistää sosiaalityön tarkastelu asiakastyön näkökulmasta sekä kiinnostus sosiaalityön peruslähtökohtiin, professionaalisuuteen ja yhteiskunnalliseen tehtävään. Vaikka osatutkimukset lähestyvät aihetta eri näkökulmista ja erilaisilla aineistoilla, ne muodostavat sisällöllisesti ja käsitteellisesti toisiinsa kytkeytyvän kokonaisuuden, jonka ympärille tämän artikkeliväitöskirjan synteesi on ollut mahdollista rakentaa.

Osatutkimuksista neljä (Kohtaaminen, Interprofessionaalisuus, Yhteiskunnallisuus ja Vaikuttavuus) on luonteeltaan teoreettis-käsitteellisiä, mutta niissä hyödynnetään myös empiirisiä aineistoja havainnollistavassa ja jäsentävässä roolissa. Näissä tutkimuksissa sosiaalityön ilmiöitä tarkastellaan ensisijaisesti teoreettisen analyysin kautta, ja empiiriset aineisto-otteet tukevat käsitteellistä jäsentämistä ilman, että ne toimivat varsinaisen analyysin kohteena. Yksi osatutkimus (Osaaminen) perustuu empiiriseen tutkimusaineistoon (ks. taulukko 3).

Tutkimuksen osatutkimuksissa hyödynnetyt aineistot ovat sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia ja niitä on analysoitu erilaisin menetelmällisin ratkaisuin. Tämä heijastaa tutkimuksen tavoitetta tarkastella sosiaalityötä moniulotteisena ilmiönä sekä hyödyntää erilaisia tiedonmuodostuksen tapoja. Taulukossa 3 olen kuvannut tutkimuksen viisi osatutkimusta sekä niiden tutkimustehtävät, keskeiset käsitteet, tutkimusaineistot ja -menetelmät.

Taulukko 3. Osatutkimuksien tutkimustehtävät, keskeiset käsitteet, tutkimusaineistot ja -menetelmät.

Osatutkimus	**Tutkimus-tehtävä**	**Keskeiset käsitteet**	**Tutkimus-aineistot**	**Tutkimus-menetelmät**
Osatutkimus I Asiakkaan arvokas kohtaaminen, josta jäljempänä käytettävä nimi: **KOHTAAMINEN**	Miten sosiaalityössä syntyy tai jää toteutumatta asiakkaan arvokas kohtaaminen?	kohtaaminen eettisyys	sosiaalityön ammatti- ja tutkimuskirjallisuus, kyselyaineisto (N=50), kaksi haastatteluaineistoa (N=13 ja N=7), yksi havainnointiaineisto ja oma tutkimuspäiväkirja	käsite- ja sisällönanalyysi aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Osatutkimus	Tutkimus-tehtävä	Keskeiset käsitteet	Tutkimus-aineistot	Tutkimus-menetelmät
Osatutkimus II Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus, josta jäljempänä käytettävä nimi: **ASIANTUNTIJUUS**	Millaista osaamista interprofessionaalinen asiantuntijuus vaatii sosiaalityöntekijöiltä?	asiantuntijuus interprofessionaalisuus avoin ja osallistava asiantuntijuus	yhden kyselyn avovastaukset (N=16), yksi ryhmähaastattelu (N=12) ja oppilashuollon tiimin reflektiivinen ryhmäprosessi (N=7—9)	aineistolähtöinen teemoittelu syntetisoiva analyysi hermeneuttisella ymmärtävään ja tulkitsevaan luentaan pohjautuva sisällönanalyysi
Osatutkimus III Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehityskulkua, josta jäljempänä käytettävä nimi: **YHTEISKUNNALLISUUS**	Mitkä ovat keskeiset yhteiskunnalliset muutokset, haasteet ja mahdollisuudet tässä ajassa ja miten ne kytkeytyvät sosiaalityöhön?	yhteiskunnallinen konteksti muutos sosiaalityön paikka ja rooli	sosiaalityön ammatti- ja tutkimuskirjallisuus, Webropol-ohjelmalla kerätty kyselyaineisto (N=131), jossa myös avovastauksia ja ryhmähaastattelu (N=12)	suorat jakaumat, laajat ja systemaattiset ristiintaulukoinnit, korrespondenssianalyysi, aineistolähtöinen teemoittelu, alustavat tutkimustulokset palautettiin tutkittaville, jolloin he saivat kommentoida ja analysoida alustavia johtopäätöksiä
Osatutkimus IV Sosiaalialan osaaminen Lapissa, josta jäljempänä käytettävä nimi: **OSAAMINEN**	Millaista on lappilaisten sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien osaaminen heidän itsensä arvioimana?	osaaminen ydinosaaminen tulevaisuuden osaamistarpeet	Webropol-ohjelmalla kerätty kyselyaineisto (N=131), jossa myös avovastauksia ja ryhmähaastattelu (N=12)	suorat jakaumat, laajat ja systemaattiset ristiintaulukoinnit, korrespondenssianalyysi, aineistolähtöinen teemoittelu, alustavat tutkimustulokset palautettiin tutkittaville, jolloin he saivat kommentoida ja analysoida alustavia johtopäätöksiä

Osatutkimus	Tutkimus-tehtävä	Keskeiset käsitteet	Tutkimus-aineistot	Tutkimus-menetelmät
Osatutkimus V Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä, josta jäljempänä käytettävä nimi: **VAIKUTTAVUUS**	Mitä on sosiaalityössä tarvittava tieto? Millaista tietoa sosiaalityöntekijät käyttävät omassa työssään?	sosiaalityön tieto tietoon perustuva sosiaalityö vaikuttavuuden arviointi ohjelmateoria konteksti mekanismi	sosiaalitoimiston tiedonkeruuaineisto (35321 asiakaskontaktia), asiakaspalauteaineisto (N=3003) sekä niiden pohjalta yhdistetty aineisto	suorat jakaumat, laajat ja systemaattiset ristiintaulukoinnit

Laadulliset aineistot koostuvat yksilö- ja ryhmähaastatteluista, kyselylomakkeiden avoimista vastauksista sekä havainnointi- ja tutkimuspäiväkirja-aineistosta. Kvantitatiivisia kyselyaineistoja on hyödynnetty täydentävänä näkökulmana erityisesti sosiaalityön rakenteisiin, osaamiseen ja toimintaympäristöihin liittyvissä tarkasteluissa. Yhteistä kaikille aineistoille on kehittämisorientaatio ja tulevaisuuteen suuntautunut näkökulma. Niiden taustalla olevat tutkimukset käsittelevät sitä, miten sosiaalityötä tulisi kehittää tai muuttaa, jotta se voisi vastata paremmin asiakkaiden tarpeisiin ja tukea heitä arjen monimutkaisissa ja usein ristiriitaisissa tilanteissa.

Aineistojen heterogeenisuus edellyttää samalla erilaisten lähtökohtien ja tutkimuskontekstien huomioon ottamista tutkimuksen kokonaisuutta rakennettaessa. Aineistot ovat syntyneet eri ajankohtina, erilaisissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa sekä erilaisin aineistonkeruun ja analyysin menetelmin, minkä vuoksi niiden tuottamaa tietoa ei voida tarkastella keskenään suoraan yhteismitallisena. Meta-analyysissa olenkin tarkastellut osatutkimusten tuloksia suhteessa niiden omiin tutkimuskonteksteihin ja alkuperäisiin tutkimustehtäviin. Aineistojen erilaisuus asettaa siten rajoja niiden pohjalta tehtäville tulkinnoille, mutta samalla se mahdollistaa tapauskohtaisen sosiaalityön tarkastelun useista toisiaan täydentävistä näkökulmista.

Osatutkimusten aineistonkeruista osa on toteutettu ajanjaksona, jolloin Suomessa valmistauduttiin historiallisesti laajaan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseen. Hyvinvointialueiden valmisteluun ja perustamiseen

liittyvät rakenteelliset muutokset, muuttuvat osaamisvaatimukset ja institutionaaliset siirtymät muodostavat tutkimuksen ajallisen ja yhteiskunnallisen kontekstin, joka heijastuu erityisesti osatutkimuksiin, joissa tarkastellaan sosiaalityön osaamista (Osaaminen -osatutkimus) ja yhteiskunnallista asemaa (Yhteiskunnallisuus -osatutkimus). Tutkimusaineistot kytkeytyvät paitsi sosiaalityön käytäntöihin myös laajempiin yhteiskunnallisiin ja hallinnollisiin muutoksiin. Tutkimuksen vahvuutena on aineistojen ajallisesti suhteellisen pitkä perspektiivi, joka mahdollistaa sosiaalityön toimintaympäristön muutosten tarkastelun. Kirsi Juhilan (2018) mukaan aika ja paikka eivät sosiaalityössä muodosta neutraalia toimintakehystä, vaan ne rakentavat osaltaan sitä, miten sosiaalisia ongelmia ymmärretään ja miten niihin vastataan. Tästä näkökulmasta myös sosiaalityön metodisuus rakentuu suhteessa historiallisiin, yhteiskunnallisiin ja institutionaalisiin muutoksiin. Ajallinen ulottuvuus tekee näkyväksi sekä yhteiskunnallisten rakenteiden ja hallinnollisten järjestelmien muutoksen että sen, miten sosiaalityön peruskysymykset ja professionaaliset ydinarvot – ihmisten elämäntilanteiden ymmärtäminen ja tukeminen – säilyvät keskeisinä myös muuttuvissa institutionaalisissa ja historiallisissa puitteissa.

Tarkastelen tutkimusaineistoja osana hermeneuttista kokonaisuutta, jossa asetan eri aineistot, tutkimukset ja teoreettiset jäsennykset dialogiin keskenään (Gadamer 2004). Aineistojen moninaisuus on olennainen osa tutkimuksen metodologista ratkaisua, sillä se mahdollistaa tapauskohtaisen sosiaalityön, metodisuuden ja ammatillisen toiminnan tarkastelun eri tasoilla ja eri näkökulmista.

Seuraavaksi kuvaan osatutkimusten empiiriset aineistot sekä oman osuuteni ja roolini aineistojen hankinnassa, analyysissa ja raportoinnissa.

Osatutkimus I: Asiakkaan arvokas kohtaaminen (Kohtaaminen)

Ensimmäisen osatutkimuksen, Asiakkaan arvokas kohtaaminen, olen kirjoittanut yhdessä Lapin yliopiston sosiaalityön professori Merja Laitisen kanssa. Artikkeli (Laitinen & Kemppainen 2010) on julkaistu Asiakkuus sosiaalityössä -teoksessa (Laitinen & Pohjola toim. 2010). Artikkelin laajuus

on 40 sivua ilman lähteitä.[1] Tutkimuksessa tarkastelimme asiakkaan arvokasta kohtaamista sosiaalityössä sekä niitä tekijöitä, jotka voivat estää sen toteutumista. Keskeisiä käsitteitä olivat kohtaaminen ja eettisyys.

Osatutkimus pohjautuu sosiaalityön ammatilliseen ja tieteelliseen kirjallisuuteen, jota täydensimme molempien kirjoittajien omilla aineistoilla sekä yhteisellä kyselyaineistolla (N=50, joista 24 sosiaalityöntekijää). Aineiston keräsimme, analysoimme ja raportoimme yhdessä Rovaniemen kaupungin ja maalaiskunnan kuntaliitoksen jälkeen vuonna 2006. Sen avulla tarkastelimme, miten kuntaliitos vaikutti sosiaalipalveluiden rakenteisiin, toimivuuteen ja asiakasnäkökulmaan sekä millaisia jännitteitä ja kehittämistarpeita se synnytti. Analysoimme aineiston sisällönanalyysin avulla (Tuomi & Sarajärvi 2018). (Laitinen & Kemppainen 2007, 18–21.)

Omat aineisto-otteeni tässä osatutkimuksessa ovat kahdesta eri tutkimuksesta. Ensimmäisen empiirisen aineiston keräsin vuonna 2005 osana Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanketta (SOTENNA). Hanke oli valtakunnallisen sosiaalityön yliopistoverkoston (Sosnet) aloitteesta syntynyt kolmivuotinen (2003—2006) tutkimuskokonaisuus, jonka Jyväskylän yliopiston ja Lapin yliopiston tutkijat toteuttivat. Sen tehtävänä oli ennakoida sosiaalialan osaamis- ja työvoimatarpeita, ja omana tutkimuskohteenani olivat sosiaalityöntekijät (Vuorensyrjä ym. 2006). Tutkimushankkeessa kerättiin laaja kvantitatiivinen aineisto sosiaalialan ammattilaisilta, mutta osatutkimuksessa hyödynsin sosiaalityöntekijöiden (N=6) ja sosiaalityön ammatillisesta lisensiaatinkoulutuksesta valmistuneiden erikoissosiaalityöntekijöiden (N=9) sekä keskeisten sosiaalialan vaikuttajien (N=4) haastatteluja. Teemahaastattelut liittyivät sosiaalialan tulevaisuusnäkymiin, osaamisvaatimuksiin sekä koulutukseen. Toteutin itse haastattelut, analysoin ne käsite- ja sisällönanalyysein ja tulokset julkaistiin Sosiaalialan osaajat 2015-loppuraportissa (mt.; Kemppainen 2006, 230—284).

1 Julkaisu on toteutettu yhdessä. Artikkelin ykköskirjoittajaksi valittiin Laitinen, koska hän otti artikkelin suunnitteluvaiheessa vastuuta. Varsinaisen artikkelin kirjoittamiseen ja aineistojen analysoimiseen, niistä keskustelemiseen ja tulkintojen rakentamiseen sekä arvo-osaamiseen liittyvän eroja kunnioittavan sensitiivisen etiikan käsitteellistämiseen molemmat ovat osallistuneet tasa-arvoisesti.

Toinen aineistoni on Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen Posken Lapin sosiaalityön kehittämisyksikkö -hankkeesta (2006—2008), jonka aikana vuonna 2008 keräsin haastattelu- ja havainnointiaineistoa. Tutkittavina oli seitsemän alle 25-vuotiasta nuorta aikuista, jotka olivat sosiaalitoimiston asiakkaita. Teemahaastatteluiden avulla pyrin selvittämään, miten nuorten sosiaalisen tuen tarpeita oli sosiaalityössä arvioitu sekä millaisia kokemuksia heillä oli tilannearvion ja palvelusuunnitelman laatimisesta ja kuulluksi tulemisesta. Lisäksi osallistuin tutkijan roolissa neljän asiakkaan alkutilanteen arviointiin havainnoijana. Toteutin havainnoinnit ilman osallistumista (Grönfors 1982, 87). En ottanut osaa keskusteluun, vaan pyrin olemaan mahdollisimman huomaamaton ja tein ainoastaan muistiinpanoja, jotka kirjasin tapaamisten jälkeen tutkimuspäiväkirjaani. Haastatteluaineisto on litteroitu, analysoitu aineistolähtöisesti ja raportoitu osittain Sosiaalityön kehittämisyksikön loppuraportissa. Tämä aineisto on ensimmäinen kahdesta osatutkimuksissa hyödynnetystä aineistosta, joissa tarkastellaan asiakkaiden kokemuksia sosiaalityöntekijän työstä, ja poikkeaa siten useimmista osatutkimusten aineistoista, joissa sosiaalityöntekijät ovat olleet ensisijaisena tarkastelun kohteena.

Osatutkimus tuo väitöskirjatutkimukseni kokonaisuuteen eettisyyden ja kohtaamisen merkitykset tapauskohtaisessa sosiaalityössä ja paikantuu siten erityisesti sosiaalityön mikrotasolle. Asiakkaan arvokas kohtaaminen ei ole sosiaalityön lisäarvo vaan sen eettinen minimi ja välttämätön edellytys työn onnistumiselle. Kohtaaminen on moraalinen teko, jossa sosiaalityöntekijä tunnistaa suhteessa ilmenevän vallan, mutta kohtelee asiakasta tasavertaisena toimijana. Osatutkimus korostaa etiikan ja ammattitaidon erottamattomuutta, sillä ilman kunnioittavaa kohtaamista ei synny luottamusta eikä edellytyksiä ihmisen elämäntilanteen tarkemmalle jäsentämiselle.

Osatutkimus II: Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus – tapausesimerkkinä koulun sosiaalityö (Asiantuntijuus)

Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus -osatutkimuksen olen kirjoittanut yhdessä Lapin yliopiston sosiaalityön professori Merja Laitisen, kasvatustieteiden yliopistonlehtori Suvi Lakkalan, julkisoikeuden yliopistonlehtori Arto Kaupin, sosiaalityön tutkija Sari Veikanmaan, sosiaalityön tutkimusapulainen Miia Välimaan ja kasvatustieteiden professori Tuija Turusen kanssa (Laitinen ym. 2018). Artikkeli on julkaistu Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirjassa Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus (Juvonen & Lindh & Pohjola & Romakkaniemi toim. 2018). Artikkelin laajuus on 28 sivua lähteineen.[2] Osatutkimuksessa etsimme vastausta kysymykseen, millaista osaamista interprofessionaalinen asiantuntijuus vaatii sosiaalityöntekijöiltä. Keskeiset käsitteet olivat asiantuntijuus, interprofessionaalisuus sekä avoin ja osallistava asiantuntijuus.

Osatutkimus on laadullinen, kehittämisorientoitunut ja erityisesti tulkitsevaan ja ymmärtävään tutkimusotteeseen nojautuva (Tuomi & Sarajärvi 2018; Fook 2002). Tutkimuksellinen tulokulmamme oli vahvasti käytäntölähtöinen ja tiedon tuottamisen motiivi sosiaalityöntekijöiden tarpeista lähtevä. Hyödynsimme ajatusta siitä, että käytäntöihin kiinnittyvässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden kriittistä reflektiota voidaan käyttää keskeisenä aineistonkeruun metodisena ratkaisuna. Tutkimusaineistoissa painottuivat vahvasti tulevaisuusnäkökulma ja sosiaalityöntekijöiden ajatukset siitä, millaista koulun sosiaalityön tulisi olla. Aineistot voidaan nähdä sosiaalityöntekijöiden työhön ja asiantuntijuuteen liittyvän yksilöllisen ja yhteisöllisen sekä siihen liittyvien merkitysten rakentamisena ja olemassa olevien käytäntöjen ja asiantuntijuuden kriittisenä analyysina. Lisäksi tavoittelimme tutkimusasetelmassa yhteisen tiedon rakentamisen prosessia, jossa sosiaalityöntekijöiden tuottama tieto on toiminut tieteidenväli-

2 Artikkeli on toteutettu yhteistyössä siten, että päävastuu on ollut Kemppaisella ja Laitisella erityisesti teoreettismenetelmällisen näkökulman valinnassa, aineiston analyysissa ja tulkinnassa sekä tulosten kirjoittamisessa. Muiden kirjoittajien rooli on ollut kommentoiva ja täydentävä. Artikkelin kuviot ovat Kemppaisen ja Laitisen laatimia.

sen tulkinnallisen luennan ja keskustelun pohjana (Laitinen ym. 2018; vrt. Karvinen ym. 1999).

Tutkimusaineistot on kerätty vuosina 2015–2017 kahdessa Euroopan sosiaalirahaston (ESR), Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY), Lapin kuntien ja Lapin yliopiston rahoittamassa hankkeessa. 1) Ennaltaehkäisevä monitoimijuus – osallisuus ja syrjäytymisen ehkäisy osaksi koulujen toimintakulttuuria (EMOK) -hankkeessa tuettiin lasten ja nuorten siirtymävaiheita kouluasteelta toiselle sekä kehitettiin kasvatustieteiden ja sosiaalityön yhteistyötä opetuksessa ja tutkimuksessa. Hankkeen toteutukseen osallistuivat Lapin yliopiston lisäksi Rovaniemen kaupunki ja Enontekiön kunta. 2) Lapin sosiaalialan osaamiskeskittymä (Sociopolis) -hankkeessa yhteistyötä tekivät Lapin yliopisto, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Lapin ammattikorkeakoulu ja Lapin kunnat. Hankkeessa selvitettiin sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen tarvetta, tuettiin työelämässä olevien ammattilaisten osaamista sekä vakiinnutettiin korkeakoulujen yhteistyörakenteita.

Osatutkimuksen empiirinen aineisto koostuu yhteensä kolmesta eri aineistosta. Ensimmäinen aineisto muodostuu Sociopolis-hankkeessa toteutetun kyselyn avovastauksista. Kysely käsitteli sosiaalityöntekijöiden osaamista, professionaalisuutta ja moniammatillisuutta, mutta tässä osatutkimuksessa hyödynnettiin vain niiden vastaajien avovastauksia, jotka toimivat koulukuraattorin tehtävänimikkeellä (N=16). Toinen aineisto koostuu Sociopolis-hankkeen yhteydessä toteutetusta koulukuraattoreiden ryhmähaastattelusta (N=12). Haastattelu on litteroitu, ja sen laajuus on 22 liuskaa (Times New Roman 12, riviväli 1). Olen osallistunut sekä kyselyn että ryhmähaastattelun suunnitteluun, toteutukseen, aineistojen teema- ja sisällönanalyysiin sekä raportointiin.

Kolmas aineisto on kerätty EMOK-hankkeessa, ja se koostuu oppilashuollon tiimin reflektiivisestä ryhmäprosessista. Prosessin tavoitteena oli jäsentää koulun sosiaalityön asiantuntijuutta ja osaamista. Ryhmäprosessi kesti kymmenen kuukautta ja sisälsi seitsemän noin kahden tunnin pituista tapaamista. Näistä viisi ensimmäistä muodostavat Asiantuntijuus -osatutkimuksessa käytetyn aineiston. Ensimmäisessä tapaamisessa läsnä oli

myös koulupsykologeja ja ryhmään osallistui 14 henkilöä. Neljällä muulla kerralla läsnä oli vain koulukuraattoreita (N=7–9). Aineisto on litteroitu, ja sen laajuus on 78 liuskaa (Times New Roman 12, riviväli 1). En osallistunut itse ryhmäprosessiin, mutta olin mukana aineiston analyysissä.

Osatutkimus tuo tämän tutkimuksen kokonaisuuteen sosiaalityön asiantuntijuuden ja sen relationaalisuuden, jossa tieto syntyy ja saa merkityksensä vuorovaikutuksessa oppilaiden, perheiden ja toisten ammattilaisten kanssa (Laitinen ym. 2018). Mesotasolla tämä tarkoittaa erityisesti asiantuntijaroolin ja toimijuuden määrittelyä sekä siirtymää kohti jaettua ja osallistavaa asiantuntijuutta, jossa sosiaalityöntekijän tehtävä on luoda edellytyksiä interprofessionaaliselle ymmärrykselle, dialogille ja toimijoiden osallisuudelle. Tiedon hyödyntäminen on neuvottelevaa ja tulkinnallista käytäntöä, joka rakentuu tilannekohtaisesti.

Osatutkimus III: Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehityskulkua (Yhteiskunnallisuus)

Kolmannen osatutkimuksen olen kirjoittanut yhdessä Lapin yliopiston professori Anneli Pohjolan sekä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kehittämispäällikkö Asta Niskalan ja kehittäjäsosiaalityöntekijä Nina Peroniuksen kanssa. Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehityskulkua -artikkeli (Pohjola ym. 2019) julkaistiin Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö -teoksessa (Pohjola & Kemppainen & Niskala & Peronius toim. 2019). Artikkelin laajuus on 32 sivua ilman lähteitä.[3] Osatutkimuksessa tarkastelimme sosiaalityöhön kytkeytyviä keskeisiä yhteiskunnallisia muutoksia, haasteita ja mahdollisuuksia sekä niiden merkitystä sosiaalityön kannalta. Artikkelin keskeisiä käsitteitä ovat yhteiskunnallinen konteksti, muutos sekä sosiaalityön paikka ja rooli.

3 Artikkelin pääkirjoittaja on ollut Pohjola ja muiden kirjoittajien osuus oli yhtä suuri. Kemppaisen panos artikkelin työnjaossa oli sosiaalityön osaamisen, sen toteutumisen ja tulevaisuuden vaatimusten pohdinnassa.

Osatutkimuksessa paikannettiin keskeisiksi nostamiamme yhteiskunnallisia muutoksen kenttiä, jotka samalla haastavat sosiaalityötä. Jäsensimme niitä erityisesti sosiaalityön yhteiskunnalliseen asemoitumiseen liittyvien haasteiden ja niihin kytkeytyvien mahdollisuuksien näkökulmista. Lähtökohtamme oli, että sosiaalityötä ja sen palveluita tullaan tulevaisuudessa tarjoamaan uusin sisällöllisin, tiedollisin ja menetelmällisin sekä työorientaatioita ja työn organisoitumista uudistavin ratkaisuin. Artikkelissa hyödynnettiin aineistona aiempaa tutkimusta sosiaalityön historiasta, rakennekehityksestä, etiikasta ja digitalisaatiosta sekä lainsäädännöstä. Omassa osuudessani käytin empiirisenä aineistona Sociopolis-hankkeessa sosiaalityöntekijöiltä kerättyä haastattelu- ja kyselyaineistoa (N = 131), jonka suunnitteluun, keräämiseen, analysointiin ja raportointiin olin osallistunut (ks. edellä osajulkaisu II). Osatutkimuksen kyselyaineistoa analysoitiin suorien jakaumien, systemaattisten ristiintaulukointien ja korrespondenssianalyysin avulla. Haastatteluaineisto analysoitiin aineistolähtöisesti teemoittelemalla. Tuloksia vertasin myös aiemman *Sosiaalityö epävarmuuden oloissa* -tutkimuksen empiirisiin kyselytuloksiin (N = 179), joiden suunnitteluun ja toteuttamiseen olin osallistunut tutkimusprosessin eri vaiheissa (Kemppainen ym. 1998).

Osatutkimuksen anti tälle väitöskirjakokonaisuudelle on erityisesti yhteiskunnallinen, makrotasollinen. Tutkimuksessa sosiaalityön tulevaisuutta analysoidaan osana laajempaa yhteiskunnallista kehityskulkua. Sosiaalityön rooli nähdään erityisesti rakenteellisena ja aktiivisena toimijana hyvinvointivaltion muutoksessa ja kansalaisten osallisuutta vahvistavassa toiminnassa sekä yhteiskunnallisten epäkohtien näkyväksi tekemisessä. Lisäksi tutkimus nostaa esiin dokumentaation merkityksen sosiaalityön tiedonmuodostuksessa, asiakkaiden tilanteiden näkyväksi tekemisessä ja rakenteellisen sosiaalityön välineenä.

Osatutkimus IV: Sosiaalialan osaaminen Lapissa (Osaaminen)

Neljännen osajulkaisun olen kirjoittanut yhdessä Lapin ammattikorkeakoulun lehtori Heli Arolan, lehtori Susanna Helavirran ja lehtori Leena

Seppälän sekä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Posken tutkija-kehittäjätyöntekijä Maria Martinin, kehittämispäällikkö Asta Niskalan, sosiaalityöntekijä Laura Tiitisen ja tutkija Petri Vuorijärven kanssa (Kemppainen ym. 2018). Sosiaalialan osaaminen Lapissa -artikkeli on julkaistu samassa Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus -teoksessa (Juvonen & Lindh & Pohjola & Romakkaniemi toim. 2018) kuin osatutkimus II. Artikkeli on 26,5 sivua lähteineen.[4] Osajulkaisussa tutkittiin sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien osaamista heidän itsensä arvioimana, mutta tässä tutkimuksessa olen rajannut tarkastelun sosiaalityöntekijöiden osuuteen. Artikkelin keskeiset käsitteet ovat osaaminen, ydinosaaminen sekä tulevaisuuden osaamistarpeet.

Osatutkimus perustuu empiiriseen aineistoon, joka kerättiin vuosina 2015–2016 toteutettujen kuntakäyntien yhteydessä kaikissa Lapin läänin kunnissa sekä kolmessa kuntayhtymässä. Aineistonkeruukäyntejä toteutettiin yhteensä 37, ja niiden aikana sosiaalityöntekijät (N = 131) ja sosionomit (N = 110) vastasivat Webropol-kyselyyn (yht. N = 241), jossa he arvioivat omaa osaamistaan ja tulevaisuuden osaamistarpeitaan. Tässä tutkimuksessa hyödynnän erityisesti sosiaalityöntekijöiden osaamista koskevaa aineisto-osuutta. Kyselyaineiston monivalintakysymyksiä ja muuttujien välisiä suhteita tarkastelimme suorien jakaumien ja systemaattisten ristiintaulukointien avulla. Lisäksi käytimme monimuuttujamenetelmänä moniulotteista korrespondenssianalyysia (Multiple Correspondence Analysis, MCA), joka mahdollisti asiakastyö-, substanssi-, palvelujärjestelmä- sekä tutkimus- ja kehittämisosaamisen yhtäaikaisen tarkastelun (Le Roux & Rouanet 2010; Kahma 2011, 44, 55–56). Kyselyn avovastaukset ja ryhmähaastattelut analysoimme teema- ja sisällönanalyysin avulla (Tuomi & Sarajärvi 2018). Alustavat tutkimustulokset palautimme tutkittaville kuntakäynneillä, jolloin heillä oli mahdollisuus kommentoida ja arvioida tutkijoiden tekemiä johtopäätöksiä.

4 Artikkeli on kirjoitettu yhdessä, mutta päävastuu siitä on ollut Kemppaisella. Artikkelin empiirisen aineiston suunnitteluun, keräämiseen ja analysointiin ovat osallistuneet kaikki muut paitsi Vuorijärvi. Vuorijärvi on vastannut kvantitatiivisen aineiston koodauksesta, teknisestä käsittelystä sekä analyysistä yhdessä tutkimusryhmän kanssa.

Osatutkimus tuo väitöskirjatutkimukseni kokonaisuuteen empiiristä tietoa sosiaalityön metodisuuden ehdoista mesotasolla. Se osoittaa, että sosiaalityöntekijöiden vahvuudet painottuvat relationaaliseen ja kokonaisvaltaiseen osaamiseen, mutta samalla metodista työskentelyä rajoittavat organisatoriset rakenteet, ajankäytölliset reunaehdot ja tutkimustiedon rajallinen hyödyntäminen arjessa. Osatutkimus tuo näkyviin sosiaalityöntekijän roolin ammatillisena ja moraalisena välittäjänä asiakkaan elämismaailman ja palvelujärjestelmän realiteettien välillä.

Osatutkimus V: Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä (Vaikuttavuus)

Viidennen osatutkimuksen olen kirjoittanut yhdessä Valviran ylitarkastaja Pekka Ojaniemen kanssa (Kemppainen & Ojaniemi 2012). Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä-artikkeli julkaistiin Sosiaalityön vaikuttavuus -teoksessa (Pohjola & Kemppainen & Väyrynen toim. 2012). Artikkelin laajuus on 22 sivua lähteineen.[5] Osatutkimuksessa vastaamme kysymyksiin, mitä on sosiaalityössä tarvittava tieto ja millaista tietoa sosiaalityöntekijät käyttävät omassa työssään? Artikkelin keskeiset käsitteet ovat sosiaalityön tieto, tietoon perustuva sosiaalityö, vaikuttavuuden arviointi, ohjelmateoria, konteksti ja mekanismi.

Osatutkimus rakentuu jatkopohdintana Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Posken tutkimukselle Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleet Lapissa (Kemppainen ym. 2010). Tutkimuksessa vaikuttavan sosiaalityön ohjelmateoriaa tarkasteltiin laajan kvantitatiivisen aineiston avulla. Aineisto kerättiin vuosina 2007–2008 noin seitsemän kuukauden ajanjaksolla, ja sen tuottamiseen osallistui 93 sosiaalitoimistojen työntekijää seitsemästä Lapin kunnasta sekä heidän asiakkaansa. Työntekijät dokumentoivat järjestelmällisesti kaikki asiakkuutensa sekä niihin liittyvät toteutuneet toimenpiteet. Toimenpiteiksi määriteltiin muun muassa kasvokkaiset tapaamiset, kirjalliset päätökset, viestintä (kuten

5 Artikkeli on kirjoitettu yhdessä.

viestit ja puhelut) sekä eri ammattilaisten välinen yhteistyö asiakkaan asiassa. Kokonaisuudessaan aineisto kattoi 35 321 asiakaskontaktia. Luku ei vastaa yksittäisten asiakkaiden määrää, sillä sama henkilö on voinut asioida useamman kerran joko saman kuukauden aikana tai eri kuukausina ja myös useiden työntekijöiden kanssa. Lisäksi kerättiin erillinen asiakaspalauteaineisto (N=3003) heidän kokemuksistaan kuulluksi tulemisesta ja työskentelyn tavoitteiden toteutumisesta.

Me molemmat kirjoittajat osallistuimme empiirisen aineiston suunnitteluun, keruuseen, analysointiin ja raportointiin yhdessä muiden tutkijaryhmän jäsenten kanssa. Tutkijaryhmään kuuluivat lisäksemme kehitysjohtaja Kaisa Kostamo-Pääkkö, kehittämispäällikkö Asta Niskala ja kehittäjä-sosiaalityöntekijä Kerttu Vesterinen Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksesta. Tutkimuksen empiirinen aineisto analysoitiin hyödyntämällä suoria jakaumia sekä laajoja ja systemaattisia ristiintaulukointeja. Osatutkimuksessa emme enää esittele tutkimuksen varsinaisia empiirisiä tuloksia, vaan käytämme tutkimuksen ohjelmateoriaa esimerkkinä pohtiessamme sosiaalityössä tarvittavaa tietoa ja vaikuttavuuden arviointia.

Osatutkimus tarkastelee sosiaalityön vaikuttavuuden arviointia metodologisesta näkökulmasta. Se osoittaa, että vaikuttavuuden arviointi edellyttää käytäntölähtöistä tiedontuotantoa, jossa oman työn systemaattinen tutkiminen, dokumentointi ja reflektio ovat keskeisiä. Vaikuttavuus näyttäytyy prosessina, joka muotoutuu tapauskohtaisissa ja institutionaalisissa kehyksissä. Artikkeli toimii siten teoreettis-metodologisena siltana mikro- ja makrotason välillä ja korostaa vaikuttavuuden relationaalista ja situationaalista luonnetta.

3.4 Reflektiivinen tulkinta ja analyysin rakentuminen

Tutkimuksen viitekehys sijoittuu samanaikaisesti mikro-, meso- ja makrotasoille. Mikrotaso viittaa tapauskohtaiseen sosiaalityöhön ja vuorovaikutukseen, mesotaso organisaatioihin ja toimintakäytäntöihin sekä makrotaso yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja institutionaalisiin ehtoihin. Tasot ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja muovaavat toisiaan, ja sosiaalityön

ammatillinen toiminta rakentuu näiden tasojen välisissä suhteissa (Parton 2000; Payne 2014). Tasojen välisiä yhteyksiä ei kuitenkaan voida pitää analyysissa itsestään selvinä. Jos niiden välistä vuorovaikutusta ei tarkastella tietoisesti osana tiedonmuodostusta, niiden yhteys voi jäädä teoreettiseksi oletukseksi sen sijaan, että se muodostuisi analyysissa perustelluksi tulkinnaksi. Tästä syystä olen tarkastellut analyysissa tietoisesti sitä, miten osatutkimuksissa tunnistetut ilmiöt paikantuvat eri tasoille ja millaisia yhteyksiä tasojen välille muodostuu.

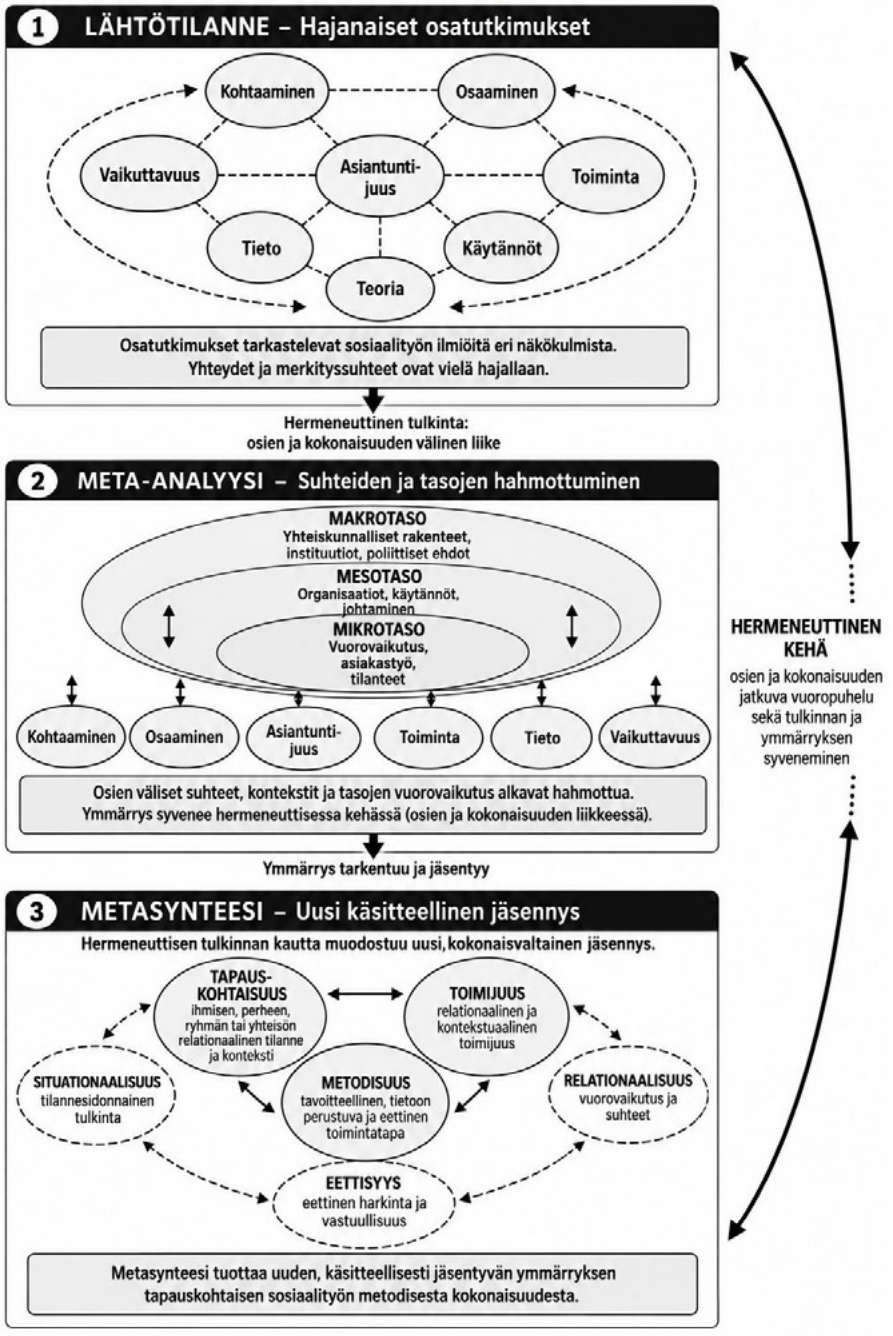
Tämän tutkimuksen meta-analyysin aineistona toimivat osatutkimukset muodostavat yhdessä empiirisen ja teoreettisen perustan metasynteesille. Osatutkimusten tarkastelu kytkeytyy tutkimuksen tavoitteeseen muodostaa kokonaisvaltaista jäsennystä ammatillisesta sosiaalityöstä metodisena ja reflektiivisenä käytäntönä. Toteutin meta-analyysin hermeneuttisena tulkintaprosessina, jossa tarkastelin yksittäisiä osatutkimuksia suhteessa tutkimuksen kokonaisuuteen ja vastaavasti kokonaisuutta suhteessa sen yksittäisiin osiin. Hermeneuttisen meta-analyysin lähtökohtana on ajatus siitä, ettei osatutkimusten merkityksiä voida ymmärtää irrallisina, vaan niiden tulkinta rakentuu osatutkimusten, teoreettisten käsitteiden ja tutkimuksen kokonaisviitekehyksen välisessä vuoropuhelussa (Gadamer 2004; Ricoeur 1981; 2000).

Analyysi eteni vaiheittain syvenevänä tulkintaprosessina, jossa ymmärrys tutkimuksen keskeisistä ilmiöistä täsmentyi tutkimusprosessin aikana. Reflektiivisyys merkitsi tässä prosessissa omien tulkintojeni, käsitteellisten valintojeni ja niiden taustalla olevien oletusten jatkuvaa arviointia. Palasin analyysin edetessä aiempiin tulkintoihin ja tarkastelin niitä uudelleen suhteessa osatutkimusten tuloksiin, tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin. Näin analyysin aikana muodostuneet tulkinnat eivät jääneet pysyviksi lähtökohdiksi, vaan niitä oli mahdollista täsmentää, muuttaa tai myös hylätä ymmärryksen syventyessä.

Analyysiprosessiani on jäsentänyt myös Pertti Alasuutarin (2011) esittämä kaksivaiheinen laadullisen analyysin malli, jossa analyysi etenee havaintojen pelkistämisestä kohti tulkinnallista kokonaisuutta. Ensimmäisessä vaiheessa rajasin ja jäsensin aineistoa tutkimuskysymysten ja

hermeneuttisen viitekehyksen mukaisesti, jolloin muodostin yksittäisistä havainnoista temaattisia ja käsitteellisiä kokonaisuuksia. Toisessa vaiheessa tarkastelin näitä kokonaisuuksia tulkinnallisesti suhteessa toisiinsa ja laajempaan teoreettiseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tässä vaiheessa tarkastelin myös sitä, miten havainnot ja muodostamani käsitteelliset kokonaisuudet suhteutuivat mikro-, meso- ja makrotasoihin ja millaisia yhteyksiä niiden välillä oli tunnistettavissa. Analyysini tavoitteena ei ole ollut yksittäisten havaintojen raportoiminen sellaisenaan, vaan niiden merkitysten ymmärtäminen ja teoreettinen jäsentäminen.

Analyysiani on tukenut systemaattinen visuaalinen jäsentäminen. Piirtämäni kuviot ja rakennekaaviot ovat toimineet analyysin keskeisinä työvälineinä, joiden avulla osien ja kokonaisuuden välistä suhdetta on ollut mahdollista tarkastella uudelleen eri vaiheissa tutkimusprosessia. Visuaalinen työskentely on havainnollistamisen ohella ohjannut tutkimuksellista ajatteluani ja auttanut tunnistamaan merkityksellisiä suhteita aineistojen, käsitteiden ja teoreettisten jäsennysten välillä. Kuvioiden avulla olen voinut koetella muodostamiani tulkintoja, tarkastella käsitteiden ja analyysitasojen välisiä suhteita sekä havaita myös sellaisia yhteyksiä ja ristiriitoja, jotka eivät osatutkimuksia erikseen tarkasteltaessa olleet yhtä selvästi nähtävissä. Kuvioiden uudelleenmuotoilu on puolestaan johtanut palaamaan aineistoon ja arvioimaan, vastaavatko muodostamani käsitteelliset jäsennykset osatutkimusten tuloksia. Näin visuaalinen työskentely on mahdollistanut reflektiivisen etäisyyden ottamisen omiin tulkintoihin ja niiden uudelleenarvioinnin. Kuvioiden avulla hermeneuttinen kehä konkretisoitui tutkimusprosessissa käytännöllisenä tutkimuksellisena työskentelytapana, jossa ymmärtäminen eteni vaiheittain syvenevänä ja tarkentuvana tulkintaprosessina (Gadamer 2004). Kuvio 2 havainnollistaa meta-analyysin etenemistä osatutkimusten erillisistä tuloksista niiden välisten suhteiden ja analyysitasojen hahmottamiseen sekä edelleen metasynteesissä muodostuvaan uuteen käsitteelliseen jäsennykseen tapauskohtaisen sosiaalityön metodisesta kokonaisuudesta.

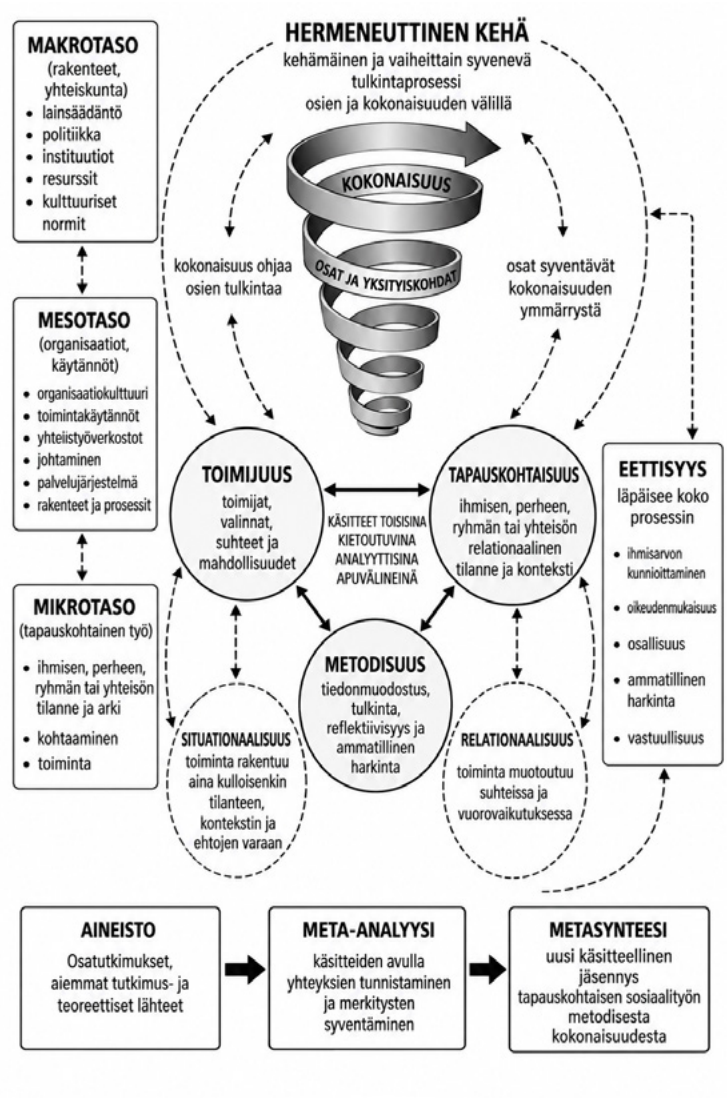

Kuvio 2. Meta-analyysin eteneminen osatutkimuksista metasynteesiin hermeneuttisena tulkintaprosessina.

Osatutkimusten tulosten analysoinnin yhteydessä ymmärrykseni sosiaalityön ammatillisesta käytännöstä täsmentyi siten, että tapauskohtaista asiakastyötä ja sosiaalityön ammattikäytäntöjä on tarkasteltava samanaikaisesti mikro-, meso- ja makrotasoilla. Tämä jäsennys ei ollut tutkimuksen lähtöoletus, vaan se muotoutui analyysiprosessin edetessä osatutkimuksiin sisältyvien suhteiden ja niiden tuottamien merkitysten vertailun kautta. Mikro-, meso- ja makrotasot hahmottuivat analyysiä tukevaksi rakenteeksi, jonka avulla oli mahdollista ymmärtää, miten yksittäinen tapaus kytkeytyy vuorovaikutuksellisiin, organisatorisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin.

Analyysin alkuvaiheessa osatutkimukset näyttäytyivät erillisinä kokonaisuuksina, joissa korostuivat erilaiset sosiaalityötä kuvaavat käsitteet, kuten kohtaaminen, asiantuntijuus, osaaminen, tieto, teoria, toiminta, käytännöt ja vaikuttavuus. Tarkastelin osatutkimuksia suhteessa niiden tutkimustehtäviin, aineistoihin ja keskeisiin tuloksiin sekä vertailin sitä, millaisissa merkityksiä ja keskinäisiä suhteita käsitteet saavat osatutkimuksissa. Analyysin edetessä huomioni kohdistui erityisesti siihen, miten tapauskohtaisuus, toimijuus ja metodisuus ilmenivät eri osatutkimuksissa sekä millaisissa suhteissa ne rakentuivat mikro-, meso- ja makrotasoilla. Yksittäisistä havainnoista muodostui vähitellen laajempia temaattisia ja käsitteellisiä kokonaisuuksia, jotka alkoivat jäsentää sosiaalityön metodisen toiminnan rakennetta. Tulkintaprosessin aikana tarkensin käsitteellisiä jäsennyksiä useaan kertaan suhteessa osatutkimuksiin, teoreettiseen kirjallisuuteen ja tutkimuksen kokonaisuuteen. Näin metasynteesi rakentui vaiheittain syvenevän tulkinnan kautta ja johti osatutkimusten tuloksia kokoavaan käsitteelliseen jäsennykseen tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuudesta.

Kuvio 3 havainnollistaa tutkimuksellisen viitekehyksen kokonaisuutta sekä metasynteesin rakentumista. Kuviossa hermeneuttinen kehä kehystää tutkimusprosessia, ja sen mukainen kehämäinen ja vaiheittain syvenevä tulkinta läpäisee analyysin eri vaiheet. Prosessi etenee osatutkimusten tulosten hermeneuttisesta tulkinnasta meta-analyysiin ja edelleen metasynteesiin, jossa muodostuu uusi käsitteellinen jäsennys tapauskohtaisen sosiaalityön metodisesta kokonaisuudesta.

Kuvio 3. Tutkimuksellinen viitekehys ja metasynteesin rakentuminen.

Toisena keskeisenä oivalluksena analyysissa nousivat esiin situationaalisuuden, relationaalisuuden ja eettisyyden ulottuvuudet. Näiden ulottuvuuksien kautta tuli näkyväksi, että tapauskohtainen sosiaalityö jäsentyy toiminnan tasojen lisäksi myös sen mukaan, miten työntekijä tulkitsee asiakkaan elämäntilannetta, rakentaa ammatillisia suhteita ja tekee eettistä harkintaa edellyttäviä ratkaisuja konkreettisissa tapauskohtaisissa tilanteissa (Parton & O'Byrne 2000; Fook 2002; Banks 2006). Tämä jäsennys syvensi analyysia ja mahdollisti tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen luonteen tarkastelun ammatillisena tulkintaprosessina.

Metasynteesi rakentui tapauskohtaisuuden, toimijuuden ja metodisuuden käsitteiden varaan. Näiden käsitteiden avulla osatutkimuksissa tuotettuja merkityksiä tarkasteltiin suhteessa toisiinsa sekä sosiaalityön teoreettisiin ja metodologisiin lähtökohtiin. Tämän tarkastelun kautta muodostui uusi käsitteellinen jäsennys tapauskohtaisen sosiaalityön metodisesta kokonaisuudesta, jossa metodisuus näyttäytyy moniulotteisena, kontekstuaalisena ja eettisesti perusteltuna ammatillisena toimintana.

Hermeneuttinen lähestymistapa ja siihen perustuva reflektiivinen tulkinta muodostavat analyysiprosessin keskeisen metodologisen perustan. Hermeneuttiseen ja postmoderniin tietokäsitykseen nojaavassa tarkastelussa tieto rakentuu tutkijan, aineiston ja teoreettisten käsitteiden välisessä tulkinnallisessa vuoropuhelussa (Gadamer 2004). Tässä tutkimuksessa reflektiivisyys ei rajoitu yksittäisiin metodologisiin ratkaisuihin, vaan läpäisee tutkimusprosessin aineistojen valinnasta analyysiin ja tulkintojen kriittiseen arviointiin. Se on merkinnyt myös omien analyyttisten valintojeni ja tulkintojeni jatkuvaa arviointia sekä valmiutta palata aiempiin tulkintoihin ja täsmentää tai muuttaa niitä tutkimusprosessin edetessä.

3.5 Eettinen pohdinta ja tutkijan positio

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on näkemys kaiken tutkimuksen tulkinnallisuudesta. Tavoitteena on neutraalin tai näennäisesti ”objektiivisen” tiedon sijasta tuottaa synteesiä tapauskohtaisesta sosiaalityöstä rakentamalla reflektiivinen ja hermeneuttisesti perusteltu ymmärrys sosiaalityös-

tä ammatillisena, metodisena ja yhteiskunnallisesti vastuullisena käytäntönä. Hermeneuttisessa tutkimusotteessa tieto ymmärretään aina suhteessa tulkitsijaan, kontekstiin ja historiallisiin merkitysrakenteisiin, minkä vuoksi myös eettinen vastuu kytkeytyy erottamattomasti tutkimuksen epistemologisiin ja metodologisiin valintoihin. (Gadamer 2004; Ricoeur 1981)

Tutkimusetiikan näkökulmasta hermeneuttinen ja reflektiivinen meta-analyysi edellyttää avoimuutta, tulkintojen huolellista perustelemista sekä jatkuvaa dialogia aineistojen, teoreettisten kiinnekohtien ja aiemman tutkimuksen kanssa. Tulkinnallisuus merkitsee tässä tutkimuksessa vastuuta siitä, miten tutkimuksessa tuotettuja merkityksiä jäsennetään, painotetaan ja asetetaan osaksi sosiaalityön tieteellistä ja ammatillista keskustelua. Tutkimuksen uskottavuus rakentuu sen varaan, että tulkintojen taustalla olevat lähtökohdat ja rajaukset tehdään näkyviksi ja että vaihtoehtoiset tulkinnat tunnistetaan ja tunnustetaan. (Lincoln & Guba 1985; Tracy 2010; TENK 2023)

Sosiaalityön tutkimus on luonteeltaan vahvasti eettisesti latautunutta. Se kohdistuu ilmiöihin, jotka liittyvät ihmisten elämän ehtoihin, sosiaalisiin ongelmiin, valtasuhteisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin (Banks 2016; Healy 2014; Parton 2000). Tästä syystä eettinen harkinta ei rajoitu tässä tutkimuksessa pelkästään muodollisiin lupamenettelyihin tai tutkimuseettisten ohjeiden noudattamiseen, vaan ymmärrän sen laajemmaksi tutkijan vastuuksi suhteessa tutkittavaan ilmiöön, tutkimusasetelmaan, tutkimuksen kontekstiin sekä tutkimuksen mahdollisiin seurauksiin. Eettisyys kytkeytyy siihen, millaisia käsitteellisiä jäsennyksiä sosiaalityöstä tulen tuottaneeksi, millaisia ammatillisia käytäntöjä teen näkyviksi sekä millaisia sosiaalityön tietoa ja toimijuutta koskevia tulkintoja tutkimukseni vahvistaa tai haastaa.

Hermeneuttisessa tutkimuksessa tutkijan asema ei ole neutraali tai ulkopuolinen. Tutkija on aktiivinen osa tiedonmuodostusprosessia, ja hänen tulkintahorisonttinsa, kokemuksensa ja institutionaalinen taustansa vaikuttavat väistämättä siihen, millaisia kysymyksiä pidetään merkityksellisinä ja millaisia tulkintoja tutkimuksessa pidetään mahdollisina. Tässä tutkimuksessa olen tunnistanut ja tehnyt näkyväksi tutkijan positioni osana

tutkimuksellista vastuullisuutta. Tutkimuksen luotettavuus ja eettinen kestävyys rakentuvat osaltaan sen varaan, kuinka avoimesti ja reflektiivisesti tutkija tarkastelee omaa rooliaan tiedon rakentajana. (Gadamer 2004)

Tutkimuksellinen orientaationi rakentuu omaan pitkäkestoiseen ammatilliseen toimijuuteeni sosiaalityön kentällä. Olen työskennellyt yli kolmen vuosikymmenen ajan sosiaalityön tutkimuksen, koulutuksen ja kehittämisen parissa, ja tämä kokemus muodostaa väistämättä osan siitä tulkintahorisontista, jonka kautta jäsennän tutkimuskohdetta. Sosiaalityö on näin ollen paitsi tutkimuksen kohde myös olennainen osa ammatillista identiteettiäni. Samalla vahva luottamus ammatillisen sosiaalityön mahdollisuuteen tukea ihmisiä vaikeissa elämäntilanteissa on toiminut koko tutkimusprosessin keskeisenä motivaationa ja eettisenä lähtökohtana.

Pitkäaikainen kytkös sosiaalityöhön on tarjonnut tutkimukselleni syvällistä kontekstuaalista ymmärrystä, mutta se on edellyttänyt samalla tietoista ja kriittistä reflektiota. Olen pyrkinyt tunnistamaan ne tulkintakehykset ”sosiaalityön silmälasit”, joilla jäsennän tutkimuskohdetta sekä tarkastelemaan omaa osallisuuttani sosiaalityön käsitteellisiin ja institutionaalisiin rakenteisiin. Reflektiivisen analyysin aikana olen ajoittain havainnut suhtautuvani jopa ylikriittisesti sosiaalityöhön, sosiaalityöntekijöihin ja koko professioon. Tämän kriittisyyden tunnistaminen on ollut osa tutkimuksen eettistä työskentelyä ja pyrkimystä erottaa analyyttinen kriittisyys normatiivisesta arvottamisesta. Tavoitteena on ollut rakentaa tulkintoja, jotka tekevät näkyväksi sosiaalityön moninaisuuden, ristiriitaisuudet ja rakenteelliset reunaehdot. (Finlay 2002; Orme & Shemmings 2010.)

Hermeneuttisessa meta-analyysissa tutkimuksen tavoitteena ei ole tutkijan ulkopuolinen tarkasteluasema, vaan tulkinnallinen dialogi aineiston, teorian ja tutkijan ennakkoymmärryksen välillä. Analyysiprosessi on edellyttänyt herkkyyttä aineistojen ja teoreettisten jäsennysten välisille jännitteille sekä niiden hyödyntämistä sosiaalityön metodisuuden, eettisten ulottuvuuksien ja mikro-, meso- ja makrotason dynamiikan syvällisemmässä ymmärtämisessä (Noblit & Hare 1988; Gadamer 2004; Ricoeur 1981). Osatutkimusten tulokset ovat ohjanneet laajemman tutkimuskirjallisuuden pariin, ja aiempi tutkimus on puolestaan tukenut ja haastanut

tutkimuksessa rakentuvaa kokonaiskuvaa sosiaalityön metodisuudesta. Kuten aina, luetun tutkimuskirjallisuuden laajuudesta vain osa on päätynyt näkyviin tutkimuksen lähteinä.

Tutkimuksessani eettinen perusta rakentuu tutkijan position näkyväksi tekemisestä, metodologisesta reflektiivisyydestä sekä hermeneuttisesta analyysista, jossa tarkastelen sosiaalityötä samanaikaisesti ammatillisten käytäntöjen ja laajempien yhteiskunnallisten rakenteiden valossa (Finlay 2002; Parton 2000; Healy 2014; Banks 2016). Tällaisen metasynteesin kautta tutkimuksessani rakentuu ymmärrys siitä, millaista tietoa sosiaalityössä pidetään merkityksellisenä, vaikuttavana ja eettisesti perusteltuna.

Tutkijana olen tarkastellut omaa rooliani, tutkimuksellisia valintojani ja tulkintakäytäntöjäni sekä niiden vaikutusta muodostuvaan tietoon. Hermeneuttisen lähestymistavan mukaisesti ymmärrys ei hahmotu lopullisena tai pysyvänä, vaan rakentuu prosessissa, jossa tutkija, aineistot ja teoreettiset käsitteet ovat vuorovaikutuksessa keskenään (Gadamer 2004). Tulkinta on näin ollen kontekstuaalista ja tilannesidonnaista, ja se edellyttää kriittistä avoimuutta omien ennakko-oletusten tunnistamiselle ja uudelleenarvioinnille.

Yksi tutkimukseni keskeisistä tavoitteista uuden tiedon tuottamisen ohella on ollut vahvistaa sosiaalityön käytännön ja tutkimuksen välistä vuoropuhelua. Olen pyrkinyt tuottamaan sellaista tietoa ja ymmärrystä, joka tukee sosiaalityön asiakastyötä, vahvistaa sosiaalityöntekijöiden ammatillista itseymmärrystä ja auttaa jäsentämään tapauskohtaisen sosiaalityön metodista ydintä muuttuvissa toimintaympäristöissä. Viime kädessä tutkimuksen tavoitteena on palvella niitä ihmisiä, jotka tarvitsevat sosiaalityön osaamista, tukea ja apua.

Tämän vuoksi olen sijoittanut tutkimuksen loppuun epilogin, jossa kokoan yhteen käytännön sosiaalityössä toimivien sosiaalityöntekijöiden kanssa tutkimukseni tuloksista käydyn ryhmäkeskustelun keskeiset havainnot. Epilogin tarkoituksena on tarkastella tutkimuksessa rakentuneita tulkintoja suhteessa käytännön sosiaalityöhön sekä tuoda esiin kokeneiden ammattilaisten näkökulmia tutkimustulosten merkityksellisyydestä ja sovellettavuudesta. Näin epilogi kytkee metasynteesissä muodostuneen

ymmärryksen sosiaalityön arkeen ja toimii samalla metasynteesin reflektiivisenä jatkumona, jossa tutkimuksessa rakentunut ymmärrys palautuu käytännön toimijoiden arvioitavaksi ja yhteisen tulkinnan kohteeksi.

Tutkimuksen esitarkastuslausuntojen saapumisen jälkeen toimitin käsikirjoituksen kolmelle asiakastyössä toimivalle sosiaalityöntekijälle ja kävin heidän kanssaan ryhmäkeskustelun tutkimustuloksista. Osallistujilla oli yli kahdenkymmenen vuoden työkokemus sosiaalityön eri palvelutehtävistä, ja he olivat olleet mukana tämän yhteenvetoartikkelin osatutkimuksiin liittyvissä hankkeissa joko tutkimukseen osallistuneina tai kehittäjäsosiaalityöntekijöinä aineistonkeruun tai analyysin aikana. Keskustelu jäsentyi kolmen teeman ympärille: tutkimustulosten uskottavuuteen, tutkimuksen merkitykseen sosiaalityön itseymmärrykselle sekä tulosten hyödynnettävyyteen käytännön asiakastyössä. Keskustelun tarkoituksena oli täydentää tutkimuksen reflektiivistä tarkastelua saattamalla tutkimuksessa tuotettu tieto myös ammatillisen käytännön kriittisesti tarkasteltavaksi. Ryhmäkeskusteluun perustuva epilogi ei kuitenkaan ole osa varsinaista tutkimusprosessia eikä tuota tutkimukseen uutta analysoitavaa aineistoa, vaan se muodostaa tutkimuksen loppuun sijoittuvan reflektiivisen ja käytäntöön suuntautuvan tarkastelun. Näin ollen epilogi ei myöskään sisältynyt esitarkastuksessa arvioituun tutkimuskokonaisuuteen.

4 Osatutkimusten keskeiset tulokset

Tässä luvussa esitän tiivistetysti tutkimuksen viiden osatutkimuksen keskeiset tulokset ja niiden muodostaman kokonaisuuden. Luku alkaa tuloksia jäsentävällä taulukolla, minkä jälkeen tarkastelen osatutkimuksia erikseen ja lopuksi niiden keskeisiä tuloksia suhteessa toisiinsa.

Kokosin taulukkoon 4 tutkimuksen viiden osatutkimuksen annin tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuuden näkökulmasta. Taulukossa esitetään kunkin osatutkimuksen ensisijainen analyysitaso, keskeinen näkökulma sekä metodinen anti tapauskohtaiselle sosiaalityölle.

Taulukko 4. Osatutkimusten anti tapauskohtaisen sosiaalityön metodiseen kokonaisuuteen.

Osatutkimus	Ensisijainen analyysitaso	Keskeinen näkökulma	Metodinen anti tapauskohtaiselle sosiaalityölle
I Kohtaaminen	mikro—meso	Kohtaaminen tiedonmuodostuksen ja eettisen toimijuuden paikkana.	Osoittaa, että tieto rakentuu kohtaamisessa relationaalisena ja situationaalisena ymmärryksenä. – Tekee näkyväksi eettisen harkinnan keskeisen merkityksen tiedon muodostamisessa, tulkinnassa ja hyödyntämisessä.
II Asiantuntijuus	meso	Jaettu ja relationaalinen asiantuntijuus institutionaalisissa rajapinnoissa.	Jäsentää sosiaalityön asiantuntijuuden kykynä tulkita ja sovittaa yhteen erilaisia tietoja, näkökulmia ja toimijoita. – Korostaa neuvottelevaa ja ei-lineaarista tiedon hyödyntämistä.
III Yhteiskunnallisuus	meso—makro	Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehittämistä ja vaikuttamista.	Kytkee asiakastyössä syntyvän tiedon organisatorisiin käytäntöihin, palveluiden kehittämiseen ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin. – Tuo esiin tiedon välittämisen ja eettisen toiminnan merkityksen mesotasolla.

Osatutkimus	Ensisijainen analyysitaso	Keskeinen näkökulma	Metodinen anti tapauskohtaiselle sosiaalityölle
IV Osaaminen	meso	Ammatillinen osaaminen ja sen reunaehdot käytännön työssä.	Tuo esiin asiakasprosessien hallinnan, eettisen harkinnan ja ammatillisen vastuun sekä yhteiskunnallisen, rakenteellisen ja monialaisen osaamisen merkityksen. – Osoittaa osaamisen hyödyntämisen kytkeytyvän organisatorisiin ja institutionaalisiin ehtoihin.
V Vaikuttavuus	meso (mikro—makro -yhteys)	Vaikuttavuus käytäntölähtöisenä tiedonmuodostuksena ja reflektiivisenä arviointina.	Osoittaa, miten asiakasprosesseissa syntyvää tietoa voidaan systemaattisesti dokumentoida, analysoida ja hyödyntää reflektiivisesti. – Jäsentää vaikuttavuuden relationaaliseksi ja situationaaliseksi prosessiksi sekä yhdistää asiakastyössä syntyvän tiedon laajempaan tiedontuotantoon.

Taulukossa esitetyt analyysitasot eivät ole toisistaan erillisiä, vaan mikro-, meso- ja makrotaso limittyvät osatutkimuksissa eri tavoin. Ensisijainen analyysitaso osoittaa sen tason, jolle kunkin osatutkimuksen tarkastelu ensisijaisesti kohdistuu. Osatutkimukset täydentävät toisiaan tuomalla tapauskohtaisen sosiaalityön tarkasteluun erilaisia ja toisiinsa kytkeytyviä näkökulmia. Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen osatutkimusten keskeisiä tuloksia näistä lähtökohdista.

4.1 Asiakkaan arvokas kohtaaminen (Kohtaaminen)

Osajulkaisussa I, *Asiakkaan arvokas kohtaaminen* (Laitinen & Kemppainen 2010), analysoimme asiakkaan arvokasta kohtaamista sosiaalityössä, sen rakentumista ja vastakohtaisesti toteutumatta jäämistä. Sosiaalityössä eettinen, asiakasta arvostava työskentelytapa toteutuu tai sulkeutuu pois jokaisessa kohtaamisessa ja asiakastilanteessa. Kohtaaminen saa konkreettisen muotonsa asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa, mutta siihen kietoutuvat myös yhteiskunnalliset, kulttuuriset, poliittis-hal-

linnolliset ja taloudelliset tekijät. Ne vaikuttavat sekä sosiaalityön toimintaehtoihin että asiakkaiden elämäntilanteisiin ja arjen kohtaamisiin (Juhila 2008a; Juhila 2008b; Pohjola 2010; Saarenpää 2010; Parton 2006).

Tarkastelimme kohtaamista yhteiskunnallisten ja organisatoristen tekijöiden sekä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen muodostamana kokonaisuutena. Yhteiskunnalliset linjaukset ja sosiaalisten ongelmien määrittelyt konkretisoituvat paikallisissa palvelurakenteissa ja organisaatioiden toimintakäytännöissä, jotka luovat ehtoja sekä asiakkaan että sosiaalityöntekijän toiminnalle ja heidän väliselleen kohtaamiselle. Palveluiden organisoinnilla on siten merkitystä sille, miten asiakkaan kunnioittava kohtaaminen voi toteutua ja miten hänen kokonaistilanteensa voidaan ottaa työskentelyn lähtökohdaksi. Kuten osatutkimuksessa toteamme, ”termi palvelujärjestelmä on harhaanjohtava, jos kyseessä ei ole järjestelmä, vaan palvelujen kokoelma, josta puuttuu kokonaisvastuu”. Hajanaisessa palvelukokonaisuudessa asiakkaan tilanteen kokonaisvaltainen jäsentäminen vaikeutuu, mutta sosiaalityöntekijällä säilyy ammatillinen vastuu asiakasprosessin kokonaisuudesta (Ojaniemi & Rantajärvi 2010; Juhila 2008a).

Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisessä kohtaamisessa yhteiskunnalliset arvot, institutionaaliset käytännöt ja eettiset valinnat konkretisoituvat yksittäisten ihmisten, perheiden ja yhteisöjen elämässä. Kohtaaminen rakentuu relationaalisessa suhteessa, jossa asiakkaan ihmisarvo tunnustetaan ja hänet kohdataan moraalisena subjektina eikä hallinnan kohteena (Honneth 1995; Levinas 1991). Banksin (2006; vrt. Biestek 1957) jäsennyksen mukaisesti arvokkaaseen kohtaamiseen liittyvät asiakkaan ainutlaatuisuuden tunnistaminen, tunteiden ilmaisun mahdollistaminen ja hallittu emotionaalinen osallistuminen, asiakkaan hyväksyminen ja tuomitsemattomuus sekä itsemääräämisoikeuden ja luottamuksellisuuden kunnioittaminen. Näiden periaatteiden toteutuminen ei kuitenkaan määrity vain yksittäisessä vuorovaikutustilanteessa, vaan suhteessa organisaatiokulttuureihin, yhteiskunnallisiin keskusteluihin, poliittiseen päätöksentekoon sekä ongelmien nimeämisen ja ratkaisemisen käytäntöihin.

Sosiaalityön arvo-osaaminen todentuu professionaalisena harkintana siitä, miten työntekijä kohtaa juuri tämän asiakkaan hänen asiassaan. Vaih-

toehtoisten näkökulmien tunnistaminen on tärkeää, sillä myös eettisiksi ymmärretyt toimintatavat voivat tahattomasti ylläpitää institutionaalisia käytäntöjä ja vallan rakenteita (Foucault 2005; Fook 2002). Tästä syystä tarvitaan eroja kunnioittavaa sensitiivistä etiikkaa, joka mahdollistaa ihmisten ja yhteisöjen moninaisuuden tunnistamisen suhteessa yhteiskunnallis-poliittisiin ja paikallis-organisatorisiin konteksteihin. Sensitiivinen etiikka edellyttää sosiaalityössä kohdattavien ilmiöiden ja asiakasprosessien tapauskohtaista analysointia (Karvinen-Niinikoski 2010).

Tämän väitöskirjan tutkimuskysymysten näkökulmasta osatutkimuksen keskeinen metodinen anti on kohtaamisen jäsentyminen tapauskohtaisen sosiaalityön tiedonmuodostuksen ja eettisen toimijuuden paikaksi. Mikrotasolla kohtaamisessa rakentuva ymmärrys asiakkaan ainutkertaisesta elämäntilanteesta kytkeytyy mesotason institutionaalisiin käytäntöihin ja palvelujärjestelmän ehtoihin, joiden kautta myös laajemmat yhteiskunnalliset reunaehdot välittyvät tapauskohtaiseen työskentelyyn. Tapauskohtainen tieto rakentuu siten relationaalisesti ja situationaalisesti, eikä asiakkaan tilannetta voida ymmärtää irrallaan sitä kehystävistä olosuhteista. Osatutkimus tekee samalla näkyväksi eettisen harkinnan merkityksen tiedon muodostamisessa, tulkinnassa ja hyödyntämisessä. Kohtaaminen muodostaa näin perustan seuraavassa osatutkimuksessa tarkasteltavalle interprofessionaaliselle asiantuntijuudelle, jossa tapauskohtainen tiedonmuodostus laajenee eri toimijoiden, tietolähteiden ja institutionaalisten näkökulmien yhteensovittamiseksi.

4.2 Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus (Asiantuntijuus)

Tarkastelimme toisessa osatutkimuksessa *Interprofessionaalinen asiantuntijuus – tapausesimerkkinä koulun sosiaalityö* (Laitinen ym. 2018) sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen jäsentymistä koulun sosiaalityön muuttuvassa ja monialaisessa toimintaympäristössä. Lähestyimme sosiaalityön asiantuntijuutta osaamis- ja tietoperustan näkökulmasta ja kysyim-

me, millaista osaamista interprofessionaalinen asiantuntijuus edellyttää sosiaalityöntekijöiltä.

Interprofessionaalisuus ymmärretään eri ammattiryhmien välisenä tavoitteellisena yhteistyönä, jossa tuotetaan yhteistä ymmärrystä ja kehitetään uusia toimintatapoja. Keskeistä on ilmiöiden tarkasteleminen samanaikaisesti useista professionaalisista lähtökohdista sekä vuorovaikutuksessa tapahtuva oppiminen (Metteri 1996; Isoherranen 2012; Pärnä 2012; Edwards ym. 2010). Painopiste siirtyy tällöin valmiin tiedon soveltamisesta kohti yhteistä tiedonrakentamista. Jaettu asiantuntijuus vahvistaa sekä yksittäisten professioiden osaamista että interprofessionaalista yhteistyötä, johon myös asiakkaat – lapset, nuoret ja heidän vanhempansa – osallistuvat aktiivisina toimijoina.

Interprofessionaalinen asiantuntijuus haastaa hierarkkisiin asetelmiin perustuvaa asiantuntijavaltaa ja suljettua tiedon hallintaa. Sen sijaan asiantuntijuus rakentuu dialogisena, avoimena ja relationaalisena toimintana, jossa tarvitaan vahvaa ammatillista osaamista, kykyä tunnistaa ja arvostaa muiden osaamista sekä valmiutta aktiiviseen kuunteluun (Katisko ym. 2014, 14; Mönkkönen 2007; 2018; Karvinen-Niinikoski 2016). Tällainen asiantuntijuus mahdollistaa tasavertaisemman yhteistyösuhteen, jossa myös asiakkaiden kokemustieto tulee osaksi yhteistä tiedonmuodostusta (esim. Katisko ym. 2014, 11).

Aineiston analyysissä interprofessionaalisen asiantuntijuuden keskeisiksi edellytyksiksi hahmottuivat kontekstisidonnaiset tekijät. Asiantuntijuutta kehystävät toimintaympäristön ja yhteisön rakenteet ja käytännöt, joita yksittäinen sosiaalityöntekijä ei voi pelkällä osaamisellaan ylittää tai kompensoida (Dominelli 2004; Edwards ym. 2010). Interprofessionaalisen asiantuntijuuden lähtökohtina korostuvat siten sosiaalityöntekijän taito toimia erilaisissa konteksteissa ja organisaatioissa sekä sosiaalityön ydinosaamisalueiden hallinta. Näiden varaan rakentuva asiantuntijuus jäsentyy avoimeksi ja osallistavaksi kokonaisuudeksi.

Koulun sosiaalityön tapausesimerkki konkretisoi interprofessionaalista asiantuntijuutta käytännön yhteistyötilanteissa. Analyysissä korostui viisi toisiinsa kytkeytyvää osa-aluetta: 1) oman asiantuntijuuden näkyväksi

tekeminen, 2) kokonaisvaltaiseen työotteeseen perustuvan näkökulman tuominen professioiden väliseen yhteistyöhön, 3) interprofessionaalisen yhteistyöprosessin aktiivinen koordinointi, 4) jaetun toimijuuden ja kokemustiedon konkretisoiminen yhteistyössä sekä 5) ennaltaehkäisevän ja yhteisöllisen orientaation vahvistaminen monialaisessa yhteistyössä. Nämä osa-alueet osoittavat, että sosiaalityön asiantuntijuus ei rajaudu profession sisäiseen tietoon, vaan rakentuu suhteessa muiden toimijoiden tietoon, näkökulmiin ja kokemuksiin. Se edellyttää vahvaa sosiaalityön ydinosaamista, mutta samalla kykyä toimia professionaalisilla rajapinnoilla ja muodostaa yhteistä ymmärrystä muiden toimijoiden kanssa (Lähteinen ym. 2017; Kemppainen ym. 2018; Edwards ym. 2010).

Interprofessionaaliseen asiantuntijuuteen sisältyy myös jännitteitä, jotka liittyvät eri ammattiryhmien näkökulmien yhteensovittamiseen sekä tiedon, asiantuntijuuden ja vastuun jakamiseen (Edwards ym. 2010; Rose & Norwich 2014). Näiden jännitteiden käsittely edellyttää dialogisuutta ja reflektiivisyyttä. Sosiaalityöntekijän tehtäväksi muodostuu tällöin oman professionaalisen näkökulmansa näkyväksi tekemisen ohella erilaisten tietojen ja näkökulmien tulkitseminen ja yhteensovittaminen osaksi yhteistä työskentelyä. Asiantuntijuus näyttäytyy siten avoimena ja neuvoteltavana käytäntönä, jossa tiedon, vallan ja vastuun kysymykset ovat jatkuvasti läsnä (Fook 2004).

Tämän väitöskirjan tutkimuskysymysten näkökulmasta osatutkimuksen keskeinen metodinen anti on sosiaalityön asiantuntijuuden jäsentyminen kykynä tulkita ja sovittaa yhteen erilaisia tietolähteitä, näkökulmia ja toimijoita tapauskohtaisen ymmärryksen rakentamiseksi. Mesotasolla sosiaalityöntekijä toimii institutionaalisissa ja professionaalisissa rajapinnoissa, joissa tietoa ei ainoastaan sovelleta, vaan tuotetaan, tulkitaan ja neuvotellaan yhdessä muiden toimijoiden ja asiakkaiden kanssa. Tiedon hyödyntäminen näyttäytyy näin ei-lineaarisena ja relationaalisena prosessina, joka edellyttää sosiaalityöntekijältä vahvaa ammatillista osaamista, reflektiivisyyttä ja kykyä tehdä oma asiantuntijuutensa näkyväksi. Osatutkimus laajentaa ensimmäisessä osatutkimuksessa kohtaamiseen paikantunutta tapauskohtaista tiedonmuodostusta osoittamalla, miten siinä rakentuva

ymmärrys suhteutuu muihin tietoihin ja näkökulmiin interprofessionaalisessa toimintaympäristössä. Samalla se rakentaa yhteyttä seuraavaan osatutkimukseen, jossa sosiaalityön ammatillista toimintaa tarkastellaan suhteessa laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin ja toimintaehtoihin.

4.3 Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehityskulkua (Yhteiskunnallisuus)

Kolmannen osatutkimuksen - Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehityskulkua (Pohjola ym. 2019) - tavoitteena oli paikantaa keskeisiä yhteiskunnallisia muutoksen kenttiä ja tarkastella niiden sosiaalityölle asettamia haasteita ja mahdollisuuksia. Kysyimme, mitkä ovat keskeiset muutokset, haasteet ja mahdollisuudet tässä ajassa ja miten ne kytkeytyvät sosiaalityöhön.

Osatutkimuksessa sosiaalityön uudelleen asemoituminen jäsentyy työn sisäisten ja ulkoisten muutosten vuorovaikutuksena. Sosiaalityön osaamisvaatimukset, työorientaatiot ja tiedollinen perusta muuttuvat samalla, kun yhteiskunnalliset kehityskulut asettavat uusia ehtoja sille, miten ja missä tehtävissä sosiaalityö toteutuu. Sosiaalityön tulevaisuus rakentuu siten rakenteellisten reunaehtojen ja ammatillisen toimijuuden välisessä suhteessa.

Keskeiseksi nousee muutoksen ja jatkuvuuden rinnakkaisuus. Toimintaympäristön muutoksista huolimatta sosiaalityön normatiivinen perusta säilyy: ihmisoikeudet, oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus sekä heikommassa asemassa olevien tukeminen määrittävät edelleen työn ydintehtävää (Eskola 1981, 24; Kam 2014). Muutokset kuitenkin haastavat sosiaalityötä arvioimaan toimintatapojaan ja tekevät näkyviksi arvoperustan käytännöllisiä jännitteitä, mikä korostaa eettisen harkinnan merkitystä (Banks 2013).

Osatutkimuksessa jäsensimme sosiaalityön muutosta ja tulevaisuutta neljän toisiinsa liittyvän kokonaisuuden kautta: yhteiskunnallisen muutoksen ja globalisaation, asiakaslähtöisyyden ja osallisuuden, tiedon tuottamisen ja dokumentaation sekä sosiaalityön osaamisen näkökulmista.

Yhteiskunnalliset ja globaalit muutokset konkretisoituvat paikallisissa toimintaympäristöissä ja ihmisten elämäntilanteissa, mikä edellyttää sosiaalityöltä kykyä yhdistää paikallista ja laajempaa yhteiskunnallista ymmärrystä (Pösö 2002; Beck 1997; Bauman 2002; Ranta-Tyrkkö 2017; Harrison & Melville 2010; Payne & Askeland 2008; vrt. Harrikari & Rauhala 2019). Asiakkaiden osallisuuden vahvistuminen puolestaan korostaa ammatillisen tiedon ja kokemustiedon vuoropuhelua sekä asiakkaiden osallistumista sosiaalityön tiedon ja käytäntöjen kehittämiseen (Laitinen & Pohjola 2010).

Tiedon tuottaminen ja systemaattinen dokumentaatio muodostuvat tässä yhteydessä sosiaalityön kehittymisen keskeisiksi edellytyksiksi. Asiakastyössä syntyvän tiedon merkitys ei rajaudu yksittäiseen asiakasprosessiin, vaan sitä voidaan hyödyntää myös työn, palveluiden ja sosiaalityön tietoperustan kehittämisessä. Samalla muuttuvat toimintaympäristöt, asiakkaiden vahvistuva osallisuus ja tiedon monimuotoistuminen asettavat sosiaalityöntekijöiden osaamiselle uusia vaatimuksia. Ne korostavat metodista, reflektiivistä, vuorovaikutuksellista ja tiedollista osaamista.

Sosiaalityö toteutuu yksilöiden, perheiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan tasoilla, ja näillä tasoilla tapahtuvat muutokset kietoutuvat toisiinsa. Sosiaalityö on siten samanaikaisesti yhteiskunnallisten muutosprosessien kohteena ja niiden aktiivinen muokkaaja. Enroosin ja Mäntysaaren (2017, 28) mukaan sosiaalityön tehtävään kuuluu myös moraalisten kannanottojen esittäminen siitä, miten yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat ihmisten arkeen. Sosiaalityö näyttäytyy näin sekä käytännöllisenä muutostyönä että tiedollisena toimintana, joka tuottaa ymmärrystä yhteiskunnallisten kehityskulkujen vaikutuksista ihmisten elämäntilanteisiin.

Muutokseen vastaaminen jäsentyi osatutkimuksessa kolmen toisiinsa liittyvän kehittämisalueen kautta: sosiaalityön ammatillisen itseymmärryksen ja identiteetin vahvistamisena, käsitteellisenä kehittämisenä sekä teoreettisen ja tutkimukseen perustuvan tietopohjan vahvistamisena. Ammatillisen itseymmärryksen vahvistaminen auttaa sosiaalityötä jäsentämään perustehtäväänsä ja yhteiskunnallista asemaansa muuttuvissa toimintaympäristöissä. Työn ytimessä säilyy ihmisten tukeminen haastavissa

elämäntilanteissa, mutta tämä tehtävä kytkeytyy myös laajempaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja elinolosuhteiden parantamiseen (Pohjola 2014). Myöhempi sosiaalityön tutkimus on edelleen vahvistanut rakenteellisen ja yhteiskunnallisen tehtävän merkitystä muuttuvissa toimintaympäristöissä (Närhi 2023; Kokkonen 2023). Käsitteellinen kehittäminen puolestaan tukee sosiaalityössä kohdattavien ilmiöiden nimeämistä, jäsentämistä ja kriittistä tarkastelua sekä vahvistaa reflektiivistä työotetta (Karvinen-Niinikoski 2005). Käsitteet toimivat työn ymmärryksen välineinä ja mahdollistavat käytännössä kohdattavien ilmiöiden jäsentämisen myös teoreettisella tasolla. Myös myöhemmässä sosiaalityön keskustelussa käsitteellisen jäsentämisen merkitys on säilynyt keskeisenä (Kananoja 2023).

Kolmas kehittämisalue, tutkimukseen perustuvan tietopohjan vahvistaminen, kytkeytyy erityisesti sosiaalityöntekijöiden yliopistokoulutuksessa rakentuvaan tutkimusosaamiseen. Koulutus tuottaa valmiuksia tiedon kriittiseen arviointiin, tutkimukselliseen ajatteluun ja uuden tiedon tuottamiseen, mikä muodostaa perustan tutkimusperustaiselle sosiaalityölle (Hämäläinen 2014; Kuusisto-Niemi 2016). Tutkimuksellisen osaamisen siirtyminen käytännön työhön edellyttää tutkivaa työotetta: kykyä jäsentää tilanteita analyyttisesti, tarkastella omaa toimintaa kriittisesti ja reflektiivisesti sekä tuottaa käytännöstä nousevaa tietoa sosiaalityön kehittämiseksi (Karvinen-Niinikoski 2005; Gould 2006). Tämä edellyttää myös sellaisia rakenteita ja käytäntöjä, jotka mahdollistavat tutkimusosaamisen hyödyntämisen arjen työssä (Heinsch ym. 2016; Muurinen & Kääriäinen 2020).

Tämän väitöskirjan tutkimuskysymysten näkökulmasta osatutkimuksen keskeinen metodinen anti on tapauskohtaisen sosiaalityön kytkeytyminen yksittäistä asiakasprosessia laajempaan tiedolliseen ja yhteiskunnalliseen tehtävään. Meso- ja makrotason tarkastelu osoittaa, että asiakkaiden elämäntilanteissa ja tapauskohtaisessa työssä rakentuva tieto on yhteydessä organisatorisiin käytäntöihin, palveluiden kehittämiseen ja laajempiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Vastaavasti yhteiskunnalliset muutokset ja rakenteelliset ehdot välittyvät mesotason toimintakäytäntöjen kautta

tapauskohtaiseen työskentelyyn. Sosiaalityöntekijän metodinen toimijuus merkitsee tällöin kykyä tarkastella tapausta suhteessa sitä kehystäviin institutionaalisiin ja yhteiskunnallisiin ehtoihin sekä välittää tapauskohtaisessa työssä syntyvää tietoa myös työn ja toimintaympäristön kehittämiseen. Osatutkimus laajentaa näin edellisessä osatutkimuksessa institutionaalisiin ja professionaalisiin rajapintoihin paikantunutta asiantuntijuutta kohti sosiaalityön rakenteellista ja yhteiskunnallista tehtävää. Samalla se nostaa esiin kysymyksen siitä, millaista osaamista tällainen metodinen toimijuus sosiaalityöntekijältä edellyttää, mihin seuraava osatutkimus kohdentuu.

4.4 Sosiaalialan osaaminen (Osaaminen)

Neljännessä osatutkimuksessa *Sosiaalialan osaaminen Lapissa* (Kemppainen ym. 2018) tutkimme sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien osaamista ja tulevaisuuden osaamistarpeita tulevissa sote-rakenteissa. Osaamisen käsite on moninainen, ja siitä käytetään vaihtelevasti käsitteitä osaaminen, kompetenssi, pätevyys, kvalifikaatio, tiedot ja taidot. Osaaminen voidaan laajasti määritellä tiedoiksi, taidoiksi, kyvyiksi, arvoiksi ja asenteiksi. Ammattitaito puolestaan viittaa kykyyn hallita työprosesseja kokonaisvaltaisesti ja toimia muuttuvissa tilanteissa, mikä edellyttää jatkuvaa oppimista. Siihen sisältyvät esimerkiksi substanssiosaaminen, ammatillisuus, vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot, arviointi- ja kehittämisvalmiudet sekä yhteiskunnallisen toimintaympäristön ymmärrys (Rouhiainen-Valo ym. 2010).

Kyselyaineiston analyysissä hyödynnettiin Ulla-Maija Rantalaihon (2005) esittämää sosiaalityön osaamisen jaottelua (ks. Kemppainen 2006) sekä sosionomikoulutuksen kompetenssikuvauksia (Filppa 2002; Rouhiainen-Valo ym. 2010). Sosiaalityöntekijöiden osaaminen paikantui erityisesti neljään osa-alueeseen: asiakastyön osaamiseen, eettiseen osaamiseen, palvelujärjestelmä- ja yhteiskuntaosaamiseen sekä työyhteisö-, tutkimus- ja kehittämisosaamiseen. Asiakastyössä korostuivat vuorovaikutus- ja kohtaamistaidot, asiakasprosessien hallinta sekä kyky toimia erilaisissa, myös digitaalisissa toimintaympäristöissä. Näihin kytkeytyy eettinen osaaminen,

joka tarkoittaa toimintaa lainsäädännön ja ammattieettisten periaatteiden mukaisesti sekä kykyä ratkaista arvoristiriitoja perustellusti (Banks 2006; Healy 2012; Martin ym. 2018; Sipilä 2011). Sosnet on sittemmin kehittänyt edelleen sosiaalityön osaamisalueiden jäsennystä (Lähteinen ym. 2017).

Tulosten mukaan sosiaalityöntekijöiden vahvuudet liittyivät erityisesti yhteiskunnalliseen ja rakenteelliseen osaamiseen sekä asiakasprosessien kokonaisuuden hallintaan. He arvioivat osaamisensa vahvaksi lainsäädännön tuntemuksessa, palvelujärjestelmän ymmärtämisessä ja rakenteellisessa sosiaalityössä. Samalla tunnistettiin osaamishaasteita, jotka liittyivät muun muassa muuttuvaan lainsäädäntöön, alueellisiin erityispiirteisiin toimintaympäristönä sekä valmisteilla olleeseen sote-uudistukseen. Puutteita koettiin erityisesti sähköisten palveluiden hyödyntämisessä asiakastyössä sekä kulttuurisensitiivisessä osaamisessa, erityisesti saamelaiskontekstissa.

Osaamisen tasoon vaikuttivat keskeisesti koulutus ja työkokemus: nuoremmat ja vähemmän kokeneet vastaajat arvioivat osaamisensa heikommaksi. Vahvempi osaaminen yhdistyi korkeampaan koulutustasoon ja pidempään työkokemukseen, kun taas organisaation koko ei ollut yhteydessä koettuun osaamiseen. Työyhteisöosaaminen näyttäytyi vahvana, mutta oman työhyvinvoinnin ylläpito koettiin selvästi haastavammaksi. Tulos tuo esiin osaamisen yhteyden myös työn organisatorisiin ehtoihin ja jatkuvan ammatillisen oppimisen tarpeeseen.

Tutkimus- ja kehittämisosaamista pidettiin tärkeänä, mutta sen hyödyntämistä rajoittivat käytännön työolosuhteet. Ajankohtaisen tutkimustiedon käyttö jäi vähäiseksi, ja sosiaalityöntekijät arvioivat mahdollisuutensa sen hyödyntämiseen heikommiksi kuin sosionomit. Tutkimus- ja kehittämisosaamisen merkitys kytkeytyy sosiaalityön tiedontuotantoon, rakenteelliseen sosiaalityöhön ja vaikuttavuuden arviointiin (Heinsch ym. 2016). Myöhemmässä sosiaalityön keskustelussa näiden tehtävien merkitys on edelleen vahvistunut (Kananoja 2023).

Interprofessionaalinen yhteistyö ja palveluohjaus edellyttävät laaja-alaista palvelujärjestelmän tuntemusta. Sosiaalityöntekijät hallitsivat

hyvin sosiaalialan oman kentän ja monialaisen työotteen, mutta puutteita ilmeni erityisesti terveydenhuollon, kolmannen sektorin ja yksityisten palveluiden tuntemuksessa. Monialainen yhteistyö edellyttää sosiaalityöntekijöiltä kykyä toimia erilaisilla osaamisen rajapinnoilla sekä yhdistää asiakkaiden elämäntilanteisiin liittyvää tietoa muiden toimijoiden tietoon ja näkökulmiin osana palveluprosessien koordinointia.

Aiemman tutkimuksen (Niskala 2008; Mänttäri-Van der Kuip 2015) tavoin tulokset osoittavat, että sosiaalityöntekijät joutuvat usein toimimaan tilanteissa, joissa asiakkaan tarpeisiin vastaamista rajaavat taloudelliset ja organisatoriset reunaehdot. Sosiaalityöntekijän osaaminen ei siten yksin määritä tapauskohtaisen työskentelyn mahdollisuuksia, vaan osaamisen hyödyntäminen rakentuu suhteessa työn organisatorisiin ja institutionaalisiin ehtoihin.

Tämän väitöskirjan tutkimuskysymysten näkökulmasta osatutkimuksen keskeinen metodinen anti on sen osoittaminen, millaista osaamista tapauskohtainen sosiaalityö edellyttää ja millaiset tekijät mahdollistavat tai rajoittavat tämän osaamisen hyödyntämistä käytännön työssä. Mesotasolla tarkasteltuna sosiaalityöntekijän metodinen toimijuus rakentuu asiakasprosessien kokonaisuuden hallinnasta, eettisestä harkinnasta ja ammatillisesta vastuusta, yhteiskunnallisesta ja rakenteellisesta osaamisesta sekä kyvystä toimia monialaisissa toimintaympäristöissä. Osatutkimus täydentää siten edellisten osatutkimusten kuvaa kohtaamisesta, interprofessionaalisesta asiantuntijuudesta ja yhteiskunnallisesta toimijuudesta osoittamalla, millaista ammatillista osaamista niiden toteutuminen edellyttää. Samalla tutkimus- ja kehittämisosaamiseen liittyvät tulokset johtavat seuraavan osatutkimuksen kysymykseen siitä, miten käytännön työssä syntyvää tietoa voidaan systemaattisesti hyödyntää sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa.

4.5 Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä (Vaikuttavuus)

Viides osatutkimus *Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä* (Kemppainen & Ojaniemi 2012) on jatkopohdintaa tutkimuksellemme *Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleet Lapista* (Kemppainen ym. 2010), jossa laatimaamme ohjelmateoriaa testattiin laajalla kvantitatiivisella tutkimusaineistolla. Artikkelissa emme esitelleet tutkimusaineistoon perustuvia empiirisiä tuloksia, vaan käytimme tutkimuksessa laadittua ohjelmateoriaa esimerkkinä pohtiessamme sosiaalityössä tarvittavaa tietoa ja vaikuttavuuden arviointia.

Vaikuttavuuden arvioinnin käytännön toteuttaminen edellyttää jäsentynyttä käsitystä arvioinnin kohteena olevasta toiminnasta, jotta arviointikohteelle voidaan esittää vaikuttavuuden kannalta olennaisia kysymyksiä. Tätä voidaan jäsentää ohjelmateorian avulla, jossa ilmaistaan, miksi ja miten jokin interventio vaikuttaa ja miten se tuottaa tuloksia (Chen 2005; Pawson & Tilley 1997). Realistisen vaikuttavuuden arvioinnin näkökulmasta kysymys on intervention, kontekstin, mekanismien ja tulosten keskinäisten suhteiden tarkastelusta (Mt. 1997; Korteniemi 2005; Lindqvist 2005). Vaikuttavuuden ymmärtäminen edellyttää siten mekanismien ja kontekstien tarkastelua pelkkien lineaaristen syy-seuraussuhteiden sijaan. Vaikuttavuus ei tällöin näyttäydy yksiselitteisenä tai universaalina ilmiönä, vaan kontekstisidonnaisena prosessina, jossa samat toimintatavat voivat tuottaa erilaisia vaikutuksia eri tilanteissa (Rajavaara 2007).

Tutkimuksessa laaditun ohjelmateorian mukaan vaikuttavan sosiaalityön edellytyksenä on vuorovaikutuksellinen, suunnitelmallinen ja asiakasta osallistava työtapa, jonka toteutuksesta vastaa ammattitaitoinen ja riittävä henkilöstö, joka tutkii omaa työtään. Vaikuttavan sosiaalityön menestystekijöiksi jäsentyivät asiakas, prosessi, henkilöstö ja osaaminen sekä talous ja resurssit. Ohjelmateoria tuo siten vaikuttavuuden tarkasteluun samanaikaisesti tapauskohtaisen työskentelyn, ammatillisen toiminnan ja sitä mahdollistavat organisatoriset ehdot (Kemppainen ym. 2010).

Sosiaalityössä tarvittava tieto näyttäytyy monimuotoisena kokonaisuutena, jossa yhdistyvät tutkimukseen perustuva teoreettinen tieto sekä käytännöllinen ja kokemuksellinen tieto (Marsh & Fisher 2008; Trevithick 2008, 1214; Trevithick 2011). Tiedon moninaisuutta voidaan jäsentää kolmeen toisiaan täydentävään ulottuvuuteen: teoreettiseen, faktiseen sekä käytännölliseen ja henkilökohtaiseen tietoon (Trevithick 2008, 1218–1226). Teoreettinen tieto kohdistuu yhtäältä ihmisiin ja sosiaalisiin ilmiöihin, toisaalta sosiaalityön rooliin sekä käytännön työmenetelmiin. Faktinen tieto sisältää esimerkiksi yhteiskunnallista, tilastollista, lainsäädännöllistä ja tutkimukseen perustuvaa tietoa, jonka hallinta on keskeinen osa ammatillista uskottavuutta. Käytännöllinen ja henkilökohtainen tieto puolestaan kytkeytyy tiedon soveltamiseen, kokemukseen ja tilanteiseen harkintaan, ja sitä tuottavat sekä ammattilaiset että asiakkaat. Sosiaalityön tietoperusta rakentuu näin erilaisten tiedon muotojen suhteessa eikä yksinomaan tutkimustiedon soveltamisena käytäntöön (Osmond 2006; Pawson 2003; Parton 2006).

Osatutkimuksen taustalla olevan vaikuttavuustutkimuksen havainnot osoittivat, että sosiaalityön käytännöissä tiedon jäsentyminen oli usein puutteellista. Sosiaalityöntekijöillä oli rajallisesti systemaattista tietoa esimerkiksi asiakaskunnastaan, asiakasprosesseista ja työskentelyn sisällöistä. Tämä heikentää mahdollisuuksia tehdä työtä näkyväksi ja arvioida sen vaikuttavuutta (Kemppainen ym. 2010). Samanaikaisesti tutkimustiedon hyödyntäminen käytännössä näyttäytyi vähäisenä. Tutkimustiedon ja käytännössä rakentuvan tiedon välinen suhde ei kuitenkaan ole suoraviivainen, vaan tutkimustiedon hyödyntäminen edellyttää sen suhteuttamista käytännön tilanteisiin ja ammatilliseen harkintaan (Gould 2006; Fook 2004; Osmond 2006). Sosiaalityön käytäntöjä ei siten voida palauttaa yksinomaan teoreettisiin malleihin, vaan niiden ohjaaminen edellyttää myös käytännöllistä harkintaa ja toimijoiden tilanteensidonnaista tietoa. Erilaiset tiedon muodot täydentävät toisiaan, ja sosiaalityössä olennaista on kyky yhdistää tutkimukseen perustuvaa tietoa, käytännön kokemuksia ja asiakkaiden tuottamaa tietoa osaksi ammatillista harkintaa ja tapauskohtaista työskentelyä (Pawson 2003; Trevithick 2008; Osmond 2006).

Myös sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin kehittämisessä on nostettu esiin systemaattisen tiedontuotannon ja arvioinnin merkitys (Korteniemi ym. 2012).

Keskeiseksi vaikuttavan sosiaalityön elementiksi nousee oman työn tutkiminen. Asiakasprosesseissa syntyvän tiedon systemaattinen analysointi, arviointi ja hyödyntäminen tukevat tietoon perustuvaa työskentelyä. Tämä edellyttää työskentelyn orientaatioiden, menetelmien ja vaikutusten näkyväksi tekemistä sekä tarkkaa dokumentointia. Samalla tarvitaan kykyä muodostaa tapauskohtaista ymmärrystä asiakkaiden tilanteista ja arvioida työskentelyn vaikutuksia suhteessa toimintaympäristöön ja käytännön prosesseihin. Ammatillinen asiantuntijuus rakentuu näin myös kyvystä tuottaa ja soveltaa uutta tietoa muuttuvissa tilanteissa (Fook 2004; Kjørstad 2008).

Sosiaalityön professionaalisuuden kannalta keskeistä on kyky tuottaa ja hyödyntää tietoa sekä arvioida työn vaikuttavuutta. Tietoon perustuvat käytännöt tekevät näkyväksi työn vaativuutta ja kompleksisuutta sekä tukevat sellaisten työolosuhteiden rakentumista, joissa vaikuttava työ on mahdollista. Vaikuttavuuden kehittäminen näyttäytyy jatkuvana prosessina, joka edellyttää systemaattista tiedontuotantoa, arviointia ja reflektiota (Pawson & Tilley 1997; Korteniemi ym. 2012). Sosiaalityön vaikuttavuuden tarkastelu edellyttää samalla tutkimukseen perustuvan tiedon ja käytännön välisen suhteen vahvistamista (Pohjola 2012). Rajavaaran (2007) mukaan vaikuttavuudesta on muodostunut keskeinen hyvinvointipalvelujen ohjauksen väline, mikä korostaa arvioinnin tiedollisia ja poliittisia ulottuvuuksia myös sosiaalityössä.

Vaikuttavuuden ymmärtäminen edellyttää monipuolista tiedonmuodostusta, jossa huomioidaan eri toimijoiden näkökulmat. Erityisen keskeistä on asiakkaiden tuottama tieto työn vaikutuksista ja elämäntilanteiden muutoksista. Tapauskohtaisen työskentelyn arvioinnissa asiakkaan näkökulma on siten osa vaikuttavuutta koskevan tiedon muodostamista eikä ainoastaan arvioinnin kohde. Samalla taloudelliset ja organisatoriset reunaehdot on huomioitava osana vaikuttavuuden arviointia siten, etteivät

ne ohita sosiaalityön ammatillisia ja eettisiä lähtökohtia (Kemppainen ym. 2010; Rajavaara 2007).

Tämän väitöskirjan tutkimuskysymysten näkökulmasta osatutkimuksen keskeinen metodinen anti on vaikuttavuuden arvioinnin jäsentyminen osaksi tapauskohtaisen sosiaalityön tiedonmuodostusta ja reflektiivistä toimintaa. Mesotasolle ensisijaisesti paikantuva tarkastelu osoittaa, että vaikuttavuuden arviointi edellyttää asiakasprosesseissa syntyvän tiedon systemaattista dokumentointia, analysointia ja reflektiivistä hyödyntämistä. Samalla se muodostaa yhteyden mikrotason tapauskohtaisen työskentelyn ja makrotason tiedontuotannon välille: yksittäisissä asiakasprosesseissa syntyvää tietoa voidaan koota ja hyödyntää työn, palveluiden ja sosiaalityön tietoperustan kehittämisessä. Vaikuttavuus ei tällöin näyttäydy tapauskohtaisen työskentelyn lopputuloksena irrallaan prosessista, vaan relationaalisena ja situationaalisena prosessina, jonka arviointi edellyttää toiminnan, kontekstin ja siinä tapahtuvien muutosten välisten suhteiden tarkastelua.

Osatutkimus kokoaa samalla yhteen aiemmissa osatutkimuksissa rakentuneita metodisen toiminnan ulottuvuuksia. Kohtaamisessa muodostuva tapauskohtainen ymmärrys, interprofessionaalisessa työssä tapahtuva erilaisten tietojen ja näkökulmien yhteensovittaminen, tapauskohtaisen tiedon kytkeytyminen yhteiskunnalliseen toimintaympäristöön sekä sosiaalityöntekijän metodinen osaaminen saavat vaikuttavuuden arvioinnissa reflektiivisen jatkumon. Tapauskohtaisessa sosiaalityössä syntyvää tietoa ei ainoastaan muodosteta ja hyödynnetä toiminnan perustana, vaan sen avulla arvioidaan myös työskentelyä ja siinä tapahtuvia muutoksia.

4.6 Osatutkimusten yhteenveto

Viisi osatutkimusta tarkastelee sosiaalityötä eri näkökulmista ja eri analyysitasoilla. Kuten taulukosta 4 ilmenee, niiden keskeiset näkökulmat liittyvät kohtaamiseen, interprofessionaaliseen asiantuntijuuteen, sosiaalityön yhteiskunnalliseen tehtävään, ammatilliseen osaamiseen sekä tietoon ja vaikuttavuuden arviointiin. Osatutkimukset eivät siten muodosta tutki-

musasetelmiltaan yhdenmukaista kokonaisuutta, vaan ne tuottavat erilaisista lähtökohdista toisiaan täydentäviä näkökulmia sosiaalityön ammatilliseen toimintaan.

Osatutkimusten välillä on kuitenkin tunnistettavissa yhteyksiä. Kohtaamisessa rakentuva ymmärrys asiakkaan elämäntilanteesta kytkeytyy interprofessionaalisessa työssä muiden toimijoiden tietoihin ja näkökulmiin sekä niihin institutionaalisiin käytäntöihin, joissa sosiaalityötä tehdään. Sosiaalityön yhteiskunnallista tehtävää tarkasteleva osatutkimus laajentaa näkökulmaa asiakastyöstä organisatorisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin, kun taas osaamista koskeva osatutkimus tuo esiin ammatillisen toiminnan edellytyksiä ja reunaehtoja. Vaikuttavuutta käsittelevä osatutkimus puolestaan nostaa tarkasteluun käytännön työssä syntyvän tiedon systemaattisen hyödyntämisen ja arvioinnin. Osatutkimukset tuovat näin sosiaalityön ammatilliseen toimintaan toisiinsa kytkeytyviä mikro-, meso- ja makrotason näkökulmia, vaikka niiden tutkimustehtävät ja lähtökohdat ovat erilaisia.

Osatutkimusten yhteisessä tarkastelussa on huomioitava niiden erilaiset aineistot, tutkimusasetelmat, kontekstit ja alkuperäiset tutkimustehtävät. Niiden tulokset eivät siten ole keskenään suoraan yhteismitallisia. Tässä tutkimuksessa osatutkimusten erilaisuus muodostaa sekä synteesin rajoitteen että sen mahdollisuuden: se edellyttää tulosten kontekstuaalisuuden huomioimista, mutta samalla mahdollistaa sosiaalityön tarkastelun erilaisista näkökulmista ja mikro-, meso- ja makrotasoilla. Osatutkimusten tuloksia ei tämän vuoksi yhdistetä suorina yleistyksinä, vaan niitä tarkastellaan hermeneuttisessa meta-analyysissä suhteessa toisiinsa ja tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiin.

Osatutkimukset muodostavat näin perustan seuraavassa luvussa esitettävälle metasynteesille. Siinä osatutkimusten tuloksia tarkastellaan yhdessä aiemman tutkimuksen kanssa ja muodostetaan niiden pohjalta käsitteellinen jäsennys tapauskohtaisen sosiaalityön metodisesta prosessista, sosiaalityöntekijän metodisesta toimijuudesta sekä niitä yhdistävästä metodisesta ytimestä.

5 Tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuuden jäsennys

Tässä luvussa kokoan yhteen viiden osatutkimukseni tulokset ja tarkastelen niitä hermeneuttisen meta-analyysin kautta suhteessa toisiinsa ja aiempaan tutkimukseen. Tämän pohjalta rakentuvassa metasynteesissä muodostan jäsennyksen tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuudesta. Luvun rakenne etenee tutkimuskysymysten mukaisesti. Ensimmäisessä alaluvussa (5.1) tarkastelen tapauskohtaisen sosiaalityön metodista prosessia kokonaisuutena ja jäsennän sen keskeisiä ulottuvuuksia. Toisessa alaluvussa (5.2) tarkastelen sosiaalityöntekijän toimintaa tapaustutkijana ja sitä, millaista metodisuutta tapauskohtainen sosiaalityö sosiaalityöntekijältä edellyttää. Kolmannessa alaluvussa (5.3) kokoan metasynteesin tuloksena muodostuvan näkemykseni sosiaalityön metodisesta ytimestä.

5.1 Tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi

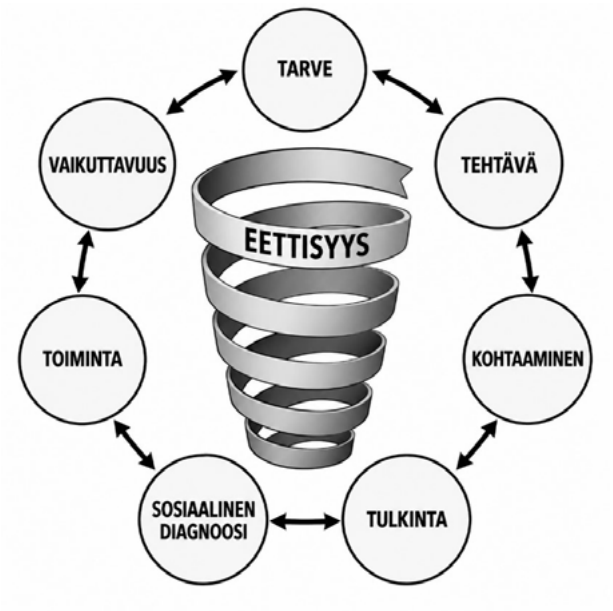
Luvussa 2 tarkastelemani tapauskohtaisen sosiaalityön jäsennykset osoittavat, että sosiaalityön metodista prosessia on kuvattu eri aikoina tilanteen selvittämisen ja arvioinnin, tavoitteellisen muutostyön sekä työskentelyn tulosten tarkastelujen kautta. Richmondin (1917; 1922) sosiaalisen diagnoosin jäsennyksestä Perlmanin (1957) ongelmanratkaisuprosessiin ja myöhempiin prosessimalleihin on jäsentynyt näkemys tapauskohtaisesta sosiaalityöstä tavoitteellisena ja vaiheittain etenevänä ammatillisena toimintana. Tutkimukseni kannalta keskeisen lähtökohdan muodostaa Niemelän (2012) tapauskohtaisen sosiaalityön prosessimalli, jossa sosiaalityö rakentuu tapaustutkimuksellisena alkuselvitys- tai tilannearviovaiheena (case study), muutostyön työskentelyvaiheena (case work) ja arvioinnin vaiheena (case evaluation). Niemelän mallissa tapauskohtaisuus ymmärretään sekä rajattuna että holistisena ilmiönä, jossa asiakkaan elämäntilannetta tarkastellaan yksilöllisten, yhteisöllisten ja rakenteellisten tekijöiden muodostamassa kokonaisuudessa. Tapauskohtainen sosiaalityö ei tällöin

kohdistu vain yksittäiseen ongelmaan, vaan ihmisen elämäntilanteeseen osana hänen sosiaalisia suhteitaan, toimintaympäristöään ja yhteiskunnallisia ehtojaan (Niemelä 2012; vrt. Juhila 2006; 2018).

Tutkimukseni kytkeytyy näihin tapauskohtaisen sosiaalityön prosessuaalisiin jäsennyksiin (Perlman 1957; Compton ym. 2005; Coulshed & Orme 2006; Niemelä 2012), mutta viiden osatutkimuksen meta-analyysi tarkentaa ja täydentää niitä tarkastelemalla tapauskohtaista sosiaalityötä erityisesti hermeneuttisena, relationaalisena ja tiedonmuodostuksellisena prosessina. Osatutkimusten yhteisessä tarkastelussa tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi jäsentyy kokonaisuutena, jossa sosiaalityön tarve ja professionaalinen tehtävä, kunnioittava kohtaaminen, tapauskohtainen tiedonmuodostus ja tulkinta, sosiaalinen diagnoosi, suunnitelmallinen ja reflektiivinen toiminta sekä vaikuttavuuden arviointi kietoutuvat toisiinsa. Tässä tutkimuksessa nämä eivät jäsenny toisistaan erillisiksi tai lineaarisesti eteneviksi työvaiheiksi, vaan toisiinsa kytkeytyviksi ja työskentelyn aikana tarkentuviksi metodisen prosessin ulottuvuuksiksi.

Meta-analyysin perusteella tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi jäsentyy seitsemäksi toisiinsa kytkeytyväksi ulottuvuudeksi:

- sosiaalityön tarve (TARVE)
- sosiaalityön tehtävä yhteiskunnassa (TEHTÄVÄ)
- kunnioittava kohtaaminen (KOHTAAMINEN)
- tapauskohtainen tiedonmuodostus ja tulkinta (TULKINTA)
- sosiaalinen diagnoosi eli tulkinnan ja toiminnan välinen silta (SOSIAALINEN DIAGNOOSI)
- suunnitelmallinen ja reflektiivinen toiminta (TOIMINTA)
- toiminnan arviointi ja vaikuttavuus (VAIKUTTAVUUS)

Kuvio 4. Tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi.

Kuvio 4 havainnollistaa meta-analyysin perusteella muodostunutta tapauskohtaisen sosiaalityön metodista prosessia spiraalimaisena kokonaisuutena, jossa sen seitsemän ulottuvuutta kietoutuvat toisiinsa. Ulottuvuudet eivät muodosta lineaarisesti eteneviä työvaiheita, vaan ne ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja voivat tarkentua ja palautua uudelleen tarkasteltaviksi työskentelyn aikana. Eettisyys läpäisee kaikki metodisen prosessin ulottuvuudet ja muodostaa ammatillisen toiminnan perustan (vrt. Banks 2016; Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011).

Prosessin spiraalimaisuus ilmentää samalla tutkimuksen hermeneuttista kehää. Yksittäisiä tilanteita, tulkintoja ja toimintaa ymmärretään suhteessa prosessin kokonaisuuteen, ja kokonaisuutta puolestaan tulkitaan sen yksittäisten osien kautta. Sosiaalityöntekijän ymmärrys asiakkaan tilanteesta rakentuu ja tarkentuu prosessin edetessä, jolloin aiemmat tulkinnat voivat muuttua uuden tiedon, vuorovaikutuksen ja reflektiivisen arvioinnin myötä.

Sosiaalityön tarve yhteiskunnassa (TARVE)

Sosiaalityön metodisen prosessin lähtökohtana on tapauskohtainen elämäntilanne, jossa ihminen tarvitsee apua, tukea tai muutosta elämäntilanteeseensa. TARVE-ulottuvuus vastaa kysymykseen: *miksi sosiaalityötä tarvitaan?* Tarve ei rajaudu yksilöön, vaan sitä määrittävät myös sosiaaliset suhteet, yhteisöt, palvelujärjestelmä ja yhteiskunnalliset rakenteet (Juhila 2006; Niemelä 2009; Pohjola 2014; vrt. Kam 2014; Eskola 2003). Sosiaalityötä tarvitaan edistämään tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta, ehkäisemään eriarvoisuutta sekä turvaamaan tukea tarvitsevien ihmisten oikeuksia ja osallisuutta (ks. johdanto; Sosnet 2003; 2014).

Sosiaalityön historiallinen kehitys osoittaa, että avun tarve on ilmennyt eri aikoina eri tavoin ihmisten elämäntilanteissa ja yhteiskunnallisissa olosuhteissa (Jaakkola 1994; Piirainen 1974). Tarve voi liittyä esimerkiksi elämänhallinnan haasteisiin, taloudelliseen epävarmuuteen, riippuvuuksiin, yksinäisyyteen tai ihmissuhdeongelmiin, mutta myös perheen vuorovaikutukseen, lähiympäristön tukimahdollisuuksiin ja palvelujen saavutettavuuteen. Sosiaalityön tarve paikantuu näin ihmisen ja yhteiskunnan rajapinnoille, joissa sosiaaliset riskit, hyvinvoinnin puutteet ja rakenteelliset jännitteet konkretisoituvat ihmisten arjessa (Pohjola 2014). Avun ja tuen tarve voi syntyä juuri näiden tekijöiden ristipaineissa, kun ihmisen omat voimavarat, ympäristön tarjoama tuki ja yhteiskunnalliset mahdollisuudet eivät riitä vastaamaan elämäntilanteen haasteisiin.

Sosiaalityöntekijän ammatillisena tehtävänä on tunnistaa ja jäsentää tapauskohtaisessa elämäntilanteessa ilmenevää tarvetta. Tämä edellyttää asiakkaan oman kokemuksen huomioon ottamista sekä sen tarkastelua, millaiset sosiaaliset suhteet ja toimintaympäristön ehdot vaikuttavat hänen tilanteeseensa. Tarve ei siten ole yksiselitteinen tai pysyvä prosessin lähtökohta, vaan sitä koskeva ymmärrys muodostuu asiakkaan, työntekijän ja toimintaympäristön välisessä vuorovaikutuksessa ja voi tarkentua koko työskentelyn ajan. Tarve ei myöskään aina perustu asiakkaan omaan kokemukseen tai vapaaehtoiseen avun hakemiseen, vaan se voi määrit-

työ osittain myös lainsäädännön tai viranomaisarvioiden kautta. Tällöin sosiaalityöhön liittyy erityinen eettinen jännite asiakkaan itsemääräämisoikeuden, suojelun ja ammatillisen vastuun välillä (Kohtaaminen -osatutkimus; Juhila & Raitakari 2010; Banks 2016).

Osatutkimukset konkretisoivat tarpeen monitasoisuutta eri näkökulmista. Asiakkaan avun ja tuen tarve kytkeytyy hänen kokemukseensa omasta elämäntilanteestaan ja siihen, miten hän tulee palvelujärjestelmässä kohdatuksi (Kohtaaminen -osatutkimus), mutta myös toimintaympäristöön, palvelujärjestelmään ja ammatillisen osaamisen edellytyksiin (Osaaminen -osatutkimus). Asiakkaiden tarpeiden tunnistaminen ja niihin vastaaminen voivat käytännössä asettua ristiriitaiseen suhteeseen organisatoristen, taloudellisten tai hallinnollisten reunaehtojen kanssa (Kohtaaminen -osatutkimus; Osaaminen -osatutkimus). Asiakkaan tapauskohtaisesti ilmenevä tarve, sosiaalityöntekijän ammatillinen arvio ja palvelujärjestelmän mahdollisuudet vastata tarpeeseen eivät siten aina kohtaa.

Tapauskohtaisessa sosiaalityössä mikro-, meso- ja makrotason tekijät kietoutuvat toisiinsa. Asiakkaiden elämäntilanteissa konkretisoituvat mesotason palvelujärjestelmän toimintaedellytykset ja makrotason yhteiskunnalliset rakenteet, ja vastaavasti mikrotason asiakastyössä syntyvä tieto voi tehdä näkyväksi palvelujärjestelmän ja yhteiskunnallisten rakenteiden epäkohtia (Pohjola ym. 2014a; Pohjola ym. 2014b). Asiakastyötä tekevä sosiaalityöntekijä on siten aitiopaikalla havaitsemassa yhteiskunnallisia muutoksia ja niiden seurauksia ihmisten arjessa. Esimerkiksi köyhyys, eriarvoisuus ja palvelujen puutteet konkretisoituvat tapauskohtaisissa elämäntilanteissa ja voivat samalla kertoa laajemmista yhteiskunnallisista kehityskuluista.

Rakenteellisen sosiaalityön tehtävänä on koota asiakastyössä syntyvää tietoa, tehdä havaittuja epäkohtia näkyviksi ja välittää tietoa palvelujen ja yhteiskunnallisten rakenteiden kehittämiseen (Kannasoja ym. 2022; Kannasoja & Ruonakangas 2023; Partanen ym. 2022; Kokkonen 2023). Näin tapauskohtaisessa työssä syntyvä tieto voi välittyä mikrotasolta meso- ja makrotasoille ja muodostua rakenteellisen sosiaalityön tiedolliseksi perustaksi.

Metodisen prosessin näkökulmasta tarpeen tunnistaminen ja jäsentäminen muodostavat tapauskohtaisen sosiaalityön yhteiskunnallisen lähtökohdan. TARVE-ulottuvuuden metodinen merkitys on siinä, että elämäntilanteessa ilmenevää avun ja tuen tarvetta ei tarkastella irrallisena, vaan suhteessa niihin yhteyksiin, joissa se syntyy ja saa merkityksensä. Näin muodostuva ymmärrys tarpeesta luo perustan sosiaalityön professionaalisen tehtävän määrittelylle tapauskohtaisessa tilanteessa.

Sosiaalityön professionaalinen tehtävä (TEHTÄVÄ)

Sosiaalityö on osa yhteiskunnallista työnjakoa ja hyvinvointivaltion institutionaalisia rakenteita. TEHTÄVÄ-ulottuvuus vastaa kysymykseen: *mikä on sosiaalityön professionaalinen tehtävä ja vastuu?* Sosiaalityön paikka yhteiskunnallisessa työnjaossa rakentuu tilanteissa, joissa ihmisten arjen ongelmat kietoutuvat laajempiin sosiaalisiin, taloudellisiin, sosiaalipoliittisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Sosiaalityölle on muodostunut vastuu sekä inhimillisen tuen tarjoamisesta että yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edistämisestä (Dominelli 2004; Kam 2014). Sen erityisyys liittyy ihmisten elämäntilanteiden tunnistamiseen ja jäsentämiseen sosiaalisesta näkökulmasta sekä tapauskohtaisen työskentelyn suhteuttamiseen palvelujärjestelmään ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin (Juhila 2006).

Sosiaalityön metodisuuden näkökulmasta tehtävä ei kuitenkaan ole pysyvä tai yksiselitteinen, vaan se määrittyy suhteessa asiakkaan elämäntilanteeseen, lainsäädännön asettamiin tehtäviin, valtuuksiin ja vastuisiin, palvelujärjestelmään sekä ammatilliseen harkintaan (ks. johdanto; Eskola 1991; Karvinen 1999a; Karvinen-Niinikoski 2010; Blomberg-Kroll ym. 2014). Tehtävän jäsentämisessä sosiaalityöntekijä arvioi, mihin tilanteessa pyritään vaikuttamaan, millaisin ammatillisin perustein toimitaan ja mikä kuuluu sosiaalityön vastuulle suhteessa muihin toimijoihin. Osatutkimuksissa tämä tulee esiin asiakkaan kokemuksellisen tiedon huomioon ottamisena (Kohtaaminen -osatutkimus), asiakasprosessin kokonaisuuden hallintana ja eri toimijoiden työskentelyn yhteensovittamisena (Asiantuntijuus -osatutkimus) sekä yhteiskunnallisen ja rakenteellisen tiedon merki-

tyksenä sosiaalityön asiantuntijuudelle (Yhteiskunnallisuus - ja Osaaminen -osatutkimukset). Metodinen toimijuus merkitsee tässä sitä, ettei sosiaalityöntekijä ainoastaan toteuta institutionaalisesti määrittyvää tehtävää, vaan jäsentää ja perustelee tapauskohtaisesti sosiaalityön tehtävää ja omaa ammatillista vastuutaan.

Sosiaalityön professionaalinen tehtävä tulee erityisen näkyväksi monialaisessa yhteistyössä. Osatutkimusten perusteella sosiaalityöntekijöiden osaamisen vahvuudet liittyvät yhteiskunnalliseen ja rakenteelliseen osaamiseen, asiakasprosessien kokonaisuuden hallintaan sekä valmiuksiin toimia monialaisissa verkostoissa (Osaaminen -osatutkimus, 206; Asiantuntijuus -osatutkimus). Sosiaalityön erityisenä tehtävänä on tuoda yhteiseen työskentelyyn kokonaisvaltainen sosiaalinen näkökulma asiakkaan elämäntilanteeseen. Sosiaalityöntekijä koordinoi tällöin usein eri toimijoiden työskentelyä ja tukee asiakasta niin, ettei hänen oma näkemyksensä jää eri asiantuntijoiden näkökulmien tai palvelujärjestelmän vaatimusten varjoon (Pehkonen ym. 2019). Tässä merkityksessä sosiaalityöntekijä voi toimia asiakkaan asianajajana sekä hänen näkökulmansa ja oikeuksiensa esillä pitäjänä (Asiantuntijuus -osatutkimus, 161). Monialainen yhteistyö edellyttää samalla sosiaalityöntekijältä oman professionaalisen paikan tunnistamista ja ottamista sekä sosiaalityön asiantuntijuuden aktiivista tuomista osaksi yhteistä työskentelyä (Yhteiskunnallisuus -osatutkimus; Asiantuntijuus -osatutkimus).

Sosiaalityön tehtävään sisältyy myös jännite tuen ja kontrollin välillä (Jokinen 2008; Juhila & Raitakari 2010). Ammatillinen toiminta ei perustu ainoastaan vapaaehtoiseen auttamiseen, vaan siihen liittyy lainsäädäntöön ja yhteiskunnalliseen vastuuseen perustuvia velvoittavia ja rajoittavia ulottuvuuksia. Tehtävä ei siten määräydy yksinomaan asiakkaan ilmaiseman tarpeen pohjalta, vaan siihen vaikuttavat myös suojelun, turvallisuuden ja riskien hallinnan vaatimukset. Sosiaalityöntekijän on tällöin arvioitava asiakkaan itsemääräämisoikeuden, oikeudenmukaisuuden ja yhteiskunnallisen vastuun välisiä suhteita sekä perusteltava toimintaansa suhteessa tilanteen kokonaisuuteen (Kohtaaminen -osatutkimus; Juhila & Raitakari 2010; Banks 2016).

Osatutkimusten yhteisessä tarkastelussa sosiaalityön professionaalinen tehtävä toteutuu samanaikaisesti mikro-, meso- ja makrotasoilla. Mikrotasolla se konkretisoituu ihmisen elämäntilanteessa ja hänen tarvitsemassaan tuessa, mesotasolla palvelujärjestelmässä ja monialaisessa yhteistyössä sekä makrotasolla yhteiskunnallisessa vastuussa ja rakenteellisessa vaikuttamisessa. Tasot kytkeytyvät toisiinsa: tapauskohtaisessa työssä havaitut ongelmat voivat tehdä näkyviksi palvelujärjestelmän ja yhteiskunnallisten rakenteiden epäkohtia, kun taas yhteiskunnalliset ja institutionaaliset ehdot konkretisoituvat ihmisten elämäntilanteissa (Yhteiskunnallisuus -osatutkimus, 53).

Metodisen prosessin näkökulmasta TEHTÄVÄ jäsentää sosiaalityön professionaalista vastuuta suhteessa tunnistettuun tarpeeseen. TARVE tekee näkyväksi sen, miksi sosiaalityötä tarvitaan, kun taas TEHTÄVÄ määrittää, mikä tapauskohtaisessa tilanteessa kuuluu sosiaalityön vastuulle ja mikä on siinä sosiaalityön profession erityinen tehtävä. Asiakkaan kohtaaminen puolestaan avaa mahdollisuuden muodostaa ymmärrystä siitä, mitä tämä tehtävä juuri hänen elämäntilanteessaan tarkoittaa.

Kunnioittava kohtaaminen (KOHTAAMINEN)

Eettisyys muodostaa tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen prosessin perustan ja läpäisee kaikki sen ulottuvuudet (vrt. Banks 2016). KOHTAAMINEN-ulottuvuus vastaa kysymykseen: *miten asiakas kohdataan eettisesti ja kunnioittavasti?* Eettisyys ei rajaudu yksittäisiin periaatteisiin tai tilanteisiin, vaan toimii koko ammatillista toimintaa suuntaavana lähtökohtana. Kunnioittavassa kohtaamisessa eettisyys konkretisoituu: se toteutuu – tai jää toteutumatta – jokaisessa asiakaskohtaamisessa (Kohtaaminen -osatutkimus, 138). Kohtaamisella on siten sekä eettinen että metodinen merkitys: ilman kunnioittavaa kohtaamista ei synny riittäviä edellytyksiä ihmisen elämäntilanteen yhteiselle jäsentämiselle, tapauskohtaiselle ymmärtämiselle eikä tavoitteelliselle työskentelylle.

Kohtaaminen -osatutkimuksessa käytimme käsitettä *arvokas kohtaaminen* kuvaamaan asiakkaan ihmisarvon tunnistavaa ja hänen ainutkertai-

suuttaan kunnioittavaa kohtaamista. Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä *kunnioittava kohtaaminen*. Käsitteellinen täsmennys ei muuta osatutkimuksen tulkintaa, vaan korostaa kohtaamisen relationaalista ja toiminnallista luonnetta. Ihmisarvo on ihmiselle kuuluva ja luovuttamaton, kun taas kunnioitus tulee näkyväksi siinä, miten sosiaalityöntekijä suhtautuu asiakkaaseen ja toimii hänen kanssaan. Kunnioittava kohtaaminen tarkoittaa tässä tutkimuksessa siten ammatillista toimintaa, jossa asiakkaan ihmisarvo, ainutkertaisuus ja toimijuus tunnistetaan ja jossa nämä lähtökohdat konkretisoituvat vuorovaikutuksessa.

Kohtaaminen on metodisen prosessin ensimmäinen ammatillinen teko, joka mahdollistaa ymmärtämisen ja luo perustan myöhemmälle työskentelylle. Se ei kuitenkaan rajaudu työskentelyn alkuun, vaan on läsnä koko tapauskohtaisen prosessin ajan. Osatutkimukset osoittavat, että sosiaalityöntekijöiden relationaalinen osaaminen – kyky rakentaa luottamusta ja tukea asiakkaan osallisuutta – on keskeinen osa sosiaalityön ammatillista osaamista (Osaaminen -osatutkimus, 194; Yhteiskunnallisuus -osatutkimus). Kohtaaminen on enemmän kuin vuorovaikutuksellisia taitoja, sillä se muodostaa samalla tapauskohtaisen tiedonmuodostuksen perustan. Asiakkaan kokemusta koskevaa tietoa voidaan rakentaa vain vuorovaikutuksessa, jossa asiakkaalla on mahdollisuus tulla kuulluksi ja osallistua oman tilanteensa jäsentämiseen.

Kohtaamiseen sisältyy aina myös vallan ja vastuun ulottuvuus. Sosiaalityöntekijä ja asiakas kohtaavat toisensa ihmisinä tasa-arvoisina, mutta heidän institutionaaliset asemansa ja niihin liittyvä valtansa eivät ole samanlaisia. Työntekijällä on professionaaliseen asemaansa, institutionaaliseen tehtäväänsä ja tietoonsa perustuvaa valtaa, ja hänen tulkinnoillaan ja ratkaisuillaan voi olla konkreettisia seurauksia asiakkaan elämään (Juhila 2006; Laitinen 2004; vrt. Foucault 2005). Kunnioittava kohtaaminen edellyttää tämän valta-asetelman tunnistamista ja reflektiivistä tarkastelua (Kohtaaminen -osatutkimus).

Eettinen herkkyys merkitsee kykyä tunnistaa tilanteeseen sisältyviä arvoja, jännitteitä ja valtasuhteita sekä arvioida, miten tapausta koskevat tulkinnat rakentuvat, kenen näkökulmasta tilannetta ymmärretään ja millai-

sia seurauksia valituilla toimintatavoilla voi olla (Banks 2016; Fook 2005). Se edellyttää myös herkkyyttä asiakkaan kokemukselle ja sille, millaiseksi hänen asemansa kohtaamisessa muodostuu. Sosiaalityön ammatillisuus ei tässä merkityksessä ole moraalista neutraalisuutta, vaan tietoisuutta omaan toimintaan sisältyvästä vallasta ja vastuusta (Kohtaaminen -osatutkimus, 163).

Kohtaamisen ytimessä on asiakkaan kokemus nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta sekä hänen ihmisarvonsa ja ainutkertaisuutensa kunnioittamisesta. Kunnioittavan kohtaamisen puuttuessa asiakassuhde voi muodostua alistavaksi, nöyryyttäväksi ja itsemääräämisoikeutta loukkaavaksi (Kohtaaminen -osatutkimus, 170). Se, miten asiakas kohdataan, vaikuttaa siten siihen, millaiset mahdollisuudet hänellä on osallistua oman tilanteensa jäsentämiseen ja millaiseksi yhteinen ymmärrys hänen elämäntilanteestaan voi rakentua.

Kunnioittava kohtaaminen kytkeytyy myös osallistavaan ja jaettuun asiantuntijuuteen. Sosiaalityön asiantuntijuus rakentuu ammatillisen tiedon rinnalla asiakkaan kokemuksellisesta tiedosta sekä monialaisessa työskentelyssä rakentuvasta tiedosta (Asiantuntijuus -osatutkimus, 157–158; Vaikuttavuus -osatutkimus; Yhteiskunnallisuus -osatutkimus). Ajatus asiakkaan oman elämänsä ja elämäntilanteensa keskeisestä asiantuntijuudesta on tunnistettavissa jo Richmondin (1917) ja myöhemmin Eskolan (1991) tapauskohtaisen sosiaalityön jäsennyksissä. Kunnioittavassa kohtaamisessa asiakas tulee siten nähdä oman elämäntilanteensa parhaana asiantuntijana. Sosiaalityöntekijän ammatillinen asiantuntijuus ei korvaa asiakkaan tietoa omasta elämästään, vaan nämä erilaiset tiedon muodot kohtaavat ja täydentävät toisiaan tapauskohtaisen ymmärryksen rakentamisessa (Asiantuntijuus -osatutkimus, 171–172; Vaikuttavuus -osatutkimus). Dialogisessa vuorovaikutuksessa asiakkaan kokemus voi saada sanoja ja käsitteellistyä samalla, kun sosiaalityöntekijän ymmärrys tilanteesta tarkentuu (Yhteiskunnallisuus -osatutkimus, 36; Mönkkönen 2002; 2007; 2018).

Kohtaamiseen sisältyy myös emotionaalinen ulottuvuus. Biestekin (1957; kts. myös Banks 1995, 26–27) mukaan kohtaamisen perustaan

kuuluvat asiakkaan ainutlaatuisuuden tunnistaminen, tietoinen tunteiden ilmaisu, hallittu emotionaalinen osallistuminen, hyväksyntä, tuomitsemattomuus, itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja luottamuksellisuus. Vaikeiden tunteiden, kuten häpeän, vihan tai avuttomuuden, kohtaaminen on sosiaalityöntekijälle vaativaa, mutta niiden sivuuttaminen voi kaventaa mahdollisuutta ymmärtää asiakkaan elämäntilannetta (Dybicz 2012; Granfelt 2004). Hallittu emotionaalinen osallistuminen tarkoittaa herkkyyttä asiakkaan tilanteelle ja vastuullista ammatillista läsnäoloa (Kohtaaminen -osatutkimus, 158–160).

Eettisesti kestävä kohtaaminen ei kuitenkaan merkitse asiakkaan tekojen tai valintojen kritiikitöntä hyväksymistä. Sosiaalityössä on olennaista erottaa ihmisen kunnioittaminen hänen tekojensa hyväksymisestä (Kohtaaminen -osatutkimus). Tämä korostuu erityisesti tilanteissa, joissa asiakkaan toiminta on vahingoittanut muita tai on muutoin moraalisesti vaikeasti hyväksyttävää. Sosiaalityöntekijän tehtävänä ei ole määrittää ihmisen ihmisarvoa hänen tekojensa perusteella, vaan kohdata hänet ihmisenä samalla, kun hänen toimintaansa ja sen seurauksia voidaan arvioida kriittisesti ja vastuullisesti (Biestek 1957; Granfelt 2004). Vaikeiden ja moraalisesti ristiriitaisten elämäntilanteiden kohtaaminen edellyttää siten ihmisarvon kunnioittamisen, ammatillisen harkinnan ja vastuun samanaikaista ylläpitämistä (Kohtaaminen -osatutkimus; Osaaminen -osatutkimus; Hurtig 2003; Laitinen & Pohjola 2010; Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011).

Osatutkimusten yhteinen tarkastelu tuo esiin sosiaalityössä kohdattavien elämäntilanteiden moninaisuuden ja tapauskohtaisuuden. Tätä havaintoa voidaan tulkita myös postmodernin sosiaalityön keskustelun kautta, jossa korostuvat epävarmuus, moninaisuus ja elämäntilanteiden ainutkertaisuus (Fook 2002; Karvinen-Niinikoski 2009). Elämän moninaisuutta ei tällöin nähdä ammatillisen työn ongelmana, vaan sen olemuksellisena piirteenä. Juuri tähän liittyvät myös sosiaalityön mielekkyys ja vaativuus: sosiaalityöntekijä ei voi ennalta tietää, millaisia ihmisiä ja elämäntilanteita sekä niihin liittyviä kysymyksiä työssä tulee vastaan. Jokainen tapaus edellyttää tilanteeseen asettumista, sen ainutkertaisuuden

tunnistamista ja valmiutta tarkistaa omia ennakko-oletuksia. Tapauskohtaisuus ei siten tarkoita valmiin toimintamallin soveltamista yksittäiseen tilanteeseen, vaan kykyä rakentaa ymmärrystä kulloisenkin elämäntilanteen erityisyyden pohjalta.

Metodisen prosessin näkökulmasta KOHTAAMINEN ei ole yksittäinen työvaihe, vaan läpäisee koko tapauskohtaisen työskentelyn. Eettisyys ulottuu puolestaan koko metodiseen prosessiin ja vaikuttaa siihen, miten tietoa muodostetaan, tilanteita tulkitaan, sosiaalista diagnoosia rakennetaan, toimintaa perustellaan ja sen vaikutuksia arvioidaan. Kunnioittavassa kohtaamisessa se konkretisoituu sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa. Samalla kohtaamisessa rakentuva tieto ja ymmärrys luovat edellytykset ihmisen, perheen, ryhmän tai yhteisön elämäntilanteen tapauskohtaiselle tulkinnalle.

Tapauskohtainen tiedonmuodostus ja tulkinta (TULKINTA)

Tapauskohtaisessa sosiaalityössä sosiaalityöntekijän tehtävänä on rakentaa kokonaisvaltainen ja kontekstuaalinen ymmärrys asiakkaan tilanteesta. TULKINTA-ulottuvuus vastaa kysymykseen: miten asiakkaan tilanne ymmärretään kokonaisvaltaisesti? Asiantuntijuus -osatutkimus tuo esiin sosiaalityön kokonaisvaltaisen näkökulman, jossa asiakkaan elämäntilannetta tarkastellaan fyysisten, psyykkisten, sosiaalisten, kulttuuristen ja rakenteellisten tekijöiden sekä erityisesti niiden välisten suhteiden kautta (Asiantuntijuus -osatutkimus, 167; vrt. Niemelä 2009; 2012; Healy 2022). Tapauskohtainen ymmärtäminen ei siten perustu yksittäisiin tietoihin tai dokumentaatioon, vaan asiakkaan elämäntilanteen tarkasteluun osana hänen laajempaa elämänyhteyttään ja toimintaympäristöään.

Tässä tutkimuksessa tapauskohtaisella tiedonmuodostuksella tarkoitan prosessia, jossa asiakkaan tilanteesta eri tavoin rakentuvaa tietoa kootaan, arvioidaan, suhteutetaan ja tulkitaan hänen elämäntilanteensa kokonaisuudessa. Tiedonmuodostus ja tulkinta ovat erottamattomasti yhteydessä toisiinsa: yksittäiset tiedot saavat tapauskohtaisen merkityksensä tulkinnan kautta. Tieto ei siten vielä itsessään muodosta ymmärrystä, vaan olen-

naista on se, miten eri tiedot suhteutuvat toisiinsa ja millainen ymmärrys niiden pohjalta asiakkaan elämäntilanteesta rakentuu.

Osatutkimusten yhteinen tarkastelu tuo esiin tapauskohtaisessa tiedonmuodostuksessa yhdistyvät erilaiset tiedon muodot. Asiakkaan kokemuksellinen tieto rakentuu vuorovaikutuksessa ja edellyttää mahdollisuutta tulla kuulluksi oman elämäntilanteensa tulkitsijana (Kohtaaminen -osatutkimus). Sosiaalityöntekijä tuo tilanteeseen ammatillista ja tutkimukseen perustuvaa tietoa sekä ymmärrystä sosiaalisista suhteista, palvelujärjestelmästä ja yhteiskunnallisista rakenteista (Osaaminen -osatutkimus; Yhteiskunnallisuus -osatutkimus, 53–54). Interprofessionaalisessa työskentelyssä tapauskohtaiseen ymmärrykseen yhdistyy lisäksi muiden ammattilaisten tuottamaa tietoa. Sosiaalityön tehtävänä on tuoda yhteiseen tiedonmuodostukseen erityisesti sosiaalinen näkökulma ja asiakkaan elämäntilanteen kokonaisuutta koskeva ymmärrys (Asiantuntijuus -osatutkimus, 167). Tapauskohtainen ymmärrys rakentuu näin erilaisten tietojen ja näkökulmien suhteuttamisesta toisiinsa.

Tiedonmuodostus on samalla jatkuvasti tarkentuva prosessi. Uusi tieto voi muuttaa aikaisempaa tulkintaa, mutta muodostuva tulkinta suuntaa myös sitä, mitä tietoa tilanteesta tarvitaan ja millä tavoin sitä arvioidaan. Tässä tulee näkyväksi tiedonmuodostuksen hermeneuttinen luonne: yksittäisiä tietoja ja havaintoja ymmärretään suhteessa asiakkaan elämäntilanteen kokonaisuuteen ja kokonaisuutta puolestaan tulkitaan yksittäisten tietojen ja havaintojen kautta. Tulkinta ei muodostu kerralla valmiiksi, vaan tarkentuu uuden tiedon, asiakkaan kanssa käytävän vuorovaikutuksen ja työskentelyn edetessä. Tämä vastavuoroinen liike yksittäisen ja kokonaisuuden välillä ilmentää tutkimuksen hermeneuttista lähtökohtaa (Gadamer 2004).

Tässä suhteessa tutkimukseni jäsennys liittyy Niemelän (2012) esittämään tapauskohtaisen sosiaalityön kolmijakoon *case study – case work – case evaluation*. Niemelän *case study* kuvaa tapauksen tutkimista ja asiakkaan tilanteesta muodostettavaa ymmärrystä ennen varsinaisen muutostyön suuntaamista. Tämän tutkimuksen TULKINTA-ulottuvuus liittyy tähän tapauskohtaisen tutkimisen lähtökohtaan, mutta painottaa tiedon-

muodostuksen hermeneuttista, relationaalista, kontekstuaalista ja eettistä luonnetta. Asiakkaan tilannetta koskevaa tietoa ei ainoastaan kerätä ja yhdistetä, vaan sitä tulkitaan suhteessa asiakkaan kokemukseen, sosiaalisiin suhteisiin, toimintaympäristöön sekä mikro-, meso- ja makrotason ehtoihin.

Käsitteellistäminen on keskeinen osa tapauskohtaista tulkintaa. Ilmiöiden nimeäminen ja käsitteellinen jäsentäminen mahdollistavat yksittäisten havaintojen tarkastelemisen suhteessa ammatilliseen ja tutkimukseen perustuvaan tietoon sekä tukevat kriittistä ja reflektiivistä työotetta (Yhteiskunnallisuus -osatutkimus, 53–54). Osatutkimukset osoittavat, että tutkimukseen pohjautuvan tietoperustan ja teoreettisen ymmärryksen vahvistaminen on sosiaalityön keskeinen kehittämistarve (Yhteiskunnallisuus -osatutkimus, 54; Osaaminen -osatutkimus, 297; Vaikuttavuus -osatutkimus). Tapauskohtainen tiedonmuodostus ei siten tarkoita asiakkaasta kerättävän tiedon määrän lisäämistä, vaan tiedon arviointia, jäsentämistä, tulkintaa ja käsitteellistämistä tapauskohtaisen ymmärryksen rakentamiseksi.

Tieto, tulkinta ja eettisyys kietoutuvat tapauskohtaisessa sosiaalityössä erottamattomasti toisiinsa. Tiedonmuodostus ei ole neutraali tai pelkästään tekninen prosessi, sillä työntekijän tekemät rajaukset, painotukset ja tulkinnat vaikuttavat siihen, millaiseksi asiakkaan tilanne rakentuu ammatillisessa ymmärryksessä ja millaisia toiminnan mahdollisuuksia avautuu tai sulkeutuu (Juhila 2006; Fook 2002; Karvinen 1999a; Foucault 2005). Eettisyys koskee siten myös sitä, mitä tietoa pidetään merkityksellisenä, kenen tieto saa painoarvoa ja millaisia tulkintoja tiedon perusteella tehdään. Kunnioittava kohtaaminen kytkeytyy tähän suoraan: asiakkaan osallistuminen oman tilanteensa jäsentämiseen tuo hänen kokemuksellisen tietonsa osaksi tulkintaa ja edellyttää sosiaalityöntekijältä reflektiivistä suhdetta omaan tietoonsa ja tulkinnalliseen valtaansa.

Metodisen prosessin näkökulmasta TULKINTA muodostaa tapauskohtaisen työskentelyn tiedollisen ja hermeneuttisen perustan. Siinä eri lähteistä rakentuvaa tietoa suhteutetaan toisiinsa ja asiakkaan elämäntilanteen kokonaisuuteen perustellun tapauskohtaisen ymmärryksen muo-

dostamiseksi. Tulkinta ei kuitenkaan vielä määritä sitä, mihin muutoksella pyritään tai mihin sosiaalityön toimintaa suunnataan. Tulkinnassa rakentunut ymmärrys muodostaa perustan sosiaaliselle diagnoosille.

Sosiaalinen diagnoosi – tulkinnan ja toiminnan välinen silta (SOSIAALINEN DIAGNOOSI)

Sosiaalinen diagnoosi rakentuu tapauskohtaisen tiedonmuodostuksen ja tulkinnan pohjalta ammatillisena jäsennyksenä, jonka tehtävänä on koota ymmärrystä asiakkaan elämäntilanteesta ja suunnata sosiaalityön muutostyötä (Richmond 1917; Perlman 1957; Niemelä 2012). SOSIAALINEN DIAGNOOSI-ulottuvuus vastaa kysymykseen: mihin muutostyöllä pyritään vastaamaan? Sosiaalisen diagnoosin käsite ei esiinny sellaisenaan osatutkimusteni tuloksissa, vaan olen muodostanut sen meta-analyyttisessä tarkastelussa käsitteeksi, jonka avulla jäsennän osatutkimuksissa esiin tulevien tapauskohtaisen tiedonmuodostuksen, tulkinnan ja toiminnan välisiä suhteita. Se ei kohdistu yksittäiseen ongelmaan tai asiakkaan ominaisuuteen, vaan elämäntilanteeseen ja siihen vaikuttavien yksilöllisten, relationaalisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden välisiin suhteisiin (vrt. Kananoja & Pentinmäki 1977).

Aikaisemmissa tapauskohtaisen sosiaalityön jäsennyksissä sosiaalinen diagnoosi ja tilanteen arviointi kytkeytyvät muutostyön suuntaamiseen ja tavoitteiden määrittelyyn (Perlman 1957; Hollis 1964). Tapauskohtaisessa tiedonmuodostuksessa ja tulkinnassa rakentunutta ymmärrystä jäsennetään sen avulla suhteessa siihen, mihin tilanteessa on perusteltua pyrkiä vaikuttamaan ja millainen muutos asiakkaan elämäntilanteessa olisi mahdollinen. Sosiaalinen diagnoosi tekee näin näkyväksi työskentelyn kannalta keskeiset kysymykset, tilanteeseen vaikuttavat tekijät sekä muutostyön mahdollisuudet ja rajat. Se toimii tulkinnan ja toiminnan välisenä siltana yhdistämällä tilanteesta muodostuneen ymmärryksen muutostyön tavoitteisiin ja suuntaan.

Sosiaalisen diagnoosin muodostaminen ei ole neutraalia, sillä siinä tehdään tulkinnallisia ja eettisiä valintoja siitä, mikä asiakkaan elämäntilan-

teessa nähdään olennaisena ja mihin muutostyöllä pyritään. Asiakkaan oma ymmärrys tilanteestaan, sosiaalityöntekijän professionaalinen arvio, palvelujärjestelmän mahdollisuudet sekä elämäntilanteeseen vaikuttavat rakenteelliset ehdot voivat olla keskenään jännitteisiä. Tässä tutkimuksessa sosiaalinen diagnoosi ei tarkoita asiakkaaseen kohdistuvaa luokittelua, vaan hänen elämäntilanteensa tapauskohtaiseen tulkintaan perustuvaa ammatillista jäsennystä, joka muodostetaan mahdollisuuksien mukaan yhdessä asiakkaan kanssa.

Sosiaalisessa diagnoosissa konkretisoituvat siten myös sosiaalityöntekijän tulkinnallinen valta ja eettinen vastuu. Se ei ainoastaan kuvaa asiakkaan tilannetta, vaan osallistuu sen määrittelyyn ja muutostyön tavoitteiden asettamiseen. Kunnioittavan kohtaamisen ja asiakkaan osallisuuden merkitys säilyy tämän vuoksi keskeisenä: asiakkaan oma ymmärrys tilanteestaan on olennainen osa tapauskohtaisen jäsennyksen ja muutostyön suunnan muodostamista.

Metodisen prosessin näkökulmasta sosiaalinen diagnoosi kokoaa tapauskohtaisessa tiedonmuodostuksessa ja tulkinnassa rakentunutta ymmärrystä ja muodostaa sen pohjalta perustellun suunnan muutostyölle. Se ei kuitenkaan vielä määritä, mitä tehdään, millaisin keinoin toimitaan tai miten toimintaa muutetaan työskentelyn aikana. Nämä kysymykset kuuluvat suunnitelmallisen ja reflektiivisen toiminnan ulottuvuuteen.

Suunnitelmallinen ja reflektiivinen toiminta (TOIMINTA)

Suunnitelmallinen ja reflektiivinen toiminta jäsentää tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuutta tavoitteellisena ja perusteltuna ammatillisena toimintana. TOIMINTA-ulottuvuus vastaa kysymykseen: miten toimitaan ja miksi? Toiminta rakentuu tapauskohtaisen tiedonmuodostuksen, tulkinnan ja sosiaalisen diagnoosin pohjalta, mutta ei etene niiden jälkeen mekaanisena työvaiheena. Sosiaalinen diagnoosi antaa muutostyölle tapauskohtaisesti perustellun suunnan, jonka pohjalta toiminnan tavoitteita ja keinoja jäsennetään suhteessa asiakkaan tilanteeseen ja toimintaympäristöön (Perlman 1957; Hollis 1964; Hepworth ym. 2010; Parton 2000).

TOIMINTA-ulottuvuus kytkeytyy Niemelän (2012) jäsennyksessä erityisesti *case workiin*, jossa tapausta koskevan ymmärryksen pohjalta siirrytään varsinaiseen tapauskohtaiseen työskentelyyn. Tässä tutkimuksessa *case work* jäsentyy suunnitelmalliseksi ja reflektiiviseksi toiminnaksi, jossa olennaista ei ole ainoastaan se, mitä tehdään, vaan myös se, millä perusteilla toimitaan ja miten toimintaa arvioidaan työskentelyn aikana. Oma jäsennykseni tarkentaa siten *case workin* sisällä erityisesti suunnitelmallisuuden, ammatillisen harkinnan ja reflektiivisyyden keskinäistä yhteyttä.

Suunnitelmallinen toiminta tarkoittaa sosiaalityössä tietoista, tavoitteellista ja tapauskohtaisesti perusteltua muutostyötä. Osatutkimusten yhteinen tarkastelu osoittaa, että toiminta voi kohdistua asiakkaan tukemiseen ja hänen toimijuutensa vahvistamiseen, palvelujen järjestämiseen ja yhteensovittamiseen sekä elämäntilanteeseen vaikuttaviin yhteisöllisiin ja rakenteellisiin tekijöihin (Kohtaaminen -osatutkimus; Asiantuntijuus -osatutkimus; Osaaminen -osatutkimus; Yhteiskunnallisuus -osatutkimus). Työskentely voi muodostua lyhytaikaisesta tuesta tai pitkäkestoisesta muutostyöstä tilanteen luonteen, tavoitteiden ja muutostyön edellytysten mukaan. Suunnitelmallisuus ei tarkoita ennalta määrätyn toimintamallin tai valmiin menetelmän teknistä soveltamista, vaan ammatillista kykyä suhteuttaa toiminta asiakkaan tilanteeseen, sosiaaliseen diagnoosiin, toimintaympäristöön ja muutostyön tavoitteisiin. Sosiaalityöntekijän on tällöin kyettävä tekemään tapauskohtaisesti perusteltuja ratkaisuja ja arvioimaan

toiminnan tarkoituksenmukaisuutta työskentelyn aikana. Tässä suhteessa jäsennys kytkeytyy Eskolan (1991) toiminnan käsitteeseen, jossa huomio kohdistuu työn lisäksi työn tekemiseen ja sen perusteluihin. Olennaista on, että toiminnan perusteet voidaan tehdä näkyviksi suhteessa tapauskohtaiseen tietoon, tulkintaan, arvoihin ja tavoitteisiin.

Reflektiivisyys kohdistuu sekä toimintaan että sosiaalityöntekijän omaan ammatilliseen toimijuuteen. Se tarkoittaa tavoitteiden, toimintatapojen, ennakko-oletusten, asenteiden ja toimintaan sisältyvän vallankäytön sekä niiden seurausten jatkuvaa arviointia (Karvinen 1999a; Karvinen-Niinikoski 2009). Sosiaalityöntekijän metodinen toimijuus edellyttää tietoisuutta siitä, miksi toimitaan tietyllä tavalla, millaisiin tietoihin, tulkintoihin, arvoihin ja tavoitteisiin toiminta perustuu sekä miten valitut ratkaisut tukevat asiakkaan tilanteessa tavoiteltavaa muutosta. Eettisyys kietoutuu näin myös toiminnan perusteisiin, valittuihin toimintatapoihin ja niiden jatkuvaan arviointiin.

Suunnitelmallinen ja reflektiivinen toiminta toteutuu suhteissa ja yhteistyössä asiakkaan ja muiden toimijoiden kanssa. Muutostyö ei perustu yksinomaan sosiaalityöntekijän toimintaan, vaan asiakas, perhe, ryhmä tai yhteisö toimii aktiivisena osapuolena tapauskohtaisessa työskentelyssä. Tavoitteet, toimintatavat ja käsitys tavoiteltavasta muutoksesta rakentuvat vuorovaikutuksessa eri toimijoiden välillä. Monialaisissa tilanteissa työskentelyyn yhdistyvät myös muiden professioiden toiminta ja asiantuntijuus. Osatutkimukset osoittavat, että monialaisen yhteistyön koordinointi, palvelujärjestelmän tuntemus ja erilaisten näkökulmien yhteensovittaminen ovat keskeinen osa sosiaalityön ammatillista toimintaa (Osaaminen -osatutkimus, 206–207; Asiantuntijuus -osatutkimus). Sosiaalityöntekijältä tämä edellyttää myös kykyä tunnistaa ja tehdä näkyväksi omaa asiantuntijuuttaan monialaisessa työskentelyssä (Asiantuntijuus -osatutkimus, 166). Tapauskohtainen toiminta ei siten rajaudu sosiaalityöntekijän ja asiakkaan väliseen työskentelyyn, vaan voi edellyttää palvelujen, ammattilaisten ja muiden toimijoiden toiminnan yhteensovittamista. Samalla metodisuuden toteutumista voivat haastaa esimerkiksi dokumentointiin, arviointiin, digitaalisiin palveluihin ja työn intensiivisyyteen liittyvät raken-

teelliset reunaehdot (Osaaminen -osatutkimus, 195). Toiminta rakentuu näin mikro-, meso- ja makrotasojen välisessä suhteessa: asiakkaan kanssa tehtävä työ kytkeytyy organisaatioiden toimintamahdollisuuksiin ja edelleen yhteiskunnallisiin rakenteisiin.

Suunnitelmallisen ja reflektiivisen toiminnan hermeneuttinen luonne tulee näkyväksi siinä, että tulkinta suuntaa toimintaa ja toiminta puolestaan tuottaa uutta tietoa tulkinnan perustaksi. Toiminnan seuraukset, asiakkaan kokemukset ja elämäntilanteessa tapahtuvat muutokset voivat tarkentaa tai haastaa aikaisempaa ymmärrystä ja edellyttää sosiaalisen diagnoosin, tavoitteiden tai toimintatapojen uudelleen arviointia. Metodinen prosessi ei näin etene lineaarisesti tulkinnasta toimintaan, vaan ymmärrys ja toiminta rakentuvat vastavuoroisesti ja palaavat tarvittaessa uudelleen tarkasteltaviksi.

Metodisen prosessin näkökulmasta TOIMINTA muuttaa tapauskohtaisesti muodostuneen ymmärryksen tavoitteelliseksi ja perustelluksi ammatilliseksi toiminnaksi ja pitää työskentelyn avoimena arvioinnille ja uudelleen suuntaamiselle. Olennaista ei ole ainoastaan se, mitä tehdään ja miksi, vaan myös se, mitä toiminnalla saadaan aikaan. Tämä johtaa metodisen prosessin arvioinnin ja vaikuttavuuden ulottuvuuteen.

Toiminnan arviointi ja vaikuttavuus (VAIKUTTAVUUS)

Toiminnan arviointi ja vaikuttavuus muodostavat tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen prosessin ulottuvuuden, jossa tarkastellaan toiminnan seurauksia suhteessa asiakkaan tilanteeseen ja työskentelylle asetettuihin tavoitteisiin. VAIKUTTAVUUS-ulottuvuus vastaa kysymykseen: mitä muutosta syntyi ja millä ehdoilla? Arvioinnissa tarkastellaan tavoitteiden saavuttamisen lisäksi toiminnan ja havaitun muutoksen välistä yhteyttä sekä niitä asiakkaaseen, työskentelyyn ja toimintaympäristöön liittyviä tekijöitä, jotka ovat mahdollistaneet tai rajoittaneet muutosta.

Tämä ulottuvuus kytkeytyy Niemelän (2012) tapauskohtaisen sosiaalityön jäsennyksessä erityisesti case evaluationiin, jossa arvioidaan sekä työprosessia että asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tässä tutkimuk-

sessa arviointi kytkeytyy koko metodiseen prosessiin: tapauskohtaisessa tiedonmuodostuksessa ja tulkinnassa rakentuneeseen ymmärrykseen, sosiaaliseen diagnoosiin sekä niiden pohjalta jäsentyneisiin tavoitteisiin ja toimintaan.

Vaikuttavuus -osatutkimus tekee näkyväksi arvioinnin keskeisen merkityksen sosiaalityön metodisuudelle. Tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijöillä oli puutteellisesti systemaattisesti koottua tietoa esimerkiksi asiakkuuksien syistä, kestosta, päättymisestä ja muutostyön vaikutuksista (Vaikuttavuus -osatutkimus, 43, 50–51). Tämä vaikeuttaa paitsi yksittäisten asiakasprosessien myös sosiaalityön toiminnan kokonaisvaltaisempaa arviointia. Tapauskohtainen työskentely edellyttää siten asiakasprosesseissa syntyvän tiedon dokumentointia, analysointia ja hyödyntämistä arvioinnissa. Samalla arvioinnissa syntyy uutta tietoa tapauskohtaisen työskentelyn ja ammatillisen toiminnan kehittämiseen (Kivipelto & Saikkonen 2013).

Vaikuttavuus-osatutkimuksen tulokset osoittavat myös, ettei vaikuttavuutta voida tarkastella irrallaan siitä kontekstista, jossa sosiaalityötä tehdään. Arviointi kohdistuu asiakkaan elämäntilanteessa ja toimijuudessa tapahtuneen muutoksen lisäksi niihin relationaalisiin, organisatorisiin ja rakenteellisiin ehtoihin, joiden puitteissa muutos on mahdollistunut tai estynyt. Sosiaalityön vaikuttavuus rakentuu suhteessa aikaan, paikkaan, toimintaympäristöön ja palvelujärjestelmän ehtoihin (Vaikuttavuus-osatutkimus, 44, 62). Vaikuttavuutta ei siten voida päätellä yksinomaan asiakkaassa havaittavasta muutoksesta, vaan arvioinnissa on tarkasteltava myös muutoksen kontekstia sekä niitä mekanismeja ja ehtoja, joiden yhteydessä muutos on syntynyt (Kivipelto & Saikkonen 2013; vrt. Pawson & Tilley 1997).

Vaikuttavuus -osatutkimuksessa muodostettu ohjelmateoria konkretisoi arvioinnin yhteyttä metodisen prosessin muihin ulottuvuuksiin. Sen mukaan vaikuttavan sosiaalityön edellytyksenä on vuorovaikutuksellinen, suunnitelmallinen ja asiakasta osallistava työote, jota toteuttavat ammattitaitoiset, työhön sitoutuneet ja omaa toimintaansa tutkivat sosiaalityöntekijät (Vaikuttavuus -osatutkimus, 56, 59, 61). Tulos yhdistää

vaikuttavuuden kunnioittavaan kohtaamiseen, tapauskohtaiseen tiedonmuodostukseen ja tulkintaan sekä suunnitelmalliseen ja reflektiiviseen toimintaan. Vaikuttavuus ei näin näyttäydy metodisesta prosessista erillisenä tuloksena, vaan rakentuu suhteessa siihen, miten tapauskohtainen työskentely kokonaisuudessaan toteutuu.

Metodisuuden näkökulmasta arviointi ei ole prosessin irrallinen loppuvaihe. Arvioinnissa tuotettu tieto palautuu osaksi tapauskohtaista tiedonmuodostusta ja tulkintaa, jossa se voi tarkentaa ymmärrystä asiakkaan tilanteesta, haastaa aikaisempia oletuksia ja suunnata toimintaa uudelleen. Toiminnan seurauksia arvioitaessa voidaan joutua tarkastelemaan uudelleen myös sosiaalista diagnoosia, asetettuja tavoitteita ja valittuja toimintatapoja. Tässä tulee näkyväksi metodisen prosessin hermeneuttinen luonne: tulkinta suuntaa toimintaa, toiminta tuottaa seurauksia ja arviointi tuottaa niistä uutta tietoa, joka palautuu uudelleen tulkintaan ja toiminnan suuntaamiseen.

Arviointi kohdistuu samalla sosiaalityöntekijän omaan toimintaan ja metodiseen toimijuuteen. Reflektiivinen arviointi edellyttää kykyä tarkastella kriittisesti omia ratkaisuja, toimintatapoja, tavoitteita ja niiden seurauksia asiakkaan elämässä. Sosiaalityöntekijän on arvioitava, millaiset toimintatavat ovat tukeneet tavoiteltua muutosta, miten asiakkaan toimijuus on toteutunut työskentelyssä ja millaisia seurauksia valituilla ratkaisuilla on ollut. Arviointi toimii tässä merkityksessä paitsi tiedon tuottamisen myös ammatillisen oppimisen, vastuullisuuden ja metodisen toiminnan kehittämisen välineenä (Schön 1983; Fook 2002).

Vaikuttavuuden arviointi sisältää myös eettisen ulottuvuuden. Se, mitä pidetään onnistumisena, millaisia muutoksia tavoitellaan ja arvostetaan sekä kenen näkökulmasta vaikuttavuutta arvioidaan, ei ole arvoneutraalia. Asiakkaan kokemus muutoksesta, sosiaalityöntekijän ammatillinen arvio ja institutionaalisesti määritellyt tavoitteet eivät välttämättä ole yhteneviä. Arviointi edellyttää siksi sen tarkastelua, kenen määrittelemää muutosta arvioidaan ja millaisin perustein sitä pidetään tavoiteltavana (Banks 2016).

Tapauskohtainen arviointi ei kuitenkaan tuota tietoa vain yksittäisen asiakkaan tilanteesta. Asiakasprosesseissa syntyvän tiedon systemaatti-

nen kokoaminen ja analysointi mahdollistavat yksittäisiä tapauksia laajemman tiedon muodostamisen sosiaalityön tarpeista, toimintakäytännöistä ja niiden vaikutuksista. Näin mikrotasolla syntyvä arviointitieto voi välittyä mesotasolle organisaatioiden ja palvelujen kehittämiseen sekä makrotasolle rakenteellista sosiaalityötä ja yhteiskunnallista vaikuttamista palvelevaksi tiedoksi. Arviointi rakentaa siten yhteyttä tapauskohtaisen työn, tutkimuksellisen tiedon ja sosiaalityön kehittämisen välille.

Metodisen prosessin näkökulmasta toiminnan arvioinnin ja vaikuttavuuden merkitys on siinä, että ne tekevät näkyväksi tapauskohtaisen toiminnan ja sen seurausten välisen suhteen sekä palauttavat arvioinnissa syntyvän tiedon osaksi metodista prosessia ja toiminnan kehittämistä. Arviointi ei siten sulje tapausta tai prosessia, vaan voi käynnistää uuden tiedonmuodostuksen, tulkinnan, sosiaalisen diagnoosin tarkentamisen, tavoitteiden uudelleen arvioinnin ja toiminnan uudelleen suuntaamisen. Tässä mielessä Niemelän (2012) case evaluation täydentää case study – case work -jatkumoa, mutta tässä tutkimuksessa arviointi kytkeytyy selvemmin osaksi hermeneuttista ja reflektiivistä prosessia.

Taulukko 5. Tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen prosessin keskeiset ulottuvuudet.

Metodisen prosessin ulottuvuus	Keskeinen kysymys	Sisältö ja ammatillinen tehtävä	Metodinen merkitys
Tarve	Miksi sosiaalityötä tarvitaan?	Sosiaalityön tarpeen tunnistaminen ja jäsentäminen tapauskohtaisissa elämäntilanteissa suhteessa yhteisöllisiin, palvelujärjestelmällisiin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin. Asiakastyössä syntyvän tiedon hyödyntäminen rakenteellisessa sosiaalityössä.	Muodostaa tapauskohtaisen sosiaalityön yhteiskunnallisen lähtökohdan ja kiinnittää yksittäisessä elämäntilanteessa ilmenevän tarpeen sen laajempiin sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin yhteyksiin.
Tehtävä	Mikä on sosiaalityön professionaalinen tehtävä ja vastuu?	Sosiaalisen ja kokonaisvaltaisen näkökulman tuominen asiakkaan elämäntilanteen jäsentämiseen. Asiakkaan tukeminen, tapauskohtaisen työskentelyn koordinointi tarvittaessa ja sosiaalityön asiantuntijuuden näkyväksi tekeminen monialaisessa yhteistyössä.	Määrittää sosiaalityön professionaalisen paikan ja erityisen tehtävän tapauskohtaisessa työssä sekä suhteessa muihin toimijoihin.
Kohtaaminen	Miten asiakas kohdataan eettisesti ja kunnioittavasti?	Luottamuksen rakentaminen, osallisuuden tukeminen ja tilanteen ainutkertaisuuden tunnistaminen. Eettinen herkkyys, emotionaalinen läsnäolo ja jaettu asiantuntijuus.	Luo edellytykset tapauskohtaiselle ymmärtämiselle ja tulkinnalle sekä koko metodisen prosessin rakentumiselle.
Tapauskohtainen tiedonmuodostus ja tulkinta	Miten asiakkaan tilanne ymmärretään kokonaisvaltaisesti?	Tapauskohtaisen ja kontekstuaalisen ymmärryksen rakentaminen asiakkaan elämäntilanteesta ja siihen vaikuttavien tekijöiden suhteista. Tiedon arviointi, jäsentäminen, tulkinta ja käsitteellistäminen eettisesti ja reflektiivisesti.	Muodostaa tapauskohtaisen työskentelyn tiedollisen ja hermeneuttisen perustan.

Metodisen prosessin ulottuvuus	Keskeinen kysymys	Sisältö ja ammatillinen tehtävä	Metodinen merkitys
Sosiaalinen diagnoosi	Mihin muutostyöllä pyritään vastaamaan?	Tapauskohtaisen tiedonmuodostuksen ja tulkinnan pohjalta rakentuva ammatillinen jäsennys, joka kokoaa ymmärrystä elämäntilanteesta ja suuntaa muutostyötä.	Toimii tulkinnan ja toiminnan välisenä siltana ja antaa muutostyölle tapauskohtaisesti perustellun suunnan.
Suunnitelmallinen ja reflektiivinen toiminta	Miten toimitaan ja miksi?	Tavoitteellinen ja tapauskohtaisesti perusteltu muutostyö, jossa toiminta suhteutetaan asiakkaan tilanteeseen, sosiaaliseen diagnoosiin, tavoitteisiin ja toimintaympäristöön. Toimintaa ja sen perusteita arvioidaan reflektiivisesti työskentelyn aikana.	Yhdistää tapauskohtaisesti muodostuneen ymmärryksen tavoitteelliseksi ja perustelluksi ammatilliseksi toiminnaksi sekä pitää työskentelyn avoimena arvioinnille ja uudelleen suuntaamiselle.
Arviointi ja vaikuttavuus	Mitä muutosta syntyi ja millä ehdoilla?	Toiminnan seurausten arviointi suhteessa asetettuihin tavoitteisiin, asiakkaan kokemuksiin sekä relationaalisiin, organisatorisiin ja rakenteellisiin ehtoihin. Arvioinnissa syntyvän tiedon palauttaminen osaksi työskentelyä.	Tekee tapauskohtaisen toiminnan ja sen seurausten välisen suhteen arvioitavaksi sekä palauttaa arviointitiedon osaksi metodista prosessia ja toiminnan kehittämistä.

Taulukko 5 kokoaa tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen prosessin ulottuvuudet, niitä jäsentävät keskeiset kysymykset sekä niiden ammatillisen ja metodisen merkityksen. Ulottuvuuksien järjestys kuvaa prosessin käsitteellistä logiikkaa, ei käytännön työskentelyn lineaarista etenemistä. Ulottuvuudet ovat keskenään yhteydessä ja vaikuttavat vastavuoroisesti toisiinsa. Uusi tieto, asiakkaan kokemukset ja toiminnan seuraukset voivat tarkentaa tulkintaa, sosiaalista diagnoosia, tavoitteita ja toimintaa. Metodinen prosessi rakentuu siten hermeneuttisena ja reflektiivisenä kokonaisuutena, jossa ymmärrys ja toiminta tarkentuvat suhteessa toisiinsa.

Eettisyys läpäisee koko metodisen prosessin eikä muodosta sen erillistä vaihetta. Samalla tapauskohtainen työskentely rakentuu mikro-, meso- ja

makrotasojen välisissä suhteissa, joissa ihmisen elämäntilanne kytkeytyy hänen sosiaalisiin suhteisiinsa, palvelujärjestelmään, organisaatioihin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Metodisuus ei siten tarkoita yksittäisten menetelmien tai työvälineiden käyttämistä, vaan tapauskohtaisen työskentelyn ammatillista kokonaislogiikkaa. Tapauskohtaisuus määrittää toiminnan kontekstin ja metodisuus sen perustellun logiikan.

Tämä jäsennys vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni siitä, miten tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi rakentuu sosiaalityön käytännössä. Samalla se muodostaa lähtökohdan seuraavalle tarkastelulle, jossa huomio siirtyy prosessista sen toteuttajaan: sosiaalityöntekijään tapaustutkijana ja metodisena toimijana.

5.2 Sosiaalityöntekijä tapaustutkijana

Tässä alaluvussa tarkastelen sosiaalityöntekijää tapaustutkijana ja metodisena toimijana sekä sitä, millaista metodisuutta tapauskohtainen sosiaalityö sosiaalityöntekijältä edellyttää. Metasynteesissä tapaustutkijuus jäsentyy sosiaalityöntekijän kykynä muodostaa ihmisen tilanteesta kokonaisvaltaista ja kontekstuaalista tietoa, tulkita sitä suhteessa tapauskohtaiseen elämäntilanteeseen ja sitä kehystäviin olosuhteisiin sekä käyttää tätä tapauskohtaista tulkintaa ammatillisen harkinnan ja toiminnan perustana.

Alaluvun jäsennys perustuu tutkimuksessa muodostuneeseen ajatukseen siitä, että tapauskohtaisessa sosiaalityössä ja tutkimusprosessissa on tunnistettavissa samankaltaisia metodisia periaatteita, vaikka niiden kontekstit ja tavoitteet eroavat toisistaan. Molemmissa keskeisiä ovat kysymysten asettaminen, tiedon hankinta, analyysi, tulkinta ja reflektiivinen arviointi (vrt. Pohjola 1999; Kananoja 2020b; Stake 1995; Yin 2014). Tapaustutkijuudella en kuitenkaan tarkoita sosiaalityön rinnastamista tutkimuksen tekemiseen, vaan sosiaalityöntekijän tutkimuksellista ja reflektiivistä suhdetta tapauskohtaiseen tietoon, sen tulkintaan ja oman toimintansa perusteisiin.

Tapauskohtainen sosiaalityö tiedonmuodostuksena ja toimintaan suuntautuvana käytäntönä

Osatutkimusten yhteinen tarkastelu osoittaa, että sosiaalityöntekijän tapaustutkijuus rakentuu erilaisten tiedonmuotojen muodostamisesta, yhdistämisestä ja tulkinnasta. Kohtaaminen -osatutkimuksessa korostui asiakkaan kokemuksellisen tiedon ja hänen elämäntilanteensa ymmärtämisen merkitys. Asiantuntijuus -osatutkimus toi esiin professionaalisen tiedon sekä eri toimijoiden tietojen ja näkökulmien yhteensovittamisen, ja Osaaminen -osatutkimus puolestaan ammatillisen tiedon, asiakasprosessien hallinnan sekä tutkimus- ja kehittämisosaamisen merkityksen. Yhteiskunnallisuus -osatutkimus laajensi tarkastelun institutionaalisiin ja yhteiskunnallisiin ehtoihin osoittamalla, ettei ihmisten elämäntilanteita voida ymmärtää irrallaan palvelujärjestelmistä ja yhteiskunnallisista muutoksista. Vaikuttavuus -osatutkimus puolestaan teki näkyväksi asiakasprosesseissa syntyvän tiedon systemaattisen muodostamisen, dokumentoinnin, analysoinnin ja hyödyntämisen merkityksen. Osatutkimusten tuloksia yhdistää siten tapauskohtaisen tiedon monimuotoisuus, relationaalisuus ja kontekstuaalisuus. Tapaustutkijuudessa olennaista ei ole yksittäisten tietojen kokoaminen, vaan niiden suhteuttaminen toisiinsa, merkityksen arviointi ja tapauskohtaisen tulkinnan muodostaminen.

Metasynteesissä muodostunut tulkinta on yhdenmukainen sosiaalityön tietoperustaa koskevan aiemman tutkimuksen kanssa. Sosiaalityön ammatillisessa toiminnassa yhdistyy erilaisia tiedonmuotoja tilanteissa, joissa yksiselitteisiä ratkaisuja ei useinkaan ole mahdollista muodostaa (Trevithick 2008). Käytettävissä oleva tieto voi perustua esimerkiksi asiakkaan kertomuksiin, viranomaisasiakirjoihin, ammatilliseen havainnointiin, palvelujärjestelmää koskevaan tietoon ja teoreettiseen tietoon. Sosiaalityön tietoperusta ei siten muodostu yksinomaan tutkimustiedon soveltamisesta käytäntöön, vaan erilaiset tiedonmuodot täydentävät toisiaan ja saavat merkityksensä tapauskohtaisessa tilanteessa (Trevithick 2008; Kananoja 2017a). Hermeneuttisesta näkökulmasta tieto ja ymmärrys ra-

kentuvat tulkinnallisesti suhteessa siihen kontekstiin, jossa niitä tuotetaan ja käytetään (Gadamer 2004).

Erilaisten tiedonmuotojen yhteensovittaminen edellyttää rajauksia ja valintoja. Kaikkea saatavilla olevaa tietoa ei voida eikä ole tarkoituksenmukaista hyödyntää samanaikaisesti, vaan sosiaalityöntekijän on arvioitava, mikä tieto on kyseisen tapauksen ymmärtämisen ja toiminnan kannalta olennaista ja millaisen merkityksen se saa suhteessa tapauksen kokonaisuuteen. Tässä tulee näkyväksi myös tapauskohtaisen sosiaalityön ja tutkimusprosessin metodinen rinnakkaisuus: molemmissa ymmärryksen muodostaminen edellyttää tiedon rajaamista, arviointia ja tulkintaa. Sosiaalityössä nämä valinnat tehdään kuitenkin käytännön toiminnan yhteydessä, jolloin niillä on seurauksia asiakkaan tilanteen tulkinnalle ja työskentelyn suunnalle. Tiedonmuodostukseen liittyy siten ammatillisen harkinnan lisäksi eettinen vastuu.

Tapaustutkijuuteen liittyy myös käsitteellistäminen. Yhteiskunnallisuus -osatutkimuksessa esiin tullut sosiaalityön yhteiskunnallinen tiedonmuodostus ja Osaaminen -osatutkimuksessa tarkasteltu tutkimus- ja kehittämisosaaminen muodostavat perustan tämän ulottuvuuden tarkastelulle. Metasynteesissä käsitteellistäminen jäsentyy osaksi sosiaalityöntekijän metodista toimintaa: käsitteet toimivat välineinä, joiden avulla tapausta koskevaa tietoa voidaan jäsentää, tulkita ja suhteuttaa laajempiin yhteyksiinsä. Samalla käytetyt käsitteet suuntaavat sitä, mihin ilmiöihin kiinnitetään huomiota ja miten tapausta jäsennetään (vrt. Foucault 1994; 2005). Tapauskohtaisessa sosiaalityössä käsitteellistäminen liittyy siten ihmisen elämäntilanteen jäsentämiseen suhteessa hänen sosiaalisiin suhteisiinsa, toimintaympäristöönsä ja yhteiskunnallisiin ehtoihinsa. Se edellyttää sosiaalityöntekijältä tietoisuutta siitä, miten käytetyt käsitteet suuntaavat tapauskohtaista tulkintaa ja toimintaa.

Sosiaalityölle on ominaista toiminta ja päätöksenteko tilanteissa, joissa tulevaisuutta ei voida täysin ennakoida, eikä toiminnan seurauksista ole täyttä varmuutta. Tällaisissa tilanteissa korostuvat ammatillinen harkinta, reflektiivisyys ja eettinen vastuu (Schön 1983; Fook ym. 2000; Parton 2000; Kananoja 2017a). Tapaustutkijuudessa tämä merkitsee, että sosiaa-

lityöntekijän on kyettävä toimimaan käytettävissä olevan ja väistämättä rajallisen tiedon perusteella sekä tarkistamaan tulkintaansa uuden tiedon ja työskentelyssä syntyvien kokemusten perusteella. Tapaustutkijuuteen sisältyy siten epävarmuuden tunnistaminen ja kyky toimia perustellusti myös silloin, kun tapauksesta ei voida saavuttaa täydellistä tietoa (Kohtaaminen -osatutkimus).

Tapauskohtainen tiedonmuodostus ja tulkinta eivät ole sosiaalityössä itseisarvoja, vaan ne suuntautuvat ammatilliseen toimintaan. Tapaustutkijuus merkitsee siten sosiaalityöntekijän kykyä arvioida ja suhteuttaa tapausta koskevaa tietoa, tehdä sitä koskevia perusteltuja rajauksia sekä käsitteellistää ja tulkita sitä suhteessa tapauksen kokonaisuuteen.

Tutkimusprosessin ja tapauskohtaisen sosiaalityön rinnakkaisuus

Edellä kuvattu tapauskohtainen tiedonmuodostus, tulkinta ja käsitteellistäminen tuovat sosiaalityöntekijän toiminnassa esiin piirteitä, jotka ovat metodisesti rinnastettavissa tutkimusprosessiin. Sekä tutkimuksessa että tapauskohtaisessa sosiaalityössä muodostetaan jäsentynyttä ja perusteltua ymmärrystä tilanteissa, joissa tieto on osittaista, muuttuvaa ja tulkintaa edellyttävää. Molempiin sisältyy tiedon muodostamista, analysointia ja tulkintaa, käsitteellistämistä, johtopäätösten tekemistä sekä arviointia (Alasuutari 2011). Tapauskohtaisessa sosiaalityössä nämä tehtävät suuntautuvat kuitenkin ammatilliseen harkintaan ja toimintaan. Sosiaalityöntekijän muodostamilla tulkinnoilla ja niiden perusteella tehdyillä ratkaisuilla on seurauksia asiakkaan tilanteeseen, minkä vuoksi tapaustutkijuuteen liittyy tutkimuksellisen orientaation lisäksi ammatillinen ja eettinen vastuu.

Tutkimusprosessin ja sosiaalityön työprosessin rinnakkaisuutta on tarkastellut myös Pohjola (1999), joka kuvaa työprosessia tutkimuksellisena ja vaiheittaisena tiedonmuodostuksen prosessina. Hänen mukaansa sekä tutkimuksessa että sosiaalityössä prosessiin sisältyvät ongelman tai tilanteen jäsentäminen, tiedon hankinta, analyysi, yhteistoiminta ja arviointi. Sosiaalityön työprosessi ei tästä näkökulmasta näyttäydy yksinomaan käytännöllisenä toimintana, vaan siihen sisältyy tutkiva työote, jossa tiedon

muodostaminen, analyysi ja tulkinta sekä johtopäätösten tekeminen ovat keskeisiä.

Tässä tutkimuksessa tarkennan tätä rinnakkaisuutta tapaustutkijuuden näkökulmasta. Osatutkimusten tuloksia yhdistävässä metasynteesissä tutkimukselliset piirteet jäsentyvät tapausta koskevan tiedon muodostamisena, analysointina ja tulkintana, käsitteellistämisenä, toiminnan suuntaamisena sekä sen seurausten arviointina. Tapaustutkijuus tekee näin näkyväksi tutkimuksellisen tiedonmuodostuksen, ammatillisen harkinnan ja käytännön toiminnan välisen yhteyden (D'Cruz & Jones 2014; vrt. Isokuortti ym. 2025). Samalla se tuo esiin tapauskohtaisen sosiaalityön erityisyyden: tietoa ei muodosteta ensisijaisesti tieteellisen tiedon tuottamiseksi, vaan ihmisen, perheen, ryhmän tai yhteisön elämäntilanteen ymmärtämiseksi ja ammatillisen toiminnan perustaksi.

Tarkoituksenani ei ole rinnastaa tutkimusta ja tapauskohtaista sosiaalityötä identtisinä prosesseina, vaan tehdä näkyväksi niiden metodisia yhtäläisyyksiä ja samalla niiden välisiä eroja. Taulukossa 6 havainnollistan tätä rinnakkaisuutta tarkastelemalla tutkimusprosessin keskeisten metodisten tehtävien ja tapauskohtaisen sosiaalityön välistä suhdetta.

Taulukko 6. Tutkimusprosessin ja tapauskohtaisen sosiaalityön tutkimuksellisen tiedonmuodostuksen rinnakkaisuus.

Tutkimusprosessi	**Tapauskohtainen sosiaalityö**
tutkimuskysymyksen muodostaminen	tapauskohtaisen tilanteen jäsentäminen
aineiston muodostaminen	tapauskohtaisen tiedon muodostaminen yhdessä asiakkaan ja muiden toimijoiden kanssa
analyysi	tapauskohtainen tulkinta
käsitteellistäminen	sosiaalinen diagnoosi
johtopäätökset	muutostyön tavoitteiden ja toiminnan suunnan määrittely
raportointi, arviointi ja jatkotutkimustarpeet	dokumentointi, vaikuttavuuden arviointi ja kehittäminen

Tutkimusprosessin ja tapauskohtaisen sosiaalityön rinnakkaisuus ulottuu myös käsitteellistämiseen. Tutkimuksessa käsitteellistämisen tehtävänä on jäsentää analyysissa muodostunutta ymmärrystä ja tehdä havaintojen välisiä suhteita ymmärrettäviksi. Tapauskohtaisessa sosiaalityössä tätä metodista tehtävää vastaa tässä tutkimuksessa sosiaalinen diagnoosi, joka kokoaa tulkinnassa muodostunutta ymmärrystä ja jäsentää sitä suhteessa muutostyön tavoitteisiin ja toiminnan suuntaan.

Tutkimuksessa analyysin ja käsitteellistämisen perusteella tehdään johtopäätöksiä, kun taas tapauskohtaisessa sosiaalityössä muodostettu tulkinta ja sosiaalinen diagnoosi suuntaavat muutostyön tavoitteiden ja toiminnan määrittelyä. Vaikuttavuus -osatutkimuksessa tiedonmuodostuksen, toiminnan ja arvioinnin välinen yhteys osoitti tapauskohtaisesti muodostuvan tiedon merkityksen sekä tilanteen ymmärtämisessä että toiminnan suuntaamisessa ja perustelemisessa. Tapaustutkijuus on tässä merkityksessä toimintaan suuntautuvaa: muodostunut ymmärrys toimii ammatillisen harkinnan ja suunnitelmallisen toiminnan perustana. Tässä tapaustutkijuus kytkeytyy metodiseen toimijuuteen.

Arviointi tekee näkyväksi tapaustutkijuuden ja metodisen toimijuuden reflektiivisen luonteen. Tutkimuksessa arvioidaan tuotetun tiedon merkitystä, luotettavuutta ja johtopäätösten kestävyyttä, kun taas tapauskohtaisessa sosiaalityössä arviointi kohdistuu tavoiteltuun muutokseen, toteutettuun toimintaan sekä niihin ehtoihin, joissa muutosta on syntynyt tai jäänyt syntymättä (Kananoja 2020b; Kivipelto 2016). Vaikuttavuus -osatutkimuksessa arviointi näyttäytyi tapauskohtaisesti tarkentuvana prosessina, jossa muutosta tarkasteltiin suhteessa asiakkaan elämäntilanteeseen, toteutettuun työskentelyyn ja toimintaympäristön ehtoihin. Arviointi kohdistuu samalla sosiaalityöntekijän omaan toimintaan sekä sen perusteisiin ja seurauksiin. Reflektiivisyys merkitsee tällöin valmiutta tarkastella kriittisesti omia tulkintoja, ennakko-oletuksia ja toimintatapoja sekä toimintaan sisältyvää vallankäyttöä ja arvioida tehtyjen ratkaisujen tiedollisia, ammatillisia ja eettisiä perusteita (Schön 1983; Banks 2016; Fook 2002; Fook & Askeland 2007). Arvioinnissa syntyvä tieto palautuu

osaksi tapauskohtaista tiedonmuodostusta ja voi suunnata työskentelyä uudelleen.

Dokumentoinnilla on tapauskohtaisessa sosiaalityössä rinnakkaisuutta tutkimuksen raportointiin, mutta niiden tehtävät eivät ole samoja. Dokumentoinnissa tapausta koskevaa tietoa, tulkintoja, tavoitteita, ratkaisuja ja toiminnan perusteluja tehdään näkyviksi (Vaikuttavuus -osatutkimus; Osaaminen -osatutkimus; Yhteiskunnallisuus -osatutkimus). Dokumentointi ei kuitenkaan sijoitu vain työskentelyn loppuun, vaan se osallistuu tapauskohtaisen tiedon muodostamiseen ja tulkintaan sekä mahdollistaa työskentelyn arvioinnin ja toiminnan kehittämisen (Kääriäinen 2003; 2016; Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005). Asiakirjoihin kirjatut tiedot ja tulkinnat voivat vaikuttaa siihen, miten tapaus myöhemmin ymmärretään, millaisia ratkaisuja tehdään sekä miten niitä arvioidaan ja perustellaan. Dokumentointi tekee siten näkyväksi sosiaalityöntekijän ammatillista harkintaa ja sen perusteita.

Tapaustutkijuuden reflektiivistä luonnetta voidaan rinnastaa myös tutkimuspäiväkirjan tehtävään tutkimusprosessissa. Tutkimuspäiväkirjaan kirjataan tutkijan havaintoja, tulkintojen rakentumista, tehtyjä valintoja ja niiden perusteluja. Tapauskohtaisessa sosiaalityössä vastaava reflektiivinen tehtävä liittyy sosiaalityöntekijän omien havaintojen, tulkintojen ja ratkaisujen perusteiden tietoiseen tarkasteluun. Rinnakkaisuus ei tarkoita tutkimuspäiväkirjan siirtämistä sosiaalityön käytäntöön, vaan tekee näkyväksi tapaustutkijuuteen kuuluvan reflektiivisen suhteen omaan tiedonmuodostukseen ja ammatilliseen toimintaan. Tähän sisältyy myös eettinen ja professionaalinen vastuu siitä, miten tapausta koskevaa tietoa muodostetaan, tulkitaan ja kirjataan.

Tutkimusprosessin ja tapauskohtaisen sosiaalityön rinnakkainen tarkastelu tekee näkyväksi tapaustutkijuuden metodisen perustan. Tapaustutkijuus ei tarkoita tutkimuksen tekemistä asiakastyössä, vaan sosiaalityöntekijän tutkivaa, tulkitsevaa ja reflektiivistä suhdetta tapaukseen ja omaan ammatilliseen toimintaansa. Tapaustutkijuus kytkeytyy metodiseen toimijuuteen, kun muodostunut ymmärrys suuntaa ammatillista toimintaa ja toiminnassa sekä sen arvioinnissa syntyvä tieto puolestaan tarkentaa

tapauskohtaista ymmärrystä. Tapaustutkijuus ja metodinen toimijuus eivät siten ole erillisiä rooleja, vaan saman ammatillisen toiminnan toisiinsa kietoutuvia ulottuvuuksia.

5.3. Tulkinta ja sosiaalinen diagnoosi sosiaalityön metodisena ytimenä

Edellä kuvattu tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi (luku 5.1) sekä sosiaalityöntekijän toiminnan tarkastelu tapaustutkijana ja metodisena toimijana (luku 5.2) muodostavat tämän alaluvun metasynteesin perustan. Meta-analyysissa tunnistetut tiedonmuodostuksen, reflektiivisyyden, ammatillisen harkinnan, arvioinnin ja toimijuuden ulottuvuudet jäsentyvät metasynteesissä käsitteelliseksi kokonaisuudeksi, jossa tulkinta yhdistää tapauskohtaisen tiedonmuodostuksen ammatilliseen toimintaan. Sosiaalinen diagnoosi puolestaan kokoaa tulkinnassa muodostunutta ymmärrystä ja jäsentää sitä suhteessa tavoiteltuun muutokseen ja toiminnan suuntaan. Tässä alaluvussa esitän metasynteesin tuloksena muodostuneen jäsennyksen, jossa tulkinta ja sosiaalinen diagnoosi muodostavat tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen ytimen.

Tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuutta voidaan jäsentää hermeneuttisen kehän kautta, jossa ymmärrys muodostuu osien ja kokonaisuuden välisessä tulkintaprosessissa (Gadamer 2004; Ricoeur 1981). Ymmärtäminen ei tällöin tarkoita valmiin tai objektiivisen tiedon löytämistä, vaan jatkuvasti tarkentuvaa tulkintaa. Tapauskohtaisessa sosiaalityössä yksittäisten havaintojen, tapahtumien, kokemusten ja asiakirjoihin sisältyvien tietojen merkitys rakentuu suhteessa elämäntilanteeseen, sosiaalisiin suhteisiin sekä institutionaalisiin ja yhteiskunnallisiin toimintaehtoihin. Samalla kokonaisuudesta muodostuva ymmärrys tarkentaa yksittäisten tietojen merkitystä ja muuttuu uuden tiedon ja kokemusten perusteella. Tulkinta on siten jatkuvaa liikettä osien ja kokonaisuuden välillä tilanteissa, joissa tieto on väistämättä osittaista ja tulkinnanvaraista.

Metasynteesin perusteella tulkinta yhdistää tapauskohtaisessa sosiaalityössä tiedonmuodostuksen, ammatillisen harkinnan ja toiminnan. Ta-

pausta koskeva tieto ei sellaisenaan määritä ammatillista toimintaa, vaan sen merkitys muodostuu tapauskohtaisessa tulkinnassa. Asiakkaan kokemuksellista tietoa, ammatillista tietoa ja muiden toimijoiden näkökulmia suhteutetaan elämäntilanteeseen sekä sitä kehystäviin institutionaalisiin ja yhteiskunnallisiin ehtoihin. Ymmärrys tarkentuu työskentelyn edetessä, kun uutta tietoa suhteutetaan aikaisempiin tulkintoihin ja niiden perusteita arvioidaan. Tulkinta yhdistää näin tiedonmuodostuksen, eettisen ja ammatillisen harkinnan sekä toiminnan suuntaamisen ja muodostaa perustan sosiaaliselle diagnoosille.

Tulkinta ei kohdistu ainoastaan tapauskohtaisessa tilanteessa ilmeneviin ongelmiin ja vaikeuksiin, vaan myös toimijuuteen, voimavaroihin ja muutoksen mahdollisuuksiin. Sosiaalityöntekijän tehtävänä tapaustutkijana on tunnistaa ja tulkita sosiaalisia, institutionaalisia ja rakenteellisia ehtoja, jotka vahvistavat tai rajoittavat ihmisen, perheen, ryhmän tai yhteisön toimijuutta (Parton 2000; Payne 2014; Pohjola 2010). Tulkinta suuntaa siten ymmärrystä paitsi siitä, millainen tilanne on ja mistä siinä on kysymys, myös siitä, millaisia voimavaroja ja muutoksen mahdollisuuksia siihen sisältyy ja millä tavoin toimijuutta voidaan muutostyössä tukea (Karvinen 1999a; Fook 2005).

Tutkimuksen tuloksena sosiaalinen diagnoosi jäsentyy tapauskohtaisessa sosiaalityössä tulkinnan käsitteellistämisenä ja toiminnan suuntaamisen perustana. Mary Richmondin (1917) klassisessa määritelmässä sosiaalinen diagnoosi ei viittaa yksilön ominaisuuksien luokitteluun tai lääketieteelliseen diagnosointiin rinnastuvaan arviointiin, vaan kokonaisvaltaiseen tapauskohtaiseen ymmärrykseen. Tässä tutkimuksessa sosiaalinen diagnoosi kokoaa tapauskohtaisessa tulkinnassa muodostunutta ymmärrystä, jäsentää sitä suhteessa muutoksen mahdollisuuksiin ja antaa perustan toiminnan suuntaamiselle. Se ei ole pysyvä tai lopullinen määrittely, vaan tarkentuu tapausta koskevan tiedon, tulkinnan, toiminnan ja arvioinnin tuottaessa uutta ymmärrystä.

Metasynteesin perusteella sosiaalisen diagnoosin logiikka on tunnistettavissa myös nykyisessä tapauskohtaisessa sosiaalityössä. Se rakentuu tulkinnassa, jossa ihmisen, perheen, ryhmän tai yhteisön kokemuksia, vuo-

rovaikutussuhteita ja arjen olosuhteita suhteutetaan palvelujärjestelmän käytäntöihin, institutionaalisiin toimintaehtoihin ja laajempiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Tulkinta liikkuu tällöin mikro-, meso- ja makrotasojen välillä ja tekee näkyväksi niiden keskinäisiä suhteita tapauskohtaisessa kokonaisuudessa. Sosiaalinen diagnoosi jäsentää tätä ymmärrystä suhteessa siihen, mihin muutoksella pyritään ja millainen toiminta näyttäytyy tapauskohtaisesti perusteltuna.

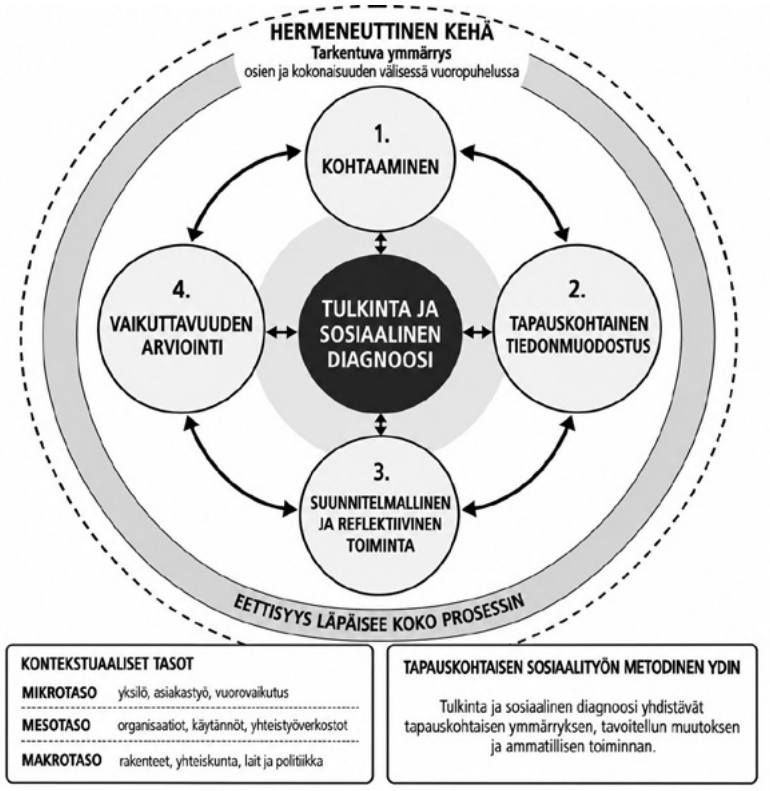
Hermeneuttisesta näkökulmasta sosiaalinen diagnoosi ja tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuus eroavat toisistaan erityisesti suhteessa tiedonmuodostukseen ja ymmärtämisen prosessiluonteisuuteen. Sosiaalinen diagnoosi jäsentyy tapauskohtaisena tulkinnallisena kokonaisarviona, jossa ihmisen elämäntilanne hahmottuu ammatillisen harkinnan pohjalta ajallisena ja kontekstuaalisena kokonaisuutena. Sosiaalityön metodisuus puolestaan viittaa tätä arviota laajempaan hermeneuttiseen prosessiin, jossa ymmärrys ja tulkinta tarkentuvat jatkuvassa liikkeessä osien ja kokonaisuuden, kokemuksellisen ja teoreettisen sekä yksilöllisen ja rakenteellisen välillä.

Sosiaalityön metodisuuden erottamaton osa on eettinen harkinta. Tiedon muodostaminen, tulkinta ja sosiaalisen diagnoosin rakentaminen sisältävät valintoja siitä, mitä tilanteessa pidetään olennaisena, millaisia merkityksiä sille annetaan ja millaiset toiminnan mahdollisuudet näyttäytyvät perusteltuina. Sosiaalityöntekijän metodinen harkinta on siten samanaikaisesti myös eettistä harkintaa (Niemelä & Hämäläinen 1993; Fook 2000; Healy 2000; Banks 2016). Tulkinnat ja tehdyt rajaukset vaikuttavat siihen, miten asiakkaan asema ja toimijuus ymmärretään ja millaisia muutoksen mahdollisuuksia tilanteessa tunnistetaan. Metodisuuteen sisältyy näin myös vallankäytöllinen ulottuvuus, joka edellyttää sosiaalityöntekijältä omien tulkintojensa, oletustensa ja ratkaisujensa perusteiden ja seurausten reflektiivistä arviointia (vrt. Niskala 2008).

Sosiaalinen diagnoosi toimii siten tulkinnan ja toiminnan välisenä metodisena siltana. Sosiaalityöntekijän metodinen asiantuntijuus rakentuu kyvystä yhdistää tapauskohtainen tiedonmuodostus ja tulkinta, relationaalinen ymmärrys sekä eettinen harkinta perustelluksi ammatilliseksi

toiminnaksi. Metodisuus ei palaudu yksittäisten menetelmien tai työvälineiden hallintaan, vaan kykyyn muodostaa tilanteisesti, relationaalisesti ja rakenteellisesti jäsentynyttä ymmärrystä tapauksesta, suunnata tämän ymmärryksen perusteella toimintaa sekä arvioida reflektiivisesti toiminnan perusteita ja seurauksia (Richmond 1917; Niemelä 2012; Kananoja 2017a; Eskola 1991; Fook 2016).

Kuvio 5 kokoaa yhteen metasynteesin keskeisen tuloksen tapauskohtaisen sosiaalityön metodisesta ytimestä. Se havainnollistaa, kuinka kunnioittava kohtaaminen, tapauskohtainen tiedonmuodostus, suunnitelmallinen ja reflektiivinen toiminta sekä vaikuttavuuden arviointi kytkeytyvät tulkinnan ja sosiaalisen diagnoosin välityksellä toisiinsa hermeneuttisesti tarkentuvassa prosessissa.

Kuvio 5. Tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen ydin metasynteesin tuloksena.

Tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen ydin ei muodostu lineaarisesti etenevästä työprosessista tai yksittäisten menetelmien käytöstä, vaan hermeneuttisesti tarkentuvasta tulkinnallisesta prosessista. Tapauskohtainen ymmärrys rakentuu osien ja kokonaisuuden välisessä liikkeessä, jossa uusi tieto, toiminnassa syntyvät kokemukset ja vaikuttavuuden arviointi voivat muuttaa aikaisempaa tulkintaa, tarkentaa sosiaalista diagnoosia ja suunnata toimintaa uudelleen. Eettisyys läpäisee tätä kokonaisuutta ja edellyttää sosiaalityöntekijältä tiedonmuodostukseen, tulkintaan, sosiaaliseen diagnoosiin ja toimintaan liittyvien ratkaisujen reflektiivistä ja eettistä arviointia.

Metasynteesin keskeinen tulos on, että tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen ytimen muodostavat tulkinta ja sosiaalinen diagnoosi. Tulkinnassa tapausta koskeva monimuotoinen ja osittainen tieto suhteutetaan tapauskohtaiseen kokonaisuuteen. Sosiaalinen diagnoosi jäsentää tulkinnassa muodostunutta ymmärrystä suhteessa tavoiteltuun muutokseen ja ammatilliseen toimintaan ja toimii näin tulkinnan ja toiminnan välisenä metodisena siltana.

Tapaustutkijuus ja metodinen toimijuus kietoutuvat tässä prosessissa toisiinsa. Tapaustutkijana sosiaalityöntekijä muodostaa, suhteuttaa ja tulkitsee tapausta koskevaa tietoa, ja metodisena toimijana hän suuntaa tämän ymmärryksen perusteella ammatillista toimintaa sekä arvioi sen perusteita ja seurauksia. Toiminnassa ja sen arvioinnissa syntyvä tieto palautuu puolestaan osaksi tapauskohtaista tiedonmuodostusta ja tulkintaa. Tapauskohtaisuus määrittää toiminnan kontekstin, metodisuus sen perustellun logiikan ja toimijuus sen, miten sosiaalityöntekijä toteuttaa tätä metodisuutta ammatillisessa toiminnassaan.

6 Johtopäätökset

Tässä johtopäätösluvussa tarkastelen tutkimukseni tulosten merkitystä sosiaalityön ammatilliselle itseymmärrykselle, professiolle, teoria–käytäntö -suhteelle ja koulutukselle tilanteessa, jossa sosiaalityön professionaalisuus on merkittävässä murroksessa globaalisti, kansallisesti ja alueellisesti (Moorhead ym. 2025; Mäntysaari 2020). Sosiaali- ja terveydenhuollon tiivistyvä yhteistyö, kasvavat vaatimukset vaikuttavuuden arviointiin, sosiaalihuollon palvelujen karsiminen sekä lainsäädännölliset muutokset edellyttävät sosiaalityöltä uudenlaisia ratkaisuja. Aulikki Kananojan (2020a, 7–8) mukaan sosiaalityö ei tällaisessa tilanteessa voi nojautua ensisijaisesti hallinnolliseen osaamiseen tai normiohjaukseen, vaan sen on vahvistettava omaa tieteellistä perustaansa sekä kykyään arvioida ammatillisen työn vaikutuksia ihmisten elämäntilanteisiin ja elämänkulkuihin. Kyse ei ole vähittäisestä kehittämisestä, vaan ammatillisen tiedonmuodostuksen ja asiantuntijuuden kannalta mittavasta, paradigmaattisesta muutoksesta kohti teoreettiseen tietoon, tutkimukseen ja systemaattiseen arviointiin perustuvaa käytäntöä.

Tätä taustaa vasten palaan tutkimuskysymyksiini, joiden pohjalta olen tarkastellut tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen prosessin rakentumista sekä sitä, millaista metodisuutta sosiaalityöntekijältä edellytetään ja miten se määrittää sosiaalityön metodista ydintä. Seuraavassa vastaan tiivistetysti näihin meta-analyysille asettamiini kysymyksiin tutkimuksen keskeisten johtopäätösten kautta.

Teoreettisesti tutkimus kiinnittyy sosiaalityön klassiseen case work -perinteeseen ja erityisesti Mary Richmondin (1917) sosiaalisen diagnoosin käsitteeseen, jota tulkitsen tässä tutkimuksessa uudelleen. Tutkimuksen teoreettisina ja käsitteellisinä ankkureina ovat toimineet Richmondin ja Marjatta Eskolan tekstit, joissa yhdistyvät sitoutuminen ihmisarvoon, käsitys ihmisestä sosiaalisena ja autonomisena toimijana sekä ymmärrys sosiaalityöstä samanaikaisesti ihmisiin ja heidän olosuhteisiinsa kohdistuvana toimintana (Eskola 1991; Karvinen 1999a). Klassikoiden korostama

tieteellisen tiedon ja tutkimuksen merkitys sosiaalityön professionaalisen kehittymisen perustana on tarjonnut viitekehyksen, jonka kautta sosiaalinen diagnoosi on hahmottunut tässä tutkimuksessa osaksi sosiaalityön historiallista mutta edelleen ajankohtaista metodista perintöä. Kyse ei kuitenkaan ole menneisyyteen palaamisesta, vaan sosiaalisen diagnoosin käsitteen uudelleentulkinnasta nykyisen sosiaalityön kontekstissa.

Tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi ja ydin

Osatutkimusten tulokset tekevät näkyväksi tapauskohtaisen sosiaalityön eri ulottuvuuksia kohtaamisesta ja tiedonmuodostuksesta ammatilliseen toimintaan ja vaikuttavuuden arviointiin. Hermeneuttisessa meta-analyysissä näiden tulosten välisiä suhteita tarkastelemalla tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen prosessi jäsentyy seitsemän toisiinsa kytkeytyvän ulottuvuuden – tarpeen, tehtävän, kohtaamisen, tulkinnan, sosiaalisen diagnoosin, toiminnan ja vaikuttavuuden – muodostamaksi kokonaisuudeksi. Eettisyys läpäisee koko prosessin, jossa mikro-, meso- ja makrotasot kietoutuvat toisiinsa. Ihmisten elämäntilanteet, kohtaamiset, palvelujärjestelmän mahdollisuudet sekä yhteiskunnalliset ja rakenteelliset ehdot muodostavat tapauskohtaisessa työskentelyssä kokonaisuuden, jonka ymmärtäminen edellyttää tiedonmuodostusta, tulkintaa ja reflektiivistä arviointia.

Metasynteesissä muodostuvan tulkinnan perusteella sosiaalityön metodisuus ei palaudu yksittäisiin menetelmiin, metodeihin, tekniikoihin tai työorientaatioihin, vaan kyse on tutkimuksellisesta, relationaalisesta ja eettisesti rakentuvasta prosessista (vrt. Eskola 1991; Fook 2002). Tällainen metodisuuden ymmärrys haastaa teknis-rationaaliset ja mekanistiset mallit, jotka irrottavat tiedon sen sosiaalisesta, eettisestä ja kontekstuaalisesta yhteydestä. Sosiaalityön tiedollinen perusta muodostuu tapauskohtaisen työn, ammatillisen harkinnan ja yhteiskunnallisen ymmärryksen välisessä suhteessa.

Sosiaalinen diagnoosi jäsentyy tässä prosessissa tapauskohtaisen tulkinnan ja toiminnan välisenä siltana. Sen avulla tapauskohtaista tietoa koo-

taan ja yhdistetään osaksi ammatillista harkintaa ja työskentelyn suunnan määrittelyä. Sosiaalinen diagnoosi ei tarkoita yksilön luokittelua tai valmiin selitysmallin soveltamista, vaan tapauskohtaisesti rakentuvaa tulkinnallista synteesiä, joka tekee näkyväksi asiakkaan, perheen, ryhmän tai yhteisön tilanteen moninaisuuden sekä sen suhteet ja yhteydet ympäröiviin olosuhteisiin. Näin ymmärrettynä sosiaalinen diagnoosi yhdistää ihmisten elämäntilanteita ja rakenteellisia ehtoja sekä käytännön työskentelyä ja tutkimuksellista tiedonmuodostusta.

Hermeneuttisesta näkökulmasta sosiaalinen diagnoosi voidaan ymmärtää metodisen prosessin tulkinnallisena jäsennyksenä, jossa moniulotteinen ymmärtämisprosessi tiivistyy tapauskohtaiseksi synteesiksi. Metodisuus on tätä laajempi prosessi, jossa ymmärrys rakentuu osien ja kokonaisuuden, kokemuksellisen ja teoreettisen sekä yksilöllisen ja rakenteellisen välisessä liikkeessä (vrt. Gadamer 2004; Parton 2000). Tulkinta ei siten ole metodisen prosessin yksittäinen työvaihe, vaan sen perusrakenne. Sosiaalityöntekijä tulkitsee koko työprosessin ajan asiakkaan kokemuksia, käytettävissä olevaa tietoa ja tilanteiden merkityksiä suhteessa institutionaalisiin ja yhteiskunnallisiin ehtoihin. Tapauskohtaisen sosiaalityön metodinen ydin rakentuu näin tilanteisessa tulkinnassa ja harkinnassa, jossa asiakkaan kokemustieto, ammatillinen tieto, institutionaalinen tieto ja yhteiskunnallinen ymmärrys sovitetaan yhteen eettisesti perustellulla tavalla. Tutkimuksen keskeinen teoreettinen kontribuutio on tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen ytimen uudelleen jäsentäminen.

Sosiaalityön metodinen toimijuus ja tiedonmuodostus

Metasynteesissä tulkinta ja sosiaalinen diagnoosi muodostavat perustan sosiaalityöntekijän toiminnalle tapaustutkijana ja metodisena toimijana. Tapaustutkijana sosiaalityöntekijä muodostaa ja tulkitsee tietoa sekä arvioi sen merkitystä suhteessa tapauskohtaiseen kokonaisuuteen. Metodisena toimijana hän suuntaa tämän ymmärryksen perusteella ammatillista toimintaa ja arvioi reflektiivisesti sen perusteita ja seurauksia. Tapaustutkijuus ja metodinen toimijuus kietoutuvat näin toisiinsa: muodostuva ym-

märrys suuntaa toimintaa, ja toiminnassa syntyvä tieto palautuu uudelleen osaksi tapauskohtaista tulkintaa.

Sosiaalityön metodinen toimijuus edellyttää kykyä toimia tilanteissa, joissa tieto on väistämättä osittaista, tilanteista ja kontekstisidonnaista ja joissa yksiselitteisiä ratkaisuja ei aina ole mahdollista muodostaa (Schön 1983). Tulkinta ei tällöin kohdistu ainoastaan ongelmiin ja vaikeuksiin, vaan myös toimijuuteen, voimavaroihin ja muutoksen mahdollisuuksiin sekä niihin relationaalisiin, institutionaalisiin ja rakenteellisiin tekijöihin, jotka niitä vahvistavat tai rajoittavat. Sosiaalityöntekijän toimijuus ei perustu rakenteista irrottautumiseen eikä niihin alistumiseen, vaan rakenteiden tulkitsemiseen, niistä neuvottelemiseen ja eettisesti harkitsevaan toimintaan (Giddens 1984; Juhila 2006). Tämä toiminta on luonteeltaan situationaalista ja relationaalista: se muodostuu vuorovaikutuksessa asiakkaiden, institutionaalisten ehtojen ja yhteiskunnallisten rakenteiden kanssa.

Teoreettisesti tutkimus tuo esiin käsitteen sosiaalityön metodinen toimijuus, jolla tarkoitan sosiaalityöntekijän kykyä muodostaa tapauskohtaista tietoa, tarkastella sitä tutkivalla ja reflektiivisellä työotteella sekä tehdä sen pohjalta ammatillista tulkintaa ja eettistä harkintaa. Metodinen toimijuus ei ole yksilön ominaisuus eikä yksinomaan rakenteiden määrittämää, vaan käytännöissä rakentuva ja jatkuvasti uudelleen neuvoteltava prosessi. Osaltaan tutkimus konkretisoi Anthony Giddensin (1984) rakenteistumisteoriaa sosiaalityön kontekstissa osoittamalla, miten rakenteet ja toiminta ovat vuorovaikutuksessa ja uusiutuvat tapauskohtaisessa työssä.

Tutkimus jäsentää sosiaalityön metodisuuden epistemologisena ja eettisenä kokonaisuutena, ei vain menetelmäkysymyksenä. Samalla tutkimus haastaa usein esitetyn teorian ja käytännön välisen vastakkainasettelun tarkastelemalla niiden suhdetta hermeneuttisena kehänä, jossa ymmärrys rakentuu kokemuksen, tiedon, tulkinnan ja toiminnan vuorovaikutuksessa (Gadamer 2004; Ricoeur 1981). Sosiaalityöntekijä toimii tällöin samanaikaisesti tutkijana ja toimijana, ymmärtäjänä ja vaikuttajana tilanteissa, joissa tieto on osittaista, muuttuvaa ja kontekstisidonnaista (Karvinen 1999a; Fook 2002; Karvinen-Niinikoski 2009). Kun sosiaalityöntekijä hahmottaa oman työnsä osana ammatillista tiedonmuodostusta, hän kykenee pa-

remmin tekemään näkyväksi työnsä perustelut, eettiset valintansa ja yhteiskunnalliset merkitykset. Näin sosiaalityö vahvistaa paikkaansa yhteiskunnallisena tieteenalana ja ammatillisena toimintana, jossa ei ainoastaan reagoida ilmiöihin, vaan osallistutaan aktiivisesti niiden ymmärtämiseen ja muokkaamiseen.

Tutkimuksen tulokset kiinnittyvät samalla laajempaan sosiaalityön metodisuutta ja tiedonmuodostusta koskevaan keskusteluun. Marjatta Eskola (1991) esitti jo 1990-luvun alussa sosiaalityöhön kohdistuvan kritiikin ytimeksi metodisuudesta etääntymisen. Hänen mukaansa yhteys ihmisten elämäntilanteissa ilmenevien tarpeiden ja ammatillisen toiminnan välillä heikkenee silloin, kun toiminta alkaa määrittyä ensisijaisesti hallinnollisten rakenteiden, normiohjauksen ja standardoitujen käytäntöjen kautta. Tällöin tapauskohtainen työote kaventuu yksilökohtaisten ongelmien käsittelyksi ja vuorovaikutukseksi, sosiaalinen ulottuvuus psykologisoituu ja ammatillinen toiminta muuttuu tekniseksi suoritukseksi. Eskolan esiin nostama näkemys sosiaalityöntekijän toimijuuden katoamisesta rakenteisiin saa tämän tutkimuksen valossa uuden tulkinnan. Rakenteet eivät itsessään poista ammatillista toimijuutta, mutta reflektioton, mekanistinen ja rutiineihin nojaava toiminta voi kaventaa ammatillista harkintaa ja etäännyttää työntekijän asiakkaiden elämismaailmasta.

Anneli Pohjola (1998, 13–14) puolestaan jäsensi sosiaalityötä tavalla, jossa voidaan tunnistaa tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä tiedollisia, ammatillisia ja yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Pohjolan mukaan sosiaalityön erityisalueena on sosiaalisten ongelmien ja niiden muutoksen analyyttinen jäsentäminen tieteellisen ajattelun välinein. Tähän kuuluvat yksilöiden ja ryhmien tilanteiden erittely ja diagnosointi, tilanteisiin vaikuttaminen sekä ihmisten voimavarojen vahvistaminen. Sosiaalityö ei tällöin rajaudu yksilöllisiin tilanteisiin, vaan ulottuu myös ongelmien ehkäisemiseen, yhteiskunnallisiin prosesseihin sekä oikeudenmukaisuuden ja sosiaalisten oikeuksien edistämiseen.

Pohjolan jäsennyksessä on yhtymäkohtia tämän tutkimuksen tuloksiin. Diagnosointi, interventio ja muutos kuvaavat tapauskohtaisen tilanteen jäsentämisen, ammatillisen toiminnan ja tavoitellun muutoksen välistä

yhteyttä. Tässä tutkimuksessa tätä yhteyttä jäsennetään tapauskohtaisen sosiaalityön metodisen prosessin kautta, jossa tarve, tehtävä, kohtaaminen, tulkinta, sosiaalinen diagnoosi, toiminta ja vaikuttavuus kytkeytyvät toisiinsa. Samalla mikro-, meso- ja makrotasojen yhdistyminen tekee näkyväksi, ettei tapauskohtaisuus tarkoita yksilökeskeisyyttä. Ihmisen, perheen, ryhmän tai yhteisön tilannetta tarkastellaan suhteessa sosiaalisiin suhteisiin, institutionaalisiin käytäntöihin ja yhteiskunnallisiin ehtoihin.

Tutkimuksen perusteella sosiaalityön metodinen toimijuus sijoittuu järjestelmän ja toiminnan väliseen jännitteeseen, ei kumpaankaan ääripäähän. Sosiaalityö on samanaikaisesti normiohjattua ja tarvelähtöistä, rakenteisiin kytkeytyvää ja tilanteisesti muotoutuvaa toimintaa. Ammatillinen toimijuus edellyttää tämän jännitteen tunnistamista, siinä toimimista sekä rakenteiden ja normien hyödyntämistä ihmisten tilanteiden tukemisessa. Näin ymmärrettynä rakenteellinen sosiaalityö ei ole tapauskohtaisesta asiakastyöstä erillinen tai sen päälle rakentuva ulottuvuus, vaan osa tapauskohtaisen sosiaalityön metodista kokonaisuutta.

Tutkimuksen keskeinen teoreettinen havainto on myös se, että eettisyys ei näyttäydy sosiaalityössä erillisenä ulottuvuutena, vaan metodisen toiminnan sisäisenä ehtona. Eettinen harkinta kietoutuu tiedonmuodostukseen, ammatilliseen arviointiin ja vaikuttavuuden punnintaan koko työprosessin ajan. Näin tutkimus yhdistää eettisen toimijuuden, tiedonmuodostuksen ja vaikuttavuuden samaan teoreettiseen kehykseen. Tutkimuksen perusteella sosiaalityön erityisyys rakentuu kyvystä yhdistää tapauskohtainen tiedonmuodostus, relationaalinen ymmärrys, reflektiivinen harkinta ja rakenteellinen analyysi osaksi ihmisen, perheen, ryhmän tai yhteisön tilanteeseen vastaavaa toimintaa.

Tutkimukseni voidaan lopuksi ajatella rakentuvan myös kahden Eskolan väliseen keskusteluun. Marjatta Eskolan ajattelu on auttanut jäsentämään sitä, mitä sosiaalityön metodisuus on ja millaista ammatillista toimijuutta tapauskohtainen sosiaalityö edellyttää. Antti Eskolan ajattelu puolestaan muistuttaa siitä, miten tutkimuksesta ja sen tuottamasta tiedosta tulisi puhua ja kirjoittaa. Sosiaalityön metodista ydintä on voitava käsitteellistää ja teoretisoida, mutta samalla siitä on voitava puhua tavalla, joka säilyttää

yhteyden sosiaalityön ammatilliseen käytäntöön ja ihmisten elämäntilanteisiin.

Sosiaalityön metodisuus muuttuvissa toimintaympäristöissä

Tutkimuksen tulosten perusteella sosiaalityön hahmottaminen tutkimuksellisena ja tulkinnallisena prosessina vahvistaa sosiaalityöntekijän mahdollisuuksia perustella ammatillista toimintaansa sekä tehdä näkyväksi työnsä tiedollisia, eettisiä ja yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Sosiaalityöntekijän työ rakentuu tiedon ja toiminnan jatkuvana yhdistämisenä, jossa tapauskohtaista tietoa tuotetaan, tulkitaan ja arvioidaan suhteessa ihmisten elämäntilanteisiin, institutionaalisiin ehtoihin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin.

Tutkimuksen perusteella sosiaalityön metodinen asiantuntijuus edellyttää mahdollisuutta analyyttiseen työskentelyyn, reflektiiviseen arviointiin ja eettiseen harkintaan. Tämä tarkoittaa riittäviä resursseja, realistisia asiakasmääriä sekä organisaatiokulttuuria, jossa ammatillista tietoa arvostetaan ja hyödynnetään päätöksenteossa. Sosiaalityön vaikuttavuus ei tällöin rakennu ensisijaisesti hallinnollisesta ohjauksesta tai teknisestä tehokkuudesta, vaan siitä, että sosiaalityöntekijöillä on mahdollisuus toteuttaa työnsä metodista ydintä käytännössä. Vaikuttavuus ei näyttäydy teknisenä mittaamisena tai suoritteiden arviointina, vaan kykynä muodostaa pitkäjänteistä ja tapauskohtaista ymmärrystä ihmisten, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen elämäntilanteista, suunnata toimintaa tämän ymmärryksen perusteella sekä arvioida toiminnan merkitystä ja seurauksia. Ilman tätä sosiaalityön vaarana on kaventua hallinnolliseksi suorittamiseksi, jolloin se menettää kykynsä vastata monimutkaisiin sosiaalisiin ongelmiin sekä toteuttaa yhteiskunnallista perustehtäväänsä. Tässä suhteessa keskeinen on Aulikki Kananojan (2020b) esiin nostama vaatimus siitä, että sosiaalityössä tarvitaan uskallusta arvioida oman työn vaikutuksia ja tehdä niitä näkyviksi myös ammatillisen toiminnan kehittämiseksi.

Hyvinvointialueuudistus on nostanut näkyväksi tarpeen jäsentää sosiaalityön asiantuntijuutta suhteessa muihin professioihin, erityisesti ter-

veydenhuoltoon. Tämän tutkimuksen perusteella sosiaalinen diagnoosi tarjoaa sosiaalityölle yhden keskeisen käsitteellisen välineen oman erityisen asiantuntijuutensa näkyväksi tekemiseen. Se yhdistää ihmisten kokemuksia, institutionaalisia käytäntöjä ja rakenteellisia ehtoja tapauskohtaiseksi kokonaisuudeksi sekä tukee ammatillista harkintaa tilanteissa, joissa tieto on rajallista ja kontekstisidonnaista. Sosiaalinen diagnoosi ei tällöin tarkoita yksilön luokittelua tai lääketieteellisen diagnoosin kaltaista määrittelyä, vaan mikro-, meso- ja makrotasoja yhdistävää tulkinnallista jäsennystä, jossa ihmisen elämäntilannetta tarkastellaan suhteessa sosiaalisiin, institutionaalisiin ja yhteiskunnallisiin ehtoihin muuttuvassa palvelujärjestelmässä.

Sosiaalityön muuttuvassa toimintaympäristössä koulutuksen kehittäminen kytkeytyy tiiviisti kysymykseen siitä, millaista professionaalista asiantuntijuutta sosiaalityössä tulevaisuudessa tarvitaan. Sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen työelämävastaavuudesta on käyty toistuvaa keskustelua erityisesti siitä näkökulmasta, missä määrin koulutus tarjoaa vastavalmistuneille sosiaalityöntekijöille konkreettisia työmenetelmiä käytännön työn tarpeisiin. Keskustelussa on usein korostunut näkemys, jonka mukaan koulutuksen tulisi painottua entistä vahvemmin työelämälähtöisten menetelmien ja käytäntöjen opetukseen. Yliopistollinen sosiaalityön koulutus perustuu kuitenkin ajatukseen, että sosiaalityön asiantuntijuus rakentuu tutkimuksellisista, analyyttisistä ja kriittisistä valmiuksista sekä kyvystä soveltaa tietoa muuttuvissa ja monimutkaisissa toimintaympäristöissä (Pohjola 2018; Kemppainen 2006).

Tutkimuksen tulokset tukevat tätä lähtökohtaa. Sosiaalityöntekijän osaaminen rakentuu kyvystä toimia tapaustutkijana ja metodisena toimijana, joka yhdistää kokemuksellista, ammatillista, institutionaalista, teoreettista ja tutkimuksellista tietoa osaksi ammatillista tulkintaa, sosiaalista diagnoosia ja harkintaa. Tutkimuksen perusteella sosiaalityön koulutuksen keskeiseksi tehtäväksi muodostuu sellaisten valmiuksien vahvistaminen, jotka tukevat tiedon kriittistä arviointia, kokonaisvaltaista ja reflektiivistä työskentelyä, tutkimuksellista orientaatiota ja rakenteellisen ymmärryksen muodostamista. Kysymys ei siten ole vain siitä, mitä menetelmiä sosiaali-

työntekijä hallitsee, vaan siitä, miten hän kykenee tutkimaan ja tulkitsemaan tapauskohtaista tilannetta, perustelemaan ammatillisia ratkaisujaan ja arvioimaan toimintansa vaikutuksia.

Hyvinvointialueuudistuksen ja samanaikaisesti valmisteltavien sosiaalihuoltolain muutosten voidaan nähdä heijastavan laajempaa kehityskulkua, jossa sosiaalityön tehtäviä, prosesseja ja ammatillista työnjakoa määritellään uudelleen. Vuonna 2026 lausuntokierroksella olleessa lakiuudistuksessa ehdotetaan muutoksia palvelutarpeen arviointia, omatyöntekijää ja asiakassuunnitelmaa koskevaan sääntelyyn sekä sosiaalihuollon ammattihenkilöiden kirjaamisvelvoitteiden keventämistä. Uudistusta perustellaan sosiaalihuollon palvelujen joustavammalla järjestelmällä, oikea-aikaisen tuen vahvistamisella ja hallinnollisen työn vähentämisellä (STM 2026). Tutkimuksen tulokset rakentavat kuitenkin monilta osin vastakkaisen näkökulman. Ne osoittavat, että sosiaalityön vaikuttavuus, eettisyys ja ammatillinen erityisyys eivät rakennu työn keventämisestä, vaan tapauskohtaisen metodisuuden vahvistamisesta.

Tutkimuksen näkökulmasta erityisen merkittävä kysymys liittyy lakiuudistuksessa esitettyihin muutoksiin, jotka koskevat palvelutarpeen arviointia ja omatyöntekijyyttä (STM 2026). Tutkimuksen tulosten perusteella tapauskohtainen tutkiminen, tilanteen tulkinta ja sosiaalinen diagnoosi ovat keskeisiä sosiaalityön metodisessa työskentelyssä. Ihmisten tilanteet eivät näyttäydy yksiselitteisinä palvelutarpeina, vaan relationaalisina ja rakenteellisina kokonaisuuksina, joihin vastaaminen edellyttää aikaa, vuorovaikutusta ja monitahoista tiedonmuodostusta. Tutkimus korostaa myös relationaalisen jatkuvuuden merkitystä, sillä luottamuksellinen ja pitkäjänteinen asiakassuhde ei ole sosiaalityössä työn sivutuote, vaan metodisen työskentelyn keskeinen ehto. Mikäli tapauskohtaista tilannearviointia ja asiakassuhteiden jatkuvuutta ohennetaan ensisijaisesti hallinnollisista tai taloudellisista lähtökohdista, vaarana on sosiaalityön kyvyn heikentyminen tunnistaa elämäntilanteiden monimutkaisuutta ja niihin kytkeytyviä rakenteellisia tekijöitä.

Tutkimuksen tulokset korostavat sosiaalityön tapauskohtaisen dokumentoinnin ja suunnitelmallisuuden merkitystä. Dokumentointi ja asiakas-

suunnitelmat eivät ole vain hallinnollisia velvoitteita, vaan osa sosiaalityön ammatillista ja tapaustutkimuksellista tiedonmuodostusta, suunnitelmallista työskentelyä sekä arviointia ja vaikuttavuuden osoittamista. Kirjaaminen tekee näkyväksi asiakkaan tilanteesta muodostuvaa tulkintaa, ammatillisen toiminnan perusteluja, eettisiä ratkaisuja ja rakenteellisia havaintoja. Mikäli tapauskohtaisen sosiaalityön prosessin suunnitelmallisuus ja dokumentaatio kaventuvat hallinnolliseksi minimiksi, vaarana on sosiaalityön tiedollisen perustan ja professionaalisen toimijuuden heikentyminen.

Tutkimuksen näkökulmasta merkittävä kysymys liittyy myös lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain mukaisen sosiaalityön välisen rajan uudelleenmäärittelyyn (STM 2026). Tutkimuksen tulosten perusteella sosiaalityön metodista erityisosaamista edellytetään erityisesti monimutkaisissa elämäntilanteissa, joissa tarvitaan pitkäjänteistä, tapauskohtaista ja rakenteellisesti tietoista työskentelyä (vrt. Lähde 2023). Mikäli sosiaalityö painottuu yhä kevyempiin ja standardoidumpiin palveluihin, vaarana on, että se etääntyy juuri niistä tilanteista, joissa sen metodista erityisosaamista eniten tarvitaan.

Ajankohtaisia uudistuksia koskeva tarkastelu tekee näkyväksi laajemman kysymyksen sosiaalityön professionaalisesta asemasta muuttuvissa toimintaympäristöissä. Tutkimuksen tulokset haastavat kehityssuunnan, jossa sosiaalityön ongelmia pyritään ratkaisemaan ensisijaisesti sääntelyä keventämällä, työprosesseja standardoimalla, uusia erillisiä työmenetelmiä omaksumalla tai institutionaalisia rakenteita uudelleen järjestämällä. Tämän tutkimuksen perusteella sosiaalityön keskeinen haaste on metodisuuden ohentuminen. Sosiaalityön kyky vastata monimutkaisiin elämäntilanteisiin edellyttää tapauskohtaista tutkimista ja tulkintaa, relationaalista tiedonmuodostusta, sosiaalista diagnoosia, reflektiivistä ja eettistä harkintaa sekä rakenteellista ymmärrystä. Sosiaalityön vastaus näihin muutoksiin edellyttää siten ennen kaikkea sen oman metodisen ytimen kirkastamista ja vahvistamista. Juuri tämän metodisen perustan varaan rakentuvat sosiaalityön professionaalinen erityisyys ja yhteiskunnallinen merkitys.

Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimuksen tarpeet

Tutkimuksen tavoitteena on ollut rakentaa metasynteesin avulla kokonaisvaltaista jäsennystä tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuudesta. Tutkimuksen vahvuutena voidaan pitää sitä, että se kokoaa useista osatutkimuksista muodostuvan aineistokokonaisuuden yhtenäisen käsitteellisen ja metodologisen viitekehyksen alle. Tämä on mahdollistanut tapauskohtaisen sosiaalityön tarkastelun samanaikaisesti relationaalisena, metodisena, eettisenä ja rakenteellisena prosessina sekä tehnyt näkyväksi mikro-, meso- ja makrotasojen välisiä yhteyksiä.

Toinen tutkimuksen vahvuus liittyy sen hermeneuttiseen lähestymistapaan, joka mahdollistaa sosiaalityön ilmiöiden tarkastelun tilanteisesti rakentuvina ja tulkinnallisina kokonaisuuksina. Hermeneuttinen analyysi on tehnyt mahdolliseksi tarkastella osatutkimuksia toisiinsa liittyvinä ja niiden teemoja jatkuvasti uudelleen jäsentyvinä kokonaisuuksina, joissa yksittäiset havainnot ovat tarkentaneet tutkimuksen kokonaisymmärrystä samalla, kun kokonaisuus on ohjannut osien tulkintaa. Metasynteesi ei ole rakentunut yksittäisten tutkimustulosten mekaanisena yhdistämisenä, vaan uuden käsitteellisesti jäsentyvän ymmärryksen muodostamisena (vrt. Noblit & Hare 1988).

Tutkimuksen kriittiset arviointitarpeet liittyvät omaan taustaani tutkijana. Pitkä kokemukseni sosiaalityön kentällä on tarjonnut vahvan ymmärryspohjan tutkimukselle, mutta samalla se edellyttää niiden oletusten ja ajattelutapojen kriittistä tarkastelua, jotka ovat vakiintuneet osaksi ammatillista itseymmärrystäni. Tällainen lähtökohta voi sekä avata että rajata näkökulmia. Tätä jännitettä olen pyrkinyt tekemään näkyväksi reflektiivisyyden, teoreettisen ankkuroinnin ja analyysin läpinäkyvyyden avulla. Tutkijan positio vaikuttaa kuitenkin väistämättä tiedonmuodostukseen ja tutkimuksessa tehtyihin tulkintoihin, mikä on syytä huomioida myös tutkimuksen tuloksia arvioitaessa. Vaikka en voi täysin poistaa omien lähtökohtieni vaikutusta tutkimukseen, olen pyrkinyt kuvaamaan niitä siten, että lukija voi arvioida niiden mahdollista vaikutusta tutkimuksen tulkintoihin, rajauksiin ja johtopäätöksiin.

Tutkimusprosessin aikana myös oma suhteeni sosiaalityöhön on jäsentynyt uudella tavalla. Lähtökohtani on ajoittain ollut vahvasti kriittinen ja osin dikotominen, mutta tutkimuksen edetessä tällainen jyrkkä vastakkainasettelu on osoittautunut riittämättömäksi. Sen sijaan ymmärrykseni on siirtynyt kohti monimuotoisempaa näkemystä, jossa sosiaalityö näyttäytyy jännitteitä sisältävänä ja niitä tuottavana käytäntönä. Tämä ei merkitse kriittisyydestä luopumista, vaan sen suuntaamista yksinkertaistavia tulkintoja vastaan sekä kohti sosiaalityön monimuotoisuuden tunnistamista. Samalla tutkimus on vahvistanut käsitystäni siitä, että sosiaalityön erityisyys rakentuu juuri sen relationaalisesta, jännitteisestä ja ennakoimattomasta luonteesta, jossa ihmisten elämäntilanteet, institutionaaliset käytännöt ja yhteiskunnalliset rakenteet kietoutuvat jatkuvasti toisiinsa.

Artikkeliväitöskirjan muoto asettaa tutkimukselle sekä vahvuuksia että rajoitteita. Yksittäiset artikkelit mahdollistavat ilmiön tarkastelun useista näkökulmista, mutta kokonaisuuden rakentaminen edellyttää synteesiä, jossa eri osatutkimusten väliset painotukset yhdistetään yhtenäiseksi teoreettiseksi kokonaisuudeksi. Tämä on voinut johtaa käsitteelliseen tiivistämiseen, jossa yksittäisten analyysien kontekstuaaliset erityispiirteet ovat voineet osin pelkistyä.

Metodologisesti tutkimuksen rajoitukset kytkeytyvät hermeneuttiseen lähestymistapaan, jossa ymmärtäminen ja tulkinta nähdään aina kontekstisidonnaisina ja osittaisina. Lähestymistapa mahdollistaa syvällisen analyysin sosiaalityön tiedonmuodostuksesta ja ammatillisesta harkinnasta, mutta rajaa ulkopuolelle määrälliset, vertailevat ja standardointiin perustuvat tarkastelut. Tutkimuksen tuottamaa jäsennystä ei siten ole tarkoitettu yleispäteväksi tai muuttumattomaksi malliksi, vaan tulkinnalliseksi kokonaisuudeksi, jonka merkitystä ja toimivuutta voidaan edelleen arvioida erilaisissa sosiaalityön konteksteissa.

Tutkimusprosessi on ollut pitkä, mikä on mahdollistanut käsitteellisen syventymisen ja tutkimuskohteen monipuolisen tarkastelun. Samalla tutkimus on rakentunut muuttuvassa yhteiskunnallisessa ja tieteellisessä kontekstissa, mikä on vaikuttanut tutkimuskysymysten täsmentymiseen ja teoreettisiin painotuksiin. Pitkä tutkimusprosessi on siten sekä mahdollis-

tanut tutkimuskohteen uudelleen tulkinnan että edellyttänyt aikaisempien lähtökohtien jatkuvaa arviointia.

Tutkimuksen tulokset tekevät näkyväksi sosiaalityön monitasoisuuden sekä sen, miten mikro-, meso- ja makrotasot kietoutuvat yhteen tapauskohtaisessa työssä. Sosiaalityön tiedollinen perusta rakentuu näiden tasojen välisessä suhteessa, ja monet tutkimuksessa tarkastellut käsitteet ovat olleet sosiaalityön keskustelussa pitkään. Niiden systemaattinen yhdistäminen ja uudelleentulkinta avaavat kuitenkin uusia mahdollisuuksia työn teoreettiseen kehittämiseen. Samalla tutkimuksen tuloksia on tarkasteltava avoimina ja edelleen kehittyvinä tulkintoina. Tutkimus tarjoaa yhden tulkinnallisen ja teoreettisesti perustellun tavan jäsentää tapauskohtaisen sosiaalityön metodisuutta. Sen arvo perustuu kykyyn avata uusia näkökulmia sosiaalityön metodiseen ytimeen, tukea ammatillista toimintaa ja toimia lähtökohtana jatkotutkimukselle.

Tämä tutkimus avaa useita jatkotutkimuksen suuntia, jotka kytkeytyvät sosiaalityön metodisen ytimen, tapauskohtaisen tiedon ja sosiaalisen asiantuntijuuden tarkempaan jäsentämiseen. Keskeinen jatkotutkimuksen kohde on metodisen toimijuuden ja sosiaalisen diagnoosin empiirinen tarkastelu. Tarvitaan tutkimusta siitä, miten tapauskohtainen tieto käytännössä rakentuu sosiaalityön prosesseissa, millaisia tulkinnallisia ja neuvottelevia vaiheita siihen sisältyy sekä miten sosiaalityöntekijät jäsentävät ja hyödyntävät tätä tietoa osana ammatillista harkintaa, päätöksentekoa ja asiakastyötä. Tähän kytkeytyy myös tarve tutkia sosiaalityön eettistä ulottuvuutta empiirisesti: miten eettiset ratkaisut rakentuvat arjen työssä, millaisiin jännitteisiin ne liittyvät ja miten sosiaalityöntekijät perustelevat valintojaan tilanteissa, joissa tieto on epävarmaa ja toiminnan seuraukset voivat olla kauaskantoisia. Tulokset osoittavat myös, että sosiaalityön tutkimuksen on tärkeää kiinnittyä tiiviisti ammatillisen käytännön analyysiin ja tehdä näkyväksi sosiaalityöntekijöiden tietoa osana tieteellistä tiedonmuodostusta (Kananoja 2023).

Toinen keskeinen tutkimussuunta liittyy tiedon välittymiseen ja vaikuttavuuteen. On tarpeen tarkastella, miten sosiaalityön tuottama tieto – erityisesti sosiaalinen diagnoosi – välittyy tapauskohtaisista tilanteista

monialaiseen yhteistyöhön, organisaatiotason päätöksentekoon ja palvelujen yhteensovittamiseen sekä millä ehdoilla tämä tieto tunnistetaan osaksi yhteistä tiedonmuodostusta ja päätöksentekoa. Samalla avautuu kysymys sosiaalityön tiedon asemasta suhteessa muihin professioihin ja tietomuotoihin sekä siitä, millä tavoin sosiaalityön tieto voi toimia palvelujärjestelmän kehittämistä, rakenteellista ymmärrystä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa suuntaavana asiantuntijatietona.

Kolmanneksi jatkotutkimuksessa tulisi syventää ymmärrystä metodisen toimijuuden ja rakenteiden välisestä suhteesta. Keskeistä on analysoida, millaiset organisatoriset, hallinnolliset ja poliittiset ehdot mahdollistavat tai rajaavat tapauskohtaista ja tutkimuksellista työskentelyä sekä miten nämä ehdot muokkaavat sosiaalityön käytäntöjä, ammatillista harkintaa ja tiedonmuodostusta. Erityisen kiinnostavaa olisi tarkastella, millaisissa organisatorisissa olosuhteissa metodinen toimijuus vahvistuu ja millaisissa se puolestaan ohentuu.

Lisäksi on perusteltua tutkia sosiaalityön vaikuttavuutta tapauskohtaisen tiedon näkökulmasta. Mittariperustaisia arviointeja on tarpeen täydentää tutkimusasetelmilla, jotka tavoittavat sosiaalityön pitkäkestoisia, prosessuaalisia ja kontekstisidonnaisia vaikutuksia ihmisten elämäntilanteissa. Samalla on tunnustettava, ettei sosiaalityössä ole aina mahdollista rakentaa vaikuttavuusasetelmia, joissa muutokset olisivat osoitettavissa suoraviivaisesti tai yksiselitteisesti. Tällöin keskeiseksi muodostuu se, että sosiaalityön toiminta perustuu tutkittuun tietoon, ammatilliseen harkintaan ja tutkimusperustaisiin suosituksiin. Yhtenä kehittämissuuntana voidaan tarkastella mahdollisuutta rakentaa sosiaalityöhön Käypä sosiaalityö -suositusten kaltaisia tutkimusperustaisia käytäntöjä. Tällainen lähestymistapa voisi vahvistaa sosiaalityön tietoperustaa ja samalla tehdä näkyväksi niitä vaikuttavuuden ulottuvuuksia, jotka eivät avaudu standardoiduissa arviointimalleissa.

Tutkimuksen päättyessä kysymys sosiaalityön metodisuudesta palautuu lopulta kysymykseen siitä, miten sosiaalityöntekijä tietää, ymmärtää ja toimii. Tapauskohtaisessa sosiaalityössä nämä eivät erotu toisistaan: ymmärtäminen rakentuu tiedosta ja tulkinnasta, tulkinta suuntaa toimintaa ja

toiminnassa syntyvä tieto muuttaa ymmärrystä. Sosiaalityön metodisuus ei siten ole vain kysymys siitä, mitä sosiaalityöntekijä tekee, vaan siitä, miten ja millä perusteilla hän muodostaa ymmärrystä tapauskohtaisista elämäntilanteista ja suuntaa toimintaansa tämän ymmärryksen perusteella. Tämän metodisen perustan näkyväksi tekeminen ja vahvistaminen on tärkeää sekä sosiaalityön ammatilliselle itseymmärrykselle että sen yhteiskunnalliselle tehtävälle.

Epilogi

Tutkimukseni loppuvaiheessa halusin vielä kuulla, millaisia ajatuksia se herättää käytännön sosiaalityöntekijöissä. Yhteiseen keskusteluun osallistui kolme pitkän työkokemuksen omaavaa sosiaalityöntekijää, jotka olivat perehtyneet käsikirjoitukseeni.

Pyysin sosiaalityöntekijöitä pohtimaan neljää kysymystä: ovatko tutkimuksen tulokset uskottavia ja tunnistettavia sosiaalityön näkökulmasta, miten tutkimuksessa kuvattu sosiaalityön metodisuus ja sen eri ulottuvuudet näkyvät käytännön asiakastyössä, tuottaako tutkimus sellaista uutta tietoa, joka auttaa ymmärtämään sosiaalityön asiakastyötä ja sen metodista perustaa aiempaa paremmin, sekä puuttuuko tutkimuksen tuloksista jotakin sosiaalityön käytännön kannalta olennaista.

Keskustelussa metodisuutta ei tarkasteltu niinkään käsitteenä, vaan huomio kiinnittyi sen konkreettisiin sisältöihin ja siihen, miten tutkimuksessa kuvatut ulottuvuudet näkyvät käytännön sosiaalityössä. Työntekijät pitivät tutkimuksen tuloksia uskottavina ja tapauskohtaisen sosiaalityön prosessin kuvausta käytännön työhön sopivana. Erityisesti *tapauksen* käsite koettiin osuvana. Tapauskohtaisuus toteutuu yksilötyötä laajempana käsitteenä, mikä vastaa tämän päivän sosiaalityön todellisuutta: sosiaalityöntekijät työskentelevät usein perheiden ja erilaisten verkostojen kanssa. Lastensuojelussa lapsi on työskentelyn keskiössä, mutta samalla myös lapsen perhe tarvitsee apua ja tukea. Tapauksen käsite mahdollistaa ihmisen tilanteen tarkastelemisen osana niitä suhteita ja olosuhteita, jotka vaikuttavat hänen arkeensa.

Tulkinnan keskeisyys tapauskohtaisessa työssä sai vahvistusta keskustelussa. Sosiaalityöntekijä joutuu työssään jatkuvasti muodostamaan ja tarkentamaan tulkintaansa asiakkaan tilanteesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Sosiaalisen diagnoosin käsite nähtiin sosiaalityöhön sopivaksi ja mahdolliseksi myös käytännön työssä. Sitä voi käyttää sosiaalityön omana käsitteenä terveydenhuollon diagnoosin rinnalla ilman, että sillä tarkoitetaan lääketieteellistä diagnoosia. Näin ymmärrettynä sosiaalinen

diagnoosi voi tehdä näkyväksi sosiaalityölle ominaista tapaa muodostaa kokonaisvaltaista ymmärrystä ihmisen elämäntilanteesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä.

Sosiaalityöntekijät katsoivat tutkimuksessa esitetyn spiraalikuvion (kuvio 4) kuvaavan hyvin käytännön sosiaalityötä. Heidän mielestään myös etiikan sijoittuminen kuvion keskelle oli perusteltua. Spiraali havainnollisti sen, ettei sosiaalityön prosessi etene suoraviivaisesti vaiheesta toiseen, vaan työskentelyssä palataan aikaisempiin kysymyksiin tilanteesta muodostuvan ymmärryksen muuttuessa ja syventyessä. Tässä yhteydessä keskustelussa nousi esille erityisesti luottamus. Sosiaalityössä tarvitaan usein useita kohtaamisia ennen kuin luottamuksellinen asiakassuhde muodostuu. Luottamuksen vahvistuessa asiakas voi kertoa tilanteestaan asioita, jotka eivät ole tulleet esille ensimmäisillä tapaamisilla. Tällöin myös työntekijän ymmärrys tilanteesta syvenee, ja työskentelyn tavoitteita ja suuntaa on tarvittaessa mahdollista arvioida uudelleen. Sosiaalityöntekijät nostivatkin luottamuksen yhdeksi tutkimuksessa kuvattua prosessia täydentäväksi näkökulmaksi.

Sosiaalityön mikro-, meso- ja makrotasojen näkyminen tutkimuksessa koettiin tärkeäksi. Sosiaalityöntekijät kuvasivat työssään jatkuvaa liikkumista asiakkaan elämäntilanteen, lähiyhteisöjen, palvelujärjestelmän ja yhteiskunnallisten rakenteiden välillä. Keskustelussa korostui myös sosiaalityöntekijän aktiivinen suhde rakenteisiin ja normeihin. Rakenteet eivät ainoastaan rajaa toimintaa, vaan sosiaalityöntekijän on osattava tunnistaa myös niiden tarjoamia mahdollisuuksia ja, kuten yksi keskustelijoista asian ilmaisi, ”käyttää järjestelmää hyvällä asiakkaan hyväksi”. Luottamuksen vahvistuessa sosiaalityöntekijä voi toimia myös entistä vahvemmin asiakkaan asianajajana. Asiakkaan kanssa tehtävä työ ja rakenteissa toimiminen kytkeytyvät toisiinsa.

Keskustelu kääntyi vähitellen alkuperäisiä kysymyksiä laajemmin sosiaalityön nykytilaan, profession asemaan ja tulevaisuuteen. Tutkimusta pidettiin ajankohtaisena nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa ja hyvinvointialueiden säästöpaineissa, mutta myös sosiaalityön ammatillisen aseman kannalta. Sosiaalityöntekijät kertoivat kokemuksistaan siitä, kuin-

ka sosiaalityön tehtävää ja asiantuntijuutta määritellään edelleen muiden ammattiryhmien taholta. Sosiaalityön näkökulman esille tuominen esimerkiksi terveydenhuollon kanssa tehtävässä yhteistyössä edellyttää sosiaalityöntekijältä vahvaa osaamista, työkokemusta ja rohkeutta perustella omaa asiantuntemustaan ja tarvittaessa haastaa muiden ammattiryhmien näkemyksiä.

Samalla keskustelussa korostui sosiaalityön sisäisen keskustelun tarve. Hyvinvointialueilla sosiaalityö on erikoistunut ja eriytynyt erilaisiin tehtäviin ja asiakasryhmiin. Sosiaalityöntekijät kuvasivat myös sisäisiä rajanvetoja ja eräänlaista kilpailua siitä, mikä sosiaalityön alue viime kädessä kantaa vastuuta – kuka on, kuten keskustelussa ilmaistiin, sosiaalityön ”peräseinä”. Erikoistumisen rinnalla on keskeistä tunnistaa nykyistä vahvemmin se, mikä eri sosiaalityön alueita yhdistää. Erilaisista toimintaympäristöistä huolimatta työn ydinkysymykset ja perusta ovat pitkälti yhteisiä. Tästä näkökulmasta tutkimuksen paluu sosiaalityön historiallisiin juuriin ja ydinkysymyksiin on tärkeää. Keskustelun keskeiseksi viestiksi muodostui se, että sosiaalityön tehtävän ja ytimen määrittelyä ei tulisi jättää muiden alojen tehtäväksi, vaan sosiaalityön on käytävä tätä keskustelua itse ja yhdessä.

Sosiaalityöntekijät arvioivat tutkimusta helppolukuiseksi ja ymmärrettäväksi, ja toivoivat sen herättävän keskustelua alan sisällä. Olennaista on se, että sosiaalityötä tarkastellaan käytännön työn rinnalla myös käsitteellisesti ja teoreettisesti. Yksi sosiaalityöntekijä kuvasi, että oli ”mukava lukea sosiaalityöstä tässä muodossa”; viitaten erityisesti sosiaalityön teoreettiseen jäsentämiseen; ja voimaannuttavana pitämäänsä lukukokemukseen. Keskustelussa korostui samalla tutkimustiedon merkitys käytännön sosiaalityölle sekä tarve vahvistaa käytännön työn ja tutkimuksen välistä vuoropuhelua. Sosiaalityöntekijät tarvitsevat mahdollisuuksia seurata alan tutkimusta ja keskustella siitä yhdessä tutkijoiden kanssa. Tämä edellyttää yhteisiä foorumeita, joissa käytännön kokemustieto ja tutkimustieto voivat kohdata ja joissa sosiaalityöstä voidaan käydä yhteistä keskustelua.

Palaute tutkimuksesta oli kokonaisuudessaan hyvin myönteistä, vaikka tutkijana olisin odottanut myös kriittisempiä huomioita ja tutkimuksessa

esitettyjä jäsennyksiä haastavia näkökulmia. Niitä tutkimus tulee varmasti vielä kohtaamaan – ja niin kuuluukin. Tutkimuksen tehtävänä on herättää keskustelua, altistua kriittiselle arvioinnille ja avata uusia kysymyksiä jatkotutkimukselle.

Annoin tämän tutkimuksen viimeisen puheenvuoron sosiaalityöntekijöille, ja heidän pohdintansa kiteytyi lopulta kysymykseen siitä, mikä sosiaalityössä on olennaista. Toimintaympäristöt, rakenteet ja yhteiskunnalliset olosuhteet muuttuvat, mutta tarve ymmärtää sosiaalityön omaa tehtävää, tietoperustaa ja ammatillista toimintaa säilyy. Sosiaalityön ammattilaisten näkemykset vahvistivat ajatusta siitä, että muutoksen ja epävarmuuden oloissa on erityisen tärkeää tunnistaa sosiaalityön oma perusta ja arvioida sen ydintä yhä uudelleen. Tähän keskusteluun haluan tällä tutkimuksellani osallistua.

Lähteet

Aaltio, E., & Eriksson, P. (2023) Sijaishuollon mustaa laatikkoa ryhdytty avaamaan vaikuttavuuden ja laadun arvioimiseksi. *Yhteiskuntapolitiikka* 88(3), 319–324. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023061354677

Abbott, A. (1988). *The system of professions: An essay on the division of expert labor*. University of Chicago Press.

Addams, J. (1910). *Twenty years at Hull-House: With autobiographical notes*. Macmillan.

Aejmelaeus, R., Pitkänen, L., & Matinheikki, J. (2023). *Tiedosta tekoihin – Hyvinvointialueiden tiedolla ohjaaminen ja vaikuttavuus: Valtiovarainministeriön Kustannusvaikuttavuuden osaamiskeskus -hankkeen loppuraportti*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2023:63. Valtiovarainministeriö. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-367-673-2

Agger, B. (2006). *Critical social theories: An introduction* (2. painos). Paradigm Publishers.

Ahla, M., & Tarvainen, L. (1959). *Henkilökohtainen huolto*. WSOY.

Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0* (4. painos). Vastapaino.

Anastas, J. W. (2014). The Science of Social Work and Its Relationship to Social Work Practice. *Research on Social Work Practice*, 24(5), 571–580. https://doi.org/10.1177/1049731513511335

Asetus yhteiskuntatieteellisistä tutkinnoista 245/1994. Finlex. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskokoelma/1994/245

Asetus yhteiskuntatieteellisistä tutkinnoista annetun asetuksen muuttamisesta 615/1999. Finlex. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskokoelma/1999/615

Banks, S. (1995). Ethics and Values in Social Work. Macmillan.

Banks, S., & Campling, J. (2004). *Ethics, Accountability and the Social Professions.* Palgrave Macmillan.

Banks, S. (2006). *Ethics and Values in Social Work*. (3. painos). Palgrave Macmillan.

Banks, S. (2013). Negotiating personal engagement and professional accountability: professional wisdom and ethics work. *European Journal of Social Work*, 16(5), 587–604. https://doi.org/10.1080/13691457.2012.732931

Banks, S. (2016). Everyday ethics in professional life: social work as ethics work. *Ethics and Social Welfare*, 10(1), 35–52. https://doi.org/10.1080/17496535.2015.1126623

Bauman, Z. (1993). *Postmodern ethics*. Blackwell.

Bauman, Z. (2002). *Notkea moderni*. Vastapaino.

Beck, U. (1997). *The reinvention of politics: Rethinking modernity in the global social order*. Polity Press.

Berger, P. L., & Luckmann, T. (1994). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: Tiedonsosiologinen tutkielma* (T. Aittola & V. Raiskila, käänt.). Gaudeamus. (Alkuperäisteos julkaistu 1966).

Biestek, F. P. (1957). *The casework relationship*. Loyola University Press.

Blomberg-Kroll, H., Kallio, J., & Kroll, C. (2014). Regulatiivista vai liberatiivista? Kuntien sosiaalityöntekijöiden harkintavaltaan liittyvät asenteet Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa L. Kalliomaa-Puha, T. Kotkas, & M. Rajavaara (toim.), *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen* (s.182–202). Kelan tutkimusosasto. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/45435/Harkittua.pdf?sequence=1

Burr, V. (2015). *Social constructionism* (3. painos). Routledge.

Chen, H. (2005). *Practical program evaluation: Assessing and improving planning, implementation, and effectiveness*. Sage.
Compton, B., Cournoyer, B., & Galaway, B. (2005). *Social work processes* (7. painos). Thomson Brooks/Cole.
Coulshed, V., & Orme, J. (2006). *Social work practice: An introduction* (4. painos). Palgrave Macmillan.
Croell, K., Knape, N., Leipälä, J., Louet-Lehtoniemi, T., Nieminen, J., Ridanpää, H., Savolainen, N., Syrjä, V., & Syrjänen, T. (2024). *Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen Suomessa: Valtakunnallinen asiantuntija-arvio, syksy 2024*. Päätösten tueksi 7/2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-408-363-8
D'Cruz, H., & Jones, M. (2014). *Social work research in practice: Ethical and political contexts* (2. painos). SAGE.
Deegan, M. J. (2017). *Jane Addams and the men of the Chicago School, 1892–1918*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203788073
Dominelli, L. (2004). *Social work: Theory and practice for a changing profession*. Polity.
Dybicz, P. (2012). The Ethic of Care: Recapturing Social Work's First Voice. *Social Work*, *57*(3), 271–280. https://doi.org/10.1093/sw/sws007
Edwards, A., Lunt, I., & Stamou, E. (2010). Inter-Professional Work and Expertise: New Roles at the Boundaries of Schools. *British Educational Research Journal*, *36*(1), 27–45. https://doi.org/10.1080/01411920902834134
Enroos, R., & Mäntysaari, M. (2017). Sosiaalityön tutkimuksen mielekkyydestä ja missiosta. Teoksessa R. Enroos, M. Mäntysaari & S. Ranta-Tyrkkö (toim.), *Mielekäs tutkimus: Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin* (s. 7–38). Tampere University Press.
Eräsaari, L. (1995). *Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä.* Gaudeamus.
Eskola, A. (1966). *Sosiologian tutkimusmenetelmät: 2*. WSOY.
Eskola, A. (1981). *Sosiologian tutkimusmenetelmät: 1* (4. painos). WSOY.
Eskola, M. (1981). Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalityön kuva. Teoksessa U. Kuotola, M. Eskola, B. Koskiaho, H. Laitinen, A. Nieminen, G. Walls & P. Kolari (toim.), *Sosiaalihuollon näköaloja* (s. 23–52). Finnpublishers–Tampereen yliopisto.
Eskola, M. (1991). Metodisuus ja ohjautuminen sosiaalityössä. Teoksessa *Sosiaalityö ja työnohjaus. Sosiaalityön vuosikirja 1991* (s. 54–75). VAPK-Kustannus.
Eskola, M. (2003). Aina voi tehdä toisin. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Sosiaalisen vaihtuvat vastuut* (s. 108–127). PS-kustannus.
Eskola, M., & Viheriäranta, K. (1983). Keskustelua sosiaalityön metodista. Teoksessa *Sosiaalityön vuosikirja 83* (s. 27–43). Sosiaalityöntekijäin liitto.
Filppa, V. (2002). *Kansalaisten tarpeista sosiaalialan erityisosaamiseen: Osaamisen monimuotoisuutta jäsentämässä*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 9. Edita Prima Oy.
Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunta. (FYTT) (1972). *Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnan mietintö*. Komiteanmietintö 1972: A28. Opetusministeriö.
Finlay, L. (2002). Negotiating the swamp: the opportunity and challenge of reflexivity in research practice. *Qualitative Research*, *2*(2), 209–230. https://doi.org/10.1177/146879410200200205
Finne, J. (2020). Attitudes toward and Utilization of Evidence-based Practice among Norwegian Social Workers. *Journal of Evidence-Based Social Work*, *17*(2), 149–162. https://doi.org/10.1080/26408066.2019.1689879

Finne, J., Ekeland, T. J., & Malmberg-Heimonen, I. (2022). Social workers use of knowledge in an evidence-based framework: a mixed methods study. *European Journal of Social Work*, *25*(3), 443–456. https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1783214

Fook, J. (1993). *Radical casework: A theory of practice*. Allen & Unwin.

Fook, J. (2000). Deconstructing and reconstructing professional expertise. Teoksessa B. Fawcett, B. Featherstone, J. Fook & A. Rossiter (toim.), *Practice and research in social* work (s. 103–119). Routledge.

Fook, J. (2002). *Social work: Critical theory and practice*. SAGE Publications.

Fook, J. (2004). What professionals need from research. Teoksessa D. Smith (toim.), *Social work and evidence-based practice* (s. 29–46). Jessica Kingsley Publishers.

Fook, J. (2005). Kriittinen reflektiivisyys sosiaalityössä. *FinSoc 2*. Stakes (s. 22–27).

Fook, J. (2016). *Social work: A critical approach to practice* (3. painos). Sage.

Fook, J., Ryan, M., & Hawkins, L. (2000). *Professional expertise: Practice, theory, and education for working in uncertainty*. Whiting & Birch.

Fook, J., & Askeland, G. A. (2007). Challenges of critical reflection: 'Nothing ventured, nothing gained'. *Social work education*, *26*(5), 520–533. https://doi.org/10.1080/02615470601118662

Forsberg, H. (2009). Tabut tiedeyhteisössä – kulttuuriset mielikuvat oppiaineen kahleena? Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Tabujen kahleet* (s. 43–65). Vastapaino.

Foucault, M. (1994). *The archaeology of knowledge*. Routledge.

Foucault, M. (2005). *Tiedon arkeologia* (T. Kilpeläinen, kääntäjä.). Vastapaino. (Alkuperäinen teos julkaistu 1969).

Gadamer, H. (2004). *Hermeneutiikka: Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa* (I. Nikander, kääntäjä.). Vastapaino. (Alkuperäisteos julkaistu 1986 ja 1987).

Gambrill, E. (2006). *Critical thinking in clinical practice: Improving the quality of judgments and decisions* (2. painos). John Wiley & Sons.

Gambrill, E. D. (2013). *Social work practice: A critical thinker's guide* (3. painos). Oxford University Press.

Gergen, K. J. (1994). *Realities and relationships: Soundings in social construction*. Harvard University Press.

Gibbs, L. E. (2003). *Evidence-based practice for the helping professions: A practical guide with integrated multimedia*. Brooks/Cole-Thomson Learning.

Gibbs, L., & Gambrill, E. (2002). Evidence-based practice: Counterarguments to objections. *Research on Social Work Practice*, *12*(3), 452–476. https://doi.org/10.1177/1049731502012003007

Giddens, A. (1984). *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia: Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä* (P. Andersson & I. Heiskanen kääntäjä.). Otava. (Alkuperäisteos julkaistu 1979).

Gough, D., Oliver, S. & Thomas, J. (2017). *An Introduction to Systematic Reviews* (2. painos). Sage.

Gould, N. (2006). An inclusive approach to knowledge for mental health social work practice and policy. *British Journal of Social Work*, *36*(1), 109–125. https://doi.org/10.1093/bjsw/bch243

Granfelt, R. (1993). Psykososiaalinen orientaatio sosiaalityössä. Teoksessa R. Granfelt, H. Jokiranta, S. Karvinen, A. L. Matthies & A. Pohjola (toim.), *Monisärmäinen sosiaalityö* (s. 177–252). Sosiaaliturvan keskusliitto.

Granfelt, R. (2004). Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. *Janus*, *12*(2), 134–154.

Gray, M., & Webb, S. (2009). Critical Social Work. Teoksessa M. Gray & S. A. Webb (toim.), *Social Work Theories and Methods* (s. 76–85). Sage.

Gray, M. & Schubert, L. (2013). Knowing what we know about knowledge in social work: The search for a comprehensive model of knowledge production. *International Journal of Social Welfare*, *22*(4), 334–346. https://doi.org/10.1111/ijsw.12013

Grönfors, M. (1982). *Kvalitatiiviset kenttätyömenetelmät*. WSOY.

Hallituksen esitys HE 241/2020 vp. *Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi*. Finlex. https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2020/241

Hannan, K., & Teater, B. (2024). What theories and methods do social workers report using in their practice? A scoping review. *International Social Work*, *67*(3), 804–818. https://doi.org/10.1177/00208728231188869

Harrikari, T., & Rauhala, P. (2019). *Towards glocal social work in the era of compressed modernity*. Routledge.

Harrison, G., & Melville, R. (2010). *Rethinking social work in a global world*. Palgrave Macmillan.

Hautala, S., Lindh, J., & Kostamo-Pääkkö, K. (2026). Sosiaalityön hätää tunnistamassa ja oikeuttamassa. Teoksessa S. Hautala, J. Lindh & K. Kostamo-Pääkkö (toim.), *Kenen hätä on oikeutettua?: Hädän tunnistamisen ja oikeuttamisen ristiriidat sosiaalityössä* (s. 7–22). Vastapaino.

Healy, K. (2000). *Social work practices: Contemporary perspectives on change*. SAGE.

Healy, K. (2012). *Social work methods and skills: The essential foundations of practice*. Palgrave Macmillan.

Healy, K. (2014). *Social work theories in context: Creating frameworks for practice* (2. painos). Palgrave Macmillan.

Healy, K. (2022). *Social work theories in context: Creating frameworks for practice* (3. painos). Bloomsbury Academic.

Heidegger, M. (2000). *Oleminen ja aika* (R. Kupiainen, kääntäjä.). Vastapaino. (Alkuperäisteos julkaistu 1927).

Heikkilä, M., & Marjamäki, P. (2024). *Sosiaalihuollon porrasteisuus uusissa sote-rakenteissa: Nykytila ja ehdotukset*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2024:5. Sosiaali- ja terveysministeriö. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-00-5432-8

Heinonen, J. (1984). *Sosiaalityö sosiaalivaltion mikrostruktuurin menetelmänä: Sosiaalityön tehtävien ja käsitteen kriittistä tarkastelua suomalaisen aineiston valossa*. Tampereen yliopisto.

Heinsch, M., Gray, M., & Sharland, E. (2016). Re-conceptualising the link between research and practice in social work: A literature review on knowledge utilisation. *International Journal of Social Welfare*, *25*(1), 98–104. https://doi.org/10.1111/ijsw.12164

Helasvuo, K. (1961). Huollon kenttä. Karisto.

Hepworth, D. H. (2010). *Direct social work practice: Theory and skills* (8. painos). Brooks/Cole.

Hiltula, M., Liikanen, S., Kemppainen, T. & Kostamo-Pääkkö, K. (2022). *Sosiaalihuollon ammattilaiset pohjoisella YTA-alueella 2021*. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Hokkanen, L. (2014). *Autetuksi tuleminen: Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet* (Väitöskirja, Lapin yliopisto). http://www.urn.fi/URN:ISBN:978–952-484-730-8
Hollis, F. (1964). *Casework: A psychosocial therapy*. Random House.
Honneth, A. (1995). *The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts*. Polity Press.
Houston, S. (2005). Philosophy, Theory and Method in Social Work: Challenging Empiricism's Claim on Evidence-based Practice. *Journal of Social Work*, *5*(1), 7–20. https://doi.org/10.1177/1468017305051242
Howe, D. (1987). *An introduction to social work theory: Making sense in practice*. Wildwood House.
Hurtig, J. (2003). *Lasta suojelemassa: Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä* (Väitöskirja, Lapin yliopisto). http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111131012
Hämäläinen, J. (2014). Tiedontuotanto sosiaalityön rakenteellisena kysymyksenä. Teoksessa A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.), *Rakenteellinen sosiaalityö* (s. 37–61). Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. UNIpress.
Hämäläinen, J., & Lindh, J. (2026). The Idea of Research-Based Social Work as a Basis for Professional Autonomy. *Journal of Social Work*. https://doi.org/10.1177/14680173251409264
Hänninen, J. (1990). Professionalismin areenat ja keskiluokkainen sosiaalityö. Teoksessa M. A. Salo, S. Karvinen-Niinikoski & M. Mäntysaari (toim.), *Suomalainen sosiaalityö* (s. 119–134). Sosiaalipoliittinen yhdistys.
Isoherranen, K. (2012). *Uhka vai mahdollisuus: Moniammatillista yhteistyötä kehittämässä*. Helsingin yliopisto.
Isokuortti, N., Jäppinen, M., Haikonen, M., Hyrri, E., Pasanen, K., & Alatalo, M. (2025). Asiakastyön ja tutkimuksen yhdistäminen vahvistaa sosiaalipalvelujen tutkimusperustaisuutta. *Yhteiskuntapolitiikka*, *90*(1), 81–87. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025021211723
Jaakkola, J. (1994). Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa J. Jaakkola, P. Pulma, M. Satka & K. Urponen (toim.), *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia* (s. 71–161). Sosiaaliturvan keskusliitto.
Jokinen, A. (2008). Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila (toim.), *Sosiaalityö aikuisten parissa* (s. 110–144). Vastapaino.
Juhila, K. (2006). *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Vastapaino.
Juhila, K. (2008a). Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila (toim.), *Sosiaalityö aikuisten parissa* (s. 14–47). Vastapaino.
Juhila, K. (2008b). Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila (toim.), *Sosiaalityö aikuisten parissa* (s. 48–81). Vastapaino.
Juhila, K. (2018). *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Vastapaino.
Juhila, K., & Raitakari, S. (2010). Ethics in professional interaction: Justifying the Limits of Helping in a Supported Housing Unit. *Ethics and Social Welfare*, 4(1), 57–71. https://doi.org/10.1080/17496531003608154
Juhila, K., Ranta, J., Raitakari, S., & Banks, S. (2021). Relational autonomy and service choices in social worker–client conversations in an outpatient clinic for people using drugs. *The British Journal of Social Work*, *51*(1), 170–186. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa011

Juvonen, T., Lindh, J., Pohjola, A., Romakkaniemi, M. (toim.). (2018). *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus*. UNIpress.

Kahma, N. (2011). Yhteiskuntaluokka ja maku (Väitöskirja, Helsingin yliopisto). http://urn.fi/URN:ISBN:978–952-10-6699-3

Kallinen-Kräkin, S. (2001). *Sosiaalityön luokituksen lähtökohdat* (Stakes, Aiheita 12/2001). Stakes.

Kallinen-Kräkin, S., & Kärki, J. (2004). *Sosiaalityön luokitus – luonnos 2003: Väliraportti sosiaalityön luokitus -projektista, asiakastyön luokitusluonnos ja ensimmäiset luokituksen testaustulokset* (Stakes, Aiheita 4/2004). Stakes.

Kam, P. K. (2014). Back to the 'social' of social work: Reviving the social work profession's contribution to the promotion of social justice. *International Social Work*, *57*(6), 723–740. https://doi.org/10.1177/0020872812447118

Kananoja, A. (1997). Murros on mahdollisuus: sosiaalityön selvityshenkilön raportti. Stakes raportteja 211, STM työryhmämuistioita 1997:8. Stakes & Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kananoja, A. (2017a). Asiakastyön yleiset lähtökohdat sosiaalialalla. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.), *Sosiaalityön käsikirja* (4. painos) (s. 173–192). Tietosanoma.

Kananoja, A. (2017b). Sosiaalipolitiikka sosiaalityön kehyksenä. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen, & P. Marjamäki (toim.), *Sosiaalityön käsikirja* (4. painos) (s. 33–39). Tietosanoma.

Kananoja, A. (2020a). Prologi. Teoksessa L. Suoninen-Erhiö, A. Pohjola, M. Satka & J. Simola (toim.), *Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä* (s. 4–8). Huoltaja-säätiön julkaisuja. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/SU-ia.pdf

Kananoja, A. (2020b). Epilogi. Teoksessa L. Suoninen-Erhiö, A. Pohjola, M. Satka & J. Simola (toim.), *Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä* (s. 291–296). Huoltaja-säätiön julkaisuja. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/SU-ia.pdf

Kananoja, A. (2023). Kokemuksia ja kysymyksiä sosiaalityön käytännöstä tiedonmuodostuksen edistäjänä. Teoksessa M. Satka, J. Moilanen, A. Pohjola, P-L. Rauhala & N. Isokuortti (toim.) *Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa* (s. 53–84). Huoltaja-säätiö. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/Sosiaalityon-tieteenalaa-rakentamassa_2023.pdf

Kananoja, A., & Pentinmäki, A. (1977). *Yksilökohtainen sosiaalityö: Teoria ja käytäntö*. WSOY.

Kananoja, A., Lähteinen, M., & Marjamäki, P. (2007). Sosiaalityön asiakastyön menetelmät ja orientaatiot. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen, P. Marjamäki (toim.), *Sosiaalityön käsikirja* (s. 98–117). Gummerus.

Kannasoja, S., Ruonakangas, S., Närhi, K., Rantamäki, N. & Kokkonen, T. (2022). Sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toteuttajina. Teoksessa E. Liukko, H. Muurinen, T. Kokkonen & V. Santalahti (toim.), *Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö* (s. 39–50). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 1/2022. https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/2035081c-0262-48ea-b941-d194faa86534/content

Kannasoja, S. & Ruonakangas, S. (2023). Julkisen sektorin sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toteuttajina. Teoksessa K. Närhi, S. Kannasoja, T. Kokkonen, N. Rantamäki & S. Ruonakangas (toim.), *Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa* (s. 94–105). Jyväskylän yliopisto. Sophi 154. https://urn.fi/URN:ISBN:978–951-39-9712-0

Karjalainen, P., & Sarvimäki, P. (2005). *Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma*. Sosiaali- ja terveysministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstreams/066e3a63-dc58-4be4-a598-266e0d675eb1/download

Karvinen, S. (1992). Mary Richmond, GH Mead ja sosiaalityön teoria. *Janus*, *1*(1), 60–74.

Karvinen, S. (1996). *Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen.* (Väitöskirja, Kuopion yliopisto).

Karvinen, S. (1999a). Metodisuus sosiaalityön ammatillisuuden perustana. Teoksessa R. Granfelt, H. Jokiranta, S. Karvinen, A. L. Matthies & A. Pohjola (toim.), *Monisärmäinen sosiaalityö* (3. painos). (s. 131–173). Sosiaaliturvan keskusliitto.

Karvinen, S. (1999b). Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa R. Granfelt, H. Jokiranta, S. Karvinen, A. L. Matthies & A. Pohjola (toim.), *Monisärmäinen sosiaalityö* (3. painos). (s. 17–51). Sosiaaliturvan keskusliitto.

Karvinen-Niinikoski, S. (2005). Research orientation and expertise in social work—challenges for social work education tutkimussuuntautuneisuus ja asiantuntijuus—sosiaalityön koulutuksen uudet haasteet. *European Journal of Social Work*, *8*(3), 259–271. https://doi.org/10.1080/13691450500210756

Karvinen-Niinikoski, S. (2009). Postmoderni sosiaalityö. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.), *Sosiaalityö ja teoria* (s. 131–159). PS-kustannus.

Karvinen-Niinikoski, S. (2010). Ongelmanratkaisuperinne ja kriittinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Asiakkuus sosiaalityössä* (s. 247–276). Gaudeamus.

Karvinen-Niinikoski, S. (2016). Social work supervision: Contributing to innovative knowledge production and open expertise. Teoksessa N. Gould & M. Baldwin (toim.), *Social work, critical reflection and the learning organization* (s. 23–40). Routledge.

Karvinen-Niinikoski, S. & Rantalaiho, U.-M. (2023). Käytännönopetus ja sosiaalityön akatemisoituminen. Teoksessa M. Satka, J. Moilanen, A. Pohjola, P.-L. Rauhala & N. Isokuortti (toim.) *Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa* (s. 280–312). Huoltaja-säätiö. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/Sosiaalityon-tieteenalaa-rakentamassa_2023.pdf

Katisko, M., Kolkka, M., & Vuokila-Oikkonen, P. (2014). *Moniammatillinen ja monialainen osaaminen sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alojen koulutuksessa: Malli työssäoppimisen ja ammattitaitoa edistävän harjoittelun toteutusta varten*. Opetushallitus.

Kemppainen, T. (2006). Sosiaalityöntekijät 2015. Teoksessa M. Vuorensyrjä, M. Borgman, T. Kemppainen, M. Mäntysaari & A. Pohjola (toim.), *Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti* (s. 230–284). Sosiaalityön julkaisusarja 4. Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/bitstreams/e361150c-b238-4fa3-8d98-2489b4e2a20b/download

Kemppainen, T., Koskinen, S., Pohjola, A., & Urponen, K. (1998). Sosiaalityö epävarmuuden oloissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä, 28. Lapin yliopistopaino.

Kemppainen, T., Kostamo-Pääkkö, K., Niskala, A., Ojaniemi, P. & Vesterinen, K. (2010). *Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleet Lapista: Tutkimus sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuudesta*. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Kemppainen, T. & Ojaniemi, P. (2012). Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen & S. Väyrynen (toim.), *Sosiaalityön vaikuttavuus* (s. 43–64). LUP Lapin yliopistokustannus.

Kemppainen, T., Arola, H., Helavirta, S., Martin, M., Niskala, A., Seppälä, L., Tiitinen, L., & Vuorijärvi, P. (2018). Sosiaalialan osaaminen Lapissa. Teoksessa T. Juvonen, J. Lindh, A. Pohjola & M. Romakkaniemi (toim.), *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus* (s. 184–210). UNIpress.

Kivipelto, M. (2016). Sosiaalityön arviointi ja vaikuttavuus. Teoksessa M. Törrönen, K. Hänninen, P. Jouttimäki, T. Lehto-Lunden, P. Salovaara, M. Veistilä & A. Anttonen (toim.), *Vastavuoroinen sosiaalityö* (s. 291–302). Gaudeamus.

Kivipelto, M. & Saikkonen, P. (2013). Tiedon tuotanto ja vaikuttavuustieto sosiaalityössä. *Yhteiskuntapolitiikka*, *78*(3), 313–321. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201310216780

Kjørstad, M. (2008). Opening the black box—mobilizing practical knowledge in social research: Methodological reflections based on a study of social work practice. *Qualitative Social Work*, *7*(2), 143–161. https://doi.org/10.1177/1473325008089627

Kokkonen, T. (2023). Poliittisuus rakenteellisen sosiaalityön määrittäjänä. Teoksessa K. Närhi, S. Kannasoja, T. Kokkonen, N. Rantamäki & S. Ruonakangas (toim.), *Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa* (s. 49–69). Jyväskylän yliopisto. SoPhi 154.

Korteniemi, P. (2005). Realismi ja realismin sovellus. Teoksessa I. Julkunen, T. Lindqvist & S. Kainulainen (toim.), *Realistisen arvioinnin ensi askeleet* (s. 17–33). Stakes, FinSoc. Työpapereita 3.

Korteniemi, P., & Borg, P. (2008). *Kohti näyttöön perustuvaa ammatillista käytäntöä?* Stakes.

Korteniemi, P., Kotiranta, T., & Kivipelto, M. (2012). Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin kehittäminen. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen & S. Väyrynen (toim.), *Sosiaalityön vaikuttavuus* (s. 89–115). LUP Lapin yliopistokustannus.

Koskiluoma, K. (2024). *Kohti näyttöön perustuvaa sosiaalityötä*. Talentia-lehti. Julkaistu 10.10.2024. https://www.talentia.fi/talentia-lehti/kohti-nayttoon-perustuvaa-sosiaalityota/

Koskinen, S. (1997). Kokemuksia ja näkemyksiä sosiaalityöntekijöiden koulutuksesta 1960-luvulla. Teoksessa P. Saarenmaa (toim.), *"Valitse sosiaalihuolto elämäntehtäväksesi": Sosiaalihuoltajakoulutus 1942–1995* (s. 31–54). Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja, sarja C, nro 9.

Koskinen, S. & Kananoja, A. (2023). Sosiaalityön koulutuskomitean merkitys sosiaalityön tieteellistämisessä. Teoksessa M. Satka, J. Moilanen, A. Pohjola, P-L. Rauhala & N. Isokuortti (toim.), *Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa* (s. 22–52). Huoltaja-säätiö. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/Sosiaalityon-tieteenalaa-rakentamassa_2023.pdf

Kuusi, E. (1931). *Sosialipolitiikka*. Kansantaloudellinen yhdistys. WSOY.

Kuusisto-Niemi, S. (2016). *Tiedon hallinta sosiaalihuollossa: Tiedonhallinnan paradigma opetuksen ja tutkimuksen perustana*. (Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto). http://urn.fi/URN:ISBN:978–952-61-2279-3

Kuusisto-Niemi, S., & Kääriäinen, A. (2005). Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan — puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, *13*(4), 452–460. https://journal.fi/janus/article/view/50340

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *InterViews: Learning the craft of qualitative research interviewing* (2. painos). Sage.

Kääriäinen, A. (2003). *Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina: Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka*. Helsingin yliopisto.

Kääriäinen, A. (2016). Sosiaalityön dokumentointi: suhde tietoon ja toimintaan. Teoksessa M. Törrönen, K. Hänninen, P. Jouttimäki, T. Lehto-Lundén, P. Salovaara, & M. Veistilä (toim.), *Vastavuoroinen* sosiaalityö (s.189–197*)*. Gaudeamus.

Laitinen, M. (2004). *Häväistyt ruumiit, rikotut mielet: Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä*. (Väitöskirja, Lapin yliopisto).

Laitinen, M., & Kemppainen, T. (2007). Kuntaliitos myllersi sosiaalipalvelut Rovaniemellä. *Premissi*, *2*(6), 18–21.

Laitinen, M., & Kemppainen, T. (2010). Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Asiakkuus sosiaalityössä* (s. 138–177). Gaudeamus.

Laitinen, M., & Pohjola, A. (toim.) (2010). *Asiakkuus sosiaalityössä*. Gaudeamus.

Laitinen, M., & Pohjola, A. (2010). Asiakkuus – sosiaalityön ydinteema. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Asiakkuus sosiaalityössä* (s. 7–15). Gaudeamus.

Laitinen, M., Kemppainen, T., Lakkala, S., Kauppi, A., Veikanmaa, S., Välimaa, M., & Turunen, T. (2018). Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus: tapausesimerkkinä koulun sosiaalityö. Teoksessa T. Juvonen, J. Lindh, A. Pohjola & M. Romakkaniemi (toim.), *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus (*s. 154–181). Unipress.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005. Finlex. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskokoelma/2005/272

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015. Finlex. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskokoelma/2015/817

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015. Finlex. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskokoelma/2015/254

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Finlex. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskokoelma/2000/812

Le Roux, B., & Rouanet, H. (2010). *Multiple Correspondence Analysis*. Series: Quantitative Applications in Social Sciences 163. SAGE publications.

Levinas, E. (1991). *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority* (4. painos). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978–94-009-9342-6

Lindh, J., Pohjola, A., Juvonen, T., & Romakkaniemi, M. (2018). Johdatus sosiaalityön asiantuntijuuden muutokseen. Teoksessa T. Juvonen, J. Lindh, A. Pohjola & M. Romakkaniemi (toim.), *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus* (s. 9–15). Unipress.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.

Lindqvist, T. (2005). Johdatus tapauskohtaiseen ja realistiseen arviointiin. Teoksessa I. Julkunen, T. Lindqvist & S. Kainulainen (toim.), *Realistisen arvioinnin ensi askeleet* (s. 13–16). Stakes, FinSoc. Työpapereita 3.

Lorenz, W. (1994). *Social Work in a Changing Europe*. Routledge.

Lubove, R. (1965). *The professional altruist: The emergence of social work as a career 1880—1930*. Harvard University Press.

Lyotard, J.-F. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge* (G. Bennington & B. Massumi, suom.). University of Minnesota Press.

Lähde, A. (2023). *Pelkistettyä todellisuutta: Lastensuojelun institutionaaliset rajat ja palvelujärjestelmän jännitteet*. (Väitöskirja, Turun yliopisto). https://urn.fi/URN:ISBN:978–951-29-9621-6

Lähteinen, S., Raitakari, S., Hänninen, K., Kaittila, A., Kekoni, T., Krok, S., & Skaffari, P. (2017). *Sosiaalityön koulutuksen tuottama osaaminen*. Sosnet julkaisuja 7. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto. https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/261a9250-e265-4304-a706-6d900dfdbf90/content

Marsh, P., & Fisher, M. (2008). The development of problem-solving knowledge for social care practice. *British Journal of Social Work*, *38*(5), 971–987. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm116

Martin, M., Kemppainen, T., Niskala, A., & Pohjola, A. (2018). *Sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien osaaminen Lapissa: osaamiskartoituksen tuloksia*. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja 42.

Matthies, A-L. (1993). Epävirallinen ja virallinen sosiaalityön modernisaatiossa. Teoksessa R. Granfelt, H. Jokiranta, S. Karvinen, A. L. Matthies & A. Pohjola (toim.), *Monisärmäinen sosiaalityö* (s. 97–130). Sosiaaliturvan keskusliitto.

Metteri, A. (1996). Arjen tieto ja sosiaalityö terveydenhuollon moniammatillisessa työryhmässä: tietojen yhteensovitus. Teoksessa A. Metteri (toim.), *Moniammatillisuus ja sosiaalityö* (s. 143–157). Sosiaalityön vuosikirja 1996. Sosiaalityöntekijäin liitto. Edita.

Moorhead, B., Otani, K., Bowles, W., Baginsky, M., Bell, K., Ivory, N., Mackenzie, H., & Savaya, R. (2025). Toward a definition of professional identity for social work: Findings from a scoping review. *The British Journal of Social Work*, *55*(2), 877–896. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcae197

Mukkila, S., Ollonqvist, J., & Tervola, J. (2025). *Perusturvan riittävyys 2023–2025: Hallituskauden väliarviointi*. Työpaperi 18/2025. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-408-495-6

Mutka, U. (1998). *Sosiaalityön neljäs käänne: asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen*. Jyväskylän yliopisto.

Muuri, A. (2009). *Sosiaalipalveluja kaikille ja kaiken ikää?: Tutkimus suomalaisten mielipiteistä ja kokemuksista sosiaalipalveluista sekä niiden suhteesta legitimiteettiin*. (Väitöskirja, Helsingin yliopisto). http://urn.fi/URN:ISBN:978–951-33-2246-5

Muurinen, H., & Kääriäinen, A. (2020). Sosiaalityöntekijät käyttämässä ja tuottamassa tutkimustietoa. Teoksessa L. Suoninen-Erhiö, A. Pohjola, M. Satka, & J. Simola (toim.), *Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä* (s. 73–93). Huoltaja-säätiön julkaisuja. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/SU-ia.pdf

Mäki, H. (1966). *Yksilökohtainen sosiaalityö, sosiaalityöntekijöiden yksittäistapausten erittely*. Lisensiaattityö. Helsingin yliopisto. Julkaistu teoksessa M. Satka (toim.), *Hyvä kysymys: Sosiaalityöntekijän asiakaskohtaisen työn sisältöä etsimässä 1960-luvulla* (2006). PS-kustannus.

Mäki, H. (1988). Karavaani kulkee ja koirat haukkuu – sosiaalityön metodikiistasta Suomessa 1950–1960. Teoksessa P. Sirén (toim.), *Pitkänsillan pohjoispuolelta–periaatteista eri aatteisiin* (s. 73–81). *Sosiaalihallitus*, *20*.

Mänttäri-Van der Kuip, M. (2015). Sosiaalityöntekijöiden työhyvinvointi ja toimintamahdollisuudet niukkuuden aikakaudella. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, *23*(3), 329–335. https://journal.fi/janus/article/view/53003

Mäntysaari, M. (1991). *Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana: byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa*. (Väitöskirja, Tampereen yliopisto).

Mäntysaari, M. (2005). Realism as a Foundation for Social Work Knowledge. *Qualitative Social Work*, *4*(1), 87–98. https://doi.org/10.1177/1473325005050202

Mäntysaari, M. (2020). Sosiaalityön asiantuntijuus uusissa rakenteissa – vaatimukset koulutukselle ja tutkimukselle. Teoksessa L. Suoninen-Erhiö, A. Pohjola, M. Satka & J. Simola (toim.), *Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä* (s. 51–72). Huoltaja-säätiön julkaisuja. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/SU-ia.pdf

Mäntysaari, M., Pohjola, A., & Pösö, T. (2009). Johdanto. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.), *Sosiaalityö ja teoria* (s. 7–14). PS-kustannus.

Mönkkönen, K. (2002). *Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena: Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa*. (Väitöskirja, Kuopion yliopisto). http://urn.fi/URN:ISBN:951–781-933-1

Mönkkönen, K. (2007). *Vuorovaikutus: Dialoginen asiakastyö*. Edita.

Mönkkönen, K. (2018). *Vuorovaikutus asiakastyössä: Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla* (2. painos). Gaudeamus.

Niemelä, P. (2008). Inhimillisen toiminnan teoria. Toiminnan systemaattista jäsentämistä ja soveltamisesimerkkejä. Teoksessa P. Niemi & T. Kotiranta (toim.), *Sosiaalialan normatiivinen perusta* (s. 221–239). Gaudeamus.

Niemelä, P. (2009). Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.), *Sosiaalityö ja teoria* (s. 209–236). PS-kustannus.

Niemelä, P. (2012). Tapauskohtaisuus sosiaalityössä ”Case Study – Case Work – Case Evaluation” -prosessimalli sosiaalityön ja sen käytännön opetuksen jäsentäjänä. Teoksessa N. Tuohino, A. Pohjola, & M. Suonio (toim.), *Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä*. (s. 20–34). Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet.

Niemelä, P. (2020). Sosiaalityön arvot ja vastuullisuus asiakassuhteessa. Teoksessa L. Suoninen-Erhiö, A. Pohjola, M. Satka & J. Simola (toim.), *Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä* (s. 231–268). Huoltaja-säätiön julkaisuja. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/SU-ia.pdf

Niemelä, P., & Hämäläinen, J. (1993). *Sosiaalialan etiikka*. WSOY.

Niemelä, P., & Hämäläinen, J. (2023). Sosiaalityön kehittyminen oppi- ja tutkimusalana Kuopion yliopistossa. Teoksessa M. Satka, J. Moilanen, A. Pohjola, P-L. Rauhala & N. Isokuortti (toim.), *Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa* (s. 201–220). Huoltaja-säätiö. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/Sosiaalityon-tieteenalaa-rakentamassa_2023.pdf

Niskala, A. (2008). *Salatusta suhteesta kahden kimppaan: Analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta*. (Väitöskirja, Lapin yliopisto). https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111141044

Noblit, G. W., & Hare, R. D. (1988). *Meta-Ethnography: Synthesizing Qualitative Studies*. Sage.

Nyqvist, L., Lehtonen, R., & Forssén, K. (2023) Sosiaalityön oppiaineen kehitysvaiheet ja moniammatillinen klinikkaopetus Turun yliopistossa. Teoksessa M. Satka, J. Moilanen, A. Pohjola, P-L. Rauhala & N. Isokuortti (toim.), *Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa* (s. 221–251). Huoltaja-säätiö. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/Sosiaalityon-tieteenalaa-rakentamassa_2023.pdf

Närhi, K. (2023). Kansainvälinen ja suomalainen rakenteellisen sosiaalityön perinne. Teoksessa K. Närhi, S. Kannasoja, T. Kokkonen, N. Rantamäki & S. Ruonakangas (toim.), *Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa* (s. 22–48). Jyväskylän yliopisto. SoPhi 154.

Ojaniemi, P., & Rantajärvi, K-M. (2010). Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen sosiaalityöhön. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Asiakkuus sosiaalityössä* (s. 219–244). Gaudeamus.

Orme, J., & Shemmings, D. (2010). *Developing research based social work practice*. Palgrave Macmillan.

Osmond, J. (2006). Knowledge use in social work practice: Examining its functional possibilities. *Journal of Social Work*, *6*(3), 221–237. https://doi.org/10.1177/1468017306066383

Paasio, P. (2014). Näyttöön perustuva sosiaalityön käytäntö – järjestelmällisestä arvioinnista vaikuttavuuteen. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen & S. Väyrynen (toim.), *Sosiaalityön vaikuttavuus* (s. 37–64). Lapland University Press.

Paasio, P. (2017). Sosiaalityö ja vaikuttavuus. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.), *Sosiaalityön käsikirja* (4. painos) (s. 403–416). Tietosanoma.

Partanen, A., Leinonen, J., & Lindh, J. (2022). *Rakenteellisen sosiaalityön tietokäytännöt ja kehittämisen paikat Lapissa*. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 49. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Parton, N. (2000). Some thoughts on the relationship between theory and practice in and for social work. *British Journal of Social Work*, 30(4), 449–463. https://doi.org/10.1093/bjsw/30.4.449

Parton, N. (2006). Changes in the form of knowledge in social work: From the 'social' to the 'informational'? *The British Journal of Social Work*, *38*(2), 253–269. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl337

Parton, N., & O'Byrne, P. (2000). *Constructive social work: Towards a new practice*. Macmillan.

Pawson, R. (2003). Nothing as Practical as a Good Theory. *Evaluation*, 9(4), 471–490. https://doi.org/10.1177/135638900300900407

Pawson, R., & Tilley, N. (1997). *Realistic Evaluation*. Sage.

Pawson, R., Greenhalgh, T., Harvey, G. & Walshe, K. (2005). Realist review — a new method of systematic review designed for complex policy interventions. *Journal of Health Services Research & Policy*, 10(Suppl 1), 21–34. https://doi.org/10.1258/1355819054308530

Payne, M. (2007). *What is professional social work?* (2. painos). Rawat Publications.

Payne, M. (2014). *Modern social work theory* (4. painos). Palgrave Macmillan.

Payne, M., & Askeland, G. A. (2008). *Globalization and international social work: Postmodern change and challenge*. Ashgate.

Pehkonen, A. (2009). Moniammatillisuus sosiaalityön toimintaympäristössä. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, *17*(2), 101–103. https://journal.fi/janus/article/view/50509

Pehkonen, A., & Väänänen-Fomin, M. (2011). Arvojen ja etiikan dilemma sosiaalityössä. Teoksessa A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin (toim.), *Sosiaalityön arvot ja etiikka* (s.7–10). Santalahti.

Pehkonen, A., Martikainen, K., Kinni, R-L., & Mönkkönen, K. (2019). Asiakas moniammatillisessa kohtaamisessa. Teoksessa K. Mönkkönen, T. Kekoni & A. Pehkonen (toim.), *Moniammatillinen yhteistyö: Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla* (s. 61–75). Gaudeamus.

Perlman, H. H. (1957). *Social casework: A problem-solving process*. University of Chicago Press.

Petticrew, M., & Roberts, H. (2006). *Systematic Reviews in the Social Sciences: A Practical Guide*. Blackwell.

Piirainen, V. (1974). *Vaivaishoidosta sosiaaliturvaan: Sosiaalihuollon ja sen työntekijäjärjestöjen historiaa Suomen itsenäisyyden ajalta*. Karisto.

Pohjola, A. (1998). *Sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen kehittäminen*. Opetusministeriö.

Pohjola, A. (1999). Tiedontuotanto sosiaalityössä. Teoksessa R. Granfelt, H. Jokiranta, S. Karvinen, A. L. Matthies & A. Pohjola (toim.), *Monisärmäinen sosiaalityö* (3. painos) (s. 253–284). Sosiaaliturvan keskusliitto.

Pohjola, A. (2010). Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Asiakkuus sosiaalityössä* (s. 19–74). Gaudeamus.

Pohjola, A. (2012). Tutkimukseen perustuva vaikuttavuus. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen & S. Väyrynen (toim.), *Sosiaalityön vaikuttavuus* (s. 19–42). Lapin yliopistokustannus.

Pohjola, A. (2014). Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.), *Rakenteellinen sosiaalityö* (s. 16–36). Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. UNIpress.

Pohjola, A. (2018). Sosiaalityön muuttuvan asiantuntijuuden ydintekijöitä. Teoksessa T. Juvonen, J. Lindh, A. Pohjola & M. Romakkaniemi (toim.), *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus* (s. 280–292). Unipress.

Pohjola, A. (2019). *Sosiaalihuollon ammattihenkilölain (817/2015) muutostarpeita koskeva selvitys: Selvityshenkilöraportti.* Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:16. Sosiaali- ja terveysministeriö. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-00-4043-7

Pohjola, A. (2023). Sosiaalityön yliopistoyhteistyön tieteenalaa rakentamassa. Teoksessa M. Satka, J. Moilanen, A. Pohjola, P-L. Rauhala & N. Isokuortti (toim.), *Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa* (s. 313–337). Huoltaja-säätiö. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/Sosiaalityon-tieteenalaa-rakentamassa_2023.pdf

Pohjola, A. (2025). Sosiaalityön asemoituminen rakenteissa. Teoksessa M. Kivistö, H. Kankkonen, T. Kemppainen, T. Orjasniemi & K. Sirkka (toim.), *Tutkiva sosiaalityö – Sosiaalityö haavoittuvuuden kohtaajana* (s. 191–199). Talentia-lehti, Sosiaalityön tutkimuksen seura 2025. https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2025/12/tutkivasosiaalityo2025.pdf

Pohjola, A., Kemppainen, T., & Väyrynen, S. (toim.) (2012). *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Lapin yliopistokustannus.

Pohjola, A., Laitinen, M., & Seppänen, M. (2014a) Rakenteellinen sosiaalityö aikakauden haasteena. Teoksessa A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.), *Rakenteellinen sosiaalityö* (s. 9–13). Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. UNIpress.

Pohjola, A., Laitinen, M., & Seppänen, M. (2014b) Rakenteellisen sosiaalityön jäsentyminen. Teoksessa A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.), *Rakenteellinen sosiaalityö* (s. 281–294). Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. UNIpress.

Pohjola, A., Kemppainen, T., Niskala, A., & Peronius, N. (toim.) (2019). *Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö*. Vastapaino.

Pohjola, A., Kemppainen, T., Niskala, A., & Peronius, N. (2019). Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehityskulkua. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen, A. Niskala & N. Peronius (toim.), *Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö* (s. 23–54). Vastapaino.

Pohjola, A., & Satka, M. (2022). Sosiaalialan tietoperusta sosiaali- ja terveydenhuollon uudessa palvelujärjestelmässä. *Janus*, 30(3), 289–295. https://doi.org/10.30668/janus.121374

Pohjola, A., & Muuri, A. (2024). *Sosiaalihuollon sisältöohjaus hyvinvointialuerakenteessa: Nykytila ja toimenpide-ehdotukset.* Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2024:3. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-00-5416-8

Puurunen, P. (2002). Jane Addams – yhteisöllisen sosiaalityön pioneeri. *Sosiaalipedagogiikka*, 3(2), 121–131.

Puurunen, P. (2019). *Jane Addamsin sosiaalityön käsityksen rakentuminen*. (Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto). http://urn.fi/URN:ISBN:978–952-61-3194-8

Pärnä, K. (2012). *Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina: Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet*. (Väitöskirja, Turun yliopisto). https://urn.fi/URN:ISBN:978–951-29-5086-7

Pösö, T. (2002). Käsitteet, paha ja tutkijan rajat. Teoksessa M. Laitinen & J. Hurtig (toim.), *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä* (s. 108–126). PS-kustannus.

Rajavaara, M. (2007). *Vaikuttavuusyhteiskunta: Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen.* (Väitöskirja, Helsingin yliopisto). http://hdl.handle.net/10138/23474

Rantalaiho, U-M. (2005). Sosiaalityössä tarvittava osaaminen. Valmistelupaperi sosiaalityön käytännön harjoittelun kehittämistä suunnittelevan työryhmän käyttöön. Painamaton ja julkaisematon.

Ranta-Tyrkkö, S. (2017). Sosiaalityön tulevaisuuden etiikka epävarmuuden ja ympäristökriisien maailmassa. Teoksessa R. Enroos, M. Mäntysaari & S. Ranta-Tyrkkö (toim.), *Mielekäs tutkimus. Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin* (s. 113–138). Tampere University Press.

Rauhala, P.-L. (1996). *Miten sosiaalipalvelut ovat tulleet osaksi suomalaista sosiaaliturvaa?* (Väitöskirja, Tampereen yliopisto).

Raunio, K. (2004). *Olennainen sosiaalityössä*. Gaudeamus Helsinki University Press.

Regehr, C., Stern, S., & Shlonsky, A. (2007). Operationalizing evidence-based practice: The development of an institute for evidence-based social work. *Research on Social Work Practice*, 17(3), 408–416. https://doi.org/10.1177/1049731506293561

Richmond, M. E. (1917). *Social diagnosis*. Russell Sage Foundation.

Richmond, M. E. (1922). *What is social case work?* Russell Sage Foundation.

Ricoeur, P. (1981). *Hermeneutics and the human sciences: Essays on language, action and interpretation*. Cambridge University Press.

Ricœur, P. (2000). *Tulkinnan teoria: Diskurssi ja merkityksen lisä* (H. Kujansivu, käänt.). Tutkijaliitto.

Rose, J., & Norwich, B. (2014). Collective commitment and collective efficacy: a theoretical model for understanding the motivational dynamics of dilemma resolution in inter-professional work. *Cambridge Journal of Education*, *44*(1), 59–74. https://doi.org/10.1080/0305764X.2013.855169

Rostila, I. (2001). *Tavoitelähtöinen sosiaalityö: Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet*. Jyväskylän yliopisto.

Rostila, I., & Mäntysaari, M. (1997). Tapauskohtainen evaluointi sosiaalityön välineenä. Stakes.

Rouhiainen-Valo, T., Rantanen, T., Hovi-Pulsa, R., & Tietäväinen, S. (2010). Kompetenssit sosionomien (AMK ja ylempi AMK) ydinosaamisen avaajina. Teoksessa L. Viinamäki (toim.), *Sosionomin ammatti ja työ 2010—2025: Havaintoja ja päätelmiä sosionomien (AMK & ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä* (s.9–36). Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-5897-00-5

Saarenpää, A. (2010). Kansalainen, yksilö oikeudellisesti kaiken keskipisteenä. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Asiakkuus sosiaalityössä* (s. 75–137). Gaudeamus.

Saari, J. (2020). *Samassa veneessä: Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa*. Docendo.

Saari, J. (2025). *Ihmisiä yhteiskunnan portailla: Eriarvoisuus statusyhteiskunnassa*. Gaudeamus.

Saarnio, P. (1984). *Sosiaalityö, psykologia, terapia: Yksilökohtaisen sosiaalityön psykologisten perusteiden tarkastelua*. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia. Sarja B; Nro 68/1984.

Sackett, D. L., Rosenberg, W. M. C., Muir Gray, J. A., Haynes, R. B., & Richardson, W. S. (1996). Evidence based medicine: What it is and what it isn't. *BMJ*, *312*(7023), 71–72. https://doi.org/10.1136/bmj.312.7023.71

Salo, R. (1981). *Sosiaalihuolto*. WSOY.

Salovaara, S. (2024). *Tietojärjestelmät osana sosiaalityön tiedonmuodostusta*. (Väitöskirja, Lapin yliopisto). https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-337-436-2

Satka, M. (1994). Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa J. Jaakkola, P. Pulma, M. Satka & K. Urponen (toim.), *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia* (s. 261–339). Sosiaaliturvan keskusliitto.

Satka, M. (1995). *Making social citizenship: Conceptual practices from the Finnish poor law to professional social work*. (Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). https://urn.fi/URN:ISBN:978–951-39-4234-2

Satka, M. (2023). Helsingin yliopisto sosiaalityön akatemisoinnin peränpitäjä ja edelläkävijä. Teoksessa M. Satka, J. Moilanen, A. Pohjola, P-L. Rauhala & N. Isokuortti (toim.), *Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa* (s. 113–145). Huoltaja-säätiö. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/Sosiaalityon-tieteenalaa-rakentamassa_2023.pdf

Satka, M., Moilanen, J., Pohjola, A., Rauhala, P-L., & Isokuortti, N. (2023). Johdanto: sosiaalityön tieteenalan rakentamisen monet kontekstit. Teoksessa M. Satka, J. Moilanen, A. Pohjola, P-L. Rauhala & N. Isokuortti (toim.), *Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa* (s. 9–19). Huoltaja-säätiö. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/Sosiaalityon-tieteenalaa-rakentamassa_2023.pdf

Schwandt, T. A. (2000). Three epistemological stances for qualitative inquiry. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.), *Handbook of qualitative research* (2. painos) (s. 189–213). SAGE.

Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. Basic Books.

Scoresby, K., Huslage, M., & Wallis, D. (2024). Exploring the Evidence-Based Practice Process with Social Work Practitioners. *Journal of Evidence-Based Social Work*, *21*(4), 492–508. https://doi.org/10.1080/26408066.2024.2316038

Sheppard, M. (2006). *Social work and social exclusion: The idea of practice*. Ashgate.

Shlonsky, A., & Gibbs, L. (2004). Will the real evidence-based practice please stand up? Teaching the process of evidence-based practice to the helping professions. *Brief Treatment and Crisis Intervention*, *4*(2), 137–153.

Sipilä, A. (2011). *Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet: Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä*. (Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto). http://urn.fi/URN:ISBN:978–952-61-0537-6

Sipilä, J. (1989). *Sosiaalityön jäljillä*. Tammi.

Sipilä, J., Mäntysaari, M., & Sipilä-Lähdekorpi, P. (2023). Lastensuojelututkinnosta yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan – pitkä matka kohti tieteeseen perustuvaa sosiaalityötä. Teoksessa M. Satka, J. Moilanen, A. Pohjola, P.-L. Rauhala & N. Isokuortti (toim.), *Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa* (s. 86–112). Huoltaja-säätiö. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/Sosiaalityon-tieteenalaa-rakentamassa_2023.pdf

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Finlex. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskokoelma/2014/1301

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2021). *Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus 2020–2023: Ohjelma ja hankeopas*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:27. Sosiaali- ja terveysministeriö. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-00-5655-1

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2024). *Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2024:13. Sosiaali- ja terveysministeriö. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-00-7155-4

Sosiaali- ja terveysministeriö (2026). *Sosiaalihuollon palvelu-uudistus: Työryhmän ehdotukset 2026.* Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2026:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-00-6036-7

Sosiaalityön koulutuskomitea. (1972). *Sosiaalityön koulutuskomitean mietintö*. Valtion painatuskeskus.

Sosnet. (2003). *Sosiaalityön määritelmä*. https://sosnet.fi/sosnet/sosiaalityon-maaritelma

Sosnet. (2014). *Sosiaalityön kansainvälisen määritelmän suomennos*. https://sosnet.fi/sosnet/sosiaalityon-maaritelma

Sosnet. (2025). *Sosiaalityön erikoistumiskoulutus.* https://sosnet.fi/erikoistumiskoulutus/

Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Sage.

Tapola-Haapala, M. (2025). Tutkimustiedon hyödyntäminen sosiaalihuollossa – Näkökulmia yleistämiseen ja sovellettavuuteen suositusten laadinnan kontekstissa. Teoksessa M. Kivistö, H. Kankkonen, T. Kemppainen, T. Orjasniemi & K. Sirkka (toim.), *Tutkiva sosiaalityö – Sosiaalityö haavoittuvuuden kohtaajana* (s. 181–190). Talentia-lehti, Sosiaalityön tutkimuksen seura 2025. https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2025/12/tutkivasosiaalityo2025.pdf

Tapola-Haapala, M., Rajavaara, M., & Kuusinen-James, K. (2023). Näyttöperusteisen sosiaalityön lähtökohtia. Teoksessa E. Heino, H. Kara & J. Simola (toim.), *Tutkiva sosiaalityö – Sosiaalityö ja moninaisuus* (s. 19–36). Talentia-lehti. https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2023/08/tutkiva_sosiaalityo_2023.pdf

Thyer, B. A., & Pignotti, M. (2011). Evidence-based practices do not exist. *Clinical Social Work Journal*, *39*(4), 328–333. https://doi.org/10.1007/s10615-011–0358-x

Toikko, T. (2005). *Sosiaalityön ideat: Johdatus sosiaalityön historiaan*. Vastapaino.

Tracy, S. J. (2010). Qualitative Quality: Eight “Big-Tent” Criteria for Excellent Qualitative Research. *Qualitative Inquiry*, *16*(10), 837–851. https://doi.org/10.1177/1077800410383121

Trevithick, P. (2008). Revisiting the knowledge base of social work: A framework for practice. *The British Journal of Social Work*, *38*(6), 1212–1237. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm026

Trevithick, P. (2011). *Social work skills and knowledge: A practice handbook* (3. painos). Open University Press.

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uudistettu painos). Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023–03/HTK-ohje_2023.pdf

Tuulari, S., & Kemppainen, T. (2022). Lainsäädäntö ja sote-uudistus yhteistyön mahdollistajina. *Hallinnon tutkimus*, *41*(3), 263–270. https://doi.org/10.37450/ht.116370

Urponen, K. (1994). Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa J. Jaakkola, P. Pulma, M. Satka & K. Urponen (toim.), *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia* (s. 163–260). Sosiaaliturvan keskusliitto.

Urponen, K. (2023). Sosiaalityön tieteenalan muodostuminen Lapin yliopistossa. Teoksessa M. Satka, J. Moilanen, A. Pohjola, P-L. Rauhala & N. Isokuortti (toim.), *Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa* (s. 177–200). Huoltaja-säätiö. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/Sosiaalityon-tieteenalaa-rakentamassa_2023.pdf

Valtioneuvosto. (2019). *Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-287-808-3

Valtioneuvosto. (2023). *Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023*. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Valtioneuvosto. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-383-763-8

Valtioneuvosto. (2025). *Hyvinvointialueiden tehtäviä koskevat valtakunnalliset tavoitteet vuosille 2025–2029*. Valtioneuvoston julkaisuja 2025:57. https://urn.fi/URN:ISBN:978–952-383-525-2

Vuorensyrjä, M., Borgman, M., Kemppainen, T., Mäntysaari, M., & Pohjola, A. (2006). *Sosiaalialan osaajat 2015: Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (Sotenna): loppuraportti*. Jyväskylän yliopisto.

Vuorikoski, M. (1999). *Sosiaalityön professionaalistuminen ja koulutus*. (Väitöskirja, Tampereen yliopisto).

Webb, S. A. (2001). Some considerations on the validity of evidence-based practice in social work. *The British journal of social work*, *31*(1), 57–79. https://doi.org/10.1093/bjsw/31.1.57

Yin, R. K. (2014). *Case study research: Design and methods* (5. painos). Sage.

Osajulkaisu I

Laitinen, M., & Kemppainen, T. (2010). Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Asiakkuus sosiaalityössä* (s. 138–177). Gaudeamus. ”Kohtaaminen -osatutkimus”

Artikkeli julkaistaan uudestaan väitöskirjan osana artikkelin alkuperäisten tekijänoikeuksien haltijan ystävällisellä luvalla.

Asiakkaan arvokas kohtaaminen

Merja Laitinen & Tarja Kemppainen

Sosiaalityössä eettinen, asiakasta arvostava työskentelytapa toteutuu tai sulkeutuu pois jokaisessa kohtaamisessa ja asiakastilanteessa. Kohtaaminen konkretisoituu ja syntyy asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa, mutta siinä ovat läsnä myös yhteiskunnallis-kulttuuriset, juridiset, poliittis-hallinnolliset ja organisatoriset tekijät (esim. Juhila 2006; Pohjola tässä kirjassa; Saarenpää tässä kirjassa). Kaikki ulottuvuudet yhteiskunnallisesta yksilölliseen vaikuttavat siihen, mitä sosiaalityön arvo-osaamiselta odotetaan ja vaaditaan, jotta asiakkaan arvokas kohtaaminen olisi mahdollista. Tässä luvussa analysoimme asiakkaan arvokasta kohtaamista sosiaalityössä: sen syntyä ja vastakohtaisesti toteutumatta jäämistä.

Artikkelimme jäsennys pohjautuu sosiaalityön ammatti- ja tutkimuskirjallisuuteen. Syvennämme käsittelyä tekemiemme tutkimusten (liite 1) aineisto-otteilla. Olemme poimineet tutkimuksistamme episodeja ja niiden sarjoja, joissa konkretisoituu asiakkaan arvokkaan kohtaamisen erilaisia ulottuvuuksia yhteiskunnallisessa ja organisatorisessa kehyksessä sekä työntekijä-asiakas suhteessa. Aineisto-otteiden tavoitteena on siten havainnollistaa käsiteltäviä asioita. Olemme poistaneet haastattelulainauksista turhia täytesanoja (niinku) ja epäröintiä luettavuuden parantamiseksi.

Nojaudumme artikkelissa ajatukseen, että asiakkaan arvokas kohtaaminen vaatii laaja-alaista arvo-osaamista, joka on osa sosiaalityön asiantuntijuuden ydintä. Sosiaalityön palveluprosesseissa on tärkeää tunnistaa se, kuinka yhteiskunnalliset, kulttuuriset, poliittis-hallinnolliset ja taloudelliset tekijät vaikuttavat koko työskentelyyn: sosiaalityöhön ja -työntekijöihin sekä yksittäisiin asiakkaiden tilanteisiin ja kohtaamisiin arjessa. Tunnistamisen ohella sosiaalityöntekijän on

osattava myös reagoida tilanteisiin. Se edellyttää vahvaa arvo-osaamista. Lisäksi arvo-osaamiseen sisältyy organisatoristen rakenteiden ja ehtojen sekä asiakassuhteiden niveltäminen toisiinsa. Mikäli nämä arvo-osaamiseen sisältyvät laajemmat kehät jäävät tunnistamatta, asiakkaan arvokkaan kohtaamisen perusta saattaa jää vajaaksi.

Työntekijä-asiakassuhteessa liitämme kohtaamiseen asiakkaan ainutlaatuisuuden työskentelyn lähtökohtana, määrätietoisen tunteiden ilmaisun, hallitun emotionaalisen osallistumisen, asiakkaan hyväksymisen sellaisena kun hän on, tuomitsemattomuuden, itsemääräämisoikeuden tunnustamisen sekä luottamuksellisuuden (Banks 1995, 26–27). Nämä käsitteet saavat sosiaalityön kasvokkaisissa kohtaamisissa sisältönsä suhteessa siihen, miten niitä luodaan ja työstetään yhteiskunnallisissa keskusteluissa, poliittisessa päätöksenteossa ja ongelmien nimeämis- ja ratkaisuprosesseissa.

Sosiaalityöntekijä kohtaa sosiaalipalveluihin tulevien ihmisten konkreettiset elämäntilanteet ja hänen on analysoitava niihin sisältyviä riskejä, puutteita ja ongelmia. Tällöin työntekijän on osattava analysoida herkästi ja kriittisesti myös omia henkilökohtaisia arvojaan, käsityksiään ja toimintatapojaan. Pelkästään se, että työntekijä tuntee sosiaalityön eettiset taustateoriat ja arvolähtökohdat, ei riitä. Sosiaalityössä on tärkeä tunnistaa arjen kysymyksiä eri näkökulmista sekä havaita hienosyisiä sävyjä ongelmissa, niiden tulkitsemisessa ja ratkaisumahdollisuuksissa, ja tällöin sosiaalityöntekijän on osattava kysyä ja katsoa myös toisin. (Esim. Kaplan 2006; Pösö 2002.)

Lukumme aluksi tarkastelemme asiakkaan arvokasta kohtaamista yleisellä suomalaisen hyvinvointivaltion tasolla, minkä jälkeen kohdennamme katseemme paikallisemmalle kuntien ja organisaatioiden muodostamaan kohtaamisen kehykseen. Kolmanneksi jäsennämme sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välistä kohtaamista tasolla, jossa yhteiskunnalliset arvot ja eettiset valinnat konkretisoituvat yksittäisten ihmisten, perheiden ja yhteisöjen elämässä. Lopuksi kokoamme pohdinnan käsittelemällä asiakkaan arvokasta kohtaamista eroja kunnioittavan sensitiivisen etiikan näkökulmasta.

Yhteiskunnallis-poliittisessa kehyksessä

Yksittäisten sosiaalityön asiakkaiden ongelmalliset tilanteet ja niihin kietoutuvat kohtaamiset ovat sidoksissa laajempiin yhteiskunnallis-poliittisiin kehyksiin. Globaalilla ja kansallisella tasolla kohtaamisiin heijastuvat poliittiset paradigmat ja yhteiskunnalliset linjaukset, jotka raamittavat sosiaalityön kohtaamisia. Ne tulevat näkyviksi niin sosiaalisten ongelmien määrittelyissä kuin resurssien jaossa.

Maailmanlaajuisesti vallitsevaksi noussut kapitalistinen paradigma on lisännyt epätasa-arvoa sekä globaalisti että kansallisilla tasoilla, mikä huolestuttaa useita sosiaalityön tutkijoita (esim. Mullaly 2007, 9–12). Kansainvälisesti tarkasteltuna kapitalistisen talousjärjestelmän mukaiset vapaat markkinat eivät ole tuottaneet tasa-arvoista vaurautta tai hyvinvointia. Esimerkiksi kuilu palkansaajien ja eläkkeen saajien välillä on kasvanut, ja iäkkäät ovat joutuneet taloudellisesti entistä heikompaan asemaan. Samoin on käynyt palkansaajien ja työttömien välillä. (Mt.) Esimerkiksi Suomessa lapsiperheiden, erityisesti yksinhuoltajakotitalouksien ja varsinkin yksinhuoltajanaisten, köyhyys on lisääntynyt (Forssén & Ritakallio 2009). Talouskasvun hidastuminen on johtanut siihen, että sosiaali- ja terveyspalvelujen rahoitusta on vähennetty ja palveluja supistettu. Tämä puolestaan on heikentänyt yhteiskunnan avun ja tuen tarpeessa olevien asemaa. Sosiaalityöntekijät ovat joutuneet tekemään töitään niukkenevien resurssien varassa ja kasvavan asiakasjoukon kanssa. (Mullaly 2007.)

Myös Suomessa esimerkiksi sosiaalialan resurssien vähyydestä on puhuttu paljon viime vuosina. Sosiaalityöntekijät kokevat työn kiireisenä, mikä johtuu osaltaan siitä, että työntekijöitä on liian vähän suuriin asiakasmääriin nähden. Tärkeäksi eettiseksi kysymykseksi nousee tällaisissa oloissa se, miten asiakkaan arvokas kohtaaminen voidaan varmistaa:

> ... organisaation suunnasta enemmän semmosta, että arvostamme sosiaalityöntekijöitä, että nyt tuntuu just siltä, et jatkuvat, et säästetään ja kaikessa pitää säästää ja muistaa kaupungin budjettii...mut et kyl mun mielestä, et

mikä tääl turhauttaa ihmisiä eniten on tää kuntasektori, tai tää organisaatio. Et niinku selkeesti se, et tääl niinku tehään lastensuojelutyötä, niin kyl mää haluun tehä sellasta työtä, että sillä oikeesti on vaikutuksia, et en mä haluu olla täällä säästämässä rahaa." (SOTENNA-tutkimus, haastatteluote, sosiaalityöntekijä)

Asiakkaiden arvokkaan kohtaamisen näkökulmasta tarvitaan aktiivista tiedon tuottamista ja vaikuttamista yhteiskunnallis-poliittisiin työtä määrittäviin rakenteellisiin ehtoihin sen sijaan, että sosiaalityöntekijät vain mukautuisivat vallitseviin oloihin. Suomalaisen yhteiskunnan keskeisiä arvoja ovat talous, kilpailu ja markkinat. Myös esimerkiksi sosiaalipalveluista puhuttaessa taloudelliset argumentit nousevat esiin vahvemmin ja nopeammin kuin esimerkiksi hyvinvoinnin teemat. Tämä muodostaa sosiaalityöhön yhden arvokkaan kohtaamisen esteen. (Esim. Julkunen 2003; Kautto 2009; Kiander 2009.) Mediassa sosiaaliset kysymykset saavat vain vähän palstatilaa, ja niiden harvalukuiset puolestapuhujat leimataan yleensä jo menneen yhteiskunnan aikalaisiksi, joiden visiot ovat utopiaa. Poliittinen eliitti näyttää olevan eri linjoilla kansalaisten kanssa esimerkiksi siitä, mitkä peruspalvelut on tuotettava valtion tai kunnan toimesta. Ajan henkeen liittyy myös palveluiden priorisointi: Mitä tuotetaan, mitä karsitaan ja miten vastuut määritetään? Taustalla leijuu kysymys, ketkä ovat ansainneet yhteiskunnan tuen avuntarpeisiinsa ja ketkä ovat enemmän kuin toiset omalla toiminnallaan edesauttaneet avuntarpeensa syntymistä, jolloin heidät voidaan vastuuttaa tilanteestaan. Kehitystä vahvistaa globaali taloudellinen taantuma, jolloin säästöt ja palveluiden karsiminen nousevat esiin lähes automaattisesti. Suomella olisi edelleen hyvät edellytykset turvata hyvinvointivaltion peruspalvelut, jos vain poliittista tahtoa löytyy.

Kuilu poliittisen eliitin, kansalaisten ja heikoimmassa asemassa olevien välillä on kasvanut ja kasvaa edelleen. Raija Julkusen (2003) ja monien muiden tutkijoiden (esim. Forma ym. 2007) empiiriset tulokset kertovat, että kansalaisten luottamus ja usko hyvinvointivaltioon on edelleen suuri, ja hyvinvointivaltion ylläpidosta ollaan valmiita

maksamaan. Esimerkiksi vain harva haluaisi leikata toimeentulotukea, työttömyysturvan tasoa tai sen kestoa, vaikka siten pystyttäisiin alentamaan verotusta. Kansalaiset ovat valmiita maksamaan myös kunnallisista palveluista. (Forma ym. 2007.)

Tästä huolimatta poliittiset tahot päätyvät usein säästämään nimenomaan hyvinvointipalveluista. Yhtenä ratkaisuna palvelujen tuottamiseen entistä tehokkaammin ja taloudellisemmin on paikoin otettu käyttöön markkinaperusteista tilaaja-tuottajamallia. Sen tavoitteena on tuottaa tehokkaasti myös sosiaalityön palvelut. Malli herättää paljon kysymyksiä, eikä vähiten sosiaalityöntekijöissä. Epäselvää on, mitä tuotetta sosiaalityöntekijä myy ja mitä häneltä ostetaan, miten ihmisten sosiaaliset ongelmat tai tarvittava apu määritellään ja lopuksi vielä hinnoitellaan.

Näihin kysymyksiin törmäsimme tutkiessamme Rovaniemen kaupungin ja maalaiskunnan kuntaliitoksen jälkeistä sosiaalityön uutta asemaa ja paikkaa vuonna 2006. Kuntaliitoksen myötä kaupungissa otettiin käyttöön uusi tilaaja-tuottajamallin sovellus, niin sanottu sopimusohjausmalli, jossa palveluiden järjestämisvastuu ja niiden tuottaminen on eriytetty, jolloin sosiaalityö toimii näennäismarkkinoilla.

Tilaaja-tuottajamalleissa sosiaalipalvelut on tuotteistettu ja tarkoituksena on tehostaa palveluita sekä parantaa niiden laatua. Tällöin työntekijöiltä vaaditaan entistä laadukkaampaa työskentelyä ja jatkuvaa oman työn arviointia. Parhaimmillaan se voi selkiyttää ja kohdentaa sosiaalityötä. Tällöin asiakkaiden näkökulmasta katsottuna heidän oikeutensa toteutuvat paremmin, jos he jakavat työntekijöiden käsityksen työskentelystä ja sen taustalla olevista kriteereistä. Standardit ja omaan työhön kohdistuva jatkuva arviointi voivat myös parantaa vastuullisuutta silloin, kun ne tekevät näkyviksi interventioiden lopputuloksia, jotka oikeuttavat ja osoittavat tehdyn työn tarpeellisuuden ja tehokkuuden. Jos hyvien työkäytäntöjen määritykset ja standardisoinnit menevät liian tiukoiksi, ne puolestaan kaventavat sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksia reflektiivisiin ratkaisuihin. (Esim. Banks 2004.) Työntekijöiden asema on vaikea: heidän pitää auttaa ja tukea

asiakkaita mahdollisimman hyvin talouden asettamissa tiukoissa raameissa. Samanaikaisesti taloudellisten argumenttien ensisijaisuus virittää asiakkaissa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia:

> On aika tavalla epäoikeudenmukaista, että syrjäkyliltä evätään työntekijän käynnit sen vuoksi, että työntekijällä menee niin paljon työaikaa hänen ajaessaan asiakkaan luokse ja takaisin. Sillä perusteella hänen on parempi olla töissä kaupungissa, ehtii hoitamaan suuremman määrän asiakkaita. (Kuntaliitos-tutkimus, ote kirjoituksesta, kuntalainen)

> Kaukana kunnassa asuvat jäävät ilman tai saavat huonompaa palvelua. (Kuntaliitos-tutkimus, ote kirjoituksesta, sosiaalityöntekijä)

Aineisto-otteet kuvastavat, miten yhteiskunnallis-poliittisesti talouden ehdoin linjattu sosiaalityön organisatorinen konteksti vaatii yhä tarkempaa ja moniulotteisempaa eettistä pohdintaa. Heikki Ikäheimo (2008, 18) kysyy osuvasti, millaiseksi muodostuu työn tekemisen motivaatio ja asennoituminen asiakkaisiin hoivabisneskonsernin suoritustason työntekijällä, joka tietää yrityksen omistajien ja johdon suhtautuvan niin yrityksen työntekijöihin kuin sen asiakkaisiin radikaalin epäsosiaalisesti? Voiko kunnallinen sosiaalityöntekijä älyllisen ja moraalisen rehellisyytensä säilyttäen vakaasti luottaa siihen, että hänen haavoittuvissa elämäntilanteissa olevat asiakkaansa saavat kaikissa markkinaperiaatteen valtaaman palveluverkoston solmukohdissa osakseen eettisesti arvokasta kohtelua?

Yhteiskunnan poliittinen ja taloudellinen kehitys siis asettavat sosiaalityön vakavien pohdintojen äärelle. Miten sosiaalityö asemoituu ja toimii eettisesti ja asiakasta arvostaen silloin, kun siltä vaaditaan markkinaperusteista organisoitumista? Markkinaperusteisesti organisoidut suhteet yksilöiden, ryhmien, instituutioiden ja yritysten kesken tuottavat välillisiä suhteita, joissa toimijat näyttäytyvät toisilleen välineellistettyinä ja esineellistettyinä. (Ikäheimo 2008.) Tämä tuottaa väistämättä ristipainetta arjen sosiaalityölle, jolle tulee lisää selontekovelvollisuusvaateita: yhteiskunnalle, organisaatioille, omalle

professiolle, asiakkaille. Sosiaalityön professori Kirsi Juhila (2009, 304) nostaa esiin asiakkaan arvokkaan kohtaamisen kannalta tärkeän käsitteen: kriittisen selontekovelvollisuuden. Se haastaa sosiaalityöntekijöitä ottamaan kantaa asiakkaiden elämää rakentaviin ja hankaloittaviin yhteiskunnallisiin epäkohtiin sekä tuomaan esiin oman työnsä reunaehtoja ja sisältöjä.

> Näistä pitäs kauheesti jonku puhua. Mutta että jotenkin kaikki nyt mietitään aika yks oikosesti, ja se pelko mulla on, että nyt tiiät, että kauheesti aikaa menee byrokratiaan, kukaan ei oikeesti Suomen maassa halua ratkasta köyhien asiaa, eikä sitä enää kukaan ajakaan. Niin kauan kuin.. et päinvastoin. (SOTENNA-tutkimus, haastatteluote, sosiaalityöntekijä)

Yhteiskunnallis-poliittisia kehityskulkuja ei pidä kuitenkaan nähdä deterministisesti etenevinä, vaan sosiaalityöntekijät voivat vaikuttaa rakenteellisen sosiaalityön menetelmin sellaisiin käytäntöihin ja epätasa-arvoa tuottaviin ilmiöihin, jotka eivät mahdollista työskentelemästä alan eettisten periaatteiden mukaisesti. Rakenteellisella sosiaalityöllä onkin tällä hetkellä tilauksensa, ja sillä on kansalaisten tuki ja luottamus. Esimerkiksi Raija Julkusen (2003) mukaan luottamus hyvinvointivaltioon tarkoittaa luottamusta peruspalveluihin ja niiden ammattilaisiin. Ihmiset odottavat peruspalveluiden ammattilaisten olevan välittämisen ammattikuntia, jotka hoitavat, lääkitsevät ja pitävät loitolla "kukaan ei välitä" -maailmaa, jossa kaikki ajattelevat vain omaa etuaan. Tämä havainnollistuu monin kohdin tekemissämme asiakastutkimuksissa. Asiakkaat kysyvät, kuka pitää heidän puoliaan. Tämä korostuu vaativan asiakastyön tilanteissa, joissa esimerkiksi väkivaltakokemukset tai päihde- ja mielenterveysongelmat kietoutuvat asumisen, perhesuhteiden ja yhteiskuntaan kiinnittymisen ongelmiksi:

> Minä oon jotenki katkera sille elämälle ja yhteiskunnalle siitä, että minä oon tämmönen prototyyppi. Että oon selvinny elävänä tässä yhteiskunnan pyörityksessä ja tämmösten tabujen ja kieltojen ja salailujen yhteiskunnassa. Ja

> kuitenkin hyvin, hyvin pahasti invalidisoituneena ja vammautuneena. Sitten joku HIV tai syöpä tai reuma tai joku Parkinsonin tauti niin ne on kyllä huomioitu ja niitten etuja pietty, mutta kuka ajjaa semmosta etua tai semmosen ihmisen etua, jonka sitä tautia tai sairautta ei ees myönnetä olevan? (LSH-tutkimus, haastatteluote, nainen)

Nyky-yhteiskunta vaatii sosiaalityöntekijöiltä entistä laaja-alaisempaa ja aktiivisempaa otetta asiakkaidensa elämisen mahdollisuuksien varmistamiseen sekä eettistä herkkyyttä: kykyä kyseenalaistaa vallitsevat totuudet. Vaatimus liittyy nykyajan tabujen murtamiseen (Laitinen & Pohjola 2009). Modernit, nykyajan tabut yhdistyvät edelleen yhteisön vaalimiin uskomuksiin. Kyse ei ole tiedon puutteesta, vaan siitä, että halu uskoa ja luottaa kulttuuriseen perimään ja totuttuihin yhteiskunnassa arvostettuihin käytäntöihin muuntaa uskomukset helposti totuuksiksi ja synnyttää tabuja. Usein esimerkiksi johtamisen, politiikan, uskonnon tai talouden tarjoamat toimintamallit otetaan sellaisinaan, eikä niiden perusteita huomata kysyä (Arnstberg 2007). Tällaisten vahvojen tabujen ja uskomusten murtamiseen tarvitaan kriittisesti orientoitunutta rakenteellista sosiaalityötä: arvokkaan kohtaamisen yksi edellytys on se, että ihmisten arkea hankaloittavien tilanteiden synty voidaan hahmottaa kokonaisvaltaisesti suhteessa yhteiskunnalliseen kehykseen. On tärkeää huomata, että taloudellisista syistä johtuva auttamismahdollisuuksien rajallisuus on eri asia kuin epäeettinen ammatillinen toiminta. Asiakkaan ihmisarvon kunnioittaminen, hyvä kohtelu ja hänen osallisuuttaan vahvistava työtapa on mahdollista myös niukkojen resurssien rajoittamassa toiminnassa. Kansainvälisen sosiaalityön käytännöt tarjoavat oivia esimerkkejä, miten syrjäytymisen ja sorron vastaista työtä voi tehdä pieninkin resurssein. Tällöin sosiaalityössä painottuu asiakkaiden kanssa ja hyväksi toimiminen. (Ks. Kananoja 2007, 103.)

Yhteiskunnallis-poliittinen kehys korostaa myös moraalista sensitiivisyyttä, joka on olennaista sosiaalityössä. Mitä moniarvoisempi yhteiskunta on, sitä tärkeämpää sosiaalityöntekijän on tietoisesti pohtia oman toimintansa ja ammatillisten ratkaisujensa vaikutusta

asiakkaisiinsa, kollegoihinsa ja toisiin asiantuntijoihin. Asiaa on pohdittava sekä yhteisön että yhteiskunnan näkökulmista mutta myös yksilön ja yhteiskunnan välisenä suhteena. Lisäksi tärkeää on moraaliseen sensitiivisyyteen yhdistettävä empatia. Empatiakykyä tarvitaan tunnistamaan sosiaalityön kohdeongelmien subjektiivinen ulottuvuus: asiakkaan ehkä ristiriitaisetkin toiveet, pelot, tuskan sekä avuttomuuden ja pärjäämisen sidoksen. (Banks 2004, 169–171.) Tätä kautta voi mahdollistua osallistava ja eroja kunnioittava kriittinen sosiaalityö (Juhila 2006, 147).

Kunnallisessa ja organisatorisessa kehyksessä

Sosiaalityö kohtaa yhteiskunnan rakenteet ja toiminnalliset käytännöt, joissa kansalaiset ovat jakautuneet hyvä- ja huono-osaisiin. Yhteiskunnan rakenteista lähimpänä sosiaalityötä on kunkin kunnan harjoittama sosiaalipolitiikka. Se tarjoaa sosiaalityölle toiminnallisia välineitä. Siksi se muovaa osaltaan arvokkaan kohtaamisen synnyn edellytyksiä. Ei ole yhdentekevää, miten kunta suhtautuu ja mihin arvojärjestykseen se asettaa kansalliset sosiaalipoliittiset päämäärät, julkisen vallan vastuun kansalaisten tasa-arvosta, julkisen hallinnon toimintaperiaatteista, paikallisesta demokratiasta, kunnan omista tavoitteista, kansalaisyhteiskunnan toiminnasta, paikalliset olosuhteet sekä kansalaisten oikeudet ja osallistumiset (Kananoja, Niiranen & Jokiranta 2008, 16).

Se, miten näitä alueita painotetaan, muovaa osaltaan arvokkaan kohtaamisen synnyn edellytyksiä. Ne herättävät eettisiä pohdintoja ja raamittavat työtä. Joskus nämä rakenteet voivat olla ristiriidassa yksittäisten työntekijöiden eettisten sitoumuksien ja näkemysten kanssa, minkä vuoksi on tärkeä tunnistaa toimintaa kehystävien tekijöiden merkitys ja niiden väliset suhteet. Jotta asiakkaan arvokas kohtaaminen olisi mahdollista, lainsäädännön, arvojen ja etiikan, talouden sekä palveluiden on oltava vuorovaikutuksessa ja toiminnallisesti tasapainossa. Mikäli vuorovaikutus puuttuu tai jokin neljästä osa-alueesta saa toisiin nähden liian suuren painoarvon, asiakkaan eettinen

kohtaaminen hankaloituu tai jopa estyy. Jos esimerkiksi lainsäädäntö velvoittaa kuntaa toimimaan, mutta se on taloudellisesti mahdotonta, se haastaa toiminnan arvoja ja etiikkaa (Kananoja, Niiranen & Jokiranta 2008, 107). Tätä avaa aineisto-ote Rovaniemen kaupungin ja maalaiskunnan yhdistymiseen liittyvästä tutkimuksestamme (Kemppainen & Laitinen 2007), jossa tarkastelimme kuntaliitosta, sosiaalipalveluja ja johtamisen haasteita:

> Vakituisen kodinhoitajan sijaisien kanssa tuli ongelmia, koska he eivät olleet tottuneet kiivaaseen työtahtiin pienten lasten ja suuren talon kodinhoidon kanssa. Tai sitten heidän työmoraalinsa ei sopinut maalaiselämän kontekstiin, koska he itse olivat tottuneet tekemään töitä kaupunkilaisten perheiden kanssa. ...Tätä pompottelua vanhus- ja perhetyöresurssin välillä kesti koko kuukauden, ja mieheni piti joka viikko soittaa n. 5–6 puhelua eri työntekijöille sosiaalitoimistoon saadakseen seuraavan viikon kuntoutusaikansa kerrottua jollekin ja edelleen tuntui, että kukaan ei niitä huoli. Huhtikuun lopulla tilanne kärjistyi siihen, että vakinainen kodinhoitajamme välitti meille viestin, että asiaamme hoitaa uusi työntekijä. Katsoin netistä, että kukas tämä henkilö nyt sitten on. Yllätys yllätys, hän olikin lastensuojelun työntekijä. Eli perhettämme oltiin pukkaamassa lastensuojeluperheeksi sillä perusteella, että vanhuspuoli ja perhepuoli eivät päässeet sopimukseen, kumpi meidän perheellemme luovuttaa resurssia. Olimme näiden esimiesten hampaissa, ja edelleen mieheni piti joka viikko soittaa useita puheluita sosiaalitoimistoon, korostaa vammaansa ja avuttomuuttaan saadakseen kotiapua. (Kuntaliitostutkimus, ote kirjoituksesta, kuntalainen)

Tällä hetkellä esimerkiksi kunta- ja palvelurakenteen muutos haastaa kuntia ja sosiaalityötä. Paras-hankkeessa tavoitellaan toimintakykyisen kuntarakenteen muodostamista, jossa kuntalaisille tarjotaan heidän tarvitsemansa perus- ja erityispalvelut (Kananoja, Niiranen & Jokiranta 2008, 80). Rovaniemen kaupungin ja maalaiskunnan yhdistymisestä on havaittavissa esimerkkejä siitä, millaisia reunaehtoja yhdistyminen tuottaa palvelujen uudelleen järjestämiselle ja samalla asiakkaiden kohtaamiseen.

Tutkimuksessamme kysyimme kirjallisesti sekä sosiaalityöntekijöiden että muun henkilöstön kokemuksia ja näkemyksiä kolmesta eri teemasta kuntien yhdistyttyä: omasta työstä, ammattialasta ja asiakkaan asemasta (Kemppainen & Laitinen 2006; 2007). Aineisto koostuu 24 sosiaalityöntekijän ja 26 muuhun henkilökuntaan kuuluvan temaattisista kirjoituksista. Molemmissa ryhmissä oli mukana sekä esimies- ja johtotason että työntekijätason vastaajia. Jäsensimme työntekijöiden näkemyksiä sosiaalipalvelujen asiakkaiden asemasta ja sosiaalityöstä uudessa, muuttuneessa tilanteessa.

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä asiakkaan asemaan liittyvät vahvuudet ja heikkoudet kuntien yhdistyttyä paikantuvat pitkälti samoihin asioihin, muodostaen uuteen tilanteeseen vastakkaisia ja ristiriitaisia puolia. He näkivät uudessa isossa kunnassa mahdollisuuksia, joita ei aiemmin ollut asiakkaille tarjolla. Niistä ensimmäisenä mainittiin yhdistymisen mukana tuoma palvelujen monipuolistuminen ja määrällinen kasvu. Entiseen verrattuna se tuki paremmin sekä ammattilaisten välistä yhteistyötä että erilaisen ammatillisen tiedon ja taidon yhdistämistä asiakkaan tilanteen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Yhdistymisen myötä sosiaalityöntekijöiden määrä lisääntyi, jolloin asiakas voi helpommin toivoa tai vaihtaa työntekijää. Vaikka uudet asiakkaat ja työn moninaistuminen tuottivat haasteita, havaitsimme yhtenä myönteisenä asiana aineistosta asiakkaiden tasa-arvoisuuden lisääntymisen verrattuna entiseen kaupunki-maalaiskunta aikaan. Tasavertaisuutta tuotti myös tarkempi ohjeistus palveluista ja tuista.

Kääntöpuolena nousivat esiin jäykempi, byrokraattisempi organisaatio ja hidas päätöksenteko. Rakenteelliset muutokset suodattuivat arjen työhön: työstä oli tullut aiempaa vaativampaa, ja muutokset toivat mukanaan myös uudenlaisia osaamisen laaja-alaisuuteen kohdentuneita vaateita. Monet sosiaalityöntekijät olivat saaneet uuden asiakaskunnan, minkä myötä he olivat joutuneet opettelemaan uusia asiakashistorioita ja työskentelemään uusien työparien kanssa uusissa tiimeissä. Heidän oli täytynyt omaksua uusia työtapoja, työalueita ja ohjeita sekä sopeutua uuteen organisaatiokulttuuriin. Näin suurissa

muutostilanteissa tiedon vajeet ovat lähes väistämättömiä, jolloin työskentely- ja ongelmanratkaisuprosessit vaikeutuvat ja päätösten tekeminen muuttuu helposti epävarmaksi. Asiakkaan näkökulmasta katsottuna tämä voi todellistua siirtelynä työntekijältä toiselle, jonottamisena ja odottamisena – kohtaamattomuutena.

> Niillä asiakkailla luulen olevan asiat hyvin, joilla on oma, korvamerkitty työntekijä, joka sekä laittaa rajoja toiminnalle että pitää asiakkaan puolta asioissa. (Kuntaliitos-tutkimus, ote kirjoituksesta, sosiaalityöntekijä)

> Monilla asiakkailla on varmasti se olo, että ei tiedä, kuka käsittelee hänen asiaa tai sitten työntekijä vaihtuu jokaisella asiointikerralla, eikä se mielestäni ole hyvä asia: kukaan ei tunne asiakasta, eikä kukaan oikein vastaakaan hänen asioista. Pahimmillaan asiakkaan papereita pukataan työntekijältä toiselle. (Kuntaliitos-tutkimus, ote kirjoituksesta, sosiaalityöntekijä)

Aineisto-otteet havainnollistavat myös sitä, että palvelujen organisoinnilla kunnassa on suuri merkitys sille, miten asiakkaan arvokas kohtaaminen todentuu. Selkeä järjestelmä ja eri professioiden tiivis yhteistyö tukevat kohtaamista, mutta paikallinen palvelujärjestelmä voi jo rakenteellisilta lähtökohdiltaan tehdä avunhaun ja sen saamisen lähes mahdottomaksi. Termi palvelujärjestelmä on harhaanjohtava, jos kyseessä ei ole järjestelmä, vaan palvelujen kokoelma, josta puuttuu kokonaisvastuu. Asiakkaan tarvitsemat palvelut, hoito, tuki ja apu voivat olla hajalla sosiaali- ja terveystoimen eri toimipisteissä, järjestöissä ja yksityisten palvelutuottajien toiminnoissa. Keskeiseksi kysymykseksi nousee tällöin se, ohjaako sosiaalityöntekijä palveluprosessia vai joutuuko asiakas itse kokoamaan palvelunsa. Asiakkaan näkökulmasta useiden eri toimijoiden kanssa asioiminen voi olla haastavaa:

> Ei tarvis pallotella ja pompotella paikasta toiseen, että kerroppas se tarinasi taasen. Minä en halua enää kertoa mitään tarinoitani kenellekään. Kun aina pitäisi tutustua uuteen ja uuteen henkilöön, että se voisi mennä kyllä yhtä reittiä. (LSH-tutkimus, haastatteluote, nainen)

Täytys saada sellanen henkilökohtainen suunnitelma siinä hommassa. Ei se oo niin yksinkertanen asia, että nyt heitetään sinut johonkin ja sit alat siellä selvittään sitä. (LSH-tutkimus, haastatteluote, mies)

Sosiaalityön arvo-osaamista haastavat asiakkaat, joiden elämäntilanteet ovat monimutkaisia, emotionaalisesti ja psyykkisesti kuormittavia. Sosiaalityön pyrkimys kokonaisvaltaisuuteen asiakkaan asiassa edellyttää aikaa, useita kohtaamisia sekä luottamusta, jotta asiakas uskaltautuu muuttamaan omaa elämäänsä. Nämä tavoitteet ovat joskus ristiriidassa sen kanssa, mitä kunnallinen toimintaympäristö edellyttää. Esimerkiksi sosiaalityön kehittämishankkeessa erityisesti nuoret asiakkaat nostivat haastatteluissa esille sen, että sosiaalityöntekijät olivat motivoituneita auttamaan heitä, mutta tuloksia odotettiin nuorten kannalta katsottuna liian nopeasti.

TUTKIJA: ...ja sulla on semmonen tunne, että se [sosiaalityöntekijä] on motivoitunu tekemään sinun kanssa sitä työtä?
NUORI: Joo on.
TUTKIJA: Joo justiinsa. Onko susta tuntunu itestä siltä joskus, tässä tämän asiakkuuden aikana tai ku sie oot käyny täällä, että nyt mie en ois ite niin kauheen motivoitunu, mutta tuo työntekijä on?
NUORI: On monestikin.
TUTKIJA: ...ookko sie sanonu sille, että mie en nyt jaksas?
NUORI: Olen sanonu.
TUTKIJA: Mitä se työntekijä on siihen tuumannu?
NUORI: Sanonu, että jotakin pitäis, että ei voi olla vain paikoillaan.
(NUORI-tutkimus, haastatteluote, nuori)

Kunnallinen toimintaympäristö vaatii sosiaalityöntekijöitä ottamaan kantaa työn tekemisen paikallisiin olosuhteisiin. Hän joutuu pohtimaan, mahdollistaako lainsäädännön, arvojen ja etiikan, talouden ja palvelujen tuottamisen keskinäinen paikallisesti muovautunut sidos asiakkaiden arvokkaan kohtaamisen. Vai vaatiiko toimintaympäristö asiakkailta ja sosiaalityöntekijöiltä jotain erityistä, että

arvokas kohtaaminen tulisi mahdolliseksi. Tällöin, kunnallis-organisatorinen kehys ehdollistaa kielteisellä tavalla sosiaalityön eettisen kohtaamisen, eivätkä lainsäädännön, arvojen ja etiikan, talouden ja palvelujen keskinäiset suhteet ole tasapainossa tai vuorovaikutteisia.

Jotta sosiaalityö voisi toimia asiakkaita arvostavalla tavalla tässä moninaisuudessa, tarvitaan sekä rakenteellista että asiakaskeskeistä työskentelyorientaatiota. Yhteiskunta rakenteineen tuottaa ja ylläpitää sosiaalisia ongelmia. Rakenteellisen sosiaalityön orientaatiota tarvitaan, jotta voidaan vaikuttaa sorron ja epätasa-arvon syntymekanismeihin. Tällöin työskentelyn lähtökohtana korostuvat oikeudet. Yksilökeskeisessä orientaatiossa työskentely pohjaa huolenpidon etiikalle. (Banks 2004, 90; Mullaly 2007.) Emme näe näitä toisiaan poissulkevina, vaan ne painottuvat tilanteisesti eri tavoin. Sosiaalityön kohtaamisissa on läsnä prosessuaalisuus, joka edellyttää yksilöllisissä elämäntilanteissa kohdattavien ongelmien tarkkaa paikallista analyysia suhteessa yhteiskunnalliseen kontekstiin:

> Että esimerkiksi jollekki lapselle tarvittas semmonen paikka, että se olis mahollisimman kaukana Helsingistä, et on esimerkiksi jotku huumausaineympyrät täällä ja se pitäs sijottaa, et se ois sen edun mukasta sijottaa kauemmas, mut koska se ei oo kaupungin oma paikka ja se maksaa paljon, niin voi olla, että se sijoitetaanki tänne kotikunnan laitokseen ja tavallaan se tilanne meneekin siitä ojasta allikkoon… (SOTENNA-tutkimus, haastatteluote, sosiaalityöntekijä)

> Ja toi on, tietysti kun en mä voi yleistää kaikkiin tapauksiin, että kyllä menee asiat hyvinkin, mut et tällä hetkellä, kun tää säästökuuri on päällä, niin kyllä tää uhkakuva on, et sit joudutaan tekemään tosi epätarkotuksen mukasia sijotuksia, vaik tiietään, et se ei oo hyvä ratkasu. (SOTENNA-tutkimus, haastatteluote, sosiaalityöntekijä)

Ongelmallisten tilanteiden analysointi yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntaulottuvuudella sisältää sosiaalityön erityisyyden ja oman osaamisen ytimen. Sosiaalityöntekijän tehtävä yksilötasolla on turvata

asiakkaalle hyvinvointia, joka tarkoittaa hyvää arkea. Jotta esimerkiksi työttömyyden tai muiden ongelmien vaikeuttama arki saadaan sujumaan, tarvitaan asiakkaan tueksi sosiaalityöntekijän ymmärrystä kunnan ja laajemminkin yhteiskunnan palvelujärjestelmästä. Sosiaalityön yhteiskunnallisen legitimiteetin taustalla on kokonaisvaltainen ymmärrys ihmisestä ja hänen sosiaalisuudestaan. Postmodernin yhteiskunnan keskeisiin arvoihin ei kuulu ihmisen sosiaalisten oikeuksien ja ominaisuuksien vahvistaminen. Päinvastoin postmodernin keskeinen eetos korostaa ihmisen yksilöllisyyttä, yksin pärjäämistä ja siihen kannustamista. Ihmisten kannustaminen ja palveluiden vastikkeellisuus nähdään yhteiskunnan oikeutuksena. Siksi tarvitaan vahvaa rakenteellista työskentelyorientaatiota asiakastyön rinnalla. (Vrt. luku 7.)

Sosiaalityön käytäntöjä säätelee yleisellä tasolla lainsäädäntö. Perustus-, asiakas-, hallinto-, julkisuus-, henkilötieto- ja lastensuojelulakeja sovelletaan kunnallisessa toimintaympäristössä, jossa sosiaalityö saa konkreettiset sisältönsä. (Luvut 1 ja 2 tässä teoksessa). Myös alan eettiset ohjeet (Talentia 2005) saavat sisältönsä työtä määrittävästä lainsäädännöstä. Sosiaalityössä lakiin ja ohjeisiin nojautuva normirationaliteetti ei kuitenkaan sellaisenaan anna takeita asiakkaan arvokkaalle kohtaamiselle, vaan tarvitaan asiakaskeskeisesti palveluja kehittävää rationaliteettia. Kysymys on siitä, miten sosiaalityöntekijä suhtautuu lakeihin ja asetuksiin, ohjeisiin, suosituksiin ja linjauksiin: otetaanko ne annettuina, ylläpidetäänkö ja noudatetaanko niitä sellaisenaan vai asettuvatko ne tulkittaviksi ja harkittaviksi (Pohjola 1999,a 132). Lisäksi rakenteellinen sosiaalityö voi mahdollistaa lainkäytön näkyväksi tekemisen kuten myös paikallisen neuvottelun arvoista ja etiikasta (Juhila 2006). Samalla kirjoittamattomat ja vakiintuneet toimintatavat voivat asettua ylitettäviksi sekä viranomaiskulttuuri ja siinä vallitsevat asenteet muotoutua oppimisen kohteeksi. Tällöin kunnallinen ja organisatorinen kehys voi huomioida asiakkaiden tilanteet toiminnan lähtökohtana (Pohjola 1999a, 132), mikä on kunnallisorganisatorisessa kehyksessä asiakkaan arvokkaan kohtaamisen ydin. (Luku 1; Pohjola 1999a, 132.)

Asiakkaan ja työntekijän suhteessa

Asiakkaan arvokas kohtaaminen todentuu tai jää toteutumatta silloin, kun asiakas ja sosiaalityöntekijä tapaavat. Sarah Banks (2004, 166–169) on listannut sosiaalityöntekijälle asettuvia vaatimuksia, jotka ovat läsnä arvokasta kohtaamista tavoittelevassa työssä. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan vähintään sitä, että hän on sitoutunut ja motivoitunut työskentelemään ammattieettisten periaatteiden mukaan. Toinen keskeinen vaade on usko ja luottamus ihmisyyteen ja rakenteisiin. Usko toiseen ihmiseen syntyy vain ja ainoastaan kohtaamisesta henkilökohtaisen sitoutumisen myötä. Työntekijän on jokaisella kerralla kyettävä ansaitsemaan asiakkaan usko siihen, ettei petä asiakkaan luottamusta, vaan työskentelee pitkäjänteisesti hänen hyväkseen. Rakenteilta vaaditaan joustavuutta, jotta ne mahdollistavat riittävän intensiivisen työskentelyn asiakkaan kanssa. Se puolestaan on perusta, joka mahdollistaa uskon ja luottamuksen synnyn ja pysyvyyden.

Yksittäiset kohtaamistilanteet muotoutuvat osana laajaa, monitasoista kontekstia. Asiakkaan tieto kohtaa sosiaalityöntekijän tiedon tilanteessa, jota kehystää kulttuurinen, yhteiskunnallinen, organisatorinen ja professionaalinen sekä niihin suhteutuva eettinen ja arvotieto. Niiden tunnistaminen on tärkeää (ks. luku 6). Tarkastelemme asiakkaan arvokasta kohtaamista asiakas-työntekijäsuhteessa tukeutuen sosiaalityön eettisiä kysymyksiä analysoineen Sarah Banksin (1995, 26–27 nojautuen Felix Biestekin ajatuksiin) jaotteluun kohtaamisen perustasta, johon kuuluu asiakkaan ainutlaatuisuuden tunnistaminen työskentelyn lähtökohtana, määrätietoinen tunteiden ilmaisu, hallittu emotionaalinen osallistuminen, asiakkaan hyväksyminen sellaisena kuin hän on, tuomitsemattomuus, itsemääräämisoikeuden tunnustaminen sekä luottamuksellisuus.

Asiakkaan ainutlaatuisuuden tunnistaminen ja tunnustaminen

Jokainen sosiaalityön asiakas on ainutlaatuinen, minkä tunnistaminen ja tunnustaminen on arvokkaan kohtaamisen perusta (Banks 1995, 26–27). Tähän suhteutettuna sosiaalityön sensitiivisiä kohdeilmiöitä

tutkineen Riitta Granfeltin (2008, 44) toteamus: "Kategorian edustajaa ei voi kohdata ihmisenä, eikä hänen kanssaan voi muodostaa ihmissuhteelle rakentuvaa yhteistyösuhdetta" on osuva. Kategorisoivaa kohtaamista voi konkretisoida kysymällä, kohtaako auttaja ihmisen vai ongelman (ks. luku 1). Seuraava aineisto-ote lastensuojelun asiakkuusprosesseja avaavasta aineistosta havainnollistaa ongelmaorientoituneen kohtaamisen kokemuksellista ulottuvuutta asiakkaan näkökulmasta:

> Mutta siellä [päihdeasemalla] niitä keskusteluja ei sillä laila käyty, että se oli semmosta istumista. Ja aina sitte, ku tuli, niin tärkein, aina vaan ne testit ja testit. Ja sitte vähän vähän aikaa istuttiin ja katottiin testien tulokset ja sitte pois. Että se ei, minun mielestä... ehkä teille [lastensuojelulle] on justiin tärkeää ne testit siinä, että ne on puhtaita ja näin. Mutta siinä jää sitte kokonaan meikäläinen ihmisenä. (LS-tutkimus, ote asiakasprosessiryhmäkeskustelusta, äiti)

Asiakkuuteen liittyvä ongelmaorientoitunut kontrolli merkityksellistyy äidille kohtaamattomuutena: testien antamisena, istumisena, odotteluna ja poislähtemisenä. Hän kertoo tilanteista ihmisyyden, oman naiseuden ja äitiyden kokemuksellisuuden sekä elämäntilanteen sivuuttamisena. Tekninen asia, puhdas seula, on kohtaamisen ja huomion keskiössä. Kokemus konkretisoi Granfeltin (2008, 44) tulkinnan, että "Kategorisoiva asennoituminen mahdollistaa ainoastaan toimenpiteiden tekemisen, ei läsnäoloa ja yksilöllistä työskentelyä." Vaikka työntekijä tuskin on ajatellut kohtaamista seulana. Esimerkki korostaa eettisen herkkyyden tärkeyttä jokaisessa vähäpätöiseltäkin tuntuvassa tilanteessa. Sosiaalityöntekijän työn tekemisen tavalla, hänen omaksumallaan viitekehyksellä ja sisäistämillään arvoilla, on suuri merkitys sille, miten ja millaisena asiakas kokee tulleensa nähdyksi.

Äärimmillään sosiaalityön asiakas voidaan nähdä pelkkänä ongelmana, jolloin hänen yksilöllinen elämäntilanteensa jää yksinkertaistettujen yleistyksien ja luokittelujen taakse. Asiakkaiden luokittelu

kategorioihin, kuten syrjäytyneet, insestin uhrit, asunnottomat, alkoholistit, johtaa helposti oletuksiin, että kaikki tiettyyn ryhmään kuuluvat jakavat samanlaiset ongelmat, selviytymismahdollisuudet ja avuntarpeet. Työntekijä tekee joskus huomaamattaan yleistyksiä ja yksinkertaistuksia, jotka peittävät asiakkaan ääntä ja jättävät sen melko ohueksi.

Arvokkaan kohtaamisen näkökulmasta puhe moniongelmaisista asiakkaista on arveluttavaa. Median vahvistamalla yleisellä puheella itse hankituista ongelmista (alkoholismista, asunnottomuudesta) voi olla seurauksena se, että yksittäiset sosiaalityön asiakkaat määrittyvät jo ennalta vaikeiksi, "toivottomiksi tapauksiksi". Sellaisina heidät voidaan helposti rajata priorisoinnin nimissä ulos koko palvelujärjestelmästä.

> Tutkija: Onko sulla itellä semmonen tunne, että sie oot nyt tyytyväinen ja sie haluaisit elää näin?
> Nuori: No en ole tyytyväinen että – joskus tuntuu, että muitten mielestä mullahan on ongelmia enemmän, ku omasta mielestä. (NUORI-tutkimus, haastatteluote, nuori)

Tutkimusaineistomme havainnollistavat, että sosiaalityön kohtaaminen voi rakentua myös toisin. Asiakkaan arvokas kohtaaminen toteutuu silloin, kun sosiaalityöntekijä lähestyy asiakasta tavallisena ihmisenä, perheenä tai yhteisönä, joka elämäntilanteessaan tarvitsee yhteiskunnan tarjoamia palveluita ja sosiaalityöntekijän ammatillista osaamista. Tästä viitekehyksestä katsottuna asiakas nähdään ihmisenä, joka on elämäntilanteensa paras asiantuntija ja aktiivinen toimija. Tällöin asiakkaan koko elämäntilanne eli situaatio tulee huomioiduksi, ja sosiaalityö asettuu osaksi asiakkaan henkilökohtaisia, yhteiskunnallisia, taloudellisia, poliittisia ja kulttuurisia elämänyhteyksiä.

Seuraavat aineisto-otteet lastensuojelun asiakkuusprosesseista havainnollistavat yksilölähtöisyyden muotoutumista pitkässä asiakasprosessissa. Ensimmäinen kohtaaminen sosiaalityöntekijän kanssa oli ollut vuonna 1992, ja prosessi jatkui edelleen vuonna 2005.

Keskusteluissa käytiin läpi asiakirja-aineistoa, johon asiakkuuden syntyä ja kulkua oli dokumentoitu. Prosessin alussa äiti oli kieltänyt alkoholin käyttönsä ja siitä lapsille aiheutuneet haitat. Työskentelyn ja vuosien kuluessa hän oli oppinut näkemään asian myös muiden näkökulmista: lasten, lähiympäristön, viranomaisten:

> Sillon minä kapinoin sitä vastaan. (...) Se oli yks kerta sitten oliko se uusivuosi vai, semmonen, että ne naapurit tuli siihen ja minä unohin lapset täysin. Onko pojat olemassakaan. Minä vaan lähtenyt juopottelemaan. (...) Että voi ihminen unohtaa velvollisuutensa ja kaikki mitä on tehtävä. (...) Sit ku ihminen ei ymmärrä sairastavansa. Se kieltää sairastamisensa. Kieltää kaikki." (LS-tutkimus, ote asiakasryhmäkeskustelusta, äiti)

> TUTKIJA: Sulla on sitte ihan positiivinen tunne jääny?
> ASIAKAS: Mulla ainaki nyt tuntuu, että on. Tietenkään sitä ei oo aina hyväksytty, mitä minä teen, mutta että muuten ihmisenä on ihan otettu vastaan, että kannustettu. (LS-tutkimus, haastatteluote, äiti)

Äidin kokemus huostaanotosta ei sisällä erottamista, eron tekemistä äidin ja lasten välille, vaan siteen säilyttämistä: "Se on kuitenki, että ne lapset on olleet vieressä." Äiti kertoo siitä, miten huostaanotto oli mahdollisuus, se tarjosi lapsille jotakin sellaista, mitä hän ei voinut heille antaa. Tämä tulkinta on edellyttänyt tiivistä työskentelyä äidin ja sosiaalityöntekijän välillä.

Yhteisen näkemyksen löytymiselle on tärkeää se, että jokainen osapuoli on saanut tilan kertoa näkemyksistään, ajatuksistaan ja toiveistaan ja että jokainen osapuoli on tullut aidosti kuulluksi. Tällöin tilanteen ennalleen jättämisen ja mahdollisten interventioiden seurauksia voidaan avata ja perustella vuorovaikutuksessa. Luottamuksellisessa suhteessa sallitaan vastakkaisiakin näkemyksiä – ihmistä – kunnioitetaan. Onnistuneen prosessin vaiheet saattavat elää lasten ja heidän vanhempiensa muistoissa vuosikymmenten päästä. Huostaan otettu lapsikin voi ymmärtää sosiaalityön interventioiden syyt ja tavoitteet:

Tietenki, minäki oisin kotiin halunnu, mutta eihän siinä silleen, kö siellä juotiin viinaa, niin…" (LS-tutkimus, haastatteluote, nuori)

Määrätietoinen tunteiden ilmaisu

Toisena kohtaamisen kulmakivenä on määrätietoinen tunteiden ilmaisu (Banks 1995, 26–27). Asiakkaiden tunteet, myös negatiiviset, tarvitsevat julkitulon paikkansa asiakassuhteessa. Myönteisten tunteiden kohtaaminen on helppoa, mutta asiakas voi kohdistaa työntekijään myös vihan tunteita. Sosiaalityön kehittämishankkeeseen sisältyneessä lastensuojelun asiakasryhmässä yksi nuori kertoi, kuinka "karmaiseva kokemus" oli, kun sosiaalityöntekijät tulivat hakemaan hänet ja sisarukset pois kotoa. Hän kertoi sosiaalityöntekijöitä kohtaan tuntemastaan vihasta. Vasta myöhemmin hän oli ymmärtänyt ja hyväksynyt sen, että huostaanotto oli perheen tuolloisessa tilanteessa ollut viranomaisten ainoa oikea ratkaisu. Heti sijoituksen jälkeen nuori ei ollut valmis kohtaamaan sosiaalityöntekijää, koska viha oli niin syvä.

Mainitun nuoren kertomuksessa oli muutakin opittavaa kohtaamisen näkökulmasta. Hänellä oli vahva kokemus siitä, että lapsille ei kerrottu, miksi heidät otettiin kotoa pois, eivätkä viranomaiset olleet kohdanneet heitä. Nuori itse arvioi, että asiasta puhuminen olisi helpottanut lasten sopeutumista tilanteeseen.

Työntekijöihin kohdentuneet kielteiset tunteet korostuvat kohtaamisissa, joissa asiakas kokee, ettei hän ole saanut tilanteeseensa riittävää apua, tukea tai häntä ei ole suojeltu ajoissa. Esimerkiksi moninaiset seksuaalisesta hyväksikäytöstä juontuvat vaikeudet elämässä ja niiden kanssa yksin jääminen herättävät uhreissa joskus vihaa, joka suuntautuu palvelujärjestelmään. Uhrien on lähes mahdotonta suunnata vihan tunteitaan niiden aiheuttajaan, hyväksikäyttäjään, sen sijaan viha ja epäluottamus kohdistetaan helposti yhteiskuntaan ja hyvinvointipalvelujärjestelmän ammattilaisiin (Laitinen 2004, 281; Nyqvist 2001, 168.). "Hoiva-ammattilaiset" saavat uhrien äitivihasta oman osansa:

> Työryhmän psykologit oli semmosia elähtäneitä, silmälasipäisiä naisia. Ne näytti ihan paskarastailta. Se psykiatri aivan ku pulu ja minä kuin nokittava haaskalintu niitten kynsissä. Minut otettiin ihan naurupellenä siellä. (LSH-tutkimus, haastatteluote, nainen)

Useimmiten asiakas odottaa kohdatuksi ja autetuksi tulemista, mutta puuttumisen hetki voi olla pelottava ja saada aikaan negatiivisen tunnereaktion. Pelko intervention mukanaan tuomista muutoksista voi kanavoitua vihana ja suuntautua sosiaalityöntekijään. Tällöin nykyhetki, olipa se asiakkaan kokemusmaailmassa rasitteineen miten tukala tahansa, voi tuntua paremmalta kuin tuntematon tulevaisuus. Esimerkiksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyihin suunnatut interventiot tuovat esiin joitain erittäin voimakkaita lapsiasiakkaiden reagointeja, kuten eräs äiti kertoi: "Poika suuttui rajusti, älä sinä puutu meidän yksityisasioihin".

Asiakkaiden ongelmalliset elämäntilanteet eivät palaudu pelkästään tiedolliselle tasolle, vaan niissä on aina tunneulottuvuus ja usein myös ruumiillinen kokemus mukana. Siksi työskentelyssäkin tarvitaan tilaa tunteille ja toiminnalle tiedon lisäksi.

Tukalien tunteiden kuten vihan, häpeän, avuttomuuden ja syyllisyyden kohtaaminen on sosiaalityöntekijälle hankalaa, mutta se on osa eettisesti arvokasta kohtaamista ja mahdollistaa ihmisen kohtaamisen kokonaisena: tietoineen, tunteineen ja kokemuksineen. Sietämisen ja rajojen venyttämisen sijaan asiakkaat tavallisesti arvostavat suoraa ja joustamatonta toimintaa, olipa ensireaktio miten vastakkainen tahansa.

Joskus, esimerkiksi perheväkivaltatilanteissa ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilytapauksissa, asiakkaat ovat keränneet tietoa pitkään omassa elämässään ennen kuin he uskaltautuvat sosiaalityöntekijän luo. Samalla heidän on ollut pakko tunnistaa, kohdata ja ylittää toimintaa rajoittavat tunteensa. Moraalisten kysymysten käsitteleminen on vaativaa. Se kuitenkin mahdollistaa vaikeiden asioiden ja hankalien tunteiden (häpeän, syyllisyyden) sekä hämmennyksen jakamisen, vaikka esimerkiksi emotionaalisesti ja psyykkisesti olisi

helpompaa torjua havaitut signaalit ja selittää oireet muulla kuin seksuaalisella hyväksikäytöllä:

> Pipi täällä, hän sanoi ja osoitti pimppiä. En halunnut uskoa, että jotakin olisi tapahtunut. (LSH-epäily, ote kirjoituksesta, äiti)

> Ymmärsin nyt, miksi tyttö oli ollut koko kesän toisinaan niin kiukkuinen ja tyytymätön minuun. Minä en ollut estänyt tapahtumaa, olin avuton aikuinen, joka ei ollut tullut apuun. (LSH-epäily, ote kirjoituksesta, äiti)

Määrätietoinen asiakkaan tunteisiin pysähtyminen on tärkeää erityisesti sosiaalityön sensitiivisissä kohdeilmiöissä. Tunteet voivat asiakkaan näkökulmasta katsottuna määrittää keskeisesti hänen paikkansa, toimijuutensa ja osallisuutensa sosiaalityön asiakasprosessissa. Tähän liittyy esimerkiksi väkivaltatutkimuksissa toistuvasti esiin tuleva uhrin syyllisyyden kokemus, jolla ei järjellisesti ajatellen ole perusteita. Uhrin tunteiden näkökulmasta syyllisyyden kokemus saa selityksensä ja sen kulloinkin saamat erilaiset ilmiasut (vääränlaisen, pahan itsen rankaisemisen keinot) voivat tulla ymmärrettäväksi myös asiakasprosessissa:

> Et mie oon ollu huora ja mie oon tehny jotakin ihan kauheeta, joka on niin pahaa ja niin hävettävää, että siitä ei voi ees vanhemmat mulle puhua, eikä siitä voi kellekkään muulle puhua. (LSH-tutkimus, haastatteluote, nainen)

> Mie aattelin, että mie oon niin syntinen, että mie joudun helvetin tulleen, jos mie satun kuoleen sen yön aikana, vaikka yhtäkkiä. Niin mie rukoilin jumalalta, etten mie kuolis vielä. (LSH-tutkimus, haastatteluote, nainen)

Määrätietoinen tunteiden ilmaisu tukee asiakkaan kokonaisvaltaista kokemusta huomatuksi tulemisesta ja tuen saamisesta. Samalla se luo asiakkaalle näkemystä siitä, että sosiaalityöntekijä asettuu hänen puolelleen, uskaltaa nähdä hänen tilanteensa ja kyseenalaistaa elämässä olevia vaikeita asioita yhdessä hänen kanssaan. Parhaimmillaan

tunteisiin pysähtyminen avaa jotain olennaista käsiteltävästä asiasta (Granfelt 2008, 64).

Hallittu emotionaalinen osallistuminen

Kolmantena kohtaamisen kulmakivenä on hallittu emotionaalinen osallistuminen (Banks 1995, 26–27). Se merkitsee sosiaalityöntekijän herkkyyttä asiakasta kohtaan, hänen elämänkokonaisuutensa ymmärtämistä ja asianmukaista, aitoa suhtautumista. Tunteet ovat osa asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden kohtaamisia, työskentelyä ja tiedon tuotantoa, siksi ei riitä, että sosiaalityöntekijä pyrkii tarjoamaan asiakkaalle mahdollisuuksia tunteiden ilmaisuun ja niiden läpi käymiseen. Lisäksi asiakkaan arvokas kohtaaminen edellyttää sosiaalityöntekijän osallistumista tunneulottuvuudella.

Hallittu emotionaalinen osallistuminen liittyy siihen, millaisena sosiaalityöntekijä hahmottuu asiakkaalle – byrokraattina vai ihmisenä. Esimerkiksi seuraava sitaatti liittyy tilanteeseen, jossa sosiaalityöntekijä oli käynyt kotikäynnillä nuoren luona. Hän oli keittänyt kahvit ja tuonut mukanaan pullat. Kohtaaminen tuotti nuorelle sosiaalityöntekijästä kuvan ihmisenä:

> Kyllä kyllä – no se oli just hyvä jutska, että ku kämpillä tuli pyörähtään, niin siinä oli sillain semmonen tunne että –, että ihminen se on tuokin… (NUORI-tutkimus, haastatteluote, nuori)

Tärkeää on, että sosiaalityöntekijän työn peruslähtökohta on aito kohtaaminen. Jollei sitä tapahdu, on epätodennäköistä, että ammatillisen sosiaalityön keinoinkaan voidaan auttaa ihmistä. Sosiaalityöntekijän asemoituminen työhönsä ja asiakkaisiinsa syntyy ammatillisista valmiuksista ja henkilökohtaisista ominaisuuksista. Esimerkiksi työntekijän henkilökohtaiseen elämänhistoriaan liittyvät asiat (traumaattiset kokemukset, menetykset, pelot, ahdistus) voivat käsittelemättöminä vaikeuttaa asiakkaan ja hänen asiansa kohtaamista omana itsenä, jossa ihmisyys on läsnä. Toisaalta sosiaalityöntekijä voi läsnäolollaan, asenteillaan, asioihin suhtautumisellaan, niiden käsittelyllä

ja kuuntelemisella osoittaa asiakkaalle arvostusta, joka on arvokkaan kohtaamisen ydin (ks. Granfelt 2008, 24).

> TUTKIJA: Mitä sie aattelet, että minkälainen on hyvä sosiaalityöntekijä?
> NUORI: Semmonen luottamusta herättävä.
> TUTKIJA: Pitääkö sen olla empaattinen – semmonen, että se ymmärtää, miltä sinusta tuntuu?
> NUORI: Joo pitää. Ja lukia tilanteita, niin se on tärkiä taito.
> TUTKIJA: Oonko sulla tullu semmonen tunne, että se työntekijä on ymmärtäny, että millä tuulella sie olet?
> NUORI: Joo – kyl se on kehittyny... niin ku tässä ajan mittaan.
> TUTKIJA: Niin ku on oppinu sinut tuntemaan?
> NUORI: Niin. (NUORI-tutkimus, haastatteluote, nuori)

Hallittuun emotionaaliseen osallistumiseen ja omiin tunteisiin huomion kiinnittäminen voivat myös auttaa työntekijää syventämään tietoisuutta itsestään. Emotionaalisesti kuormittava työ, jossa asiakkaiden elämäntilanteet koskettavat sosiaalityöntekijää, vaatii vastapainokseen työnohjausta, joka voi tukea "kontrolloitua" emotionaalista mukaan menemistä. (Granfelt 2008, 66.) Mahdollisuus reflektoida vaativia asiakastilanteita antaa tilan myös eettiselle ja arvopohdinnalle. Parhaimmillaan työnohjaus luo tilaa positiiviselle vallankäytölle, joka tukee sosiaalityöntekijän valtautumista ja voimaantumista sekä rohkaisee asioiden edistämiseen ja aktiivisen toimijan roolin ottamiseen (Karvinen-Niinikoski, Rantalaiho & Salonen 2007, 155).

Asiakkaan hyväksyminen sellaisenaan ja tuomitsemattomuus

Neljäs ja viides kohtaamisen perustaan kuuluva tekijä liittyvät toisiinsa: asiakkaan hyväksyminen sellaisenaan ja tuomitsemattomuus (Banks 1995, 26–27). Sosiaalityöntekijältä vaaditaan ymmärrystä ja sitä, että hän hyväksyy asiakkaat sellaisina kuin he ovat vahvuuksineen, heikkouksineen ja myös epämieluisine ominaisuuksineen. Se on työskentelyn lähtökohta. Sosiaalityön viimesijaisuus tarkoittaa sitä, että ihmisillä on oikeus sosiaalityön palveluihin, jolloin ei ole eettisesti

ja moraalisesti oikeutettua käännyttää asiakasta pois ja olla häntä kohtaamatta. Arvot liittyvät sosiaalityön yhteiskunnalliseen tehtävään. Sosiaalityön arvot edellyttävät asettumista heikomman puolelle, mutta myöskään yhteisesti sovittuja pelisääntöjä ja muiden ihmisten oikeuksia ei voida sivuttaa. Eettisesti hyvä käytäntö kunnioittaa jokaisen ihmisen arvoa ja ainutlaatuisuutta. Se edellyttää yksilöllistä perehtymistä asiakkaan elämäntilanteeseen ja työtapaa, jossa annetaan asiakkaan osallisuudelle tilaa. Kun asiakkaan omaa osallisuutta työskentelyssä vahvistetaan, tuetaan häntä samalla ottamaan vastuuta omasta elämästään, ratkaisuistaan ja teoistaan. Sosiaalityön arvojen mukaisessa puolueettomassa ja luottamuksellisessa työskentelyssä toteutuu myös asiakkaan oikeus yksityisyyteen. (Kananoja 2007, 99, 101.)

Haastavaksi asian toteutumisen – yhtäläisen ihmisarvon muuttumisen sanoista teoiksi tekee se, että sen saavuttamiseksi tarvitaan tapauskohtaisesti erilaisia sosiaalityön ratkaisuja ja menetelmiä, sosiaalityöntekijän ja asiakkaan tilanteista asemoitumista, rooleja ja vastuun ottoa. Jossain tapauksessa tietty sosiaalityöntekijän toiminta on eettisesti perusteltua vastuun ottoa asiakkaan tukemiseksi – toisessa tilanteessa samat ratkaisut voivat määrittyä vallankäyttönä tai holhoamisena. Parhaimmillaan sosiaalityö on kumppanuutta:

> Tutkija: Mikä siinä sun mielestä oli ratkaisevaa, että pystyit sillä tavalla avoimin mielin ottaan tän palvelun vastaan?
> Haastateltava: Siinä oli varmaan semmonen tunne, tunne mulleki tuli, että mä sain ihmisiä mun kaveriksi, jotka auttaa, tukee mua. Semmonen, että autetaan nuorta yhdessä. (LS-tutkimus, ote asiakasprosessiryhmäkeskustelusta, äiti)

Sosiaalityöntekijän on kyettävä kohtaamaan myös asiakkaita, jotka toimeentulonsa ja yhteiskunnallisen asemansa vuoksi eivät paikannu sosiaalityön perinteisten asiakkaiden joukkoon. Esimerkiksi parisuhde- tai perheväkivaltatilanteet tai seksuaalisen hyväksikäytön epäilyt ja teot voivat tuoda asiakkaaksi ihmisiä ja perheitä,

joiden elämää sävyttää korkean elintason, hyvän koulutuksen ja merkittävän yhteiskunnallisen aseman turvaama näennäinen hyvinvointi. Näissä tilanteissa asiakkaan kohtaaminen vaatii sosiaalityöntekijältä rohkeutta ja jämäkkyyttä.

Viides kohtaamisen perustaan kuuluva tekijä, tuomitsemattomuus (Banks 1995, 26–27), liittyy kiinteästi edellä käsiteltyyn vaatimukseen, jonka mukaan asiakas tulee hyväksyä omana itsenään. Tuomitsemattomuus edellyttää, että asiakasta ei tuomita hänen käyttäytymisensä tai tekojensa vuoksi. Auttamistyössä on tärkeä erottaa asiakkaan tilanteen tai ongelman ymmärtäminen ja toisaalta sen hyväksyminen.

Perinteisesti auttamistyössä ollaan kiinnostuneita ihmisessä olevasta hyvästä. Asiakkaan ihmisarvon, persoonan kunnioittaminen ja mahdollisuuksien korostaminen ovat tärkeitä lähtökohtia myös sosiaalityössä. Nämä arvot luovat auttamis-suhteeseen ja tilanteisiin toivoa, tekevät kohtaamisen mahdolliseksi ja estävät sokeaa vallankäyttöä. Työskentelyn kuluessa hyvää pyritään etsimään ja aktivoimaan. Myönteinen perussävy on tärkeää auttamistyössä, mutta jos vaikeista asioista vaietaan ja ne ohitetaan, asiakas kokonaisena ihmisenä jää kohtaamatta. Sosiaalityön ammatillisuus ei ole moraalista neutraalisuutta. (Hurtig & Laitinen 2002; myös Hokkanen & Sauvola 2006.) Esimerkiksi nuori voi käyttää huumeita tietäen, ettei se ole hänen terveytensä tai koko elämänsä kannalta hyvä asia. Jotta työntekijä voi auttaa nuorta kohti päihteetöntä elämää, tulee hänen ymmärtää nuoren elämäntilanne kokonaisvaltaisesti. Työntekijän on pyrittävä auttamaan nuorta ilman syyllistämistä ja samalla hänen ihmisarvoaan kunnioittaen tarjoten turvallisen ja välittävän ilmapiirin, jossa muutokselle annetaan tilaa ja mahdollisuuksia. Tällöin muutostyö ja identiteetin uudelleen työstäminen suhteessa, jossa asiakas voi kokea tulevansa hyväksytyksi kaikkine puolineen, mahdollistuvat. (Väyrynen 2007, 187.)

Eettisesti ja moraalisesti haastavissa tilanteissa, kuten seksuaalisen hyväksikäytön yhteydessä, auttajalta vaaditaan kykyä ottaa vaikea asia puheeksi. Vaikeakin asia on kyettävä tulkitsemaan ja selvittelemään moniulotteisesti ja herkästi (vrt. luku 1). Esimerkiksi seksuaalisen

hyväksikäytön uhri ja muut perheenjäsenet tarvitsevat omanlaista apua ja tukea, mutta myös väärin toimineella – hyväksikäyttäjällä – on oikeus arvokkaaseen kohtaamiseen. Hänelläkin on oikeus odottaa ja toivoa avun saamista, mutta kuka rohkenee osoittaa pedofiilille myötätuntoa (Granfelt 2009, 170):

> Mä sitten kerroin meidän äidille ensin [tapahtuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä], ja hän meni ihan shokkiin ja hän tuota kyseli multa paljon asioita ja mä vastasin rehellisesti ja puhuin niistä ja koitin tukea häntä siinä. Sitten mää puhuin meidän isän kanssa ja äiti oli sillon siinä paikalla. Isä vaan sanoi reilusti, että hyväkö toit tämän asian esille, että hän on myös miettinyt tätä niin monta kertaa, että hänellä on ollut ihan mielettömän paha olo tämän takia. Ja sitten tilanne meni siihen, että isä uhkasi tappaa ittensä. (LSH-tutkimus, haastatteluote, nainen)

Auttajan moraalinen ja eettinen vastuu asioiden kauhistelemisen ja moralisoinnin sijaan perustuu ammatillisuuteen. On tärkeää, että sosiaalityöntekijä pysähtyy pohtimaan omia, joskus melko keskiluokkaisia arvojaan ja asenteitaan, työn tekemistä ja suhtautumistaan asiakkaisiinsa. Omista sidoksistaan huolimatta sosiaalityöntekijän on kyettävä tunnistamaan monia totuuksia ja arvoja, vaikkei niitä omikseen tunnistaisi tai sellaisenaan hyväksyisi.

Asiakkaan hyväksyminen sellaisenaan ei tarkoita kuitenkaan sitä, että hänen käyttäytymisensä olisi aina hyväksyttävää. Joskus asiakkaan auttaminen tarkoittaa myös normittamista. Esimerkiksi lastensuojelussa muutosodotus kohdistuu usein vanhemman käyttäytymiseen, kuten päihteiden käytön lopettamiseen. Sosiaalityössä siis myös kontrolloidaan asiakkaiden tilanteita. Luottamuksellisen suhteen luominen asiakkaaseen on silloin erityisen haasteellista: sosiaalityöntekijän on kyettävä vakuuttamaan asiakas siitä, että on tämän puolella, vaikka edellyttääkin asiakkaalta esimerkiksi, että tämä muuttaa käytöstään:

> Se on varmaan sillai, viime kesänä tai toissa kesänä, niin sillai kiristy se tilanne sitte. Siinä annettiin aika semmosia vaihtoehtoja sitten, että katottiin, et

se tilanne oli menny siihen pisteeseen, että ei kauheesti niinko vaihtoehtoja ollu."(LS-tutkimus, ote asiakasprosessiryhmäkeskustelusta, sosiaalityöntekijä)

Ois pitäny auttaa, olla minun puolella. Niin mie tunsin, että minua kohtaan hyökätään, että jos tää homma ei toimi, niin lapset lähtee. Eikö se oo tavallaan niinkö hyökkäys? (LS-tutkimus, ote asiakasprosessiryhmäkeskustelusta, äiti)

Sosiaalityöntekijä kohtaa jatkuvasti asiakkaita, joilla on vaikeita ongelmia, ja hänen on etsittävä yhdessä asiakkaan kanssa niihin erilaisia ratkaisuja. Eettisesti punnitutkaan ratkaisut eivät aina miellytä kaikkia osapuolia. Sosiaalityön interventiot voivat tuntua asiakkaasta tuomitsevilta, väärin perustein tehdyiltä. Työntekijän onkin kyettävä kohtaamaan ja sietämään myös avuttomuuden ja syyllisyyden tunteita:

Tään huostaanoton jälkeen on ollu hirveen vaikee työskennellä äitin kans, et se on ollu avoimen vihamielinen. Meän keskustelut on päättyny sillai aika ikävästi, että on pitäny panna, niinkö suljin puhelimen, että en kuuntele enää. (LS-tutkimus, ote työntekijöiden ryhmäkeskustelusta, sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityön haasteellisuus piilee usein siinä, ettei ole olemassa yksiselitteistä oikean ja väärän toimimisen tapaa. Aina on olemassa useampia vaihtoehtoja, joiden hyödyllisyys tai haitallisuus paljastuu usein vasta pidemmän ajan kuluttua:

Kuka, mistä sen tietää, missä vaiheessa pitää luottaa perheisiin, missä vaiheessa meijän pitäis lakata hoitamasta niitä vanhempia, huolehtia lapsen edusta. Kuka osaa sanoa? Kuinka monesti on käynyt niin, että kun on löysätty, niin kohta ollaan puolen vuoden päästä semmosessa solomussa, että ei tiietä ollaanko menossa vai tulossa. Tai sitten se, että, kun meillä on ollu paljon semmosiakin perheitä, jossa on ollu kymmenen vuotta, ylikki mukana hyvinki niinkö semmosissa vaikeissa tilanteissa, eikä sekkään auttanu. Tilanne

on aivan yhtä kauhea. (LS-tutkimus, ote asiakasprosessiryhmäkeskustelusta, sosiaalityöntekijä)

Asiakkaiden kokonaistilanteiden jäsentäminen voi olla vaikeaa, mutta silti sosiaalityöntekijällä on vastuu asiakkaan prosessin kokonaisuudesta. Hänen täytyy tehdä valintoja, perustella niitä ja käynnistää erilaisia toimintoja, vaikka aina ole tietoa siitä, onko valittu ratkaisu oikea vai ei. Virheiden varominen on epäeettistä, eikä se edistä asiakkaan arvokasta kohtaamista. Työntekijän on toimittava silloinkin, kun varmuutta ei ole.

Itsemääräämisoikeuden tunnustaminen

Asiakkaan itsemääräämisoikeuden tunnustaminen on kuudes arvokkaan kohtaamisen perustekijä (Banks 1995, 26–27; luvut 1 ja 2). Asiakas tarvitsee asiakkuussuhteessaan tilan, jossa hän voi tehdä vapaasti omia valintojaan ja päätöksiään työskentelyprosessiin liittyen. Itsemääräämisoikeuden tunnustamisen peruslähtökohta on se, että asiakkaan omia kokemuksia ja näkemyksiä on kuultava niin hyvissä kuin hankalissakin asioissa. Joskus asiakkaiden kokemus on päinvastainen:

Mie oon niinkö vain joutunu hyväksyyn, että eihän mun auta sanoa mittään mihinkään, että jos joku muu päättää sen, niin en mie voi siihen mittään (...) Sen takia mie oon sitte hiljaa. (LS-tutkimus, ote asiakasprosessiryhmäkeskustelusta, äiti)

Sosiaalityöntekijä vastaa siitä, että palveluprosessi on oikeudenmukainen. Tähän sisältyy se, että asiakkaan toivomukset ja mielipiteet otetaan huomioon, hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioitetaan ja hänen mahdollisuutensa osallistua ja vaikuttaa taataan. Useinkaan asiakas ei osaa tai uskalla esittää tällaisia vaateita, vaan pikemminkin pyrkii toiminnallaan miellyttämään sosiaalityöntekijää. Tämä ei tue aitoa muutostyötä. Haastatteluote havainnollistaa, miten työntekijän miellyttämisyritys on päättynyt erään nuoren kohdalla:

TUTKIJA: ...oot pystyny rehellisesti sanomaan – tai onko ollu semmosta tunnetta, että onko pitäny valehella joskus jotakin asiaa työntekijälle?
NUORI: No ehkä alussa. Oli semmosta kaunistelua että – semmosta mielistelyn tarvetta. Niin, ja suostu semmoseen, mihin ei oikeesti halunnu että...
TUTKIJA: Mitä sie tarkotat sillä, että suostu semmoseen, mitä ei halunnu?
NUORI: No esimerkiksi, jos jotakin työhommia ehotettiin, vaikkei itellä kiinnostanu, niin sano, että kiinnosti.
TUTKIJA: Joo-o – ja menit sitte sinne?
NUORI: ...menin
TUTKIJA: Lopetiks sie sitte kesken vai olikko sie siellä niin kauan ku piti olla vai?
NUORI: No kyllä ne kesken jäi sitte. (NUORI, haastatteluote, nuori)

Nuoren kuvaama esimerkki ei liene kovin harvinainen. Usein asiakas myöntyy työntekijän esittämään ratkaisuvaihtoehtoon, vaikka se ei hänestä tunnukaan oikealta; ongelmallinen tilanne ei purkaannu vaan pysyy ennallaan tai jopa pahenee. Tämä voi lisätä epäonnistumisen kokemuksia, ja pahimmillaan seurauksena voi syntyä epäonnistumisen kehä, joka heikentää asiakkaan itsetuntoa ja vaikeuttaa motivoitumista jatkotyöskentelyyn.

Aina kyse ei ole päätöksistä, jotka sivuuttavat asiakkaan itsemääräämisoikeuden. Esimerkiksi pelkkä ymmärtäminen ei tarjoa mahdollisuutta kohtaamiselle. Jos työntekijä ei kestä tai hänellä ei ole aikaa kuunnella asiakkaan asiaa, hän saattaa katkaista asiakkaan kerronnan "joo kyllä mä tiedän miltä sinusta tuntuu" -lausahduksella. Ihmistä ei siis kohdata, vaan hänet ja hänen asiansa tiedetään ja ymmärretään ennen kuin hän on niistä edes kertonut. Näin toimiessaan sosiaalityöntekijä käyttää valtaa, kontrolloi tai holhoaa asiakasta sen sijaan, että synnyttäisi turvallisuuden ja luottamuksen ilmapiiriä (Banks 2004).

Martti Lindqvistin (2002) mukaan "ymmärtämisen hyökyaalto vie mahdollisuuden hämmentyä, olla ihmeissään ja avuttomana erilaisten elämäntilanteiden edessä". Liian nopean ymmärtämisen ja tavoitteiden määrittelemisen sijaan asiakkuussuhteessa tarvitaankin viivyttelyä, harkintaa ja asian tarkastelua eri näkökulmista. Yksisuuntainen

neuvominen voi muuttua yhdessä argumentoimiseksi ja ennalta määrittelemättömien asioiden yhdessä keksimiseksi. (Mönkkönen 2007, 25.) Parhaimmillaan asiakas kokee tulleensa kuulluksi ja olevansa aktiivinen toimija omassa asiakkuussuhteessaan:

> SOSIAALITYÖNTEKIJÄ: Jos ajattelee sitä, mitä meki kotikäynneillä, niin kyllähän sie avoimesti aina kerroit, jos oli jotain ollu. Niin et sie niitä niinku kaunistellu, että kyllä sie niinku rehellisesti meille kerroit, jos oli jotakin hämminkiä ollu.
> ASIAKAS: Kyllä, koska mun mielestä pitää rehellisesti kertoa, jos tuota autetaan ihmisiä. Eihän sitä apua tuu, jos alkaa salaamaan tai häpeämään asioita. Kyllä minusta siinä pitää olla rehellinen ja avoin. (LS-tutkimus, ote asiakasprosessiryhmäkeskustelusta, sosiaalityöntekijä ja äiti)

Työntekijän ja asiakkaan välillä avoin keskustelu työskentelyn tavoitteista ja osallisuudesta työskentelyssä on tarpeen erityisesti silloin, kun osapuolten näkemykset tavoiteltavasta tilanteesta poikkeavat toisistaan. Asiakas tarvitsee selkeän kuvan siitä, mikä hänen osuutensa on ja mitä häneltä odotetaan. Työntekijän on tärkeä tuntea asiakkaan odotukset. Mitä avoimemmin ja selkeämmin työskentelyn pelisäännöt on sovittu, sitä parempi on pohja muutostyölle. (Kananoja 2007, 115.)

Itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen linkittyy kysymys vastuusta, joka on yhteinen sosiaalityöntekijälle ja asiakkaalle. Joskus asiakkaat odottavat, että työntekijä ratkaisee heidän ongelmansa. Työntekijäkin saattaa helposti astua tähän ansaan todistaakseen pätevyytensä sekä korvatakseen ajan puutteen nopealla tilanteen selvittelyllä. Tällöin asiakas jää kuitenkin ulkopuoliseksi suhteessa omaan elämäntilanteeseensa, mikä ei mahdollista todellista muutosta. Toisaalta on tilanteita, joissa asiakas ei suostu autettavaksi tai ei pysty tai halua ottaa vastuuta itsestään ja omasta toiminnastaan. Tällöinkään sosiaalityöntekijä ei voi ottaa vastuuta hänen puolestaan. Asiakas voi myös hävetä tilannettaan ja itseään niin paljon, ettei tilanteen ammatillinen kohtaaminen ole mahdollista. Joskus asiakkaiden odotukset ja tarpeet saattavat olla sosiaalityöntekijän näkökulmasta katsottuna

pohjattomia. Tilan antaminen asiakkaalle voi olla vaikeaa, jos asiakkaan asennoitumisessa sosiaalityöntekijään sekoittuvat tai vuorottelevat pohjaton avuttomuus ja toisaalta äärimmäinen vahvuus. Joskus asiakkaan hätä ja avuttomuus voivat olla niin äärimmäistä, ettei tarjottuunkaan apuun pysähtyminen ole mahdollista. (Esim. Laitinen 2004.)

Sosiaalityöntekijä voi määritellä oman vastuunsa myös liian kapeasti. Tämä voi konkretisoitua esimerkiksi erityisasiantuntijuuden tarpeen korostamisella, jolloin asiakas ohjataan toisiin palveluihin. Aina työntekijä ei tunnista turvattomuutta, johon asiakas tarvitsisi tukea ja apua. Joissain tilanteissa turvattomuus – esimerkiksi päihteiden väärinkäyttö, parisuhdeväkivalta, tai lasten seksuaalinen hyväksikäyttö – peittyy näennäiseen hyvinvointiin. Saattaa vaikuttaa siltä, että perhe voi hyvin, vaikka todellinen tilanne sisältäisikin turvattomuutta, pelkoa ja monenlaista avuntarvetta. "Sokeus" turvattomuudelle ei ole mitenkään epätavallista. Työntekijä ei välttämättä osaa toimia parhaalla mahdollisella tavalla etenkään kohdatessaan sellaisia ilmiöitä, joista hän ei tiedä riittävästi. Havaitsemista vaikeuttaa myös se, että usein asiakkaat vaikenevat vaikeista asioista tai välttelevät niiden käsittelemistä, koska ovat lojaaleja läheisiään kohtaan.

Sosiaalisten ongelmien tunnistaminen, niiden määrittely ja kulloinkin parhaaksi katsotut interventiot ovat vahvasti arvosidonnaisia ja sisältävät usein eettisiä haasteita. Sosiaalityöntekijät voivat kohdata esimerkiksi tilanteita, joissa asiakkaan etu on ristiriidassa yhteiskunnan arvojen ja normien kanssa. Aikuisten kanssa sosiaalityöntekijät toimivat usein tilanteissa, joissa ihmisen elämäntapa tai siihen sisältyvä asia, kuten päihteidenkäyttö, ei ole lähiyhteisön tai yhteiskunnan kannalta hyväksyttävää. Sosiaalityöntekijä joutuu sovittamaan yhteen erisuuntaisia intressejä: asiakkaan ihmisarvon kunnioittamisen, yhteiskunnassa sovitut pelisäännöt sekä lähiyhteisön perustellut tarpeet ja vaatimukset. Asiakkaan itsemääräämisoikeutta voi olla vaikea toteuttaa silloin, kun siitä seuraisi riskejä muille ihmisille tai kohtuuttomia kustannuksia käytettävissä oleviin voimavaroihin nähden. (Kananoja 2007, 100.) Sosiaalityöntekijän kohtaamat arjen

tilanteet sisältävätkin aina eettisiä kysymyksiä, joskus pieniä pulmia tai ongelmia, joissa on hän joutuu valitsemaan huonojen vaihtoehtojen väliltä parhaan mahdollisen. Tällöinkin sosiaalityöntekijän on kyettävä harkitsemaan ja perustelemaan valintojaan, ongelman väistäminen ja toimimatta jättäminen olisi epäeettistä ja usein vastoin sosiaalityön arvoperustaa.

Luottamuksellisuus

Arvokkaan kohtaamisen periaatteista seitsemäs on luottamuksellisuus (Banks 1995, 26–27). Se liittyy asiakassuhteessa saadun tiedon käyttämiseen ja säilyttämiseen. Lisäksi ajattelemme, että asiakkaan täytyy kyetä luottamaan siihen, että työntekijä on hänen puolellaan ja ajaa hänen asiaansa parhaalla mahdollisella tavalla ja asiantuntemuksella.

Luottamuksellisuus syntyy edellä käsiteltyjen periaatteiden todentumisesta asiakassuhteessa. Kohtaamisen kulmakivet, niiden todentuminen asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisessä suhteessa, tuottavat muodon asiakkaan ja työntekijän yhteistyösuhteelle.

Parhaimmillaan kohtaamisessa asiakkaalle välittyy työntekijän aito halu auttaa, kokemus välittämisestä, tunne ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioittamisesta. Usko asiakkaan omiin edellytyksiin luo toivoa muutoksen mahdollisuudesta. Näin muotoutunut asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen yhteistyö on voimaannuttava sosiaalinen kokemus ja rakentaa keskinäistä luottamuksen ilmapiiriä. Jokainen tapaaminen ja yhteys palvelujen edustajiin voi vahvistaa asiakkaan omaa voimaa. Mikäli arvokkaan kohtaamisen periaatteet eivät toteudu, luottamus jää syntymättä ja kohtaaminen voi muotoutua myös alistavaksi, nöyryyttäväksi ja itsemääräämistä loukkaavaksi kokemukseksi. (Kananoja 2007, 108.) Luottamuksellisuus syntyy henkilöiden välisissä suhteissa, mutta tämän lisäksi tarvitaan luottamuksen syntyä tukevia ja edistäviä rakenteita – yhteiskunnallis-poliittisia ja kunnallis-organisatorisia kontekseja. Luottamus ei siis paikannu ja rakennu vain henkilöiden välisissä suhteissa, vaikka sen olemassa olo tai puuttuminen tulee näkyväksi asiakassuhteessa.

Luottamuksellisuuden saavuttamisessa merkityksellistä on se, miten sosiaalityön asiakkuus syntyy, tuleeko asiakas sosiaalityöntekijän puheille vapaehtoisesti, kutsuttuna vai pakotettuna. Vuorovaikutuksella ja kohtaamisella on kaikissa tapauksissa suuri merkitys. Myös pakon ja kontrollin sävyttämissä kohtaamisissa sosiaalityöntekijän olisi kyettävä näyttämään se, että asiakkaaseen luotetaan ihmisenä ja oman asiansa tuntijana.

Riitta Hyytinen (2007, 150–152) on luonut huumeperheen kuntoutusprosessia käsittelevässä sosiaalityön ammatillisessa lisensiaatintutkimuksessaan lähtökohtaisen luottamuksen käsitteen. Asiakassuhteen täytyy nojautua lähtökohtaiseen luottamukseen, jota asiakkaan ei tarvitse ansaita. Sen sijaan työntekijän on aina saavutettava asiakkaan luottamus, se ei ole lähtökohtaisesti olemassa.

Kun ihminen hakee apua, hän odottaa auttajalta aitoa kohtaamista. Luottamuksen rakentuminen on yhteydessä myös sanattomaan viestintään: eräs asiakasryhmän toimintaan osallistunut mies kertoi, kuinka hän kävi usean vuoden ajan tapaamassa sosiaalityöntekijän vasenta korvaa. Työntekijä oli useimmiten naputellut tietokonettaan ja vain harvoin kohdannut asiakkaan kasvokkain.

Osalle ihmisistä avun hakeminen voi olla suuri ponnistus monestakin syystä. Sosiaalitoimistossa asioiminen voidaan kokea leimaavana, henkilökohtaisena epäonnistumisena tai häpeänä. Mikäli sosiaalityöntekijä on kiireinen, välinpitämätön tai muutoin kohtelee asiakasta huonosti, kohtaaminen sävyttyy kielteisesti eikä luottamuksellisen suhteen synnylle ei ole sijaa. Myös organisaatioon liittyvät tekijät, kuten asiakasmäärät ja resurssit, vaikuttavat luottamuksen rakentumiseen. Kiire ei edesauta kunnioittavaa kohtaamista:

> Tutkija: Huomaakkos sie, jos työntekijällä on vaikka kauhee kiire tai se on huonolla tuulella tai…?
>
> Nuori: No huomaa, jos on kiire, niin sen kyllä huomaa heti.
>
> Tutkija: Niin – miten sen huomaa?
>
> Nuori: Ei ole se keskittyminen niin tarkkaa ku normaalisti.
>
> Tutkija: No miltä se sinusta tuntuu?

Nuori: ..no eihän se hyvältä tunnu.
(NUORI-tutkimus, haastatteluote, nuori)

Jotta muutostyö mahdollistuisi asiakasta ja hänen oikeuksiaan kunnioittavalla tavalla, tarvitaan aikaa ja luottamusta. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan työskentely perustuu keskinäiseen luottamukseen, joka syntyy tutustumisen myötä. Esimerkiksi viisi lappilaista nuorta arvioi, että luottamuksellisen asiakassuhteen syntymiseen menee aikaa yhdestä kahteen vuoteen (NUORI-tutkimus). Luottamuksellisen suhteen synnyssä kunnioittaminen on tärkeää. Asiakas odottaa, että työntekijä arvostaa häntä ja kohtaa hänet ihmisenä, ei ongelmana. Arvostaminen merkitsee paljon ihmisen itsetunnolle ja se viestii kunnioituksesta. Asiakasryhmissä esiinnousseet hyvän kohtelun tunnuspiirteet ovat lähes yhtenevät lainsäädännön kanssa: luottamuksellisessa suhteessa tarvitaan asiakaslähtöistä, kokonaisvaltaista ja asiakasta arvostavaa työskentelyä.

Eroja kunnioittava sensitiivinen etiikka asiakkaan arvokkaassa kohtaamisessa

Olemme käsitelleet tässä luvussa asiakkaan arvokasta kohtaamista kolmesta eri näkökulmasta: yhteiskunnallis-poliittisen, kunnallisen ja organisatorisen sekä asiakkaan ja työntekijän välisen suhteen näkökulmasta. Ne kaikki tuovat esiin etiikan ja arvojen merkityksen sosiaalityön käytännöille. Etiikka määrittää sosiaalityön toiminnallisia normeja eli sitä, mitkä toiminnan tavat ovat hyväksyttäviä ja toisaalta mitä ei voi hyväksyä. Ammatillista etiikkaa ovat julkilausutut erityisnormit, joiden mukaan sosiaalityöntekijät toimivat. Se todentuu sosiaalityöntekijän sisäistäminä käsityksinä.

Parhaimmillaan sosiaalityöntekijän työssä ovat läsnä sekä yleiset käsitykset oikeasta ja väärästä toiminnasta että kirjoittamattomat säännöt hyvästä toiminnasta ja kohtaamisesta. (Esim. Banks 2004.) Sosiaalityön arvo-osaaminen todentuu professionaalisena pohdintana, jossa sosiaalityöntekijä asettaa arvot ja periaatteet tärkeysjärjestykseen: miten minä kohtaan juuri tämän asiakkaan hänen asiassaan.

Moniarvoisessa ja moninaistuvassa yhteiskunnassa asiakkaiden elämäntilanteita ja sosiaalityölle asettuvia odotuksia ja vaatimuksia kuvaavat enemmän erot kuin samankaltaisuus. Moninaisuudesta huolimatta on tärkeää, että on olemassa työskentelyä ohjaavia eettisiä periaatteita. Sosiaalityön juuret ovat humanitaarisissa ja demokraattisissa ihanteissa, ja sen arvot pohjautuvat ihmisten välisen tasa-arvon merkitykseen ja ihmisarvon kunnioittamiseen (esim. Hughman & Smith 1995).

Humanismi, johon sosiaalityön tausta voidaan liittää (esim. Mullaly 2007, 56–57), korostaa ihmisen arvokkuutta ja oikeuksia. Se tunnistaa sekä ihmisyyden universaaliuden että sen yksilöllisyyden. Suuret eettiset kysymykset, kuten ihmisoikeudet, yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus, yksilöllisen ja yhteisöllisen hyvinvoinnin toteutuminen, ovat yhä edelleen ajankohtaisia ja merkityksellisiä. Niitä ja niiden sisältöjä on pohdittava ajan ja paikan konteksteissa. (Bauman 1993, 4). Mikäli vaihtoehtoisia näkökulmia ei tunnisteta, voi jäädä myös havaitsematta se, että eettisetkin asenteet voivat palvella joitain tiettyjä intressiryhmiä ja tahattomasti tukea olemassa olevia kenties erheellisiä institutionaalisia toimintatapoja (Witkin 2003, 242).

Siksi tarvitaan eroja kunnioittavaa sensitiivistä etiikkaa, joka saa ilmiasunsa arkisten kohtaamisten perustassa ja todentuu sosiaalityön arvo-osaamisena. Se antaa mahdollisuuden tunnistaa ihmisten ja yhteisöjen moninaisuutta (erilaisia elämän arvoja ja kulttuureja) suhteessa yhteiskunnallis-poliittisiin ja kunnallis-organisatorisiin konteksteihin tietyissä asiakas-sosiaalityöntekijäsuhteissa. Sen ideaalin mukaisesti erilaista tietoa kunnioitetaan sekä pidetään yllä ja edistetään ihmisten välistä tasa-arvoa ja ihmisarvoa yhteiskunnassa, ammattilaisten, yhteisöjen ja yksittäisten asiakkaiden välisissä suhteissa.

Eroja kunnioittava sensitiivinen etiikka vaatii, että sosiaalityössä kohdattavia ilmiöitä ja asiakasprosesseja analysoidaan tapauskohtaisesti. Tämä mahdollistaa asiakkaan ja hänen tilanteensa yksilöllisen huomioimisen. Erojen tunnistaminen on tärkeää, sillä vain siten voi välttää normatiivisuuden. Yksilöllisen tulkinnallinen suhteuttaminen yhteiskunnalliseen puolestaan ylläpitää ja edistää oikeudenmukaisuutta

sekä yksilöllistä ja yhteisöllistä hyvinvointia. Siksi jatkuva keskustelu sosiaalityön arvoista ja eettisten periaatteiden konkretisoimisen pohtiminen on tärkeää niin paikallisesti sosiaalitoimistoissa kuin valtakunnallisilla ja globaaleilla areenoilla (ks. luku 4). Sosiaalityön eettisyys ei saa jäädä vain yksittäisten arjessa tehtävien ratkaisujen varaan, vaikka postmodernissa, vahvasti eriytyneessä yhteiskunnassa universaalin eettisen teorian olemassa olo onkin ongelmallista ja tarvitaan tilanteittain erilaisia teoreettisia lähestymistapoja (Banks 2004, 92–97; Juhila 2006, 113; Urponen 2003, 81–82).

Asiakkaan arvokas kohtaaminen haastaa kysymään, millainen toiminta palvelee kulloinkin parhaiten tilanteessa läsnä olevia. Kysymys tuo mukanaan epävarmuuden, monimerkityksellisyyden ja kompleksisuuden sosiaalityön käytäntöihin. Sosiaalityöntekijän näkökulmasta katsottuna tämä on haastavaa: teot, tilanteet ja niihin liittyvät ratkaisut voivat olla oikeita yhdessä mielessä ja vääriä toisessa. Tilanteiden ristiriitaisuus vaatii pohtimaan kriteerejä (Bauman 1993, 8–11), joilla tekoja, tilanteita ja niihin liittyviä ratkaisuja tarkastellaan. Myös siksi laajempi keskustelu sosiaalityön eettisestä koodistosta on tarpeen. Yhteiskunnan ja sosiaalityön eettisen koodiston suhde on kaksisuuntainen. Yhtäältä yhteiskunnan moninaisuus luo haasteita eettiselle toiminnalle. Toisaalta eettisten arvojen todentaminen sosiaalityössä, erityisesti rakenteellisessa työssä, muokkaa yhteiskuntaa ja vaalii ihmisoikeuksia, yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta, yksilöllistä ja yhteisöllistä hyvinvointia. Eettinen kehys on siten aina myös poliittinen, ja eettiset ratkaisut ovat ymmärrettävissä vain kulloisessakin yhteiskunnallis-poliittisessa, juridisessa ja organisatorisessa kontekstissa. (Banks 2004; Hughman & Smith 1995.)

Lisäksi eettisyydellä on aina henkilökohtainen ulottuvuus, jossa sosiaalityöntekijän asenne ja asennoituminen vaikuttavat arvokkaan kohtaamisen muotoutumiseen. Eroja kunnioittava sensitiivinen etiikka vaatii, että myös sosiaalityöntekijä analysoi itseään ja omaa toimintaansa. Hänen on pohdittava ensinnäkin, miten ymmärtää oman tehtävänsä, miten näkee oman ammatillisuutensa ja työtehtävänsä ja miten ne suhteutuvat hänen ihmiskäsitykseensä

(luku 4). Toiseksi sosiaalityöntekijän on syytä kysyä itseltään, miten suhtautuu asiakkaaseen ja millaisena näkee asiakkaan ongelmallisen tilanteen sekä siihen vaikuttavat syyt. Kolmanneksi sosiaalityöntekijän on oltava tietoinen siitä, miten hän suhteuttaa itsensä suhteessa asiakkaaseen: millaiset tehtävät, toiminnalliset oikeutukset ja vastuut kumpaakin koskettavat. Nämä ovat periaatteellisia kysymyksiä, jotka vaikuttavat aina kohtaamisten taustalla, vaikka niitä avataan keskustelussa vain harvoin. Sosiaalityöntekijän toimintaa voi lähes huomaamatta sävyttää pyrkimys neutraalisuuteen ja taipumus hyvän puolelle asettumiseen. Tällöin on vaarana, ettei hän tunnista oman toimintansa vallan erilaisia tilannesidonnaisia ulottuvuuksia. Martti Lindqvistin (2002) sanoin: "Vaarallisinta on se paha, joka sokeasti kuvittelee itsensä ainoastaan hyväksi."

Liite 1. Aineisto-otteet

Aineisto-otteet ovat seuraavista tutkimusaineistoistamme:

Viite tekstissä: SOTENNA-tutkimus
Sosiaalialan osaajat 2015 -raportin aineistot: Tarja Kemppaisen tekemät haastattelut sosiaalityöntekijöille, sosiaalityön ammatillisen lisensiaatinkoulutuksesta valmistuneiden erikoissosiaalityöntekijöille sekä sosiaalialan keskeisille vaikuttajille. Kemppainen Tarja (2006). Sosiaalityöntekijät 2015. Teoksessa Vuorensyrjä, Matti & Merja Borgman, Tarja Kemppainen & Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola (2006). *Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti*. Jyväskylän yliopisto, sosiaalityön julkaisusarja 4. Tampereen Yliopistopaino.

Viite tekstissä: KUNTALIITOS-tutkimus
Tarja Kemppaisen ja Marja Laitisen yhdessä keräämä aineisto Rovaniemen kaupungin sosiaaliviraston työntekijöiltä kaupungin ja maalaiskunnan yhdistymisen jälkeen. Kemppainen, Tarja & Merja Laitinen (2007). Kuntaliitos myllersi sosiaalipalvelut Rovaniemellä. *Premissi* 6/2007, 18–21.

Viite tekstissä: KUNTALIITOS-tutkimus, kuntalainen
Edelliseen tutkimushankkeeseen liittyvä yhden kuntalaisen eli monilapsisen perheen äidin henkilökohtainen kirjoitus tutkijoille vuonna 2007.

Viite tekstissä: NUORI-tutkimus
Lapin sosiaalityön kehittämisyksikön aikana vuonna 2008 Tarja Kemppaisen tekemät haastattelut yhden lappilaisen kunnan sosiaalitoimiston alle 25-vuotiaille nuorille asiakkaille. Aineistoon perustuva artikkeli ilmestyy vuonna 2010 teoksessa *Sosiaalityön vaikuttavuus*.

Viite tekstissä LS-tutkimus

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen Lastensuojelun kehittämisyksikkö -hankkeessa kerätyt aineistot. Laitinen, Merja & Ojaniemi, Pekka & Tallavaara, Marja-Sisko (2007). *"Nyt kuullaan meitä asiakkaita." Tutkimus kohtaamisista, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B53. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Viite tekstissä: LSH-tutkimus

Suomen akatemian projekti "Insesti uhrin subjektiivisena kokemuksena" (2001–2004) ja siinä kerätyt aineistot.

Viite tekstissä LSH epäily-tutkimus

Suomen akatemian projekti "Sensitiivinen haastattelututkimus ja sukupuolistetun lapsuuden siirtymät" (2005–2008) ja siinä kerätyt aineistot.

Osajulkaisu II

Laitinen, M., Kemppainen, T., Lakkala, S., Kauppi, A., Veikanmaa, S., Välimaa, M., & Turunen, T. (2018). Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus: tapausesimerkkinä koulun sosiaalityö. Teoksessa T. Juvonen, J. Lindh, A. Pohjola, & M. Romakkaniemi (toim.), *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus* (s. 154–181). UNI*press*. ”Asiantuntijuus -osatutkimus”

Artikkeli julkaistaan uudestaan väitöskirjan osana artikkelin alkuperäisten tekijänoikeuksien haltijan ystävällisellä luvalla.

Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus – tapausesimerkkinä koulun sosiaalityö

Merja Laitinen, Tarja Kemppainen, Suvi Lakkala, Arto Kauppi, Sari Veikanmaa, Miia Välimaa, Tuija Turunen

Johdanto

Tarkastelemme artikkelissa sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen jäsentymistä. Käytämme tapausesimerkkinä koulun sosiaalityön muuttuvaa, monitoimijaista toimintaympäristöä. Lähestymme sosiaalityön asiantuntijuutta osaamis- ja tietoperustan näkökulmasta erilaisina asiantuntijuuden osa-alueina. Etsimme vastausta kysymykseen, *millaista osaamista interprofessionaalinen asiantuntijuus vaatii sosiaalityöntekijöiltä*?

Koulun sosiaalityö on mikroympäristö, jossa kiteytyvät laajat rakenteelliset ja lainsäädännölliset uudistukset, joten se tarjoaa monipuolisen kontekstin sosiaalityön asiantuntijuuden jäsentämiselle. Palvelurakenteisiin liittyvä Sote-uudistus tuo muuntautumistarpeita maakunnissa ja kunnissa sosiaali- ja sivistystoimen yhteistyölle, ennaltaehkäisevän ja rakenteellisen hyvinvointityön toteuttamiselle ja johtamiselle. Koulun sosiaalityön velvoitteissa korostuvat entistä enemmän ennaltaehkäisevä oppilashuoltotyö ja monialainen asiantuntijayhteistyö niin yksilökohtaisessa oppilashuollossa kuin ennaltaehkäisevässä ryhmä- ja yhteisötyössä. Koulun sosiaalityön-

tekijä, koulukuraattori voi hallinnollisesti sijoittua sosiaali- ja terveystoimen ohella myös sivistystoimeen. Tällä hallinnonalakohtaisella paikantumisella sekä sillä, että sosiaalityöntekijän työskentelyorientaatio eroaa kasvatuksellisia ja pedagogisia tavoitteita toteuttavan yhteisön muista toimijoista, on merkitystä sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin ja toiminnallisen kehyksen muotoutumisessa kouluyhteisössä.

Koulun sosiaalityöhön liittyviä tehtäviä, velvollisuuksia ja niiden toteuttamista ohjataan sekä sosiaalihuollon että opetustoimen lainsäädännöllä. Lasten kanssa työskenneltäessä sovellettavaksi tulevat myös hallinnonalaneutraalit alaikäisen asemaa ja oikeuksia koskevat säännökset, joita sisältyy muun muassa hallintolakiin (434/2003), perustuslain perusoikeussäännöksiin sekä lapsen oikeuksien yleissopimukseen (60/1991). Koulun sosiaalityön paikkaa ja asiantuntijuutta puolestaan määrittävät oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) sekä sosiaalihuoltolaki (1301/2014), jotka tavoitteistavat uudella tavalla työn sisältöä, kohdetta ja asiantuntijuutta. Sosiaalihuoltolaki velvoittaa sosiaalityötä tuomaan osaamistaan vahvemmin muiden toimialojen käyttöön. Lisäksi esimerkiksi rakenteellisen sosiaalityön, sosiaalisen kuntoutuksen, hyvinvointisuunnitelmien- ja strategioiden laadinnan ja elinolojen seurannan kysymykset koskettavat myös koulun sosiaalityötä.

Artikkelimme rakentuu siten, että kuvaamme ensin kiinnekohtamme sosiaalityön asiantuntijuuden tutkimuskeskusteluissa. Sen jälkeen kerromme tarkemmin tutkimuksen toteutuksesta. Tulosluvussa esittelemme sosiaalityön interprofessionaalista asiantuntijuutta. Johtopäätöksissä kokoamme empiiriset havainnot osaksi sosiaalityön uuden asiantuntijuuden keskustelua.

Sosiaalityön asiantuntijuus tutkimuskohteena

Sosiaalityön ammatillistuminen on vahvistanut ymmärrystä siitä, että vaikuttava sosiaalityö edellyttää tekijöiltään muutakin kuin auttamisen halua, hyvää tarkoittavia päämääriä ja sydämellisyyttä (esim. Leighninger 1987; Pohjola 1998). Sosiaalityön asiantuntijuutta on tarkasteltu moniulotteisesti professionaalisuuden näkökulmasta osana historiallisia kehityskulukuja ja yhteiskunnallista muutosta (esim. Satka & Karvinen 1999). Tutkimukset ja käsiteanalyysit ovat määritelleet sosiaalityön tieto-, arvo- ja taitoperustaa osana suomalaista yhteiskuntaa ja palvelujärjestelmää. Professioperustainen asiantuntijuuden tarkastelu on kiteyttänyt sosiaalityön ydin- ja erityisosaamista sekä työn painopistealueita (esim. Filppa 2002).

Sosiaalityön asiantuntijuus tiivistyy teoreettisiin, metodisiin ja tutkimuksellisiin taitoihin. Siinä yhdistyvät asiakkaiden tukeminen ja vahvistaminen psykososiaalisen työn avulla sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen rakenteellisella työotteella. Rakenteellinen työ näkyy sosiaalisten kysymysten esiin nostamisena ja niihin vaikuttavien yhteiskunnallisten mekanismien tunnistamisena ja muuttamisena. Sillä tavoitellaan yksilöllisten ja yhteisöllisten ongelmatilanteiden lievittämistä sekä ihmis- ja perusoikeuksien todentamista päätöksenteko- ja suunnitteluprosesseissa. (Esim. Pohjola 1998.)

Postmodernin teorian kehyksessä tehdyt analyysit ovat korostaneet sosiaalityön asiantuntijuuden muotoutuvaa luonnetta, sen limittäisiä ja rinnakkaisia olomuotoja sekä arvojen, tiedon, vallan ja kielen kontekstuaalisia ja situationaalisia suhteita, jotka merkitsevät ja määrittävät sosiaalityöntekijöiden yhteiskunnallisia paikkoja ja tehtäviä (esim. Juhila 2004; Karvinen-Niinikoski 2009). Esimerkiksi Pirkko Sipilä-Lähdekorpi (2004) rakentaa väitöskirjassaan kuvaa koulukuraattorityöstä postmodernin murroksen myötä nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa. Tutkimuksessa keskeisinä koulukuraattorityön ristiriitoina näyttäytyvät muutokset selkeistä ammattikuvista kohti uutta asiantuntijuuden aikaa sekä yhteisöllisen- ja yksilötyön keskinäinen suhde ja tarve. Koulukuraattorityöltä vaaditaan tilannekohtaista joustavuutta, eikä postmoderni asiantuntijuus voi arvottaa erilaisia tapoja tietää ja ymmärtää. Kokemuksellisen, käytännön työssä hankitun tiedon avoin ja luonteva jakaminen ovat osa uutta asiantuntijuutta. Muuttuvissa asiantuntijaverkostoissa toimiminen korostaa vahvan professionaalisen asiantuntijuuden sisäistämistä, jonka myötä oman asiantuntijuuden paikka selkiytyy osana koulun toimintaympäristöä.

Sosiaalityön asiantuntijuutta on nimetty esimerkiksi avoimena, suljettuna, ammatillisena, erityisenä, tiedostavana, tulkitsevana, tutkivana, jaettuna ja dialogisena (Pohjola 2007), reflektiivisenä (Karvinen-Niinikoski 2009) ja täydentyvänä (Laitinen & Nikupeteri 2013). Jäsennykset kiinnittyvät sosiaalityön asiakkuustutkimuksen tuottamaan tietoon sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudesta, kun he kohtaavat ihmisiä, ryhmiä ja yhteisöjä erilaisissa tilanteissa. Tällöin asiantuntijuus on sidoksissa rooleihin, joita asiakkaat sosiaalityöntekijöille nimeävät. Roolit vaihtelevat katutason byrokraatista (Mäntysaari 1991) ystävään (Beresford ym. 2008).

Kansainvälisesti tarkasteltuna sosiaalityön uutta asiantuntijuutta ja tarvittavaa tietoperustaa on jäsennetty monin tavoin. Tutkimukset ovat tuottaneet tietoa esimerkiksi tulevaisuuden sosiaalityössä tarvittavasta bio-psyko-sosiaalisesta tietoperustasta ja kompetensseista (Berzoff & Drisko 2015), hoivan ja asiantuntijuuden

suhteen uudenlaisesta dynamiikasta (Dybicz 2012) sekä sosiaalityön koulutukselle asettuvista vaatimuksista liittyen uuden sukupolven sosiaalityöntekijöiden taitoihin (Mirabito 2012).

Meneillään olevat muutokset kutsuvat sosiaalityötä rajoja ylittävän asiantuntijuuden uudelleenjäsentämiseen. Ne vaativat sosiaalityötä toimimaan tiiviimmässä yhteydessä muiden professioiden ja toimialojen kanssa, jolloin sosiaalityöltä kaivataan oman asiantuntijuuden jäsentämistä ulospäin suhteessa interprofessionaaliseen toimintaympäristöön. Kiinnitämmekin tässä artikkelissa sosiaalityön asiantuntijuuden tarkastelun interprofessionaalisuudesta käytyihin tutkimuskeskusteluihin (esim. Metteri 1996; Isoherranen 2012; Pärnä 2012; Katisko ym. 2014; Muukkonen 2016) ja olemme kiinnostuneita siitä, millaisia vahvistumisen ja kehittymisen tarpeita muuttuva toimintaympäristö asettaa sosiaalityön uudelle asiantuntijuudelle.

Anna Metteri (1996) erottaa toisistaan multi- ja interprofessionaalisuuden. Multiprofessionaalisuudessa ammattiryhmien välillä tehdään yhteistyötä, mutta säilytetään perinteiset roolit ja hierarkiat. Interprofessionaalisuudessa asiantuntijuus, valta ja tieto jaetaan tasavertaisemmin. Interprofessionaalisuudella tarkoitetaan eri ammattien välistä yhteistä tavoitteellista toimintaa, jossa syntyy uudenlaisia toimintamalleja ja osaamista. Se sisältää ajatuksen siitä, että jotakin asiaa tarkastellaan sekä oman että toisen profession lähtökohdista, jolloin opitaan yhdessä toisen alan ammattilaisten kanssa ja opitaan myös toisilta ryhmän jäseniltä (esim. Metteri 1996; Isoherranen 2012; Pärnä 2012; Katisko ym. 2014; Laitinen & Turunen 2016).

Interprofessionaalisuuden lähtökohtana on yhdessä toimiminen ja yhteinen tiedon rakentaminen 'valmiin tietämisen' sijaan. Jaettu tieto ja asiantuntijuus ovat keinoja vahvistaa yksittäisten professioiden asiantuntijatyötä. Ne rakentavat siltaa alati muuttuvien toimintaympäristöjen välille ja madaltavat asiantuntijuuden vaatimuksia tarjotessaan mahdollisuuden kollegiaalisuuteen ammattiryhmien yli (Laitinen & Turunen 2016). Tämä haastaa esimerkiksi sosiaalityön ja luokanopettajan professiot, joita on pitkään kehitetty itsenäisinä, akateemisina tutkimukseen perustuvina käsitteellistä ja teoreettista osaamista vaativina tieteenaloina (esim. Pohjola 2003; Opetusministeriö 2007). Lisäksi lainsäädäntö raamittaa molempia ammatteja ja asemoi ne tarkasti yhteiskunnalliseen toimijakenttään. Professionaalista paikkaa ja tehtäväkenttää luonnehtivat myös omat ammatilliset arvo- ja tietoperustat, jotka kohtaavat muuttuvan toimintaympäristön haasteet.

Jaetun tiedon ja asiantuntijuuden lisäksi interprofessionaalisuus pohjautuu monitoimijuudelle, jossa lapset, nuoret ja heidän vanhempansa ovat keskeisiä toimijoita ammattilaisten rinnalla (Lakkala ym. 2014). Siihen liittyy vahvasti asiakas-

lähtöisyys, jossa ammattilaiset yhdistävät asiantuntijuutensa ja pyrkivät yhteiseen ja tasa-arvoiseen päätöksentekoon yhdessä asiakkaan kanssa. Tämä tarkoittaa professioiden näkökulmasta muutosta asiantuntijoiden auktoriteetin purkamiseen ja asettautumiseen tasa-arvoiseen yhteistyösuhteeseen, jossa asiakkaille voidaan antaa myös kehittäjä- ja vaikuttaja-asiakkaiden rooleja. (Katisko ym. 2014, 11; Pohjola ym. 2017.) Sosiaalityössä asiakkaat ymmärretään yhä enenevissä määrin tiedontuotannon kumppaneina. Tämä lisää sosiaalista pääomaa ja keskinäistä luottamusta interprofessionaalisissa toimintaympäristöissä ja ennen kaikkea suhteessa asiakkaisiin. Olennaista on löytää tavat tehdä ammattikäytännöt näkyviksi niin, että ne avautuvat asiakkaille ja yhteistyökumppaneille sekä työntekijöille itselleen kriittisen reflektion kohteiksi. Interprofessionaalinen asiantuntijuus ei voi olla suljetun tiedon valtaa, osaamisen ja toimimisen yksinhallintaa (esim. Satka ym. 2005; Karvinen-Niinikoski 2009.)

Interprofessionaalisuuden ydin on dialoginen, avoin kohtaaminen, joka perustuu vahvaan ammatillisen substanssin hallintaan ja samanaikaisesti toisen osaamisen kunnioittamiseen ja aktiiviseen kuunteluun (Katisko ym. 2014, 14; Turunen ym. 2014; Laitinen & Turunen 2016). Interprofessionaalisuuden ytimen muodostavia laadullisia elementtejä voi kuitenkin olla vaikea saavuttaa. Professioiden edustajat tunnistavat eroja niin ammatillisessa kielessä ja käsitteissä, työkulttuurissa, rooleissa, professionaalisessa identiteetissä kuin toimintaympäristön valtasuhteissa (Jay & Johnson 2002; Rose & Norwich 2014;Ambrose-Miller & Ashcroft 2016). Kun edellä mainitut seikat ovat toisaalta myös professionaalisuuden tunnuspiirteitä (Frelin 2013), niiden menestyksekäs yhteensovittaminen voi olla ongelmallista (Lakkala ym. 2017). Interprofessionaaliseen yhteistyöhön liittyykin jännitteitä, joiden ylittäminen edellyttää taitoa reflektoida yhteistyöprosessia, siihen liittyviä tunteita ja toimimista ammatillisen osaamisen rajapinnoilla (Edwards 2010; Rose & Norwich 2014).

Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksemme laadullinen, kehittämisorientoitunut ja erityisesti tulkitsevaan ja ymmärtävään tutkimusotteeseen nojautunut lähtökohta (esim. Cresswell 2009) on suunnannut tutkimusaineistojen keruuta ja niiden tuottamaa tietoa. Aineistoissa painottuu vahvasti tulevaisuusnäkökulma ja sosiaalityöntekijöiden ajatukset siitä, millaista koulun sosiaalityön tulisi olla. Siten aineistot rajaavat lähtökohtaisesti

mahdollisuuksia, miten ja millaisena asiantuntijuutta voi niissä analysoida. Siksi olemme kiinnittyneet sosiaalisen konstruktionismin (esim. Burr 2015) ajatukseen siitä, toimijat etsivät ja rakentavat ymmärrystä maailmasta, jossa he elävät ja työskentelevät. Tutkimusaineistot voidaan nähdä sosiaalityöntekijöiden työhön ja asiantuntijuuteen liittyvän yksilöllisen ja yhteisöllisen tiedon ja siihen liittyvien merkitysten konstruointina, olemassa olevien käytäntöjen ja asiantuntijuuden kriittisenä analysointina (mt).

Tutkimuksellinen tulokulmamme on vahvasti käytäntölähtöinen ja tiedon tuottamisen motiivi kehittämisorientoitunut ja sosiaalityöntekijöiden tarpeista lähtevä (esim. Saurama & Julkunen 2009). Olemme hyödyntäneet ajatusta siitä, että käytäntöihin kiinnittyvässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden kriittistä reflektiota voidaan käyttää keskeisenä aineistonkeruun metodisena ratkaisuna. Lisäksi olemme tavoitelleet tutkimusasetelmassa yhteisen tiedon rakentamisen prosessia, jossa sosiaalityöntekijöiden tuottama tieto on toiminut tieteidenvälisen tulkinnallisen luennan ja keskustelun pohjana (vrt. Karvinen ym. 2000).

Tutkimusaineistot on kerätty vuosina 2015–2017 kahdessa Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY), Euroopan sosiaalirahaston (ESR), Lapin kuntien ja Lapin yliopiston rahoittamissa hankkeessa. EMOK – *Ennaltaehkäisevä monitoimijuus osaksi koulujen toimintakulttuuria* –hankkeeseen osallistuivat Lapin yliopiston lisäksi Rovaniemen kaupunki ja Enontekiön kunta. *Sociopolis – Lapin sosiaalialan osaamiskeskittymä* –hankkeessa tekivät yhteistyötä Lapin yliopisto, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Lapin ammattikorkeakoulu ja Lapin kunnat. Tutkimusaineisto koostuu kolmesta osa-aineistosta: 1) *Kyselyn avovastauksista*, 2) k*oulukuraattoreiden ryhmähaastattelusta* ja 3) *oppilashuollon tiimin reflektiivisestä ryhmäprosessista*.

Kaksi ensimmäistä osa-aineistoa on kerätty Sociopolis -hankkeessa ja ne käsittelevät sosiaalityöntekijöiden osaamista (ks. tarkemmin Kemppainen ym. tässä teoksessa). Lapin alueen kuntakäynneillä kerätystä kyselyaineistosta hyödynnämme ainoastaan koulukuraattori tehtävänimikkeellä vastanneiden (N=16) avovastauksia. Kuntakäynneillä toteutettiin myös ryhmähaastattelut, joista yksi on otettu osa-aineistoksi, koska siihen osallistui pelkästään koulukuraattoreita. Haastattelu on litteroitu ja se on laajuudeltaan 22 liuskaa.

Kolmas osa-aineisto sisältää EMOK-hankkeessa toteutetun oppilashuollon tiimin reflektiivisen ryhmäprosessin, joka kohdentui koulun sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen jäsentämiseen. Prosessi kesti kymmenen kuukautta. Tapaamisia oli seitsemän, kukin kestoltaan noin kaksi tuntia. Näistä viisi ensimmäistä

muodostavat tässä artikkelissa käytetyn aineiston. Ensimmäisessä tapaamisessa läsnä oli myös koulupsykologeja ja ryhmään osallistui 14 henkilöä. Neljällä muulla kerralla läsnä oli vain koulukuraattoreita. Tutkimusaineisto koostuu litteroiduista ryhmätapaamisten tallennuksista (78 liuskaa) sekä tapaamisissa syntyneestä muusta kirjallisesta materiaalista.

Analyysiprosessi on toteutettu kaksivaiheisesti. Aineistot on analysoitu ensin itsenäisinä kokonaisuuksina aineistolähtöisesti teemoittelemalla. Analyysin kohde on ollut koulun sosiaalityö interprofessionaalisena käytäntönä ja prosessina. Toisen vaiheen syntetisoiva analyysi on toteutettu hermeneuttisella, ymmärtävälle ja tulkitsevalle luennalle pohjautuvalla sisällönanalyysillä, jossa olemme yhdistäneet aineistojen tuottamat havainnot ja jäsentäneet toimintakontekstin asettamia vaatimuksia, lähtökohtia ja osaamisen osa-alueita sosiaalityöntekijöiden interprofessionaaliselle asiantuntijuudelle (kuvio 1).

Kuvio 1. Sosiaalityön interprofessionaalisen asiantuntijuuden osa-alueet.

Aineistojen analyysi tuotti jäsennyksen toisiinsa limittyvistä, vuorovaikutteisista interprofessionaalisen asiantuntijuuden ainesosista. Nimesimme *interprofessionaalisen asiantuntijuuden vaatimuksiksi* kontekstisidonnaiset tekijät. Interprofes-

sionaalista asiantuntijuutta kehystävät toimintaympäristöön ja yhteisöön liittyvät tekijät, joita yksittäinen sosiaalityöntekijä ei voi osaamisellaan kompensoida. *Interprofessionaalisen asiantuntijuuden lähtökohdaksi* määrittyi sosiaalityöntekijöiden taito toimia erilaisissa konteksteissa ja organisaatioissa sekä sosiaalityön ydinosaamisalueiden hallinta, ne limittyvät ja tulevat esille *interprofessionaalisen asiantuntijuuden osa-alueissa*. Osa-alueista rakentuu *avoin ja osallistava sosiaalityön asiantuntijuus*. Keskeinen kysymys analyysiprosessissa on ollut faktojen sekä työ-, professio- ja organisaatiokonteksteista nousevien kulttuuristen jäsennysten yhdistäminen (Alastalo & Åkerman 2010). Analyysiprosessissa olemme tavoitelleet koulun sosiaalityön asiantuntijuuden tarpeiden mahdollisimman tarkkaa kuvausta interprofessionaalisessa kontekstissa.

Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus

Interprofessionaalisen asiantuntijuuden vaatimukset

Kaikissa osa-aineistoissa korostuivat interprofessionaalisen asiantuntijuuden reunaehdot, jotka mahdollistavat yksittäisten sosiaalityöntekijöiden avointa, monialaiseen yhteistyöhön suuntautuvaa asiantuntijuutta. Aineistot sisälsivät lukuisia kuvauksia tähän liittyvistä vajeista johtamisen, resursoinnin, yhteisöllisen työn vakiinnuttamisen ja siihen sitoutumisen sekä yhteisen kommunikaation näkökulmista.

Kun sosiaalityöntekijä toimii hyvinvointityön yhtenä toimijana, johtamisen kysymykset nousevat keskeiseksi asiantuntijuuden esille tuomisen mahdollistajaksi. Johtaminen on konkreettinen sosiaalityöntekijän työnkuvaa, työn suunnitelmallisuutta ja asiantuntijuuden paikkaa selkiyttävä työväline, mutta samalla merkittävä kulttuuristen käsitysten ja arvojen muokkaaja (esim. Rissanen 2016). Mikäli johtamisessa ei huomioida kulttuuristen, työssä läsnä olevien organisaatioiden ja eri ammattiryhmien arvosidoksia, se vahvistaa entisestään sosiaalityöntekijöiden jännitteistä työkenttää (ks. Beckett ym. 2017).

> Ehkä seki, että jos meillä olis semmonen ammatillinen esimies, joka ymmärtäis sosiaalityön kentän, ni mie luulen, että se työnjakokysymyskään ei olis niin vaikea siinä. Mutta nyt ku se ei oo semmonen…meijät on vaan nimetty sinne kouluille, että hoitakaa. Sitten on sillä tavalla, että toinen voi olla ihan kalenteri ammuttu täyteen asiakkaita ja toinen pyörittelee peukaloita. Et voi tietää toisen

> asiakkaista yhtään mittään ja sitten kouluhenkilökunta on ihmeissään, että no kummalle tämä kuuluu, kenen pittää tehä arvio, keltä hän kyssyy neuvoa ja… (Ryhmähaastattelu, koulukuraattori, nainen, 2)

> No se varmaan se, ite aattelen, että se työnjaollinen, me ollaan varmaan jokainen omilla kouluilla pyritty sen oman psykologin kans jakamaan sitä työtä. Mut sitä jotenki toivos, et se tulis esimieheltä se työnjako, että nämä on psykologin töitä ja nämä on kuraattorin töitä ja sitten ne, mitä jää siihen välliin, ni ne sitten jaatte keskenänne, mutta se ei oikeen mun mielestä toimi. (Ryhmähaastattelu, koulukuraattori, nainen, 3)

Oppilashuollosta vastaava esimies ja rehtori ovat keskeisessä roolissa interprofessionaalisen asiantuntijuuden mahdollistamisessa. Tähän kiinnitettiin huomiota myös oppilas- ja opiskelijahuoltolain säätämisessä. Hallituksen esityksessä tuodaan esille tarve oppilashuollon palvelujen yhteensovittamisen mahdollistavaan johtamiseen hallinnon eri tasoilla (HE 67/2013). Johdon tuki ja arvostus interprofessionaalista yhteistyötä kohtaan, siitä muille toimijoille viestiminen koulussa ja ympäröivässä palveluverkostossa ovat tärkeitä elementtejä. Osa sosiaalityöntekijöistä koki rehtorin keskeiseksi työpariksi, mutta joukossa oli myös sosiaalityöntekijöitä, jotka kuvasivat suhdettaan rehtoriin hierarkkisena valtasuhteena.

> Ja rehtorin asenne semmoseksi, että hän ois, myöntyväinen ottamaan yhteisöllisen työn sydämelleen. (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 1)

Suunnitelmallinen interprofessionaalinen työ vaatii tavoitteiden yhteisöllistä määrittelyä ja eri toimijoiden työhön kiinnittämistä. Tätä ei voi sanella ylhäältä alaspäin, vaan toimijoiden on osallistuttava määrittelytyöhön ja annettava oma asiantuntijuutensa yhteisen tavoitteen asettelun tueksi. Se edellyttää toimivia yhteisöllisiä foorumeita asioiden ja tavoitteiden käsittelemiseksi ja kirjaamiseksi. Yhteisöllisyyden ytimessä ovat professionaalinen selontekovelvollisuus, tuen ja autonomian tasapainoinen suhde sekä yhteistoiminnallisen päätöksenteon rakenteet (Sulman ym. 2005). Niiden avulla voidaan vahvistaa tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden korostamaa kaikkien toimijoiden sitoutumista ja vastuunottoa monialaisesta yhteistyöstä ja yhteishengen rakentamisesta (myös Sipilä-Lähdekorpi 2004):

> No just se asennoituminen, että ehkä varsinkin jossain yläkoulun puolella, niin vaaditaan yleisesti ottaen enemmän vielä semmosta asennemuutosta, että

> ei vaan tavallaan ajatella, että nyt minä opetan tätä matikkaa tai opetan tätä biologiaa. Vaan että vois siihen omaan työhön integroida semmosta yhteisöllistä työtä. Ja myös sitä koko kouluyhteisöön sitoutumista. Ja sit sitä, että kö jotaki aletaan tekemään, niin luodaan ne yhteiset tavotteet. (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 1)

> Tietenkin se vaatii sitä, että tuua esille ittekkin sitä tavallaan sitä tietoa ja justiinsa käyä vaikka niitä just tätä infoa ja tämmösiä, että tuua esille sitä omaa osaamista ja sitä et voi hyödyntää ja näin, että sitähän se on sitten, että kantaa ittekkin tavallaan vastuun siitä justiinsa, siitä omasta, että miten voi luoda sitä yhteisöllisyyttä. (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 5)

Tavoitteellinen interprofessionaalinen asiantuntijuus vaatii myös kouluyhteisöön kuulumisen kokemusta kaikilta osapuolilta. Jos esimerkiksi sosiaalityöntekijä jää vierailijaksi, jonka asiantuntijuutta hankitaan tarkkaan harkitulta konsultaatioperustalta, sosiaalityön osaamista ja asiantuntijuutta ei voida hyödyntää interprofessionaalisessa työskentelyssä. Kuulumisen kokemus on sidoksissa erilaisen osaamisen ja asiantuntijuuden tunnistamiseen ja arvostamiseen (esim. Openshaw 2008; Timonen-Kallio ym. 2016). Koulukuraattori ei voi olla opettajan apulainen tai taikasauvan heiluttaja.

> …se on helpommin sanottu ku tehty, ei se opettaja nää sitä, ku se ajattelee, että kun se tulee sinne kuraattorille ja kuraattori heiluttaa taikasauvaa, ni se on korjattu se lapsi, ei siihen tarvi mitään motivointia tai sitoutumista tai mitään ongelmanmäärittelyä. Että kyllä me varmaan ite tiietään se tärkeys, mutta se että me saatais se... (Ryhmähaastattelu, koulukuraattori, nainen, 2)

Kokonaisuudessaan sosiaalityön interprofessionaalisen asiantuntijuuden vaatimukset luovat perustan sille, että yksittäiset sosiaalityöntekijät voivat suunnata asiantuntijuuttaan interprofessionaalisesti moniammatillisissa työyhteisöissä.

Sosiaalityön interprofessionaalisen asiantuntijuuden lähtökohdat

Interprofessionaalinen orientaatio vaatii sosiaalityöntekijöiltä taitoa toimia erilaisissa konteksteissa ja organisaatioissa. Se rakentuu sosiaalityön ydinosaamiselle: Arvojen tunnistamiselle ja eettisten periaatteiden noudattamiselle, teoria-, tutkimus- ja menetelmäosaamiselle sekä yhteiskunta- ja palvelujärjestelmän tuntemukselle (esim. Lähteinen ym. 2017; Kemppainen ym. tässä teoksessa). Aineistot

havainnollistavat, miten sosiaalityön interprofessionaalisen asiantuntijuuden perusta nojautuu sosiaalityöntekijän kykyyn toimia joustavasti muuttuvissa, monialaisissa yhteistyösuhteissa ja konteksteissa. Kontekstuaalisuus on määritelty sosiaalityön asiantuntijuuden yhtenä keskeisenä ulottuvuutena (esim. Fook ym. 2000). Koulu on pedagogisen asiantuntijuuden konteksti, jossa koulukuraattori työskentelee usein ainoana sosiaalialan asiantuntijana. Interprofessionaalisen työn kannalta koulu voi kuitenkin olla ongelmallinen toimintaympäristö, sillä opettajien arkea hallitsee oppilasryhmien tunti tunnilta etenevä opetus. Siten yhteistyössä korostuvat usein käytännölliset, nopeat ja selvästi havaittavat yhteistyön tulokset (Willman 2001). Esimerkiksi Anne Edwards ym. (2010) tutkivat interprofessionaalista tiimityötä kouluissa. He huomasivat, että muun muassa sosiaalisen syrjäytymisen eteen tehtävää ennaltaehkäisevää työtä oli vaikea toteuttaa yhteistyössä opettajien kanssa, koska se olisi vaatinut joustavaa ryhmässä tapahtuvaa päätöksentekoa ja toimimista ammattien rajapinnoilla.

Sosiaalityöntekijät työskentelevät usein organisaatioissa ja toimintaympäristöissä, joiden ensisijainen fokus ei ole sosiaalityössä, vaan sosiaalityön osaaminen ja asiantuntijuus täydentävät organisaation perustehtävää, jolloin sosiaalityön arvot, tieto ja taidot ovat toissijaisia kontekstin perustehtävään nähden (esim. Ryan ym. 2004; Watts 2013; Isaksson & Sjöström 2017). Näitä toimintaympäristöjä ovat koulun lisäksi muun muassa perheneuvolat, sairaalat sekä valtiolliset organisaatiot, kuten poliisi ja puolustusvoimat. Monialainen yhteistyö edellyttää sosiaalityöntekijöiltä jatkuvaa sitoutumista kamppailuun hyvästä yhteistyöstä (myös Ryan ym. 2004) ja lähtökohtaisesti vahvaa sosiaalisen asiantuntijuutta ja roolia sekä toimijuutta erilaisten systeemien välillä (myös Timonen-Kallio ym. 2016):

> …että mulle on ittelle ollu hirviän iso yllätys, että miten haasteellista semmonen moniammatillinen työ on tuolla kouluyhteisössä, ku se on se pedagogia ja opinnot eellä. Ja sitten jotenki se oma ajatus on aina se, että kuitenki se hyvinvoiva opiskelija tuottaa ne tulokset, että varmasti vähän semmosen opiskelukyvyn rajamailla olevien opiskelijoiden kanssa me nyt aika pitkälle toimitaan, kelle niinkö mistäki syystä, ja sitten ku niitä tuloksia pitäs tulla aina opinnoista lyhyemmässä ajassa ja tiiviimmässä paketissa, ni se on vähän semmonen huono yhtälö. (Ryhmähaastattelu, koulukuraattori, nainen, 11)

Aineistot kuvaavat, miten sosiaalityön asiantuntijuus vaatii yhä vahvempaa monitasoisen toimintaympäristön tuntemusta ja organisatorista lukutaitoa (esim. Karjalainen & Sarvimäki 2005). Ryhmäkeskustelussa sosiaalityöntekijät korostivat

kouluympäristön toimintamallien ja käytäntöjen sekä koulun ulkopuolisen palvelujärjestelmän ja yhteistyöverkostojen osaamista. Työtä ohjaavan lainsäädännön tuntemus nähtiin keskeisenä työn edellytyksenä. Erityisesti sosiaalityöntekijän omaa asemaa, toimivaltuuksia ja velvollisuuksia koskevat säännökset ovat tässä suhteessa merkityksellisiä. Monialaisessa, organisaatiorajat ylittävässä yhteistyössä korostuu myös asiakkaan asemaa ja oikeuksia, kuten yksityisyydensuojaa ja tiedonsiirtoa koskevan sääntelyn tuntemus (Kauppi ym. 2017).

Koulukuraattorityön laaja toimintaympäristö ulottuu esi- ja perusopetuksesta toisen asteen lukio- ja ammatilliseen koulutukseen. Yhtä koulukuraattoria kohden on useampi koulu, aineistossa tyypillisesti 2–3 koulua, mikä lisää päivittäisten toimintaympäristöjen moninaisuutta. Vaikka koulu kontekstina muodostaa sosiaalityöntekijöille periaatteiltaan yhdenmukaisen toimintaympäristön, kukin koulu organisaationa sisältää ainutlaatuisia piirteitä.

Interprofessionaalisen asiantuntijuuden osa-alueet

Oman asiantuntijuuden näkyväksi tekeminen

Oman asiantuntijuuden näkyväksi tekeminen työyhteisössä kiinnittyy havaintoon, että aineistoissa sosiaalityön asiantuntijuus ja koulukuraattorin rooli näyttäytyvät epäselvinä opettajille, oppilaille, oppilaiden vanhemmille, terveydenhoitajille, opinto-ohjaajille, psykologeille ja joskus myös rehtoreille ja sosiaalityöntekijöille itselleen. Havainto on yhteneväinen sosiaalityön asiantuntijuutta erilaisissa yhteisöissä tarkastelevien tutkimusten kanssa (esim. Hakalehto-Wainio 2012, 254; Lightfoot ym. 2016). Toisaalta koulukuraattori näyttäytyy yleishenkilönä, toisaalta toimijana, jonka töitä myös toiset voivat tehdä.

> …että se sosiaalityön esille nostaminen, ni se on…tuntuu et se on semmonen asia, mitä ei niinku oikeesti tiedetä, mitä se pitää sisällään. (Ryhmähaastattelu, koulukuraattori, nainen, 9)

> Kyllä ne tehtävänkuvat heittää välillä härän pyllyä meilläki, että meillä joskus opot haluaa tulla meijän puolelle hommia, ja sit pitää niinku, että sulla on ihan tarpeeks töitä, pysy vaan siellä omalla tontilla...(naurua) (Ryhmähaastattelu, koulukurattori, nainen, 3)

Interprofessionaalisen asiantuntijuuden toteutumisen perusvaade on, että eri ammattilaisten työn ja osaamisen alueista ja rooleista käydään yhteisössä avointa keskustelua. Se edellyttää sosiaalityöntekijöiltä kykyä identifioida oman asiantuntijuuden sisältöä ja luonnetta sekä sanoittaa omaa professionaalista paikkaansa ja roolejaan (Nilsson ym. 2007). Tämä tarkoittaa myös sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) määrittelemien sosiaalityöntekijän erityisten velvollisuuksien eläväksi tekemistä. Sosiaalityöntekijät kuvaavat konkretisoinnin haasteellisuutta:

> No tuntuu välillä, että onko se ittelläki hämärtyny sillain…Ollu joskus se tilanne, että niitä toimijoita ei oo ollu niin paljon siellä koululla, niin koulukuraattori on ollu semmonen jokapaikan höylä. Tehny varmaan semmosiaki töitä, mitkä ei oikeesti siihen professioon kuulu. Ni se vähän niinku hämärtyy, että mikä se mulle kuuluu, mikä se on, että...tavotteletteko te muutki tätä samaa? (Ryhmähaastattelu, koulukuraattori, mies, 1)

> Mää mietin aina sitä erityisyyttä. Ja pitäny kaivaa oikein opinnoista ne kaikki luentomateriaalit, että mitä se olikaan se sosiaalityön teoria, mitä se tarkottaa, että jotenki nyt peilaa sitä siihen käytäntöön. Ja sit, ku on monta toimijaa siellä koulussa, siellä on kasvatustieteilijää, siellä on terveysalan ihmisiä, on psykologi, itse sosiaalityön kenttä – sitä vähän niinkun, että kenelle kuuluu mikäkin asia. Että se on joskus vähän hämärä, nämä työnjaot, että kenelle nämä oikeesti kuuluu… Tässä kohdin mää mietin sitä sosiaalityön erityisyyttä. Mihin me vastaamme siellä koulussa. (Ryhmähaastattelu, koulukuraattori, nainen, 8)

Interprofessionaalisen asiantuntijuuden ydinongelmana hahmottuu epävarmuus omasta asiantuntijuudesta ja sen kuvaamisesta yhteisön muille toimijoille. Olennaista on löytää tavat tehdä ammattikäytännöt näkyviksi niin, että ne avautuvat asiakkaille ja yhteistyökumppaneille sekä työntekijöille itselleen kriittisen reflektion kohteiksi. (Myös Satka ym. 2005; Karvinen-Niinikoski 2009.) Aineiston kuvauksiin peilattuna sosiaalisen asiantuntijuuden esiintuominen voi helpottaa asiantuntijoiden työnjakoa, vähentää epärealistisia odotuksia ja selkiyttää sosiaalityöntekijän päivittäistä työnkuvaa ja työajan käyttöä. Oman asiantuntijuuden näkyväksi tekeminen kietoutuu toimijuuteen ja yhteisöllisiin vuorovaikutussuhteisiin (myös Radu ym. 2015).

Kokonaisvaltaisuuteen nojaavan työskentelyotteen tuominen osaksi monialaista yhteistyötä

Aineistoissa korostui sosiaalityön kokonaisvaltaisen muutostyön osaaminen (esim. Raunio 2009). Sitä tarvitaan interprofessionaalisessa hyvinvointityössä, jota sosiaalihuoltolain periaatteet edellyttävät. Lain tarkoituksena on luoda edellytykset eri toimialojen ja toimijoiden yhteistyölle asiakkaan etua toteuttavalla tavalla. Ryhmäkeskustelussa kuraattorit näkivät sosiaalityön asiantuntijuuden sisäänrakennettuna tapana lähestyä asiakkaan tilannetta ja ilmiötä kokonaisvaltaisesti. Yhteiskuntatieteellinen osaaminen nähtiin kytkeytyvän koulukuraattorityössä tietoon ja ymmärrykseen lasten ja nuorten yksilöllisyydestä kouluyhteisössä sekä perhetaustojen ja -historian merkityksestä lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä toimintaan kouluyhteisössä. Ymmärrys elämäntilanteista, sosiaalisista ongelmista ja niihin vaikuttavista tekijöistä ovat osaamista, jota sosiaalityöntekijät korostivat sosiaalityön asiantuntijuudessa. Ryhmäkeskustelussa tuotiin esille palavereissa havaittu sosiaalityöntekijöiden erityinen kyky kiinnittää huomio erilaisiin syihin ja tekijöihin näkyvän ongelman taustalla. Esimerkiksi toisen asteen opinnoissa usein opintojen eteneminen on ensisijainen huolenaihe. Koulukuraattorit kuitenkin näkevät poissaolojen ja opintojen haasteiden kertovan taustalla olevista mahdollisista tuen tarpeista. Keskustelun voi kiinnittää sosiaalityön teoriaan, jonka läpi tulkittuna oppilas ei ole ongelma, vaan ongelma kiinnittyy elämäntilanteeseen ja suhteisiin (esim. Isaksson & Sjöström 2017).

> Joo, sitte tämä sosiaalityön asiantuntijuus, että on sisäänrakennettu semmoset tietynlaiset näkökulmat, että miten me lähestytään asioita ja ilmiöitä ja niitä kuuluisia ongelmia. (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 1)

> Silleen, että joskus aattelee, ku palaveritilanteita on että, ne opinnot on niin siinä pääosassa, että siihen lätkästään pöyvälle, että mitkä kaikki on jääny tekemättä. Niin jotenki itte niinkö yrittäs sitä, et lähettäs miettiin ehkä sieltä enemmän sieltä toisesta kantimesta, että se keskustelu ehkä luontuis siihen suuntaan, että päästäs vaikuttaan niihin asioihin, mikkä on siellä taustalla. Että jokuhan on seuraus siinä, että miksi näin ei ole, ei oo menty ihan. Että siinä niinkö jotenki itte on ajatellu sitä omaa roolia, ku ollaan kuitenki semmosta niin opintopistekeskeisiä ainaki toisella asteella. (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 2)

Koulun toimintaympäristössä yhteistyössä onkin huomioitava useita oppilaan tai opiskelijan tilanteessa vaikuttavia tekijöitä ja sovitettava yhteen tietoa ja toiminnan tavoitteita eri näkökulmista (myös Sipilä-Lähdekorpi 2004). Oppimisen sujumisen ja

opintojen etenemisen lisäksi kuraattorin on huomioitava lapsen tai nuoren ja hänen perheensä tilanne ja mahdolliset tuen tarpeet (myös Ball ym. 2016). Sosiaalityön arvojen todentaminen luo tilanteeseen liittyvää kokonaisvaltaista tietoa, vaatii toimenpiteiden suunnittelemista ja implementointia (ks. Beckett ym. 2017). Kokonaisvaltainen työote laajentaa interprofessionaalista verkostoa koulun ulkopuolelle palvelujärjestelmän toimijoihin.

> Niin miettii ehkä jo, että no minkälaisia palveluita, kenties tämä lapsi ja perhe tarvitsee… Ja tässä on tämmönen hyvin kokonaisvaltanen myös tämä tarkastelunäkökulma, että kyllä se skannaus käy läpi tietysti, että no onkohan se saanu syödäkseen, ja mikähän sen terveydentila on ja... Mitehän sillä ihmissuhteissa menee. (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 2)

> Koulutuksen antama teoreettinen näkökulma ja lähestyminen ihmisten asioihin. Sosiaalialalla ajatellaan, että ihminen on toimija erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa, joihin vaikuttavat tekijät ja muuttujat yhteiskunnassa. Sosiaalialalla esimerkiksi sosiaalityöntekijä on sosiaalisen asiantuntija. Sosiaalialalla halutaan turvata ihmisen arjen toimijuus ja toimintakyky huomioiden voimavarat ja elämäntilanne. Turvaaminen voi olla mm. konkreettista tukea, ohjausta, neuvontaa, psykososiaalista tukea. Parhaimmillaan sosiaalialan perusosaamisella ja työllä voidaan voimaannuttaa ihmisiä ja yhteisöjä. (Kysely, koulukuraattori, nainen, 201)

Kokonaisvaltaisuuteen nojaavan työskentelyotteen tuominen osaksi koulun monialaista yhteistyötä vaatii sosiaalityöntekijöiltä holistisen työotteen sisällön ja merkityksen kuvaamista toisille toimijoille. Se on myös keskeinen asia sosiaalityöntekijän juridisen position konkretisoimisessa sosiaalihuoltolain asettamien vaatimusten mukaisesti.

Monialaisen yhteistyön aktiivinen koordinointi

Koulukuraattorityön perinteinen painotus yksintehtävästä yksilökohtaisesta asiakastyöstä monialaisessa yhteistyössä tehtävään yhteisölliseen ja ennaltaehkäisevään työskentelyyn vaatii uusien toiminta- ja ajattelutapojen omaksumista. Keskeisenä elementtinä aineistoissa korostuu sosiaalityöntekijän vastuu koordinoida monialaista yhteistyötä, joka kiinnittyy sosiaalihuoltolain ohella sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain mukaisiin velvollisuuksiin. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas (2017) korostaa sosiaalityön keskeistä koordinoivaa roolia eri toimijoiden tarjoaman

tuen ja palvelujen yhteen sovittajana. ”*Mutkikkaiden tilanteiden ratkaisemiseksi on olennaista käynnistää nopeasti sektorirajat ylittävä, joustava yhteistyö, joka kannustaa asiakasta toimijuuteen yhteiskunnassa. Oppilas- ja opiskelijahuollon osalta vastaavalla kuraattorilla on tässä asiassa tärkeä rooli.*” (Mt. 54–55). Aineistot tuovat vahvasti esiin, miten sosiaalityöntekijöiden ”*on rohkaistuttava pois koppityöskentelystä*” ja löydettävä tapoja toteuttaa yhteisöllistä työotetta yhdessä muiden ammattilaisten kanssa. Koulukuraattorit pohtivat, kuinka yhteisöllistä työotetta olisi tehtävä kouluissa yhdessä lasten ja nuorten kanssa koulun arjessa – luokissa, välitunneilla, ruokailussa, retkillä. Nämä areenat sisältävät sekä toimijoita että toiminnan mahdollisuuksia, joita sosiaalityöntekijä voi osallistaa ennaltaehkäisevään, yhteisölliseen hyvinvointityöhön (vrt. Ball ym. 2016). Se edellyttää myös valta- ja johtamiskysymysten aktiivista käsittelyä yhteisössä. Sosiaalityöntekijöiden ja opettajien perinteinen työnjako tarvitsee aukipurkamista ja uudelleen määrittelyä. Opettajat voivat tarkastella oppilasryhmää kokonaisvaltaisesti ja yhteistyöhakuisesti, samoin kuin sosiaalityöntekijä voi kohdentua yhteisölliseen hyvinvointiin liittyviin kysymyksiin ja prosesseihin (Bourke & O´Neill 2012).

> Aika hämmentäviäki tilanteita tullee (…) ja missä tapauksissa kukaki ottaa kopin niistä...että tästä on pitäny kyllä keskustella ja tuntuu olevan kuitenki aika syvällä se ajatus siitä, että juuri näin, että ne opettajat vastaa niistä oppilaistaan ja…et on puhuttu siitä, että pitäs enemmän konsultoida ja olla sitä vuorovaikutusta meijän kanssa. (Ryhmähaastattelu, koulukuraattori, nainen 9)
>
> - Mutta mää mietin tuota yhteisöllisyyttä, että onko se sitte sitä se meijän yhteisöllisyys, että me oltas siellä. Ollaanko me siellä ruokapöyvässä, mennään istuun joittenki lasten kanssa…
>
> - Niin että oikeesti sinne ja jalkaudutaan, että ei enää kopissa...
>
> - Niin ja siis hengaillaan siellä ja just sitä, et mitä siellä tapahtuu. Ja sitte sitä lähetään viemään, että hei nyt on tämmösiä juttuja, ja siihen pittää keksiä jotaki, ja kenen, kuka me nyt otetaan siihen kaveriksi. Että se lähtee menemään etteenpäin. (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 3)

Koulukuraattorit toteuttavat yhteisöllistä työotetta työskennellen työparina muiden ammattiryhmien kanssa, mikä mahdollistaa asiantuntijuuden ja osaamisen jakamisen hedelmällisellä tavalla yhteisöllisen, ennaltaehkäisevän työn näkökulmasta.

> Sitten myös enemmän sitä ryhmätoimintaa, et jonku verran on ollu justiisa vaikka terveydenhoitajan kans työparina on pietty jotaki tällasta, ryhmää sitten, elämänhallintaryhmää tämmöstä, että niihin vois enemmän sitte satsata myös. (…) Että se vois olla vaikka joku tunti välissä, että ku sit on käyty vaikka terveydenhoitajan kans kiertämässä luokat läpi, tehty sitä työtä näkyväksi, niin se vois olla vaikka joku semmonenki välissä. Mikä ois sitte kaikille avoin. (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 2)

Monialaisen yhteistyön aktiivinen koordinointi vaatii jatkuvaa rakenteellisten muutosten reflektointia. Sosiaalityöntekijät voivat käyttää asiantuntijuuttaan uudistamalla toimintapolitiikkaa koulujen sisällä, jolloin parhaimmillaan ennaltaehkäisevä yhteisöllinen hyvinvointityö kumuloituu opetuksen ja oppimisen tueksi (vrt. Ball ym. 2016). Esimerkiksi ammatillisen koulutuksen kentällä on käynnissä laajoja uudistuksia, joiden myötä muun muassa opiskelijoiden yksilölliset opintopolut ja työelämäjaksot lisääntyvät koulutuksessa. Koulukuraattorit toivat esille, kuinka opiskelijoilla voi olla opetusta useissa ryhmissä yksilöllisten opintopolkujen myötä, jolloin ryhmäyttämistä ja opiskelijan kouluyhteisöön kuulumista täytyy tarkastella uudella tapaa.

Parhaimmillaan interprofessionaalisessa yhteistyössä toteutettu koulun sosiaalityö voi edistää taitoja, joita nuorilta vaaditaan laajemmin yhteiskunnan jäseninä, jatko-opinnoissa ja työelämässä menestymiseen. Annahita Ball ym. (2016, 10, 14–15) näkevät koulun sosiaalityön tehtäväksi edistää näiden taitojen kehittymistä tukevaa opetusta ja oppimista sekä puhua niiden puolesta. Kuraattori voi olla yhteisöllisen työn esillä pitäjä koulussa ja suunnitella toimintaa yhdessä opettajien kanssa. Hän voi myös antaa opettajalle konkreettisia ohjeita yhteisöllisestä työskentelystä ja toimia prosessissa reflektiivisenä tukena. Interprofessionaalinen työskentely sisältää jatkuvan oman roolin ja paikan arvioinnin. Aineistossa sosiaalityöntekijän rooli vaihtelee promoottorin, kumppanin ja reflektiivisen tukijan välillä.

> Ja sitte se että me jotenki tyrkätään sitä asiaa etteenpäin ja saahaan siihen sitä, niitä toimijoita mukkaan. Mutta vetäydytään sitte takavasemmalle ja teemme itsemme tarpeettomaksi tavallaan. Et se alakaa elään siellä, sitä ommaa elämäänsä. (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 3)

Monialaisen yhteistyön aktiivinen koordinointi sisältää sosiaalityön keskeisen piirteen ihmisten kanssa toimimisesta ja kohtaamisesta, jolloin dialogisuus ja vuorovaikutustaidot ovat tärkeä osa sosiaalityön asiantuntijuutta (esim. Fook ym. 2000). Interprofessionaalisessa toimintaympäristössä niiden merkitys korostuu

(ks. Jay & Johnson 2002; Rose & Norwich 2014; Lakkala ym. 2017). Monialainen yhteistyö ja verkostotyö ovat keskeisiä sosiaalityön työmuotoja. Asiakasprosessien sekä verkostojen johtaminen ja koordinointi ovat sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaisesti sosiaalityöntekijöiden työn ydintä. Ne vaativat vahvoja vuorovaikutustaitoja ja kykyä moniääniseen vuorovaikutukseen eri toimijoiden kanssa. Asiakkaan henkilökohtaisista asioista keskusteleminen monialaisessa yhteistyössä on mahdollistettu niin oppilas- ja opiskelijahuoltolain kuin asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) perusteella (esim. Pahlman 2010). Vaitiolovelvollisuus ja luottamuksellisten asiakassuhteiden ylläpito ei voi näin automaattisesti merkitä vuorovaikutuksesta vetäytyvää hiljaisuutta yhteistyösuhteissa:

> Ja sitte sanotaan, että sitten ne sosiaalityöntekijät tuli palaveriin, eikä sanonu mittään, ku ne ei saa sanoa mittään. Se jotenki semmonenki kuva on, että siellä vaan istua tököttää, jos tullee muita, että ei sano mittään. Sillon on kauhea paine siihen, että mitä pitäs sanoa – ainaki mie oon kokenu sen, että juuri on vähä heitelty aina, että seki oli siellä, eikä sanonu sannaakaan koko palaverissa, ku ulkopuoleltaki tullee ihmisiä. Et siihen jotenki liittyy se semmonen ehkä siihen salassapitoon ja luottamuksellisuuteen, että sillä pantataan jotaki tietoa tai, että tavallaan, ku sanoo, että sosiaalityöntekijä, ni musta meillä monesti loksahtaa se ajatus, että no niin, ei saakaan sanoa mittään. Mennee sille uralle. (Ryhmähaastattelu, koulukuraattori, nainen, 2)

Moniäänisyyttä kunnioittavien vuorovaikutustaitojen käyttöönotto vaatii sosiaalityöntekijöiltä osaamista, persoonallista avoimuutta ja rohkeutta. Niiden kautta voi konkretisoitua sosiaalityön ydinkysymys luottamuksesta, jota tarvitaan monialaisessa yhteistyössä eri suuntiin (esim. Fook ym. 2000; Muukkonen 2016).

Monitoimijuuden ja kokemustiedon konkretisoiminen monialaisessa yhteistyössä

Sosiaalityössä asiakaslähtöisyys ja kokemustiedon korostaminen ovat keskeinen osa työn tekemisen periaatteita (ks. Pohjola ym. 2017). Aineistot nostavat esiin keskeisenä kysymyksen siitä, miten sosiaalityöntekijöiden rooliin tulisi sisältyä monitoimijuuden ja kokemustiedon konkretisoiminen interprofessionaalisessa toiminnassa. Lapset, nuoret ja heidän vanhempansa ovat tilanteidensa parhaita asiantuntijoita. Sosiaalityöntekijöillä on mahdollisuus luoda heille kehittäjien ja vaikuttajien rooleja ammattilaisten rinnalla ja vaikuttaa siten merkittävällä tavalla

koulun toimijoiden välisiin suhteisiin ja siihen, miten ja millaisina erilaiset ongelmat niiden sävyttäminä määrittyvät (ks. Lunabba 2013).

Monitoimijuuden ja kokemustiedon konkretisoiminen näkyivät kuraattoreiden kokemuksissa esimerkiksi oppilaskuntatoiminnan käynnistämisestä. Tulevaisuudessa kuraattorit haluaisivat tehdä nykyistä enemmän yhteistyötä oppilaskunnan, tukioppilaiden ja vanhempien kanssa. Heistä voisi koota muun muassa työryhmiä, jotka ideoivat, suunnittelevat ja toteuttavat yhteisön hyvinvointia lisääviä tapahtumia, juhlia, kerhoja tai kahviloita. Kuraattorit olivat huomanneet, että pitkäjänteinen, projektimainen työ, jolla on päätös, yhdistää ihmisiä. Vuorovaikutusta vanhempien kanssa voi rakentaa nykyistä enemmän positiiviselta pohjalta, mikä voisi motivoida vanhemmat kiinnostumaan koulun toimintaan osallistumisesta. Yhdessä tekemisellä voidaan vähentää myös sosiaalityöhön kohdistuvia yhteisöllisiä, negatiivisia mielleyhtymiä (vrt. Lightfoot ym. 2016).

> Niin ja just se, että yks kerta ois joku niinkö, autuus onneen että… Et se on tavallaan semmonen prosessi, jossa tarvii sitä oikeaan suuntaan ohjaamista vaan. (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 4)

Koko luokkaa koskevissa haastavissa tilanteissa kaikki ammattilaiset voivat yksin olla melko keinottomia niitä ratkaisemaan (ks. Lakkala ym. 2014). Sosiaalityöntekijä voikin ottaa opettajan työparikseen, jolloin yhdessä sovitut asiat voivat juurtua luokan arkeen. Ongelmallisina aineistoissa näyttäytyivät tilanteet, joissa opettajat toimivat sosiaalityön tilaajina ja irtisanoutuvat luokkatyöskentelystä:

> Siinäki on tärkeeä, et sit se opettaja on vastaanottavainen ja halukas siihen. Mutta myös semmosiin oon törmänny, että opettaja tilaa sinne luokkaan, mutta tekkee omia hommia siinä luokan perällä siinä, eikä sillä vähäkään kiinnosta mitä... (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 4)

Luokan haastavien tilanteiden ratkaisemisessa on tärkeää antaa toimijuuden tila myös vanhemmille. Monitoimijuuden ideaan liittyen sosiaalityöntekijät korostivat vanhempien määrittelyä tasa-arvoisina kumppaneina, asiantuntijoina, joiden osaamista ja tietoa tarvitaan tilanteen ratkaisemiseksi (myös Lakkala ym. 2014). Eräs kuraattori kertoi onnistuneesta yhteistapaamisesta, jolla ratkottiin luokkayhteisön pitkittynyttä ristiriitatilannetta. Kuraattori ja opettaja olivat tavanneet jokaisen

lapsen ja hänen vanhempansa etukäteen. Tapaamiseen sisältyi ryhmäkeskustelua siten, etteivät lapset olleet omien vanhempiensa kanssa samassa ryhmässä.

> Minusta kans se oli just parasta, ettäkö ne jutteli, eikä ollu se oma lapsi, niin siinä ei tullu semmosta tinkaamista. Aikuset kuunteli niitä lapsia. Et se oli varmaan niille lapsilleki tosi ihana, että ne kysy ja sitte... Ja siinä oli sitte, aina sattu onneksi semmosia niitä vanhempia, että ne osas sitte, että no hei onko sulla, joku vähä ujompi. Niin ne osas sillai nätisti kysyä että... (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 4)

Kokemustiedon ja -toimijoiden paikkojen rakentamisessa keskeistä on se, että sosiaalityöntekijä osaa yhteisöllisellä tasolla luoda sosiaalityön interventioista positiivisia mielikuvia. Aineistot sisältävät lukuisia kuvauksia ryhmä- ja yhteisöllisen työn ongelmalähtöisyydestä, niihin liittyvistä negatiivisista mielikuvista ja leimautumisen kysymyksestä. Valtaosaltaan kuraattoreiden kuvaamat ryhmät ovat perustaltaan ongelmalähtöisiä ja niihin osallistuvat ne oppilaat ja opiskelijat, joilla tiedetään olevan ryhmän teeman mukaisia ongelmia. Joskus ryhmä kariutuu osallistujien puutteeseen, vaikka yksilökohtaisesta työskentelystä tiedetään, että ryhmälle olisi yhteisöllistä tarvetta. Havainto vahvistaa sosiaalityön ydinajatusta siitä, että leimatut kategoriat eivät anna sijaa subjektiiviselle toimijuudelle ja osallisuudelle (esim. Juhila 2004).

> Ollaan yritetty jännittäjäryhmää saaha kasaan, mutta ei saatu siihen osallistujia. Sitte, ku oli yksinäisiä tyttöjä aika paljon yritettiin semmosta. No eihän ne tullu sinnekään. (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 4)

Kokemustiedon hyödyntäminen yhteisöllisessä hyvinvointityössä vaatii sosiaalityöntekijöiltä käsiteltävän ilmiön tuntemusta ja luottamuksellisten yhteisösuhteiden rakentamista. Se kiinnittyy arvo- ja etiikkaosaamiseen, jossa keskeistä on valppaus yksilöllisiin ja yhteisöllisiin tarpeisiin ja näiden konkretisominen toiminnaksi (esim. Beckett ym. 2017). Tähän liittyy myös sosiaalityöntekijöiden vastuunotto tuen ja kontrollin (esim. Fook ym. 2000; Juhila 2004) auki purkamisesta yhteisö- ja organisaatiotasolla yhdessä lasten, nuorten ja heidän vanhempiensa kanssa.

Tulevaisuudessa kuraattorit haluaisivat siirtyä ongelmalähtöisyydestä ennaltaehkäisevään orientaatioon ja hyödyntää paremmin lapsilta ja nuorilta kerättävää subjektiivista tietoa, kuten kouluterveyskyselyjä sekä erilaisia koulu- ja kuntakohtaisia tietoja. Tällöin sosiaalityöntekijä ja terveydenhoitaja voisivat esimerkiksi

kiertää kaikki luokat ja pitää oppitunnin kokemuksellisesta tiedosta nousevista aiheista. Monitoimijuuden ja kokemustiedon konkretisoimisessa kuraattorit näkevät tärkeäksi avoimen yhteisöllisen työskentelyn, jossa hyödynnetään kaikkia koulun ammattilaisia ja ulkopuolisen palveluverkoston toimijoita. Monitoimijuuden ja kokemustiedon konkretisoiminen monialaisessa yhteistyössä linkittyy sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:issä tarkoitettuun asiakaslähtöisyyttä korostavaan periaatteeseen ja siten sosiaalityöntekijän juridisen position konkretisoimiseen käytännön työssä.

Ennaltaehkäisevän, yhteisöllisen orientaation vahvistaminen monialaisessa yhteistyössä

Sosiaalityön ydintavoitteina on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen ja hyvinvoinnin vahvistaminen eri tasoilla (esim. Fook ym. 2000), siten sosiaalityöntekijöillä on ensisijainen velvoite ennaltaehkäisevän, yhteisöllisen orientaation vahvistamiseen monialaisessa yhteistyössä. Sosiaalihuoltolaki korostaa sosiaalityön asiantuntemuksen tuomista kunnan muiden toimialojen suunnitteluun. Tätä voi tulkita myös sosiaalityölle avautuvana mahdollisuutena hyödyntää interprofessionaalisen yhteisön tuottamaa asiantuntijuutta hyvinvointityössä, joka kattaa yksilöt, ryhmät ja yhteisön ja joka fokusoituu korjaavan työn sijasta ennaltaehkäisevään otteeseen. Sosiaalityöntekijöitä tarvitaan muun muassa sosiaalisessa raportoinnissa sekä interprofessionaalisen työn vaikutusten ja merkitysten määrittämisessä oppimisen tukena ja hyvinvointityön edistäjänä. (Esim. Mellin ym. 2011, 59–60.) Aineistot kuvaavat, miten koulukuraattorin työ on muuttunut viime vuosina siten, että yksilötyöstä on siirrytty yhteisöllisempään työotteeseen.

> Joo, mutta työhän on vaihtelevaa, monipuolista, siitä 2008 vuodesta mää mietin se oli sillon paljon sitä koppihoitoa, et niitä yksittäisiä oppilaita tuli ja meni, että yhä enemmän on ollu ryhmiä ja nyt ollaan siirrytty enemmän vielä siihen yhteisötasolle, mulla on se onni, että mää oon saanu myös sitä yhteisötason ihan ennalta ehkäsevää työtäki ja tämmöstä kehittävää työtä tehdä… (Ryhmähaastattelu, koulukuraattori, nainen, 8)

Sosiaalityön asiantuntijuutta kuvaa osuvasti aineiston ryhmäkeskustelussa esiin noussut ajatus; yhteisöllisen työn tarkoitus on luoda hyvinvointia koulussa. Osallisuus ja yhteisöllisyys ovat hyvinvoinnin vahvistamisen väyliä. Koulun ainutlaatuiset mahdollisuudet lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäjänä tai heikentäjänä on viime

vuosina tiedostettu. Onkin paradoksaalista, että välittävä yhteisö on yhtä aikaa merkityksellisen oppimisen perusta ja yhdessä toimimisen tulos (Spratt 2016). Hyvinvoinnin arvojen esillä pitäminen on erityisesti kuraattorin tehtävä (myös Beckett ym. 2017). Arvoihin sitoutuminen ja niiden mukaan toimiminen luo tunteen yhteisöön kuulumisesta.

Aineistoissa korostui kuraattoreiden vahva tietämys kouluympäristössä tarvittavasta hyvinvointityöstä. Yhteisöllinen hyvinvointityö vaatii kaikkien koulun toimijoiden osallistumista, mutta sosiaalityöntekijöillä on kuitenkin yhteiskuntatieteelliseen koulutukseensa nähden ensisijainen velvollisuus hyvinvoinnin tilan jäsentämiseen ja tarvittavan hyvinvointityön sanoittamiseen. Sosiaalityöntekijät näkivät tärkeänä tavoitteena sen, että lasten ja nuorten vuorovaikutus- ja empatiataitojen, itsehillinnän, ja erilaisuuden hyväksymisen oppimista ja vahvistamista saataisiin vahvistettua osana opettajien työtä. Tämän tyyppisen hyvinvointityön tavoitteena on negatiivisten ryhmäilmiöiden, kuten kiusaamisen tai päihdekokeilujen vähentäminen. Suunnitelmallinen ja tavoitteellinen interprofessionaalinen työskentely vaatiikin vastavuoroisuutta (Törrönen 2016; Lakkala ym. 2017). Sosiaalityöntekijät korostivat sitoutumista, yhteistä tavoitteenasettelua ja yhteistä tekemistä erillään toimivien ryhmien sijasta. Esimerkiksi yläkoulussa opettajat eivät vielä sido yhteisöllistä työtä aineenopetukseen.

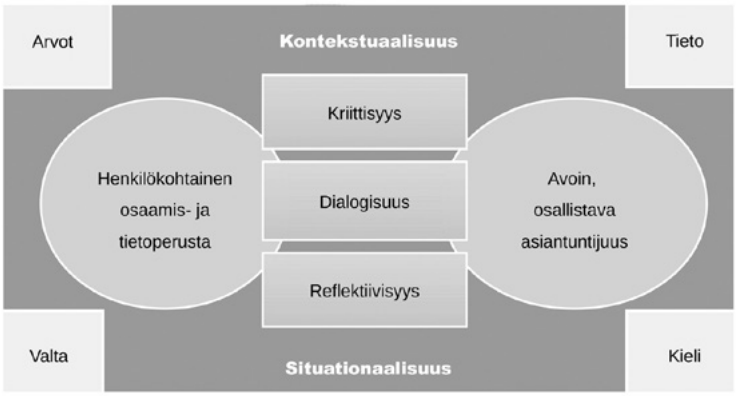
> Siis mie aattelen siis ihan, jos näin vielä miettii, tätä yhteisöllisyyttä ja tätä uutta, mitä ny kouluihin ollaan tuomassa. Niin mie aattelin, et tätä karusellia pitäs saaha pyörimään yhtä aikaa ja niinkö yhtenäisesti. Että nyt musta tuntuu, et meil on koulun sisällä on paljon pieniä karuselleja. Ja ne ei kaikki keskustele keskenään. Ja et semmonen olo, että hirveesti kaikilla on se nyt, että nyt pitäs tehä, tehä, tehä kaikkia mahollista. Mutta sitte se, karusellin pyörittäjä puuttuu siitä. (Ryhmäkeskustelu, tapaamiskerta 3)

Sosiaalityöntekijät haluavat tehdä yhteisöllistä työtä, mutta he kokevat ongelmaksi työn suunnittelemattomuuden. Yhteisöllistä työtä tehdään ohjeistusten sanelemana, eikä perustana käytetä riittävää koulukohtaista hyvinvointitietoa. Esimerkiksi oppilashuoltotyöryhmässä voidaan vielä tehdä suunnitelmia vain siksi, koska oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (13 §) niin määrätään. Tulevaisuudessa toiminnan pitäisi nojautua lähtökohtaisesti koulukohtaisille suunnitelmille, joiden perusta ja tavoite ovat kaikille toimijoille selkeitä.

Johtopäätökset: avoin ja osallistava sosiaalityön asiantuntijuus

Olemme jäsentäneet tutkimuksessa sosiaalityön interprofessionaalista asiantuntijuutta koulun sosiaalityön tapausesimerkin avulla. Asiantuntijuudessa korostui viisi osa-aluetta: 1) Oman asiantuntijuuden näkyväksi tekeminen, 2) Kokonaisvaltaisuuteen nojaavan työskentelyotteen tuominen osaksi monialaista yhteistyötä, 3) Monialaisen yhteistyön aktiivinen koordinointi, 4) Monitoimijuuden ja kokemustiedon konkretisoiminen monialaisessa yhteistyössä, 5) Ennaltaehkäisevän, yhteisöllisen orientaation vahvistaminen monialaisessa yhteistyössä. Asiantuntijuuden osa-alueiden sisällöt muotoutuivat suhteessa koulun toimintaympäristöön ja sen kasvatukselliseen tehtävään.

Osa-alueet piirtävät kuvaa sosiaalityön uudesta asiantuntijuudesta *avoimena ja osallistavana asiantuntijuutena* (Kuvio 2). Se edellyttää, että johtamisjärjestelmä tukee interprofessionaalista työskentelyä ja että kaikki toimijat ovat sitoutuneita ja kantavat vastuuta yhteistyöstä ja luottavat sen merkitykseen. Siten avoin ja osallistava sosiaalityön asiantuntijuus on vahvasti kontekstuaalista ja situationaalista, jossa henkilökohtainen osaamis-ja tietoperusta tulee avoimen, osallistavan asiantuntijuuden käyttöön. Sosiaalityön avoin ja osallistava asiantuntijuus nojaa sosiaalityön ydinosaamisalueiden hallitsemiselle (esim. Lähteinen ym. 2017; Kemppainen ym. tässä teoksessa) ja sen toteutumisessa tarvitaan kriittistä ajattelua, dialogisuutta ja jatkuvaa reflektiota (ks. reflektiivisestä asiantuntijuudesta ja kriittisestä ammatillisuudesta Karvinen 1996; Fook ym. 2000).

Kuvio 2. Sosiaalityön avoin ja osallistava asiantuntijuus.

Kun avointa, monialaiseen yhteistyöhön suuntautuvaa ja osallistavaa asiantuntijuutta suhteutetaan postmoderniin, kriittiseen tietoisuuteen ja hermeneutiikkaan nojaavaan asiantuntijuusajatteluun, jossa korostuu kohtaamisen, luomisen ja vahvistamisen prosessit (confront–generate–solidify), voi havaita monia yhtymäkohtia. (Esim. Dybicz 2012.) Tutkimuksen tulokset korostavat sosiaalityön avointa ja osallistavaa asiantuntijuutta vahvasti kontekstuaalisena, vuorovaikutteisena, eri toimijoiden osallisuudelle tilaa luovana ja samanaikaisesti omaa professionaalista identiteettiä ja osaamista kehittävänä. Ydinkysymykset arvoista, tiedosta, vallasta ja kielestä ovat keskeisiä sosiaalityön avoimen ja osallistavan asiantuntijuuden muotoutumisessa (vrt. monitoimijuusmalli Turunen ym. 2014).

Sosiaalityö ja asiantuntijuus jäsentyvät jatkuvasti uudelleen muuttuvissa toimintaympäristöissä. Tämä muutos haastaa toisaalta sosiaalityötä tarkastelemaan ja ottamaan kantaa koko palvelujärjestelmän ja siellä vallitsevien työtapojen sekä ammattien välisten suhteiden muutokseen ja toisaalta määrittämään sosiaalityön paikkaa osana monitoimijaista professioiden kenttää. Tähän liittyy myös monialaisten yhteistyösuhteiden määrittelyyn osallistuminen. Siten sosiaalityön asiantuntijuuden tavoite on haastaa moniammatillisia työyhteisöjä, kuten koulua muuttumaan ja katsomaan omaa rooliaan uudella tavalla.

Sosiaalityön tarkastelu koulukontekstissa osoittaa, että moniasiantuntijaisissa verkostoissa toimiminen edellyttää herkkyyttä toimintaympäristössä ja rakenteissa tapahtuville muutoksille. Kysymykset toimintakulttuurista, professioiden välisistä valtasuhteista, päätöksenteosta, vuorovaikutuksesta sekä sosiaalityön paikasta ja sosiaalityöntekijöiden roolista ovat keskeisiä tekijöitä interprofessionaalisuuden muotoutumisessa (Ambrose-Miller & Ashcroft 2016). Interprofessionaalinen, avoin, osallistava asiantuntijuus edellyttää sosiaalityöntekijältä toimijuutta, joka nojaa vahvaan ammatilliseen osaamispääomaan, mutta sallii epävarmuudelle alttiiksi asettumisen, yhteisen tiedon ja toiminnan rakentamisen niin asiakkaiden kuin toisten ammattilaisten kanssa. Sosiaalityön kontekstuaalinen lukutaito täytyy siirtää myös toiminnallisiksi muutoksiksi. Anneli Pohjolan (2016, 94–95) mukaan meneillään oleva yhteiskunnallinen murros edellyttää vaativaa ja syvällistä asiantuntemusta monilla eri tasoilla samanaikaisesti. Tarvitaan psykososiaalista auttamistyötä, ehkäisevää työtä, osallisuutta tukevaa työtä, poikkiammatillista yhteistyötä ja palveluiden verkostoitumisen edistämistä, toiminnan kriittistä arviointia sekä rakenteellista sosiaalityötä. Sosiaalityön monialainen yhteistyöverkosto ja sen hallinnolliset ja juridiset rakenteet muuttuvat, jolloin sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan uudenlaisten sidosten rakentamista yhteisöllisen ja rakenteellisen työn

toteuttamiseksi. Moninaisiin vaatimuksiin vastaaminen ei ole sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisen asiantuntijuuden kysymys, vaan se edellyttää interprofessionaalisen opetuksen vahvistamista sosiaalityön koulutuksessa (myös Quinney & Hafford-Letchfield 2012).

KIRJALLISUUS

Alastalo, Marja & Åkerman, Maria (2010) Asiantuntijahaastattelun analyysi: Faktojen jäljillä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 372–392.

Ambrose-Miller,Wayne & Ashcroft, Rachelle (2016) Challenges Faced by Social Workers as Members of Interprofessional Collaborative Health Care Teams. Health & Social Work 41 (2), 101–109.

Ball, Annahita & Joyce, Hillary D. & Anderson-Butcher, Dawn (2016) Exploring 21st Century Skills and Learning Environments for Middle School Youth. International Journal of School Social Work 1(1). http://dx.doi.org/10.4148/2161-4148.1012 Luettu 19.4.2017.

Beckett, Chris & Maynard, Andrew & Jordan, Peter (2017) Values and Ethics in Social Work. 3rd Edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, Melbourne: Sage.

Beresford, Peter & Croft, Suzy & Adshead, Lesley (2008) 'We Don't See Her as a Social Worker': A Service User Case Study of the Importance of the Social Worker's Relationship and Humanity. British Journal of Social Work 38 (7), 1388–1407.

Berzoff, Joan & Drisko, James (2015) What Clinical Social Workers Need To Know: Bio-psycho-social Knowledge and Skills for the Twenty First Century. Clinical Social Work Journal 43 (3), 263–273.

Bourke, Roseanna & O'Neill, John (2012) Ethics in Inclusive Education: Helping Teachers to Understand Dilemmas in Teaching and Learning. Teoksessa Suzanne Carrington & Jude MacArthur (toim.) Teaching in Inclusive School Communities. Milton Queensland: John Wiley & Sons Australia, Ltd, 91–116.

Burr, Vivien (2015) An Introduction to Social Constructionism. London: Routledge.

Dybicz, Phillip (2012) The Ethic of Care: Recapturing Social Work's First Voice. Social Work 57 (3), 271–280.

Edwards, Anne & Lunt, Ingrid & Stamou, Eleni (2010) Inter-Professional Work and Expertise: New Roles at the Boundaries of Schools. British Educational Research Journal 36 (1), 27–45.

Filppa, Virpi (2002) Kansalaisten tarpeista sosiaalialan erityisosaamiseen: Osaamisen monimuotoisuutta jäsentämässä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2002:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Fook, Jan & Ryan, Martin & Hawkins, Linette (2000) Professional Expertise: Practice, Theory and Education for Working in Uncertainty. London: Whiting & Birch.

Frelin, Anneli (2013) Exploring Relational Professionalism in Schools. Rotterdam: Sense Publishers.

Hakalehto-Wainio, Suvianna (2012) Oppilaan oikeudet opetustoimessa. Hämeenlinna: Lakimiesliiton kustannus.

Hallituksen esitys Eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi (HE 67/2013 vp.).

Isaksson, Cristine & Sjöström, Stefan (2017) Looking for ´Social Work´ in School Social Work. European Journal of Social Work 20 (2), 191–202.

Isoherranen, Kaarina (2012) Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 18. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Jay, Joelle L. & Johnson, Kerri L. (2002) Capturing Complexity: A Typology of Reflective Practice for Teacher Education. Teaching and Teacher Education 18 (1), 73–85.

Juhila, Kirsi (2004) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (toim.) (2005) Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:13. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) (2000) Sosiaalityön tutkimus: Metodologisia suunnistuksia. SoPhi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2009) Postmoderni sosiaalityö. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-Kustannus, 131–159.

Katisko, Marja & Kolkka, Marjo & Oikkonen-Vuokila, Päivi (2014) Moniammatillinen ja monialainen osaaminen sosiaali-, terveys, kuntoutus- ja liikunta-alojen koulutuksessa: Malli työssäoppimisen ja ammattitaitoa edistävän harjoittelun toteutusta varten. Raportit ja selvitykset 2014:2. Tampere: Opetushallitus.

Kauppi, Arto & Laitinen, Merja & Lakkala, Suvi & Turunen Tuija (2017) Asiakastiedot ja niiden käyttö sosiaalihuollon ja perusopetuksen yhteistyössä. Oikeus 46 (1), 56–77.

Laitinen, Merja & Nikupeteri, Anna (2013) Kokemusasiantuntijuus väkivaltatyössä. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 427–458.

Laitinen, Merja & Turunen, Tuija (2016) Jaettua tietoa ja asiantuntijuutta etsimässä: Analyysi tieteidenvälisen opinnäyteryhmän yhteisöllisen oppimisen prosessista. Teoksessa Simo Pihlajaniemi, Nina Haltia, Mette Ranta, Anita Saaranen-Kauppinen & Ilkka Väänänen (toim.) Avoin tiede ja avoin koulutus? Opiskelijatutkimuksen vuosikirja 2016. Helsinki: OTUS Opiskelijatutkimusverkosto, 1–21.

Lakkala, Suvi & Kangas, Hennariikka & Pulju, Marja (toim.) (2014) Yhdessä toimimalla kohti hyvinvoivaa koulua: Koulun toimintakulttuurin kehittäminen monitoimijuuden avulla. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Lakkala, Suvi & Turunen, Tuija A. & Kangas, Hennariikka & Pulju, Marja & Kuukasjärvi, Ulla & Autti, Hanna (2017) Learning Inter-professional Teamwork During University Studies: A Case Study of Student-teachers' and Social Work Students' Shared Professional Experiences. Journal of Education for Teaching 43 (4), 414–426.

Leighninger, Leslie (1987) Social Work: Search for Identity. New York: Greenwood Press.

Lightfoot, Elizabeth & Nienow, Mary & Moua, Kao Nou L. & Colburn, Gregg & Petri, Alissa (2016) Insights on Professional Identification and Licensure from Community Practice Social Workers. Journal of Community Practice 24 (2), 123–146.

Lunabba, Harry (2013) När vuxna möter pojkar I skolan – insyn, inflytande och sociala relationer. Mathilda Wrede -institutets forskiningserie 1/2013. Doktorsavhandling. Helsingfors: Helsingfors Universitet.

Lähteinen, Sanna & Raitakari, Suvi & Hänninen, Kaija & Kaittila, Anniina & Kekoni, Taru & Krok, Suvi & Skaffari, Pia (2017) Sosiaalityön koulutuksen tuottama osaaminen. SOSNET julkaisuja 7. Rovaniemi: Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet.

Mellin, Elizabeth A. & Anderson-Butcher, Dawn & Bronstein, Laura (2011) Strengthening Interprofessional Team Collaboration: Potential Roles for School Mental Health Professionals. Advances in School Mental Health Promotion 4 (2), 51–60.

Metteri Anna (toim.) (1996) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja 1996. Sosiaalityöntekijäin liitto R.Y. Helsinki: Edita.

Mirabito, Diane M. (2012) Educating a New Generation of Social Workers: Challenges and Skills Needed for Contemporary Agency-Based Practice. Clinical Social Work Journal 40 (2), 245–254.

Muukkonen, Tiina (2016) Luottamus lastensuojelussa – monitoimijaisen yhteistyön rakentuminen. Teoksessa Mirja Satka, Ilse Julkunen, Aino Kääriäinen, Ritva Poikela, Laura Yliruka & Heidi Muurinen (toim.) Käytäntötutkimuksen taito. Helsinki: Heikki Waris -instituutti ja Mathilda Wrede -institutet, 227–261.

Mäntysaari, Mikko (1991) Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana: byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 51. Tampere: Vastapaino.

Nilsson, David & Ryan, Martin & Miller, Jane (2007) Applying a Theory of Expertise in Health Social Work Administration and Practice in Australia. Social Work in Health Care 44 (4), 1–16.

Openshaw, Linda (2008) Social Work in Schools: Principles and Practice. New York: Guilford Press.

Opetusministeriö (2007) Opettajankoulutus 2020. Helsinki: Opetusministeriö.

Pahlman, Irma (toim.) (2010) Asiakastietojen käsittely, salassapito ja asiakkaan tiedonsaantioikeus sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki: Edita.

Pohjola, Anneli (1998) Sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen kehittäminen. Opetusministeriölle tehty selvitys sosiaalityön koulutuksesta. 27.2.1998.

Pohjola, Anneli (2003) Sosiaalityön koulutuksen tila ja paikka. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä: PS-Kustannus, 145–165.

Pohjola, Anneli (2007) Merkintöjä sosiaalityön asiantuntijuudesta. Teoksessa Kerttu Vesterinen (toim.) Kiitos kysymyksestä. Pohjois-Suomen Sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 27. Rovaniemi: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 6–18.

Pohjola, Anneli (2016) Sosiaalityön vastuu heikompaan asemaan joutuneista. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 87–96.

Pohjola, Anneli & Kairala, Maarit & Lyly, Hannu & Niskala, Asta (toim.) (2017) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi – Asiakkaan osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino.

Pärnä, Katariina (2012) Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina: Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet. Turun yliopiston julkaisuja sarja C, osa 341. Turku: Turun yliopisto.

Quinney, Anne & Hafford-Letchfield, Trish (2012) Interprofessional Social Work: Effective Collaborative Approaches. London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore: Sage.

Radu, Peter T. & Carnochan, Sarah & Austin, Michael J. (2015) Obstacles to Social Service Collaboration in Response to the Great Recession: The Case of the Contra Costa County Safety Net Initiative. Journal of Community Practice 23 (3–4), 323–347.

Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. 2. uud. laitos. Helsinki: Gaudeamus.

Rissanen, Sari (2016) Sosiaalityön johtaminen. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 231–242.

Rose, Jo & Norwich, Brahm (2014) Collective Commitment and Collective Efficacy: A Theoretical Model for Understanding the Motivational Dynamics of Dilemma Resolution in Inter-professional Teamwork. Cambridge Journal of Education 44 (1), 59–74.

Ryan, Martin & Healy, Bill & Renouf, Noel (2004) Doing It Well: An Empirical Study of Expertise in Mental Health Social Work. Social Work in Mental Health 2 (2–3), 21–37.

Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) (2005) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsingin yliopiston tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

Satka, Mirja & Karvinen, Synnöve (1999) The Contemporary Reconstruction of Finnish Social Work Expertise. European Journal of Social Work 2 (2), 119–129.

Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2009) Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-Kustannus, 293–314.

Sipilä-Lähdekorpi, Pirkko (2004) ”Hirveesti tekijänsä näköistä”: Koulukuraattorin työ peruskoulun yläluokilla. Tampere: Finn lectura.

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas (2017) Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Spratt, Jennifer (2016) Childhood Wellbeing: What Role for Education? British Educational Research Journal 42 (2), 223–239.

Sulman, Joanne & Savage, Diane & Vrooman, Paul & McGillivray, Maureen (2005) Social Group Work. Building a Professional Collective of Hospital Social Workers. Social Work in Health Care 39 (3–4), 287–307.

Timonen-Kallio, Eeva & Hämäläinen, Juha & Laukkanen, Eila (2016) Interprofessional Collaboration in Finnish Residential Child Care: Challenges in Incorporating and Sharing Expertise Between the Child Protection and Health Care Systems. Child Care in Practice 23 (4), 389–403.

Turunen, Tuija A. & Laitinen, Merja & Lakkala, Suvi & Kangas, Hennariikka & Pulju, Marja & Valanne, Eija (2014) Monitoimijuusmalli – Kuvaus yhteistyön rakentumisesta. Teoksessa Suvi Lakkala, Hennariikka Kangas & Marja Pulju (toim.) Yhdessä toimimalla kohti hyvinvoivaa koulua: Koulun toimintakulttuurin kehittäminen monitoimijuuden avulla. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 35–47.

Törrönen, Maritta (2016): Vastavuoroisuuden yhteisöllinen luonne. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 39–56.

Watts, Jacqueline H. (2013) Exploring the “Social” of Social Work in Palliative Care: Working with Diversity. Illness, Crisis & Loss 21 (4), 281–295.

Osajulkaisu III

Pohjola, A., Kemppainen, T., Niskala, A., & Peronius, N. (2019). Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehityskulkua. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen, A. Niskala, & N. Peronius (toim.), *Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö* (s. 23–54). Vastapaino. ”Yhteiskunnallisuus -osatutkimus”

Artikkeli julkaistaan uudestaan väitöskirjan osana artikkelin alkuperäisten tekijänoikeuksien haltijan ystävällisellä luvalla.

Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen,
Asta Niskala & Nina Peronius

Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehityskulkua

Sosiaalityö muutoksessa

Sosiaalityön suhde yhteiskunnallisiin prosesseihin on kahtalainen. Yhtäältä sosiaalityö on osa yhteiskunnassa kaikkina aikakausina tapahtuvia muutosprosesseja, joiden seurauksena vaatimukset sen omalle kehittymiselle tulevat jatkuvasti haastetuiksi. Tämä pakottaa alan toimijoita reflektoimaan kriittisesti, miten ja millaisena sosiaalityö asemoituu ja muokkaa itseään yhteiskunnallisena toimijana muuttuvien prosessien eri vaiheissa. Sosiaalityössä vaaditaan vahvaa muutostekijöiden lukutaitoa nopeutuvien kehitys-

syklien hallitsemiseksi. Toisaalta kuva työstä on kriittinen myös siinä mielessä, että lähtökohtaisesti sosiaalityö itsessään määritellään muutostyönä, jossa sen tehtävänä nähdään yhteiskunnallisen kehityksen edistäminen ihmisten mahdollisuuksien parantamiseksi. Sosiaalityö toimii eräänlaisessa kiertokulun kehässä, jossa sen tehtävänä on vaikuttaa eri tasoilla yhteiskunnalliseen muutokseen, jonka prosessit puolestaan pakottavat sitä itseään alati uudistumaan, jotta se kykenisi toteuttamaan tehtäväänsä.

Sosiaalityön asemoitumisen tässä kiertokulussa voi kiteyttää siten, että sosiaalityö on yhteiskunnassa ja yhteiskunta sosiaalityössä (vrt. Leppiman 2010). Näiden keskinäiset vaikutussuhteet ovat kaksisuuntaisia ja toisiinsa kietoutuneita. Tämä luonnehtii myös sosiaalityötä yhteiskuntatieteiden ytimeen sijoittuvana tieteenalana, missä sen kohteena on jäsentää muuttuvia ihmisen ja yhteiskunnan suhteita eri toimintatasoilla ja pyrkiä edistämään ymmärrystä sekä ratkaisujen löytämistä näiden suhteiden kitkakohdissa. Jälkimodernin yhteiskunnan (tai toisen modernin, ks. Harrikari & Rauhala 2019) kehityskulut tuottavat sosiaalityöhön uudistumispaineita kaikilta ajateltavissa olevilta suunnilta, sillä erilaiset yhteiskunnalliset kitkatekijät näyttävät hyvinvoinnin tavoitteista huolimatta lisääntyvän. Sosiaalityön asemoitumisessa yhteiskunnalliset muutosprosessit tarkoittavat myös sosiaalityön muutostarpeiden tunnistamista.

Suhde yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin on sosiaalityön keskiössä, sillä esimerkiksi kansainvälinen sosiaalityön määritelmä alkaa virkkeellä: "Sosiaalityö on professio ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista" (IFSW 2014, suomennos Sosnet 2014). Määrittelyssä erottuvat eri tasot, joihin sosiaalityö toimintana kiinnittyy ja joiden muutoksissa se on mukana sekä vastaanottajana että vaikuttajana. Se on monitasoisena toimijana osa niin globaaleja, kansallisia, alueellisia, paikallisia, yhteisöllisiä kuin perheiden ja yksilöiden elämänkulkujen prosesseja, joiden myötä se väistämättä myös itse muuttuu. Osana yhteiskuntaa sosiaalityöhön kohdistuu jatkuvasti

erilaisia paineita ja odotuksia: esimerkiksi vallitsevan käsityksen köyhyydestä ja köyhistä ihmisistä muuttuessa myös sosiaalityö joutuu perustelemaan toimintaansa uudelta pohjalta. Keskeistä on se, miten sosiaalityö ja sen toimijat voivat itse määritellä uudelleen neuvoteltavat paikat ja roolit yhteiskunnassa sekä palvelutyön muuntuvilla areenoilla. Muutosten myötä muovautuu myös näkökulma siihen, mikä on hyvää ja tavoiteltavaa sosiaalityötä.

Tässä luvussa tavoitteemme on paikantaa yhteiskunnallisia ja samalla sosiaalityön kohtaamia keskeisiksi nostamiamme muutoksen kenttiä. Jäsennämme niitä erityisesti sosiaalityön yhteiskunnassa asemoitumiseen liittyvistä haasteista sekä niihin kytkeytyvistä mahdollisuuksista käsin. Lähtökohtamme on, että sosiaalityötä ja sen palveluja tullaan tulevaisuudessa tarjoamaan uusin sisällöllisin, tiedollisin ja menetelmällisin sekä työorientaatioita ja työn organisoitumista uudistavin ratkaisuin. Kuvaamme aluksi laajemmin sosiaalityötä muokkaavia tekijöitä yhteiskunnallisen muutoksen kontekstissa, mikä asettaa sosiaalityön asemoitumiselle yleiset reunaehdot. Toiseksi avaamme sosiaalityön keskeistä tavoitetta asiakaslähtöisyydestä erityisesti asiakkaiden osallisuuteen ja kehittäjäasiakkuuteen kiinnittyen. Kolmantena nostamme esiin sosiaalityön kehittymisen perustana olevan tiedontuottamisen vaateen, jossa erityisenä näkökulmana avaamme digitaalisen muutoksen mahdollistamaa työn systemaattista dokumentaatiota tiedon rakentajana. Neljänneksi pohdimme sosiaalityön osaamista sekä sen toteutumista ja vaatimuksia tulevaisuuteen suuntautumisessa. Suhteessa sosiaalityön muutosten moninaisuuteen valitut muutostekijät antavat väistämättä rajatun, mutta silti moniulotteisen kuvan taustoittamaan kirjan kokonaisteemaa yhteiskunnallisen asemansa ottavan sosiaalityön haasteeseen.

Suhteissa rakentuva sosiaalityö

Sosiaalityöhön kohdistuu jatkuvasti muutospaineita, joita laajat yhteiskunnalliset megatrendit tuottavat. Nämä vaikuttavat saman-

aikaisesti globaalisti, kansallisesti ja paikallisesti läpäisten yhteiskuntarakenteiden eri toiminnot. Sosiaalityö yhteiskunnallisena toimijana on kiinteä osa tätä kokonaisuutta. Sen kohtaamat ilmiöt muuttuvat, ja samalla vaateet toimintatavoista niihin vastaamiseksi on jäsennettävä uudelleen. Tässä jäsennyksessä myös työn organisoitumisen tavat ja yhteistyösuhteet tulevat tarkistettaviksi. Lisäksi työn juridiset välineet edellyttävät niiden toimivuuden arviointia, ja tietotekninen kehitys muovaa työn tietoperustaa sekä tuo haasteita työmenetelmien ja -orientaatioiden kehittämiseen.

Oikeastaan sosiaalityön kaikki elementit ovat samanaikaisesti liikkeessä. Niistä nostamme tässä alaluvussa keskusteluun keskeisinä työn tulevaisuutta muovaavina toisiinsa kietoutuvina muuttuvina suhteina globaalin muutoksen ja siihen heijastuvan suomalaisen hyvinvointivaltion murroksen sekä murrokseen liittyvät sosiaali- ja terveyspalvelurakenteiden uudistamispaineet. Sosiaalityön kehittämiseen kiinnittyvinä muutosten suhteina otamme esiin sosiaalityön yhteistyösuhteiden rakentumisen, työtä raamittavan lainsäädännön ja työorientaatioiden uudistumisen sekä osaamisen vaateiden korostumisen ja tutkimusperustaisuuden vahvistamisen. Lisäksi tuomme työn peruselementeistä esille palveluiden asiakasohjautuvuuden ja sosiaalityön vastuun asiakkaiden kokonaisprosessista sekä työn vaikuttavuuden vaateet. Ne edellyttävät analyyttista tulevaisuuden visioiden ja sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman kirkastamista, mikä on vaativaa yhä kompleksisemmaksi muotoutuvassa toimintaympäristössä.

Muutokseen sisältyy aina myös pysyvyyttä, mikä merkitsee sosiaalityön peruslähtökohdista kiinni pitämistä uudistumispaineisiin vastaamisessa. Sosiaalityötä kantavina pilareina ovat edelleen, ja yhteiskunnallisten muutostrendien keskellä entistä vahvemmin, ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden sekä heikommassa asemassa olevien puolustaminen. Työ on perustehtävältään yhteiskunnan eri tasoilla toimiva, ihmisiä elämäntilanteissaan tukeva auttamisen instituutio (Eskola 1981, 24). Vaativuuskertoimia tulee lisää siitä, että elämäntilanteet muuntuvat, monimuotoistuvat ja ovat yhä hankalammin hallitta-

via. Toimintaympäristöjen muutoksiin liittyvissä valinnoissa sosiaalityön yhteiskunnallinen ja inhimillinen eettisyys tulevat erityisesti punnittaviksi (Banks 2012). Voisi ajatella, että muuttuva yhteiskunta monine vaateineen toimii tarpeellisena peilinä sosiaalityön omien lähtökohtien ja periaatteiden tarkistamisessa. Se ei kuitenkaan tapahdu itsestään, vaan edellyttää toimintaympäristöjen analyysia työn teoreettiseksi jäsentämiseksi ja kehittämiseksi. Kuitenkin vaikka työtä on yhteiskunnallisten muutosten myötä monin tavoin uudistettava, sen ydin on tärkeä säilyttää, jotta suuntaa ei kadoteta.

Tämä korostuu erityisesti *globaalissa muutoksessa*, joka vaikuttaa kaikkialla yhteiskunnassa, sillä maailmanyhteiskunta on kirjaimellisesti tullut kylään ulottuen esimerkiksi erilaisen kansainvälisen kanssakäymisen, muuttoliikkeen sekä internetin seurauksina kaikkien elämään (Kaartinen ym. 2018). Globaaleissa suhteissa suomalainen lintukodoksi kutsuttu yhteiskunta joutuu avautumaan vastavuoroisesti ylirajaisille vaikutteille. Tämä muovaa vahvasti myös sosiaalityötä, vaikka sen juuret ovatkin aina olleet vahvasti kansainvälisiä (esim. sosiaalityön opillinen tausta, Richmond 1917; 1922).

Yhteiskunnalliset muutostrendit valtavirtaistuvat kansainvälisesti vaikuttaen yhä suoremmin myös kansallisella tasolla. Rajojen yli liikkuvat niin talouden ja markkinoistumisen ensisijaisuutta korostavat uusliberalistiset ideologiat ja käytännöt, kansantaloutta epävakaistavat taloudelliset suhdanteet, inhimillinen hätä ja pakolaisvirrat kuin elämäntapojen muutokset ja monikulttuurisuuden haasteet (Ranta-Tyrkkö 2017). Yhteiskunnallinen ilmiökenttä rakentuu uusin tavoin. Globaalit virtaukset muovaavat ja ylirajaistavat myös sosiaalisia kysymyksiä, joiden kanssa sosiaalityö työskentelee. Usein niiden todetaan olevan entistä "ilkeämpiä" ongelmia (Pösö 2005), joihin vastaaminen edellyttää yhä syvempää osaamista ja ammattitaitoa.

Maailmanyhteiskunta antaa työlle samanaikaisesti kuitenkin paljon aiempaa laajemman tietoperustan. Se mahdollistaa työn onnistumista tukevia vaikutteita ja vertailukohtia eri maiden sosi-

aalityön teorioista ja käytännöistä. Globaalit muutokset tuovat siten sekä työn uudistamisen vaatimuksia että sen kehittymistä tukevia syötteitä. (Ks. Jäppinen ym. 2016.) Tämä vaatii sosiaalityöltä entistä hallitumpaa tietoisuutta muutosvirtauksista ja niiden vaikutuksista työn jäsentämiseen kansallisessa toimintaympäristössä. Globaaleissa suhteissa maailma tihenee ja pienenee, ja siinä korostuu yhä enemmän glokaali, globaalin ja lokaalin molempiin suuntiin vaikuttava kompleksinen keskinäisriippuvuus ja sosiaalisten tekijöiden muuntuvuus (ks. Harrikari & Rauhala 2019). Sosiaalityössä näiden liikkeessä olevien, paikattomien glokaalien suhteiden vaikutukset ja hallinnan vaateet kohdataan paikallisesti ihmisten elämäntodellisuudessa. Sosiaalityön asiakkaiden tarpeet, heidän elämäntilanteensa ja elinolosuhteensa sekä niihin vastaavien lähipalveluiden suunnittelu ja toiminta ovat pitkälti paikallisessa toteutuvia, vaikka ne heijastavat glokaaleja vaikutussuhteita.

Globaalit tekijät vaikuttavat vahvasti kansalliseen toimintaympäristöön, vaikka lopulta valitut yhteiskuntapoliittiset linjaukset ovatkin kotikutoisia (vrt. esim. Särkelä 2016). Suomalaisen *hyvinvointivaltion murros* on sosiaalityön kannalta erityisen merkittävä yhteiskunnallinen prosessi. Hyvinvointivaltiollinen menestyskertomus sisälsi sosiaalityöystävällisen kehyksen siinä mielessä, että yhteiskunnallinen tasa-arvo ja kansalaisten sosiaalinen hyvinvointi edistyivät merkittävästi viime vuosisadan lopulla. Tämä menestyskertomus on sittemmin taittunut toisenlaisten ideologioiden ja taloudellisten suhdanteiden paineissa.

Eriarvoisuus yhteiskunnassa on monilla ulottuvuuksilla lisääntynyt (Lehtonen ym. 2018), mikä erottuu muun muassa köyhyyden, työttömyyden, sairastavuuden, syrjäytymisen sekä muiden sosiaalisten erojen kasvuna ja näiden seurauksena myös sosiaalityön kohtaamien ongelmien sekä asiakkaiden määrän lisääntymisenä. Tähän vaikuttavat osaltaan merkittävästi taloutta palvelleet toistuneet sosiaaliturvan leikkaukset. Myös yhteiskunnallinen ideologinen ilmapiiri ja keskinäinen solidaarisuus ovat muuttuneet, jolloin huono-osaisia ei välttämättä haluta enää auttaa. Sosiaalityö on joutunut monelta osin altavastaajan rooliin

yhteiskunnallisen yhdenvertaisuuden puolustajana. Samalla sen viimesijaisuutta on paradoksaalisesti korostettu (esim. Raunio 2004, 29), vaikka yhteiskunnallisen epävarmuuden voimistuessa kuka tahansa voi elämässään joutua apua tai tukea edellyttävään tilanteeseen. Sosiaalinen hyvinvointi on terveyden tavoin kaikille kansalaisille keskeinen kysymys. Sen merkittävyyttä haastaa myös se, että sosiaaliset tekijät vaikuttavat vahvasti sekä sairastavuuteen että muihin elämänongelmiin, minkä Samuli Paronen (1973, 194) kiteyttää kysymykseen: "Mutta sano mikä siinä on, kun synti, rikos ja tauti iskevät ainakin tilastollisesti köyhään monin verroin mieluummin kuin varakkaisiin?"

Yhteiskunnalliseen muutokseen ja hyvinvointivaltion uudelleen määrittelyyn liittyy tarve palveluiden kehittämiseen. Maassamme on pyritty rakentamaan jo lähes parinkymmenen vuoden ajan erilaisin ratkaisuin *sosiaali- ja terveyspalvelurakenteiden uudistamista*. Poliittiset suhdanteet ovat ohjanneet kutakin esillä ollut mallia sekä kunkin mallin kytkemistä samalla myös laajemman hallinnollisen reformin toteuttamiseen, kuten kuntarakenneuudistus, vahvat isäntäkunnat tai aluekeskukset, viiden vastuualueen malli tai maakuntahallinto. Mallista riippumatta tavoitteeksi on asetettu sosiaali- ja terveyspalveluiden keskinäinen integraatio, mutta silti keskustelut ovat painottuneet terveyspalveluihin. Mallit ovat edenneet uusliberalistisen ideologian ohjaamina kohti markkinoistuvaa ja yksityistyvää palvelujen tuottamisen rakennetta aiemman pitkälti julkisvastuisen toiminnan sijaan. Tätä perustellaan asiakkaiden valinnanvapauden lisäämisellä sekä talousargumentein. (Ks. Kröger 2017.)

Sosiaali- ja terveyspalvelurakenteiden uudistaminen tulee sen toteuttamismuodosta riippumatta muuttamaan sosiaalityön toimintaympäristön, organisoitumisen ja asemoitumisen osana palveluiden kokonaisuutta. Tässä muutoksessa visioiden sosiaalityöstä ja sen kehittämisnäkymistä tulisi olla kirkkaat, jotta sillä olisi mahdollisuus asettua yhdenvertaisena toimijana terveydenhuollon rinnalle. Sosiaalityön analyyttista jäsentämistä tarvitaan, sillä sosiaalihuollon asema on jäänyt keskusteluissa

pitkälti varjoon (esim. mt.). Tämä erottuu jo siinä, että sosiaalisen käsite on liudentunut hyvinvoinniksi, jolloin uudistusten malleja koskevaan sanavarastoon sisältyvät "hyvinvoinnin ja terveyden" tavoitteet ilman sosiaalisen näkyvyyttä (vrt. käsitteiden poliittisuudesta Kokkonen tässä teoksessa). Huomiotta jää myös se, että sosiaaliset tekijät ovat keskeisiä terveyden taustatekijöitä (esim. Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamisesta ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta – – 2017; ks. Viinamäki & Pohjola 2016, 22). Sosiaalityöllä on suuri haaste nousta merkittävään rooliin yhteiskunnallisena toimijana, mikäli sen koko perustaa rakentava sosiaalisen käsite häviää (ks. Mäntysaari & Kotiranta 2011). Lisäksi sosiaalityön asemoitumista muovaa se, ettei sosiaalihuollon palvelukokonaisuus perus- ja erikoispalveluineen ole jäsentynyt selkeästi terveydenhuollon tavoin.

Sosiaalityön verkostoitumisessa ja yhteisessä vaikuttamisessa keskeinen kysymys liittyy sosiaalityön *yhteistyösuhteisiin*. Samalla kun sosiaalityön on ajateltu palvelurakenteiden uudistuksen malleissa sovittuvan yhteistyöhön erityisesti terveydenhuollon kanssa, sen tärkeät kumppanit eri hallinnonaloilla saattavat jäädä etäälle. Kysymys koskee sekä palveluita että ehkäisevää ja edistävää toimintaa sosiaalityölle läheisissä julkisen hallinnon teemoissa. Miten sosiaalityö asemoituu esimerkiksi suhteessa kuntien sivistys-, nuoriso- ja kulttuuritoimeen sekä tekniseen toimeen tai elinkeino- ja työllisyysvastuuseen, mikäli se kiinnitetään tiiviisti terveyspalveluihin (vrt. kunnallinen sosiaalipolitiikka Kananoja ym. 2008)? Miten kuntien asukkaiden elinolot tai yhdyskuntasuunnittelu tulevat rakenteellisen sosiaalityön analyysien kohteiksi? Mitä hallinto-organisaatioiden erot ja etäisyydet merkitsevät sosiaalityön ehkäisevän ja rakenteellisen työn kehittymisen mahdollisuuksille? Ihmisten elämäntilanteista ponnistava sosiaalityö edellyttää kokonaisvaltaista näkemystä ja toimintaa suhteessa paikallisiin elinolosuhteisiin, rakenteisiin ja kansalaisyhteiskuntaan, jolloin toiminnallisia edellytyksiä haetaan yli hallinto- ja palvelurakenteiden. Tämä korostuu glokaalin verkottumi-

sen aikana, jolloin ihmisten toiminta ei ole entisin tavoin hallintokunnittaisilla erillisprosesseilla hallittavissa.

Palvelujärjestelmän rakenteellisen muutoksen ohella myös sosiaalityön sisällöt uusiutuvat. Tämä näkyy esimerkiksi alaa ohjaavan *lainsäädännön uudistumisena*, sillä useat sosiaalityölle puitteita luovat lait muuttuvat varsin lyhyen ajan sisällä, mikä edellyttää muutoksia työn sisällöissä. Näistä työlle uusia välineitä antavista laeista keskeisin on sosiaalihuoltolaki (2014), joka korvasi jo yli 30 vuotta vanhan aikaisemman vastaavan lain (1982). Uudistus nosti sosiaalityöhön uudella tavalla velvoitteen sosiaaliseen kuntoutukseen ja rakenteelliseen sosiaalityöhön sekä linjasi myös aiemmin lastensuojelun lainsäädäntöön kiinnittynyttä perhesosiaalityötä. Lain uudet linjaukset tuovat merkittäviä muutostarpeita sosiaalityön uudelleen orientoitumiseen, mutta samanaikaisesti niitä toteuttava muutosprosessi vie aikaa ja näyttää laista huolimatta toteutuvan alueilla eri tavoin.

Perhetyön, sosiaalisen kuntoutuksen sekä rakenteellisen sosiaalityön kaltaisten uudelleen määriteltyjen tehtäväalueiden täsmentyminen edellyttää sosiaalityöltä selkeää *työorientaatioiden uudistamista*. Sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaalityö 2015 -työryhmä oli ennakoinut näitä jo vuosikymmen aiemmin (Karjalainen & Sarvimäki 2005, 37–53), mutta työryhmän linjauksista huolimatta uudet orientaatiot ovat kehittyneet varsin hitaasti ajan myötä. Niiden muutos on monella tavalla vaativa prosessi. Vastaavasti myös lapsiperheiden palveluiden ja lastensuojelun rajapinnan määrittyminen on vasta muotoutumassa.

Työorientaatioiden kehittyminen haastaa osaltaan sosiaalityöntekijöiden osaamisen. Toimintaympäristön sekä työn kohteen ja organisoinnin muuttuessa sekä tehtäviin kohdistuvien kasvavien vaateiden kentässä *sosiaalityön osaamisen* kysymykset nousevat yhä tärkeämmiksi. Yhteiskunnallinen muutos tuo tähän lisähaasteita esimerkiksi sosiaalityölähtöisen digitaalisen palveluosaamisen tarpeissa (Kivistö & Päykkönen 2017; Granholm 2016). Teknologiset mahdollisuudet muuttavat palveluiden ja asiakkaan kohtaamisen logiikkaa sekä luovat uusia digitaalisia

palvelukanavia edistämään sosiaalityön menetelmällistä kehitystä. Lisäksi teknologia mahdollistaa työprosessien kehittämisen perusedellytyksinä rakenteisen kirjaamisen ja dokumentaation kautta uudenlaisen tietoperustan ja tiedontuottamisen. Haltuun otettava, nykyisellään lähes puuttuva, osaamisalue on myös markkinoistumisen ja taloudellisen tilivelvollisuuden mukanaan tuoma sosiaalitaloudellinen osaaminen. Sosiaalityön on osattava esittää toimintansa perustelut päätöksentekijöiden tuntemalla rahan ja kustannusten kielellä. Uusien osaamisalueiden ohella edellytyksenä on syventää jo nykyisellään laajaa sosiaalityön osaamisen kenttää (Lähteinen ym. 2017) sekä yliopistollisessa peruskoulutuksessa että erikoissosiaalityöntekijäkoulutuksen kautta.

Perinteisesti asiakastyöhön kiinnittyvä osaaminen on sosiaalityössä vahvaa (Martin ym. 2018). Silti asiakkaan aseman ja toimijuuden vahvistamista palveluprosesseissa tarvitaan edelleen (Laitinen & Niskala 2013). Työprosessien kehittämiskohteena on erityisesti *asiakasohjautuvuuden tavoite*, jota asiakkaiden osallisuuden toteutuminen palveluissa sekä aiempaa suunnitelmallisempi asiakastyö tukevat (ks. esim. Pohjola 2010). Työssä hyödynnetään kumppanuutta ja prosessien yhteiskehittämistä asiakkaiden kanssa. Sosiaalityöltä odotetaan valtakunnallisesti yhdenvertaisuutta toteuttavia asiakasprosesseja ja tutkittuun tietoon perustuvaa työmenetelmien kehittämistä. Myös sosiaalityön asiakkailla on oikeus parhaaseen mahdolliseen tutkimustietoon perustuviin palveluihin. Rakenteellisen sosiaalityön ja tiedontuottamisen vahvistaminen käytännön työorientaatioina tukevat asiakastyön toimintaperustaa ja mahdollistavat asiakkaiden palveluiden kehittämisen kannalta keskeisten näkökulmien välittämisen tiedoksi päätöksentekoa varten.

Sosiaalityölle luonteenomaisena piirteenä on pidetty työorientaatioista riippumatta erityisesti sen kokonaisvaltaisuutta, mikä nostaa työhön *vastuun asiakkaiden palveluiden kokonaisprosessien* edistämisestä. Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (2015, 9 §; vrt. laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä jo 1994) korostaa vastuun merkitystä: "Sosiaalityöntekijä vastaa sosiaa-

lityön ammatillisesta johtamisesta sekä asiakas- ja asiantuntijatyöstä sekä sen vaikutusten seurannasta ja arvioinnista. Sosiaalityöntekijä vastaa lisäksi sosiaalihuollon palvelujen antamisesta ja päätöksenteosta" lainsäädännön määrityksiin perustuen. Vastuuseen sisältyy myös lain myötä laillistettujen sosiaalityöntekijöiden selontekovelvollisuus työn onnistuneisuudesta ja tuloksista eli työn vaikuttavuuden arviointi ja osoittaminen (Rajavaara 2007; Juhila 2009).

Vaikuttavuuden vaade onkin noussut yhä keskeisemmäksi tuloksellisuutta korostavassa yhteiskunnallisessa toimintaympäristössä (esim. Rajavaara 2007; Paasio 2014; 2018). Siihen vastaaminen edellyttää sosiaalityön rakentumista aikaisempaa vahvemmin *tutkimusperustaisena ammattina,* jolloin tehtävä työ pohjautuu tutkittuun tietoon, ja työprosesseja ja niiden toimivuutta tutkitaan systemaattisesti. Tutkimusperustaisen työn keskeinen tunnusmerkki on sen rakentuminen tutkittujen työmenetelmien varaan. Tällaisten tutkimusnäyttöön perustuvien työmenetelmien, "käypä sosiaalityö" -hyväksynnän edellyttämien käytäntöjen kehittäminen on sosiaalityön tulevaisuuden asemoitumisessa keskeinen kehittämiskohde (vrt. vakiintuneet käypä hoito -suositukset terveydenhuollossa, Käypä hoito [2016]). Lisäksi tarvitaan tutkivaa työotetta käytännön työprosesseissa. Kysymys on sosiaalityön metodisuuden ottamisesta tavoitteellisen kehittämisen kohteeksi.

Asiakasosallisuus kehittämisessä

Asiakkailla on periaatteessa ollut kaksi kanavaa osallistua sosiaali- ja terveyspalvelurakenteiden muuttamiseen: perinteinen tapa osallistua palveluja koskevaan päätöksentekoon edustuksellisen ja suoran demokratian kautta sekä uudempi käyttäjälähtöinen tapa osallistua palvelutuotannon suunnitteluun ja kehittämiseen (Jäppinen 2011, 3). Osallisuuteen investoimisen painopiste on ihmisissä ja alhaalta ylöspäin -ajattelussa. Investoiminen voi

toteutua vahvistamalla yksilöiden osallisuutta tukevia voimavaroja ja lisäämällä vaikuttamisen mahdollisuuksia yhteisössä sekä kehittämällä yhteiskunnan rakenteita osallisuutta tukeviksi. (Rouvinen-Wilenius & Ahokas 2016, 11.) Nämä ovat sosiaalityön keskeisiä toimintatavoitteita.

Silti suomalaista sosiaalityötä voidaan oikeutetusti kritisoida liian vähäisestä yhteiskunnallisesta suuntautumisesta, ja myös asiakkaiden osallisuuden tukemisessa on yhä kehitettävää. Kyösti Urponen (2014) kuvaa sosiaalityön jo pitempään jatkunutta vaihetta, jossa sosiaalityön tehtävänä on nähty olevan erityisesti lakeja toimeenpaneva hallinto tai moraaliseen velvoitteeseen perustuvat lähtökohdat. Sosiaalityön pitää hänen mukaansa pystyä muuttamaan määrittelynsä ja paradigmansa yhteiskunnan kulloiseenkin ajalliseen yhteyteen ja paikalliseen kontekstiin. Palvelurakenteiden muuttamisessa sosiaalityöntekijöillä on osallisuusparadigman kautta mahdollisuus kriittisesti analysoida sekä oman työn että harjoitetun politiikan perusteita ja vaihtoehtoja suhteessa toimenpiteiden seurauksiin kansalaisten arkielämässä (mt. 57–58; Matthies 2017, 149).

Osallisuuden edistäminen kuulostaa yksinkertaiselta, mutta käytännössä se on monitahoista toimintaa. Termejä osallisuus, osallistuminen ja jopa osallistaminen käytetään varsin vapaasti ja sekaisin sosiaalihuollossa, vaikka asiakkaiden osallisuuden lisääminen ja asiakaslähtöisyys ovat tunnustettuja arvoja ja toimintatapoja. Osallisuudella tarkoitetaan yksilöllistä kokemusta kuulumisesta johonkin itselle tärkeään yhteisöön tai yhteiskuntaan. Osallistumisessa on kyse aktiivisesta toiminnasta, joka toteutuu usein vapaaehtoisuuden pohjalta vuorovaikutuksessa. (Närhi ym. 2017, 233; Leeman & Hämäläinen 2016, 599.)

Asiakkaan osallisuuteen liittyy läheisesti paljon esillä ollut asiakaslähtöisyyden käsite (esim. Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamisesta ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta – – 2017; Matthies 2017, 154). Sosiaalityössä asiakaslähtöisyys on tarkoittanut pääasiassa työntekijöiden tapaa tehdä työtä ja suppeasti tapaa, jolla työskentelyn tavoitteet

asetetaan. Laajemmin ymmärretyssä asiakaslähtöisessä toiminnassa kysymys on palveluiden organisoimisesta asiakkaan tarpeista lähtien, yhdessä asiakkaan kanssa, ei ainoastaan asiakasta varten. Asiakaslähtöisyys tarkoittaa eri asiaa kuin asiakaskeskeisyys, jossa asiakas huomioidaan ja kerätään asiakastietoa, mutta palveluntarjoaja ideoi, suunnittelee ja rakentaa koko palvelun. Asiakkaan tarve ohjaa kylläkin palveluiden kehittämistä, mutta asiakas ei kykene vaikuttamaan palvelun toteuttamisen tapoihin. Asiakaslähtöisessä kehittämisessä on kyse asiakasymmärryksen syventämisestä, asiakkaan tarpeiden ja odotusten sekä hänen omien tulkintojensa tunnistamisesta. (Virtanen ym. 2011, 18–19; Vuorinen 2017.) Syvimmillään voidaan päästä yhdessä tekemisen asiakasohjautuvuuteen.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa on sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamien hankkeiden avulla luotu kehittäjäasiakastoiminta, joka voidaan määritellä rakenteellisen sosiaalityön käytännöksi. Kyseessä on osallisuustyön muoto, jolla vahvistetaan asiakkaiden osallisuutta ja osallistumista palveluiden kehittämistyöhön sekä avataan asiakkaan elämään vaikuttavia yhteiskunnallista tilanteita ja niiden asettamia reunaehtoja ja mahdollisuuksia. Kehittäjäasiakastyön menetelmänä käytettiin toiminnan alkuvuosina sosiaalityön prosessien yhteistutkimista, ja myöhemmin on siirrytty enemmän sosiaalityön käytäntöjen yhteiskehittämiseen. (Niskala ym. 2015.)

Yhteiskehittäminen on toimintatapa, jossa sosiaalityöntekijät suunnittelevat ja kehittävät yhdessä asiakkaiden kanssa palveluja, esimerkiksi tilaratkaisuja, työtapoja, palveluprosesseja tai laajemmin koko palvelustrategiaa. Se on vaiheittain etenevä prosessi, jonka vaiheisiin kuuluvat tutustuminen, dialogin käynnistyminen sekä luottamuksen ja ratkaisujen rakentuminen (ks. Kirjavainen & Hietala tässä teoksessa). Yhteistutkimisessa kysymys on työntekijöiden, asiakkaiden ja tutkijan kolmikantayhteistyöstä yhdessä määritellyn ilmiön tutkimisessa ja analysoinnissa (Niskala 2008). Yhteistutkimus ja yhteiskehittäminen perustuvat yhdenvertaisuuteen ja jokaisen asiantuntijuuden kunnioittamiseen.

Osallistumisen hyödyt tehdään näkyviksi, ja osallistujien panos osoitetaan myös työn loputtua (Niskala ym. 2015; Isola ym. 2017).

Kehittäjäasiakastoiminnan arvioinnin pohjalta on vahvistunut käsitys siitä, että työntekijöiden ja asiakkaiden yhteinen kehittämistyö vahvistaa asiakastyön ohella sosiaalityön tietoperustaa sekä syventää työntekijöiden osallisuusosaamista (ks. Tikkala tässä teoksessa). Toiminnassa mukana olleille kehittäjätyöntekijöille tehtiin kysely toiminnan vaikutuksista vuonna 2017 (N=32, suurin osa sosiaalityöntekijöitä). Tulosten mukaan asiakasosallisuuden haasteena koettiin perinteinen kunnallinen toimintakulttuuri, joka ei tue osallisuutta ja jossa tehtäväalueiden rajat ovat jyrkät. Asiakkailla ei useinkaan ole kehittämistyössä aitoa vaikutusmahdollisuutta eikä osallistumista, heitä käytetään lähinnä päätösten ja suunnitelmien leimaajina, jolloin asiakkaiden osallisuus toteutuu näennäisesti. (Ks. myös Virtanen ym. 2011, 60; Vuorinen 2017.) Merkittävää on, että työskentely yhdessä asiakkaiden kanssa vahvistaa työntekijöiden sosiaalista osaamista. Yhteinen kehittäminen on myös palauttanut asiakkaiden tarpeet sosiaalityön kehittämistyön lähtökohdaksi.

Yhteisen dialogin myötä asiakkaan kokemus voi saada sanoituksen ja käsitteellistyä, ja samalla työntekijöiden ammatilliset käsitteet avautuvat. Näin muodostetaan ammattilaisen ja asiakkaan yhteistä ymmärrystä. Luottamuksen lunastamiseksi asiakkaiden tuoma asiantuntijuus palvelujen suunnittelussa velvoittaa sosiaalityöntekijöitä ottamaan yhteisessä kehittämisessä esille nousseet asiat ja epäkohdat käsittelyyn joko itse tai viemään niitä päätöksenteossa niin pitkälle, että päätös saadaan näkyväksi suunnitteluun osallistuneille kehittäjäasiakkaille ja kokemusasiantuntijoille. (Ks. myös Laitinen & Pohjola 2010.)

Sosiaalityön sosiaali- ja yhteiskuntapoliittinen tehtävä on tuottaa tietoa ihmisten arjesta ja palveluiden toimivuudesta, saatavuudesta ja vaikuttavuudesta sekä tuoda esille yhteiskunnallisia epäkohtia ja vaikuttaa heikoimmassa asemassa olevien elämäntilanteiden parantamiseen (Pohjola 2018, 11). Yhteisestä kehittämistyöstä asiakkaiden kanssa on sosiaalityöntekijöille hyötyä, koska

he saavat asiakkaiden kautta esille kokemustiedon ja hiljaisen tiedon erityisyyden sekä asiakkaan tuoreen näkemyksen palveluiden toimivuudesta mukaan suunnitteluun.

Sosiaalityöntekijät kokevat yhteisen kehittämistyön vaikuttavan palvelujen kehittymisen lisäksi oman työn tekemisen tapaan, sillä se muuttaa työkäytäntöjä aiempaa yhteistoiminnallisemmiksi. Yhteinen kehittämistyö asiakkaiden kanssa avaa sosiaalityöntekijöiden orientaatiota osallisuustyön suuntaan. Kehittäjä-asiakastoiminnan kautta tapahtuva sosiaalinen osallisuustyö sijoittuu palvelurakenteiden kehittämistyössä perinteisen asiakkaan oman palveluosallisuuden ja kansalaisosallisuuden väliin. (Isola ym. 2017, 4.)

Sosiaalityössä asiakkaan osallisuutta on tavoiteltu etupäässä siksi, että sen katsotaan vahvistavan asiakkaan sitoutumista ja vastuunottoa omasta elämäntilanteestaan, kun taas sosiaalityön tutkijat ovat pitäneet yhteiskunnallisuutta, sosiaalista osallisuutta ja kontekstisidonnaisuutta sosiaalityön lähtökohtina (Fook 2002; Pohjola 2017). Sosiaalisen näkökulmasta sosiaalityön ammatillisen osaamisen ydintä ovat yhteiskunnallisten epäkohtien ehkäisemiseen ja korjaamiseen liittyvä työ sekä niiden ihmisten tukeminen, jotka tarvitsevat yhteiskunnalta tukea pystyäkseen toimimaan yhteiskunnan jäseninä ja osana sen sosiaalisia verkostoja (Sipilä 2014, 146). Nämä lähtökodat antavat sosiaalityöntekijälle sekä vapauden että velvollisuuden toteuttaa työssään osallisuutta painottavaa sosiaalityötä. Asiakkaiden asiantuntemuksen hyödyntäminen palveluiden kehittämisessä ja suunnittelussa on keskeinen osa sosiaalityön oman työn kehittämisen kulttuuria ja rakenteellista sosiaalityötä.

Asiakastyön dokumentointi tiedonhallinnan mahdollistajana

Sekä asiakkaita että sosiaalityöntekijöitä koskeva merkittävä toimintaympäristön muutos on rakentumassa sosiaalihuollon tie-

donhallinnan digitalisaation myötä. Sosiaali- ja terveysministeriön Tieto hyvinvoinnin ja uudistuvien palvelujen tukena – Sote-tieto hyötykäyttöön -strategiassa (2014) asetettiin tavoitteeksi yhtäältä kansalaisen oman aktiivisuuden tukeminen hänen hyvinvointinsa ylläpidossa ja toisaalta palvelujärjestelmän vaikuttavuuden edistäminen paremman tiedonhallinnan ja sähköisten palvelujen avulla. Näiden saavuttamiseksi tarvitaan valtakunnallisesti yhtenäinen, määrämuotoisesti kirjoitettu ja rakenteinen asiakastieto, joka tallentuu kansalliseen tietovarantoon ja on tulevaisuudessa myös asiakkaan nähtävillä (Rötsä ym. 2016, 13). Sosiaalihuollon asiakastiedon arkiston käyttöönottoa on valmisteltu jo vuosituhannen alkupuolelta alkaen jatkumona terveydenhuollon yhtenäistetylle valtakunnallisesti arkistoidulle potilastiedolle. Sen käyttöönotto Kansa-hankkeen (mt.) mukaisesti eteni, kun sosiaalihuollon kirjaamista ja tietojen käsittelyä koskeva asiakasasiakirjalaki tuli voimaan maaliskuussa 2015 (laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015). Kyseisen lain ja Kansa-hankkeen tavoitteena on asiakasasiakirjoissa olevan tiedon säilyminen tietoturvallisena, ehjänä ja käyttökelpoisena asiakkaan, palvelujärjestelmän ja tiedontuotannon tarpeisiin.

Valtakunnallisesti yhtenäisen asiakastiedon toteutuminen edellyttää, että asiakastieto tuotetaan ja tallennetaan yhdenmukaisesti. Yhtenäistämisen perusta on jatkuvasti täydentyvän sosiaalialan tiedonhallinnan koodiston ja sitä tarkentavan sanaston ylläpitäminen. Sanasto ei ainoastaan määrittele käsitteitä, vaan kuvaa myös eri tehtäväalojen suhdetta toisiinsa. (Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto 4.0, ks. myös käsitteiden määrittelystä ja sosiaalityön luokitusten synnystä Kuusisto-Niemi 2016, 90–95.) Sosiaalihuollon palveluja tuotetaan erilaisissa rakenteissa eri puolella maata, mutta niitä tuotettaessa syntyvät asiakirjat tulee asiakastyön yhteydessä tallentaa yhteisten määräysten mukaisesti. Muutos ei rajaudu vain tiedon tekniseen kirjaamiseen uudenlaisiin asiakastietojärjestelmiin, vaan se vaikuttaa myös asiakastyöhön, sen prosesseihin, kieleen, työkäytäntöihin ja arviointiin sekä tiedon toissijaiseen käyttöön. Sosiaalityöntekijällä on vastuu

sosiaalihuollon asiakkaan palvelujen kokonaisuudesta, ja tämän vuoksi sosiaalihuollon tiedonhallinnan muutos vaikuttaa merkittävästi juuri sosiaalityöhön.

Sosiaalihuollon asiakastietoa tarvitaan ensisijaisesti asiakassuhteen dokumentoimiseen. Asiakasdokumentti toimii asiakkaan ja työntekijän näkemysten ja toimien tallentajana ja tiivisteenä. Se sisältää muistiinpanoja ja hallinnollisia päätösasiakirjoja, joilla on vahva oikeusvaikutus asiakkaan tai hänen perheensä tilanteeseen. Asiakastietoa ja erityisesti sen koosteita tarvitsee myös palvelunjärjestäjä ja -tuottaja. Asiakasprosessin hallintaan asiakkaan ja työntekijöiden sekä järjestäjän ja tuottajan tasolla käytettävä tieto on asiakastiedon ensisijaista käyttöä.

Yhtenäisen rakenteisen tiedon myötä mahdollistuu nykyistä paremmin myös tiedon toissijainen käyttö tilastoinnissa, suunnittelu- ja selvitystehtävissä, tietojohtamisessa sekä viranomaisohjauksessa ja -valvonnassa. Lisäksi tietoa tarvitaan tieteellisessä tutkimuksessa, opetuksessa sekä kehittämis- ja innovaatiotoiminnassa. Sosiaalityön tietoon pohjautuva tutkimusperustainen työ saa uudenlaisia mahdollisuuksia. Tätä tukee se, että tiedon toissijaisen käytön mahdollisuus tulee lakisääteiseksi ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) yhteydessä toimivan lupaviranomaisen hallinnoimaksi, jolloin eri lähteistä saatavaa, yhdistettyä tietoa on mahdollista saada anonymisoituna hyväksytyn tutkimussuunnitelman mukaiseen käyttöön (Hallituksen esitys laiksi sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä 2017).

Sosiaalihuollon ammattilaisten määrämuotoisen kirjaamisen velvoite perustuu lakiin (laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015). Lain perusteella THL (2016) on antanut määräyksen seitsemästä *palvelutehtävästä*, jotka ovat lapsiperheiden palvelut, työikäisten palvelut, ikääntyneiden palvelut, vammaispalvelut, päihdehuolto, lastensuojelu sekä perheoikeudelliset palvelut. Palvelutehtävä kuvastaa sitä sosiaalihuollon palvelujen kokonaisuutta, jonka puitteissa asiakas saa tarvitsemansa tuen. Sosiaalihuollon asiakastietojen arkistoimisen perusrakenne sekä asiakasasiakirjojen käyttöoikeusperusteet määrittyvät tämän luokituksen mukaan.

Rakenteisessa asiakastyön tallentamisessa ihmisen asiakkuus liittyy yhteen tai useampaan palvelutehtävään ja asian käsittely etenee yhtenäisen prosessin puitteissa. *Sosiaalihuollon palveluprosesseiksi* on Kansalliseen koodistopalveluun (THL 2019) tallennettu asian vireilletulokäsittely, palvelutarpeen arviointi, asiakkuuden suunnittelu, palvelun järjestäminen ja palvelun toteutus. Asiakkaalle tarjotaan hänen tarpeensa mukaista tukea erilaisina *sosiaalipalveluina,* jotka perustuvat erilliseen päätökseen. Näitä ovat esimerkiksi sosiaalinen kuntoutus, asumispalvelut tai liikkumisen tukeminen. Sosiaalipalveluiksi on määritelty myös sosiaalityö ja sosiaaliohjaus, eli niitä voi tarjota asiakkaalle hänen asiakassuunnitelmansa mukaisesti. Ne ovat sosiaalipäivystyksen tavoin hieman erilaisessa asemassa, sillä ne ovat myös toimijoita, joiden työn kautta palveluprosessia viedään eteenpäin.

Sosiaalihuollon *asiakasasiakirjoja* on määritelty jo yli 200 erilaista, ja niitä voi tarkastella Sosmeta-palvelussa (THL 2018). Osa asiakirjoista, kuten sosiaalihuollon lausunto, on geneerisiä, joten ne soveltuvat mahdollisimman moneen tilanteeseen. Osa puolestaan liittyy kiinteästi yhteen palvelutehtävään ja yhteen prosessin vaiheeseen, esimerkiksi lastensuojeluilmoitus. Sähköinen, määrämuotoinen tiedon tallentaminen mahdollistaa myös perustietojen eli tietokomponenttitietojen siirtymisen asiakasasiakirjojen välillä, jolloin vältytään toistuvalta, samojen asioiden kirjaamiselta. Määrämuotoisuuden lisäksi rakenteisesti tallennettuihin asiakasasiakirjoihin tulee nykyistä enemmän erilaisia koodistopalvelussa (THL 2019) määriteltyjä valikkoja, joiden avulla valitaan tehtävä toimenpide tai arvioidaan esimerkiksi tavoitteiden saavuttamisen astetta.

Sosiaalihuollon määrämuotoinen kirjaaminen ja rakenteinen tallentaminen vastaavat moneen sosiaalihuollon prosessien, tiedon ja asiakirjojen hallintaan sekä tiedon siirtämistä koskevaan haasteeseen. Se tuo myös uudenlaisia haasteita. Sosiaalityön asiakkaalle uudistuksella on selkeästi etua. Kun valmistuneet asiakirjat talletetaan Kanta-palveluun, *asiakas näkee hänestä kirjatut asiakastiedot* Omakannan kautta (Rötsä ym. 2016, 15). Asiakirjojen katsominen

helpottuu niille asiakkaille, jotka kykenevät tietokoneiden käyttöön ja joilla on käytössä vahva sähköinen tunnistautuminen. Osa asiakkaista tarvitsee jatkossakin tukea tiedon saamisessa. Työntekijällä säilyy velvoite varmistaa se, että asiakkaalla on hänelle kuuluva tieto esimerkiksi postittamalla päätösasiakirja.

Nykyistä reaaliaikaisempi asiakastiedon näkyvyys voi parantaa tiedon oikeellisuutta, koska asiakas näkee kirjauksiin jääneet virheellisyydet nopeammin, ja ne voidaan korjata. Lisäksi valtakunnallisesti yhdenmukaisen asiakasprosessin ja asiakirjamallien tavoitteena on osaltaan tukea palvelujen tasalaatuisuutta ja palvelujärjestelmän ymmärrettävyyttä. Se helpottaa myös tilanteita, jos asiakkaan palvelun järjestäjä tai tuottaja vaihtuu. Digitaalisen tiedon siirtymistä ja käyttöä on myös helpompi seurata kuin paperiarkistossa talletettua tietoa. Asiakas näkee, missä palveluyksikössä hänen tietojaan on katsottu, ja voi selvittää, kuka ja missä tarkoituksessa on tietoja katsonut. (Mt. 16–18.) Kuitenkin asiakkaan ja perheen ongelma, elämäntilanne ja toimintaympäristö ovat aina erilaisia, jolloin sosiaalityössä on tärkeä huolehtia kokonaistilanteen dokumentoinnista ja laajan kokonaiskuvan muodostumisesta asiakkaasta ja hänen lähiyhteisöstään.

Työntekijöiltä edellytetään uutta suhdetta kirjaamiseen ja samalla työn tietoperustan luomiseen. Se merkitsee suurta haastetta uudenlaisen palvelurakenteen ja asiakirjamallien omaksumiseen sekä laajemmin tietoon perustuvan työn itseymmärryksen mahdollisuuksien hyödyntämiseen. Muutoksen myötä nykyiset asiakastietojärjestelmät vaihtuvat, mikä vaatii uusien kirjauskäytäntöjen omaksumista. Työntekijä hyötyy siitä, että määrämuotoinen kirjaaminen asiakasprosessien eri vaiheissa tuo työhön selkeyttä ja mahdollistaa asiakkaan tilanteen muutoksen seuraamisen. Tiedon siirtyminen asiakirjojen välillä vähentää saman tiedon toistuvaa kirjaamista. Asiakirjamallit ovat myös valtakunnallisesti yhtenäisiä, jolloin työpaikan vaihtuessa ei tarvitse opetella kokonaan uusia toimintamalleja ja rakenteita. (Rötsä ym. 2016, 17.) Jos sosiaalihuollon palvelut tuotetaan organisaatiossa sosiaalihuollon asiakastiedon arkistoinnin luokitusten ja rakenteiden mu-

kaisesti, niistä muodostuu selkeä kokonaisuus, jonka puitteissa asiakkaan palvelujen kokonaistilanne on helppo hahmottaa. Jos palvelut tuotetaan muunlaisen luokituksen puitteissa (vrt. Sitra 2017), niiden tuotannon ja asiakastiedon arkistoinnin ja käyttöoikeushallinnan yhteensovittamisessa saattaa olla suuria haasteita. Käyttöoikeusmääräyksen (THL 2017c) mukainen asiakastietojen laajempi katseluoikeus helpottaa sosiaalityöntekijän työtä erityisesti tilanteessa, jossa asiakas saa palveluja usean eri palvelutehtävän alueella. Se, miten tieto tulee siirtymään sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sosiaalihuollon ja asiakkaan muiden palvelujen (esimerkiksi oppilashuollon) välillä, riippuu kehittyvästä lainsäädännöstä.

Asiakkaan mahdollisuus nähdä omat asiakirjansa lähes reaaliaikaisesti vaikuttaa väistämättä siihen, mitä ja miten asiakasasiakirjoihin kirjataan. Työntekijän muistiinpanoista siirrytään yhä vahvemmin yhteiseen tiedonmuodostukseen ja siihen valmistautuminen edellyttää asiakastiedon laadun ja asiakkaan osallisuuden kehittämistä, sillä asiakkaan pitää olla tietoinen ja parhaimmillaan aktiivisesti vaikuttamassa siihen, mitä hänestä kirjataan. Työntekijä vastaa siitä, että kirjatuksi tulee asiakasasian kannalta riittävä tieto, samoin kuin siitä, ettei tarpeetonta tietoa kirjata (laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015, 4 §). Asiakasasiakirjaan kirjattu tieto on se, jonka perusteella asiakasprosessia myöhemmin ensisijaisesti tarkastellaan. Kysymyksessä on asiakkaan oikeusturvan toteutuminen, jolloin sosiaalityöntekijän vastuu asiakasasiakirjojen sisällöstä voidaan mahdollisesti punnita myös oikeudessa.

Valtakunnallisesti määritellyt käsitteet, luokitukset, prosessit ja asiakirjarakenteet vaikuttavat väistämättä asiakkaan kohtaamiseen ja sosiaalityön toteuttamiseen. Sen vuoksi on tärkeä vahvistaa sosiaalityön ymmärrystä ja osaamista siitä, mikä on sosiaalityön perimmäinen tehtävä ja kuinka tuen ja palvelujen prosesseja viedään eteenpäin yhdessä asiakkaan kanssa. Silloin asiakastiedon hallintaan liittyvät rakenteet ja käsitteet voisivat tukea sosiaalityön prosessia, eivätkä rajoittaisi tai kaventaisi sitä (vrt. Juhila 2000,

160–161). Ilman tietoista sosiaalityön hallintaa annetut rakenteet voivat lähteä ohjaamaan kirjaamista ja sen kautta myös sosiaalityötä mekaaniseen ja suoritekeskeiseen suuntaan, jolloin asiakirjat reunaehtoineen muuttuvat työn välineistä sitä ohjaaviksi. Tehdään sitä, mitä kirjaamisessa tarvitaan. (Ks. myös Paavola ym. tässä teoksessa.)

Sosiaalityössä käsitellään ilkeitä ja monimutkaisia ongelmia (Pösö 2005), jotka linkittyvät asiakkaan elinympäristöön ja yhteisöön. On tärkeä pohtia sitä, miten yksilö- ja osin ongelmakeskeisesti muotoillut asiakasasiakirjat antavat tilaa myös ajan, paikan, perheen, yhteisön ja yhteiskunnallisen kontekstin kuvaamiselle kokonaistilanteen ymmärtämiseksi sosiaalityön tilannekohtaisen ja kokonaisvaltaisen perustehtävän mukaisesti. Määrämuotoinen kirjaaminen ja tiedon rakenteinen tallentaminen reagoivat hitaasti yhteiskunnan ja sitä kautta asiakkaiden elämäntilanteiden ja haasteiden muutoksiin ja soveltuvat ehkä heikosti uusiin haasteisiin kehitettyihin innovatiivisiin palveluratkaisuihin.

Asiakasasiakirjojen yhdenmukaisuus ja rakenteisuus mahdollistavat *sosiaalityön, sen johtamisen sekä palveluiden järjestäjien ja tuottajien ajantasaisen tiedon saatavuuden* (Rötsä ym. 2016, 20). Tiedonhallinnan kehittyminen ja sosiaalihuollon yhdenmukaistuva asiakastieto antavat sekä työntekijöille että palvelujärjestelmän organisaatioille nykyistä tarkemman kuvan asiakkaiden tarpeista, määrästä ja palveluprosessin vaiheista sekä kuhunkin vaiheeseen liittyvistä kustannuksista. Asiakaspolkuja ja asiakasryhmien profiileja on mahdollista seurata nykyistä tarkemmin. Jatkossa tietoihin voidaan liittää myös muita, esimerkiksi asiakkaan liikkumiseen liittyviä tietoja, jolloin mahdollisuudet uudenlaisille profiloinneille mutta myös tilaisuudet uudenlaisille asiakassyrjinnän muodoille kasvavat.

Yksittäisen työntekijän kirjausten arkistoitumisen ja hänen asiakkaidensa palvelujen seurantamahdollisuuksien lisääntyminen mahdollistavat hallinnolle myös sosiaalityöntekijöiden työn ja sen tuloksellisuuden aiempaa tarkemman seurannan. Sen kautta voidaan tukea, ohjata ja tasata työtä tai edellyttää sosiaali-

työntekijöiltä entistä vahvemmin ulkoa määriteltyä tapaa tehdä työtä. Asiakaskohtaiseen työhön ja asiakasasiakirjoihin keskittyminen saattaa myös suunnata sosiaalityötä entistä vahvemmin yksilötyöhön. Kuinka suunnitellaan, toteutetaan ja raportoidaan muuta sosiaalityötä, kuten ryhmä-, yhteisö- ja rakenteellista sosiaalityötä? Niistä tulisi tuottaa yhtäläisesti valtakunnallista tietoa sosiaalityön kokonaisuuden kehittämiseksi.

Asiakastiedon toissijainen käyttö eli aiempaa helpommin tietotekniikan avulla käsiteltävä, ajantasainen ja yhtenäinen aineisto vaikuttaa merkittävästi myös *sosiaalityön tutkimukseen*. Digitoidussa muodossa olevat laajat aineistot mahdollistavat uusien tutkimusmenetelmien ja älykkäiden analyysiohjelmien hyödyntämisen, mikä haastaa sosiaalityön tutkimusta kehittymään ja laajentamaan kysymyksenasetteluitaan ja menetelmiään. Työn käytäntöihin kiinnittyvät kvantitatiiviset tutkimusasetelmat mahdollistavat uudenlaisen tutkimuksen ja vaativat sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan tutkimusorientaatioiden ja -osaamisen uudistamista. Toisaalta yhdenmukaistuvat aineistot määrittävät tutkimuksen ja mahdollisesti myös sosiaalityön opetuksen tulokulmaa. Helpommin ja laajemmin saatavilla olevat aineistot nostavat myös muiden tieteenalojen kiinnostuksen sosiaalityön tutkimukseen ja haastavat mahdollistuvilla tutkimusasetelmillaan nykyiset sosiaalityön paradigmat.

Asiakastiedon määrämuotoinen dokumentointi ja rakenteinen tallentaminen tarjoavat tiedonhallinnan ja tietojen yhä tehokkaamman käsittelyn kautta runsaasti uusia työvälineitä sosiaalityöhön, asiakasprosessin hallintaan ja sen arviointiin sekä asiakasosallisuuteen. Seuranta ja tiedonhallintajärjestelmät voivat kuitenkin pahimmillaan ohjata työtä asiakaskeskeisyydestä ja sosiaalityöstä luottamuksellisena, tukevana ihmissuhteena byrokraattiseksi, teknokraattiseksi ja ulkokohtaiseksi prosessiksi. Kirjattu ja digitaalisesti helposti käsiteltävissä oleva tieto voidaan myös irrottaa kontekstistaan ja näin muodostaa johtopäätöksiä ja toimenpide-ehdotuksia, jotka saattavat uhata yhteiskunnan kaikkein heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten, sosiaalityön asiakkaiden, asemaa.

Sosiaalihuollon tiedonhallinnan muutoksessakin sosiaalityöntekijöiden on tarpeen muistaa tehtävänsä eettisten periaatteiden mukaista ihmisoikeustyötä tekevinä ammattilaisina ja ottaa haltuun asiakkaista kerätyn tiedon eettinen ja asiakkaiden edun mukainen käsittely. Ammattilaisuuteen kuuluu myös jatkuva uuden oppiminen, jolloin työn sisältöjen osaamisalueiden lisäksi sosiaalityöntekijän tulee tulevaisuudessa hallita myös asiakastiedon tiedonhallinnan prosessi. Sen pohjalta sosiaalityöllä on käytössään valtakunnallisesti yhdenmukainen, työtä ja sen erityispiirteitä tukeva ja tallentava työkalu, joka voi vahvistaa sosiaalityötä ja sen rinnalla asiakkaiden laajojenkin palvelukokonaisuuksien parasta mahdollista kohdentumista.

Sosiaalityöntekijöiden osaamisen hyödyntäminen

Yhteiskunnallisten muutosten laajuus ja totaalisuus asettavat sosiaalityössä tarvittavalle osaamiselle paitsi uusia vaatimuksia myös mahdollisuuksia jo hankitun osaamisen hyödyntämiseen. Sosiaalityöntekijät ovat sosiaalialan korkeimmin koulutettu ammattiryhmä, jonka tehtävänä on vastata osaltaan asiakkaiden auttamisesta, sosiaalihuollon kehittämisestä sekä alan tiedontuotannosta osana sen yhteiskunnallista toimintaa. Tämän vuoksi yliopistollisen sosiaalityön koulutuksen perusta on rakennettu yhteiskuntatieteiden ja tutkimuksen varaan. Koulutuksen tehtävä on tuottaa sosiaalityöntekijöitä, joilla on kriittistä yhteiskunnallista ajattelua ja reflektiivisyyttä. Pelkkien menetelmällisten suoritusten tekninen tekeminen ei riitä, vaan yhteiskuntaa ja sosiaalisia ongelmia täytyy myös osata diagnosoida ja analysoida. Lisäksi on osattava innovoida niihin uusia ratkaisuvaihtoehtoja yhdessä muiden professioiden ja asiakkaiden kanssa.

Sosiaalialan osaamista määritellään lakisääteisesti, erityisesti sosiaalihuoltolaissa (2014) ja laissa sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (2015). Sosiaalihuoltolain mukaan (15 §) sosiaalityöllä tarkoitetaan "asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön,

perheen tai yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden, perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä." Sosiaalityöntekijä vastaa lisäksi sosiaalihuollon palvelujen antamisesta ja päätöksenteosta lainsäädännön pohjalta (laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 2015, 9 §).

Työntekijöiden osaamisen vaateet kasvavat entisestään sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenteiden uudistamisen tavoittelemassa palvelujen yhteensovittamisessa, sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä sekä palveluiden kehittämisessä. Sosiaalialan työntekijöiden osaamista ja uudistuvia osaamistarpeita tutkittiin Lapin yliopiston, Lapin ammattikorkeakoulun sekä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen yhteisesti toteuttamassa Sociopolis-hankkeen osaamiskartoituksessa Lapin maakunnassa keväällä 2016. Kartoituksessa selvitettiin sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen tila ja tarve. Tiedonkeruun lähtökohtana oli, että sosiaalialan ammattilaiset ovat itse parhaita arvioimaan omaa osaamistaan. Tutkijoiden tekemien maakunnan kattavien kuntakäyntien aikana kuntien sosiaalityöntekijät ja sosionomit vastasivat nimettöminä laajaan sähköiseen kyselyyn ja osallistuivat ryhmähaastatteluihin. Aineiston jalkautuvalla keruutavalla tutkimuksessa varmistettiin mahdollisimman suuri alueellinen työntekijöiden kattavuus.

Kyselylomake sisälsi 45 kysymystä, joista suurin osa oli strukturoituja. Määrällistä aineistoa tarkasteltiin ensin suorilla jakaumilla ja sen jälkeen laajoilla ja systemaattisilla ristiintaulukoinneilla sekä korrespondenssianalyysillä. Laadullinen aineisto eli kyselylomakkeen avovastaukset ja ryhmähaastattelut teemoiteltiin ja kvantifioitiin. Analyysia tuki se, että alustavat tutkimustulokset palautettiin työntekijöille seutukuntakohtaisissa tilaisuuk-

sissa, jolloin työntekijät saivat vielä mahdollisuuden kommentoida ja analysoida aineistosta tehtyjä alustavia johtopäätöksiä. Tässä luvussa määrällisestä aineistosta on hyödynnetty ainoastaan sosiaalityöntekijöiden vastauksia (n=130). (Ks. tark. Kemppainen ym. 2018; Martin ym. 2018.)

Osaamiskartoituksen mukaan sosiaalityöntekijät ovat korkeasti koulutettu ammattikunta, sillä puolella vastaajista on suoritettuna vähintään kaksi, osalla jopa viisi ammatillista tutkintoa. Kolmella neljästä (73 %) sosiaalityöntekijästä on kyselyn mukaan vähintään yksi pitkäkestoinen ammatillinen lisä- tai täydennyskoulutus, ja enimmillään niitä oli suoritettu 11. Lisäksi menetelmäkoulutuksia oli 65 prosentilla vastaajista, ja jollakin vastaajalla niitä oli käytynä jopa 12. Suosituimpia olivat perhe-, ryhmä- ja yhteisötyöhön liittyvät koulutukset.

Osaamiskartoituksen tuloksia on kiinnostava verrata reilut 20 vuotta sitten toteutettuun Sosiaalityö epävarmuuden oloissa -tutkimukseen (1998), joka sisälsi osin samoja kysymyksenasetteluja. Ensinnäkin on todettava, että muutokset työelämässä tapahtuvat kaikesta huolimatta varsin hitaasti, mistä hyvä esimerkki on toimeentulotuen perusosan siirtäminen Kansaneläkelaitoksen hoidettavaksi. Keskustelut uudistuksen puolesta ja sitä vastaan kävivät jo tuolloin kiihkeinä. Argumentitkin olivat silloin lähes samat kuin nyt parikymmentä vuotta myöhemmin. Työntekijät olivat huolissaan asiakkaiden asemasta, palveluiden piiristä putoamisesta ja sosiaalityön heikkenevistä mahdollisuuksista puuttua asiakkaiden tilanteisiin ilman rahaa. Yhtäältä pelättiin ja toisaalta toivottiin siirron mahdollistavan "oikean" sosiaalityön tekemisen ilman toimeentulotuen kontrollia.

Alustavien tutkimustulosten perusteella toimeentulotuen siirtyminen Kansaneläkelaitoksen hoidettavaksi vuoden 2017 alusta lukien ei sujunut ongelmitta. Kansaneläkelaitoksen oman sisäisen selvityksen mukaan (Perustoimeentulon siirto Kelaan 2017) käsittelyajat venyivät ja asiakaspalvelu ruuhkaantui. Syksyllä 2017 osaamiskartoituksen tuloksista käytiin keskusteluja Lapin seutukunnissa ja samalla kartoitettiin sosiaalityöntekijöiden kokemuksia

toimeentulotuen siirrosta. Osa sosiaalityöntekijöistä kertoi siirron aiheuttaneen kohtuuttomia vaikeuksia ihmisten toimeentuloon, ja päätökset sisälsivät paljon virheitä. Osassa kuntia siirto on sujunut yllättävänkin hyvin. Entuudestaan toimivat yhteistyösuhteet Kansaneläkelaitoksen työntekijöiden kanssa ovat helpottaneet sosiaalityöntekijöiden työtä asiakkaiden asioiden ajamisessa. Sosiaalityöntekijät olivat ikään kuin "liittoutuneet" asiakkaiden kanssa ja käyttivät asiantuntijavaltaansa muun muassa laatimalla puoltavia lausuntoja asiakkaiden päätösten korjaamiseksi.

Yksi merkittävimmistä muutoksista edellisestä tutkimuksesta (Kemppainen ym. 1998) kuluneen 20 vuoden aikana on sosiaalityöntekijöiden ammatillisen koulutustason kohoaminen. Koulutustaustojen kirjavuus sekavine pätevöitymis- ja täydennyskoulutuksineen on vaihtunut ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden yhteiskunta- tai valtiotieteiden maisteritutkinnoiksi. Myös sosiaalityöntekijöiden tehtävänimikkeissä on tapahtunut yhdenmukaistumista, ja yleisimmät käytössä olevat nimikkeet ovat tällä hetkellä sosiaalityöntekijä, perusturvajohtaja, johtava sosiaalityöntekijä, koulukuraattori ja lastenvalvoja (ks. myös Viinamäki & Pohjola 2016, 85–86).

Koulutustason noususta huolimatta pätevien sosiaalityöntekijöiden vajeesta on Suomessa puhuttu pitkään (esim. Keskinen ym. 2017). Lapissa tätä perusosaamiseen liittyvää ongelmaa ei ole, sillä kyselyn mukaan alueen sosiaalityöntekijöistä lähes kaikki ovat päteviä tehtäviinsä (98 %). Kehitys on edennyt myönteisenä jo pidempään, sillä vuonna 1994 kerätyn aineiston (Kemppainen ym. 1998, 44) aikoihin noin puolelta Lapissa työskentelevistä sosiaalityöntekijöiltä puuttui ammattiin vaadittava pätevyys ja vuonna 2013 Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen selvityksen (Kostamo-Pääkkö 2013) mukaan epäpäteviä työntekijöitä oli enää 13 prosenttia. Kehitys selittyy sosiaalityön koulutusmäärien kasvattamisella ja aiempien, nykyistä heikommin koulutettujen ikäluokkien eläköitymisellä sekä kelpoisuusvaatimusten lainsäädännöllisellä vahvistumisella. (Vrt. valtakunnallinen tilanne Keskinen ym. 2017; Vuorijärvi 2018.)

Lapissa ei siis ole pulaa pätevistä sosiaalityöntekijöistä, eikä sosiaalityöntekijän virkoja ole siitä syystä jouduttu muuttamaan sosionomien viroiksi. Sosionomien lukumäärä on kasvanut, ei kuitenkaan sosiaalityöntekijöitä vähentämällä. Tätä kehitystä voidaan pitää erityisen myönteisenä koko sosiaalialan ja erityisesti asiakkaiden näkökulmasta. Ammattihenkilölain mukaisesti tämä on mahdollistanut sosiaalialan ammattihenkilöiden välisen yhteistyön ja tarkoituksenmukaisen työnjaon kehittämisen. Sosiaalityön aseman voidaan siten nähdä vahvistuneen viimeisen kahden vuosikymmenen aikana, koska sosiaalialan ammattilaisten määrä ja osaaminen ovat kasvaneet, minkä lisäksi alan tehtäväkenne ja työnjako ovat selkiytyneet. (Ks. myös Pohjola 2019.)

Sosiaalityöntekijöiden osaamiskartoituksessamme esittämien omien arvioiden perusteella heidän osaamisensa vahvuudet ovat asiakasprosessien kokonaisuuksien hallinnassa, vuorovaikutuksessa, yhteiskunnallisessa ymmärryksessä ja työn eettisten periaatteiden hallitsemisessa. Samoin lainsäädännön ja sosiaalipalvelujärjestelmän osaaminen koetaan vahvana. Myös asiakkaat ovat samaa mieltä, sillä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksen (Ilmarinen ym. 2016, 5) mukaan 90 prosenttia sosiaalipalveluiden asiakkaista kokee, että sosiaalialan henkilökunnalla on korkea ammattitaito erityisesti vuorovaikutuksessa, asioiden ymmärrettäväksi tekemisessä ja asiakkaan kunnioittavassa kohtaamisessa.

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan edellä esitetyt osaamisalueet ovat niitä, jotka erottavat sosiaalityön muista professioista. Avovastauksissa eniten mainintoja osaamisen vahvuuksista sai sosiaalityön perusymmärrys ihmisestä kokonaisvaltaisena sosiaalisena, psyykkisenä ja fyysisenä toimijana. Sosiaalityön näkökulmasta tähän osaamiseen kiinnittyvät vahvasti ymmärrys yhtäältä yhteiskunnan ja toisaalta kontekstuaalisuuden merkityksistä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan paikallisella osaamisella, johon sisältyvät ympäristö, palvelurakenne ja yhteistyötahot, sekä luottamuksellisella asiakassuhteella on suuri merkitys asiakkaan elämäntilanteen analysoimisessa ja ratkaisuvaihtoehtojen etsimi-

sessä. Tätä sosiaalityöntekijöiden osaamista tulisi hyödyntää tulevaisuudessa entistä enemmän.

Sosiaalityöntekijöiden kokemat osaamisvajeet liittyvät nopeasti muuttuvaan lainsäädäntöön, pirstoutuneeseen palvelujärjestelmään sekä johtamiseen. Osaamisen vajeita koetaan myös aikakauden uusien haasteiden, kuten rakenteellisen sosiaalityön, sähköisten palveluiden sekä vaikuttavuuden arvioinnin osalta. Nämä osaamisalueet tulisi huomioida sekä peruskoulutuksen sisältöjä suunniteltaessa, työkäytäntöjen uudistamisessa että työtä tukevassa täydennyskoulutuksessa. (Kemppainen ym. 2018.)

Osaamiskartoituksen mukaan tutkimus- ja kehittämisosaaminen nähtiin tärkeänä osaamisalueena, mutta sen hyödyntäminen käytännön työssä nähtiin haasteellisena ja vaikeana. Koko sosiaalialan kehityksen kannalta tulos on huolestuttava. Sosiaalityöntekijöillä ei ole riittävästi mahdollisuuksia perehtyä uuteen tutkimustietoon eikä soveltaa sitä omassa työssään. Tulokset osoittavat, että sosionomeilla on työtilanteissaan puolet paremmat mahdollisuudet tutkimustiedon hyödyntämiseen kuin sosiaalityöntekijöillä. Suuret asiakasmäärät ja kiire, erityisesti lastensuojelussa, koettiin esteiksi tutkitun tiedon hyödyntämiseen ja tuottamiseen. Ongelmallisena koettiin myös työtä koskevien tilastotietojen ja asiakkaiden hyvinvoinnin raportoiminen esimerkiksi päättäjille. Tämä on merkittävä ongelma, sillä sosiaalityöntekijöiden vastuulle on ladattu paljon odotuksia rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisesta (sosiaalihuoltolaki 2014, 7 §; Pohjola ym. 2014). Nähtäväksi jää, miten esimerkiksi määrämuotoinen kirjaaminen ja yhteiset tietoarkistot tuovat helpotusta tähän ongelmaan tulevaisuudessa.

Lisäksi tulevaisuudessa sosiaalityöntekijöiltä odotetaan heidän omien arvioidensa mukaan vielä nykyistä enemmän monialaista yhteistyötä eri ammattiryhmien ja verkostojen kanssa. Myös moniosaamista, kokonaisuuksien hallintaa sekä vuorovaikutustaitoja haastavissa asiakas- ja yhteistyösuhteissa nähtiin tärkeänä syventää. Näiden ohella vaikuttavuus- ja arviointitiedon tuottamiseen liittyvää osaamista painottivat erityisesti sosiaalihuollon

johto- ja asiantuntijatehtävissä toimivat, joista joka kolmas nosti sen esille (vrt. esim. Paasio 2018).

Miten sosiaalityötä ja sosiaalityöntekijöiden osaamista sitten voidaan parhaiten hyödyntää tässä yhteiskunnallisessa murroksessa, jossa muutokset koskettavat koko suomalaista yhteiskuntaa, palvelujärjestelmää, professioita, asiakkaita ja kansalaisia? Sosiaalityöntekijöiden koulutus tuottaa paljon yhteiskunnallista ja tutkimuksellista osaamista, jota pitäisi hyödyntää entistä enemmän yhteiskunnallisten ja rakenteellisten ongelmien analysoinnissa ja ratkaisuvaihtoehtojen etsimisessä. Rakenteellisen sosiaalityön keinoin voidaan tuottaa päättäjille tietoa ihmisten arkielämän ongelmista, sillä sosiaalityön asiantuntijuus on vahvasti kontekstuaalista ja situationaalista. Tiedon tuottamiseen ja analysoimiseen tulisikin varata aikaa ja mahdollisuuksia myös asiakastyötä tekeville sosiaalityöntekijöille.

Asiakasrajapinnassa työskentelevillä sosiaalityöntekijöillä on asiakkaistaan paljon tietoa, jota kannattaisi hyödyntää nykyistä laajemmin. Toisin kuin esimerkiksi lääkärit sosiaalityöntekijät saattavat työskennellä asiakkaiden kanssa useita vuosia. Työntekijän ja asiakkaan luottamuksellista asiakassuhdetta voitaisiin hyödyntää enemmän esimerkiksi monitoimijaisissa verkostoissa siten, että sosiaalityöntekijä ottaa vastuutyöntekijän roolin asiakkaan tukena. Tällöin sosiaalityöntekijä voi auttaa tarkastelemaan asiakkaan asiaa sekä oman että toisten professioiden lähtökohdista, jolloin professioiden välinen aito vuoropuhelu ja toisilta oppiminen mahdollistuu (Metteri 1996, 143–157; Isoherranen 2012; Pärnä 2012; Katisko 2014, 10–13.) Olennaista on löytää tavat tehdä ammattikäytännöt näkyviksi niin, että ne avautuvat asiakkaille ja yhteistyökumppaneille sekä työntekijöille itselleen kriittisen reflektion kohteiksi. (Karvinen 1993, 45; Satka ym. 2005; Karvinen-Niinikoski 2009.) Vastuutyöntekijän rooli edellyttää vahvaa sosiaalityön professionaalisuutta, johon tarvitaan kollegiaalista ja johdon tukea (vrt. Laitinen ym. 2018, 176).

Osaamiskartoituksen mukaan sosiaalialan ammattilaisten eettinen osaaminen ja arvo-osaaminen määrittävät työtä vahvasti.

Työtä pyritään toteuttamaan oman arvomaailman ja työn eettisten periaatteiden mukaisesti, vaikka toimintaympäristön paineet ovat jatkuvasti suuntaamassa työtä kovempien arvojen suuntaan. (Martin ym. 2018, 80.) Tämän osaamisalueen käytölle on tulevaisuudessa tarvetta enenevässä määrin. Yhteiskunnan kovenevat arvot, kansalaisten kahtiajakautuminen, avun saamisen vastikkeellisuus, palveluiden markkinaperustaisuus ja muut hyvinvointivaltion perusperiaatteista luopumiset vaativat profession, joka pyrkii huolehtimaan siitä, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevia kansalaisia voidaan auttaa ja heidän osallisuutensa tulevaisuuden yhteiskunnassa varmistaa.

Sosiaalityön käsitteellistäminen ja teoreettisen taustan vahvistaminen

Sosiaalityö toimii monien muutostekijöiden samanaikaisissa kumuloituvissa ristipaineissa. Olemme nostaneet esiin erilaisia kehityskulkujen teemoja ja viipyneet pisimpään asiakkaan aseman kehittymisen sekä uudelleen rakenteistuvan työn tietoperustan sekä sosiaalityöntekijän osaamispääoman näkökulmissa. Muutokset viitoittavat sosiaalityön kehittämisen tarpeita. Nykyisin on silti kovin tavanomaista todeta kaikkien asioiden olevan muutoksessa ja eritellä niiden tuomia haasteita. On kuitenkin tarpeen katsoa näitä pitemmälle ja pohtia ratkaisuja, jotka kantavat muutosvaiheesta tulevaisuuteen. Olemmekin asettaneet kirjamme tehtäväksi jäsentää, miten sosiaalityö ottaa haltuun yhteiskunnallisen asemansa muutosten keskellä. Siihen liittyy saumattomasti kysymys tulevaisuuden sosiaalityöstä ja sen suuntautumisesta.

Yhteiskunnallisen aseman ottaminen haltuun erilaisten kehityskulkujen pyörteissä edellyttää monelta osin sosiaalityön perustehtävän kirkastamista. Ihmisten auttaminen hankalissa elämäntilanteissa on perusta, joka luo pohjan myös sosiaalityön laajemmalle yhteiskunnalliselle tehtävälle eli rakenteisiin vaikuttamiseen ihmisten elämänolosuhteiden ja sosiaalisen hyvinvoinnin paran-

tamiseksi. Sosiaalityö toimii tehtäviensä toteuttamiseksi sekä yksilö-, perhe-, yhteisö- että yhteiskunnallisella tasolla. Yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat monisuuntaisesti kaikilla näillä tasoilla, jolloin sosiaalityö kohtaa eri toimintakenttien osin ristiriitaiset prosessit omaan muutokseensa kietoutuneina. Rosi Enroos ja Mikko Mäntysaari (2017, 28) toteavat, että sosiaalityön merkittävänä tehtävänä on esittää "moraalisia kannanottoja sen suhteen, mitä muutokset tarkoittavat ihmisille". Tässä suhteessa sosiaalityö on kantaa ottava tiede. Se asemoituu kirjaimellisesti sekä toimintakäytännöissä vaikuttavana muutostyönä että muutostieteenä ymmärryksen lisäämiseksi yhteiskunnallisista eri tasoilla toteutuvista kehityskuluista.

Muuttuvien toimintaympäristöjen jäsentämiseen tarvitaan ensinnäkin vahvaa omaa itseymmärrystä sosiaalityöstä sekä sen kehittämisen ja toimintatapojen uudistamisen tarpeista. Sosiaalityön identiteettiä ja osaamista on tärkeä vahvistaa, jotta työssä voidaan määrittää aikaisempaa onnistuneemmin työn tavoitteet ja tehtävät sekä niihin tarvittava osaaminen. Sisäisesti vahva sosiaalityö mahdollistaa myös tietoisemman kumppanuuden yhteistyöverkostojen sekä erityisesti asiakkaiden kanssa ja heidän osallisuutensa edistämisen työn yhtenä tavoitealueena.

Toiseksi on tarpeen käsitteellistää työhön kiinnittyviä ilmiöitä ja niihin vastaamisen keinoja uudelleen, sillä käsitteet auttavat nimeämään ja sen myötä paremmin jäsentämään kohdattavia kysymyksiä. Käsitteet toimivat työn ymmärryksen välineinä sekä tukevat parhaimmillaan kriittisen ja reflektiivisen työotteen omaksumisessa. Tässä suhteessa ei ole lainkaan yhdentekevää, millaisella käsitteistöllä esimerkiksi sosiaalityön dokumentaatiota ja samalla asiakirjatietoihin perustuvaa tietopohjaa rakennetaan. Samoin on pohdittava lainsäädännön luomia mahdollisuuksia työlle, sillä usein käsitteitä etsitään myös lainsäädännöstä, mutta samalla työn muutoksessa tullaan hakeutuneeksi lainvalmistelun aikaiseen yhteiskuntaan. Käsitteiden valta on merkittävä, mikä edellyttää sosiaalityössä tietoista suhdetta myös kompleksisten glokaalien vaikutussuhteiden mukanaan tuomiin toimimisen ehtoihin.

Käsitteellistäminen rakentaa sosiaalityön teoreettista ymmärrystä. Kolmantena uudistamisen tehtäväalueena voidaankin nostaa esiin työn teoreettisen perustan ja tutkimukseen pohjautuvan tietopohjan vahvistaminen. Sosiaalityössä vahvuutena on työntekijöiden saama tutkimusosaamisen tuottava koulutus. Tutkimusperustaisen sosiaalityön rakentaminen edellyttää sekä tähän osaamiseen perustuen tutkivaa työotetta työkäytännöissä että alan tutkimustiedon systemaattista tuottamista ja sen soveltamista työprosesseissa. Uudet työn dokumentaation käytännöt tarjoavat tiedon jalostamiseen ja hyödyntämiseen hyvät mahdollisuudet. Muutokseen vastaamiseksi tarvitaan tiedontuottamista tukevat toimintaympäristöt ja tutkimuksellinen toimintakulttuuri.

Osajulkaisu IV

Kemppainen, T., Arola, H., Helavirta, S., Martin, M., Niskala, A., Seppälä, L., Tiitinen, L., & Vuorijärvi, P. (2018). Sosiaalialan osaaminen Lapissa. Teoksessa T. Juvonen, J. Lindh, A. Pohjola, & M. Romakkaniemi (toim.), *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus* (s. 184–210). UNI*press*. ”Osaaminen -osatutkimus”

Artikkeli julkaistaan uudestaan väitöskirjan osana artikkelin alkuperäisten tekijänoikeuksien haltijan ystävällisellä luvalla.

Sosiaalialan osaaminen Lapissa

Tarja Kemppainen, Heli Arola, Susanna Helavirta, Maria Martin, Asta Niskala, Leena Seppälä, Laura Tiitinen, Petri Vuorijärvi

Johdanto

Sosiaalialan ammatillisen osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen kohdistuu tällä hetkellä odotuksia ja tarpeita eri suunnista. Sosiaalialan toimintaympäristön tulevat rakenteelliset muutokset ovat nostaneet tarpeen tehdä näkyväksi ja ennakoida sosiaalialan osaajien yhteiskunnallista paikkaa ja tehtävää. Sosiaali- ja terveysalan integraatiopaineet asettavat tarpeita sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen tunnistamiseen sekä sosiaalialan uuden asiantuntijuuden määrittymiseen. Muuttuvat yhteiskunnalliset ilmiöt ja sosiaaliset ongelmat luovat uusia ammatillisia vaatimuksia sosiaalialan osaamiselle ja koulutukselle. 1.3.2016 voimaan tullut laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (26.6.2015/817) korostaakin entisestään ammattitaidon ja osaamisen merkitystä sosiaalihuoltoa toteutettaessa. Paitsi että laki profiloi korkeakoulututkinnon suorittaneiden (sosiaalityöntekijä, sosionomi ja geronomi) osaajien paikkoja ja tehtäviä, se legitimoi osaajien aseman. Ammattihenkilöiden toimintaan määrittyy lain kautta suuremmat vaateet ja velvoitteet.

Määrällistä tietoa siitä, kuinka laaja sosiaalialan ammattihenkilöiden joukko on, ei meillä ole saatavilla kootusti ja ajantasaisesti. Käytettävissä oleva tieto on monella tapaa epätarkkaa ja tiedonkeruutavoista riippuvaista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (Ailasmaa 2015, 3) mukaan vuonna 2013 sosiaalipalveluissa toimi

julkisella ja yksityisellä sektorilla 204 578 henkilöä. KT Kuntatyönantajien tilaston (2015) mukaan kunnallisen sosiaalihuollon palveluksessa oli vuonna 2015 yhteensä 65 086 henkilöä, joista sosiaalityöntekijöitä 1 423, ohjaajia 3 456 ja lähihoitajia 23 411. Hallituksen esityksessä eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi (HE 164/2014) arvioitiin, että vuonna 2012 kunta- ja kuntayhtymien sosiaalihuollossa työskenteli 3 300 sosiaalityöntekijää ja 9 050 sosiaaliohjaajaa. Vuonna 2013 Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Posken) tekemän selvityksen (Kostamo-Pääkkö 2013, 7–8) mukaan Lapin kuntien ja kuntayhtymien palveluksessa oli 135 sosiaalityöntekijää ja 105 sosionomia.

Artikkelimme tavoitteena on tarkastella, millaista on lappilaisten sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien osaaminen heidän itsensä arvioimana. Artikkelin empiirinen aineisto koostuu Webropol -ohjelmalla kerätystä kvantitatiivisesta kyselyaineistosta (N=256). Se on kerätty pääosin 2016 kevään aikana ESR:n rahoittaman Sociopolis-hankkeen toteuttamilla kuntakäynneillä Lapissa. Hankkeen toteuttajina ovat Lapin ammattikorkeakoulu, Lapin yliopisto ja Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (Poske).

Lappi sosiaalialan toimintaympäristönä

Lapin maakunnassa on 21 kuntaa. Väestöstä yli puolet asuu kolmessa isossa kaupunkikunnassa (Rovaniemi, Kemi, Tornio, yli 20 000 asukasta), muutoin asutus on jakaantunut keskisuuriin (5 000–10 000 asukasta) ja pieniin kuntiin (alle 5 000 asukasta). Kaupunkikunnissa sosiaalialan palvelujärjestelmä on monipuolinen perus- ja erityispalveluiden verkosto, ja työntekijöillä on mahdollista erikoistua johonkin erityisosaamista vaativaan tehtävään. Pienemmissä kunnissa yksittäisten sosiaalialan työntekijöiden on hallittava laajempia tehtäväalueita.

Toimintaympäristön vaikutus sosiaalialan työntekijän toimintaan on moniulotteinen. Paikallinen toimintaympäristö, sosiaalitoimen rakenteet, johtamistavat ja työskentelykulttuuri vaikuttavat työntekijöiden työprosessin rakentumiseen. Sosiaalitoimen yhteisö, jossa työtä tehdään, asettaa reunaehtoja ja ohjaa arvovalintoja. Toimintakulttuuri, kollegiaalisuus, työtoveruus ja yhteisön perinteet heijastuvat olennaisesti toimintaan. (ks. myös Vanhala 2005, 31; Niskala 2008.)

Lapin hyvinvointipalvelujen rakenteita voidaan pitää pääsääntöisesti hyvin toimivina. Alueellisen terveys- ja hyvinvointitutkimuksen (Murto ym. 2017) mukaan Lapin aluehallintoviraston alueella luottamus julkiseen sosiaalihuoltoon on parempi

kuin maassa keskimäärin. Monista positiivisista kehityspiirteistä huolimatta, saamelaisten omakielisten ja kulttuurilähtöisten palvelujen tarjonta saamelaisten kotiseutualueella on rajallista ja satunnaista. Saamelaisten kokema palvelujen saatavuus ja tyytyväisyys palveluihin ovat alemmalla tasolla kuin keskimäärin Suomessa. (Heikkilä ym. 2013.)

Sosiaali- ja terveyspalveluiden kannalta olennaisimmat väestörakenteen muutokset Lapissa ovat väestön vanheneminen ja työikäisten suhteellisen osuuden pieneneminen. Lapin väestön terveystilanne ja sosiaalinen hyvinvointi on joiltakin osin huonompi kuin koko maassa. Sote-uudistuksen valmistelutyössä Lapissa mahdollisuuksina asiakaslähtöisyyden ja sosiaali- ja terveyspalvelujen integraation lisäämiselle nähdään olevan osaava henkilöstö ja alueen pitkälle verkostoitunut ja aktiivinen suunnittelu- ja kehittämistoiminta sekä digitaalinen osaaminen. (Niskala ym. 2016.)

Osaaminen sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien tehtävissä

Osaamisen käsite on moninainen, ja siitä käytetään vaihtelevasti käsitteitä osaaminen, kompetenssi, pätevyys, kvalifikaatio, tiedot ja taidot. Osaaminen voidaan laajasti määritellä tiedoiksi, taidoiksi, kyvyiksi ja ominaisuuksiksi sekä arvoiksi ja asenteiksi, joita ammattilainen tarvitsee suoriutuakseen työtehtävistään. Ammattitaidolla ymmärretään kykyä hallita koko työprosessi ja toimia oikein vaihtuvissa tilanteissa. Toimintaympäristön, työtehtävien ja työpaikan muuttuessa siihen sisältyy vahva vaatimus kyetä oppimaan uutta. Yleisesti ammattitaitoon on liitetty muun muassa tietotaito-osaaminen, ammatillisuus ja persoonallisuus, yhteistyötaidot, arviointi- ja oppimistaidot, kehittämis- ja uusintamistaidot sekä ymmärrys yhteiskuntajärjestelmän toiminnasta. (ks. Rouhiainen-Valo ym. 2010, 10; Compton & Galaway 2005; Fook 2005; Filppa 2002; Holma ym. 1997, 73–74.)

Osaamisen käsitteessä yhdistyy koulutuksen ja työelämän näkökulma. Yksilön käytettävissä oleva osaaminen riippuu sekä koulutuksen kautta saavutetusta osaamisesta että työelämän osaamisvaatimuksista. Se on kiinteässä yhteydessä muodollisiin tutkintoihin ja työtehtävien sisältöihin. Yksilöt voivat hyödyntää osaamistaan niissä rajoissa, joita työtehtävät asettavat. (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 10.) Kompetenssilla tarkoitetaan työntekijän omaamia valmiuksia, kykyjä, taitoja ja ominaisuuksia suoriutua tietyistä tehtävistä. Käsitteen ongelma on sen yksilöön kiinnittyvä ja

yksilöstä lähtevä tarkastelu, kun esimerkiksi kvalifikaatio ja osaaminen asettuvat enemmän suhteessa kontekstiin, tehtävään työhön. Osaaminen voi ja sen pitäisi olla myös kollektiivista. (Viinamäki & Pohjola 2016, 69.)

Sosiaalialan työ on sosiaalialan ammattihenkilöstön toimintaa, jolla pyritään myönteiseen muutokseen asiakkaan elämäntilanteessa, vahvistetaan ihmisten omia toimintaedellytyksiä sekä ratkaistaan ja torjutaan sosiaalisia ongelmia heidän elinympäristössään. Sosiaalialan ammattihenkilöstön työ jakautuu sosiaalityöhön, sosiaaliohjaukseen sekä hoiva- ja huolenpitotehtäviin. Nämä tuottavat toisiaan täydentävää osaamista sosiaalialan käytäntöihin. Sosiaalisella hoivalla ja huolenpidolla tarkoitetaan ammatillisessa oppilaitoksessa lähihoitajan tutkinnon suorittaneen ammattihenkilön toimintaa, joka jää tämän artikkelin tarkastelun ulkopuolelle. (Talentia 2013.)

Sosiaalialan osaamista määritellään myös lainsäädännön asettamien tehtävien kautta, erityisesti sosiaalihuoltolaissa (30.12.2014/1301) ja laissa sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (26.6.2015/817). Sosiaalihuoltolain 15 §:n mukaan *sosiaalityöllä tarkoitetaan asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön, perheen tai yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä*. Sosiaaliohjauksella laissa puolestaan tarkoitetaan *yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen neuvontaa, ohjausta ja tukea palvelujen käytössä sekä yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa. Tavoitteena on yksilöiden ja perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen vahvistamalla elämänhallintaa ja toimintakykyä* (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301).

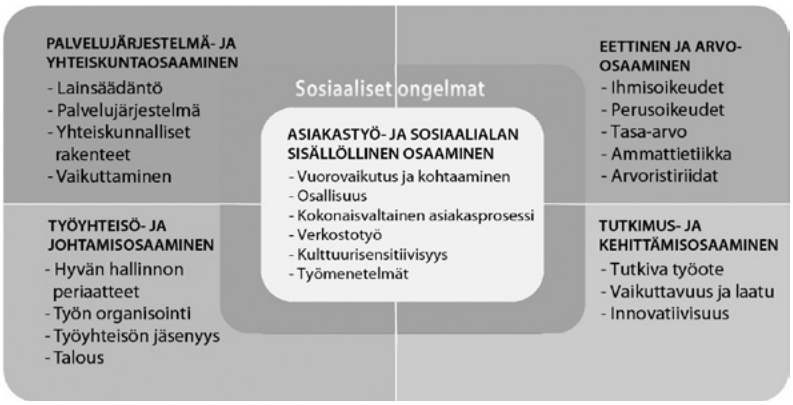
Uudistunut sosiaalihuoltolainsäädäntö asettaa muutospaineita sosiaalialan osaamiseen. Osaamisvaateet kohdistuvat muun muassa rakenteellisen sosiaalityön, sosiaalisen kuntoutuksen sekä omavalvonnalla toteutettavaan laadunvalvonnan osaamiseen. Lisäksi ammattihenkilölaki (26.6.2015/817) asettaa sosiaalityöntekijöille erityisiä velvollisuuksia liittyen muun muassa työn vaikuttavuuden arviointiin ja seurantaan sekä työn ammatilliseen johtamiseen ja päätöksentekoon.

Sosiaalialan korkeakoulujärjestelmän duaalimallin perustana on se, että ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen koulutukset profiloituvat erilaisina osaamistavoitteiltaan ja sisällöiltään, jolloin ne eivät tuota päällekkäistä, vaan toisiaan

täydentävää osaamista (Viinamäki & Pohjola 2016, 47). Sosionomikoulutuksen pituus ammattikorkeakoulussa on 3,5 vuotta (210 opintopistettä). Sosiaalityön koulutus yliopistossa kestää viisi vuotta (300 opintopistettä). Sanna Lähteinen ja Noora Tuohino (2013) ovat verranneet sosionomikoulutuksen ja sosiaalityön maisterikoulutuksen sisällöllisiä painotuksia. He toteavat tutkimuksessaan, että sosionomikoulutuksessa korostuvat erityisesti käytännön työssä tarvittavat asiakkaan kohtaamiseen ja arjen osaamiseen liittyvät valmiudet, kun taas sosiaalityön koulutuksessa opitaan ymmärtämään ihmistä osana yhteiskuntaa ja saadaan valmiuksia teoreettiseen, eettiseen ja kriittiseen pohdintaan.

Leena Viinamäen ja Anneli Pohjolan (2016, 54) mukaan sosiaalialan osaamista, koulutuksia ja ammatillisuutta on arvioitu sekä kehittämis- että tutkimushankkeiden avulla pitkäjänteisesti koko 2000-luvun ajan. Kattavaa, koko sosiaalialan eri koulutusasteet käsittävää osaamisen analyysiä ei kuitenkaan ole tehty, joten päädyimme käsitteellisessä jäsennyksessämme hyödyntämään Ulla-Maija Rantalaihon (2005) kuvaamaa sosiaalityön osaamista (ks. Kemppainen 2006, 258) ja ammattikorkeakouluverkoston yhteisesti luomia sosionomien kompetensseja (esim. Rouhiainen-Valo ym. 2010). Rantalaihon kanssa samansuuntaiseen jäsennykseen sosiaalityöntekijöiden osaamisalueista ovat päätyneet myös Lähteinen ym. (2017, 14–16). Näiden jäsennysten pohjalta laadimme kyselylomakkeen, jolla tämän tutkimuksen aineisto on kerätty. Ymmärryksemme koko sosiaalialalla tarvittavasta laajasta yleistason perusosaamisesta olemme kuvanneet tiivistetysti kuviossa 1. Huomioitavaa on, että kuvio häivyttää perusosaamisen pohjalle rakentuvan erityisosaamisen syvyyden sosiaalialan ammattikohtaisesta osaamisesta.

Asiakastyö- ja sosiaalialan sisällölliseen osaamiseen olemme sisällyttäneet muun muassa asiakastyössä tarvittavia vuorovaikutus- ja kohtaamistaitoja, työmenetelmien soveltamista, asiakasprosessien ja sähköisten toimintaympäristöjen hallintaa sekä kulttuurisensitiivistä työskentelyä. Näihin liittyy läheisesti *eettinen ja arvo-osaaminen*, joka on muun muassa ihmis- ja perusoikeussäädösten ja sosiaalialan ammattieettisten ohjeiden mukaista toimintaa sekä arvoristiriitatilanteissa eettisesti perusteltua työskentelyä. *Palvelujärjestelmä- ja yhteiskuntaosaamisella* tarkoitamme muun muassa palvelujärjestelmän ja sitä ohjaavan lainsäädännön tuntemista, asiakkaiden ohjaamista palveluissa, monitasoisten yhteiskunnallisten yhteyksien ymmärtämistä esimerkiksi talouden, kulttuurin, muuttuvien järjestelmien ja yhteisöjen suhteen sekä niissä toimimista ja vaikuttamista. *Työyhteisö- ja johtamisosaaminen* rakentuvat työyhteisön yhteistyökykyisenä jäsenenä toimimisesta, johtamisen taidoista, työlainsäädännön tuntemisesta, työn laadun

Kuvio 1. Sosiaalialan osaaminen sosiaalityöntekijöiden osaamisalueita (Rantalaiho, 2005) ja sosionomien kompetensseja (Rouhiainen-Valo ym. 2010) mukaillen.

ja vaikutusten arvioinnista sekä itsensä ja verkostojen johtamisesta. *Tutkimus- ja kehittämisosaaminen* on valmiutta tiedontuotantoon omasta työskentelykentästä sekä menetelmien, työn ja sen rakenteiden kehittämiseen.

Aineiston keruu ja vastaajien kuvaus

Sosiaalialan osaamiskartoituksen aineisto on kerätty tekemällä kuntakäynnit kaikkiin Lapin läänin kuntiin lukuun ottamatta Simoa, jonka sosiaali- ja terveyspalvelut ovat osa Oulunkaaren kuntayhtymää. Aineisto kerättiin loppuvuoden 2015 ja alkusyksyn 2016 välisenä aikana. Lapin sairaanhoitopiirin alueen kunnissa osaamiskartoitusaineiston keräämisestä vastasivat Posken ja yliopiston työntekijät, Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirin alueen kunnissa ammattikorkeakoulun työntekijät. Kuntien (20) lisäksi käynnit suunnattiin alueen kuntayhtymiin: Lapin ja Länsi-Pohjan sairaanhoitopiireihin sekä Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymään. Yhteensä aineistonkeruukäyntejä toteutettiin 37.

Sovittujen aineistonkeruukäyntien aikana sosiaalityöntekijät ja sosionomit (N=220) vastasivat kyselyyn, jossa heitä pyydettiin arvioimaan omaa osaamistaan. Lisäksi kysyttiin osaamistarpeiden tulevaisuudesta sekä perus- ja erityisosaamisesta. Kyselyyn vastaamiseen oli varattu aikaa 30–60 minuuttia. Niille työntekijöille, jotka eivät päässeet mukaan tapaamisiin (N=110), lähetettiin linkki kyselyyn. Sähköpostitse tavoitelluista sosiaalialan työntekijöistä vain 36 vastasi

kyselyyn. Tämä puoltaa valintaamme lähteä kuntiin keräämään aineistoa sen sijaan, että olisimme tavoitelleet työntekijöitä ainoastaan sähköpostitse. Tarkkaa kadon analyysiä on vaikeaa tehdä, mutta arviomme mukaan noin vajaa neljännes Lapissa työskentelevistä sosionomeista ja sosiaalityöntekijöistä jäi tavoittamatta. Kyselyn lisäksi sosiaalityöntekijät ja sosionomit osallistuivat kuntakäynneillä myös ryhmähaastatteluihin. Tässä artikkelissa hyödynnämme yksinomaan kyselyaineistoa.

Kyselylomake (www.luc.fi/sociopolis/osaamiskartoitus) sisälsi 45 kysymystä. Vastaajat arvioivat osaamisen tasoaan osaamisalueittain asteikolla en osaa lainkaan, osaan jonkin verran, osaan hyvin ja tarvitseeko osaamista nykyisessä työssään. Näiden lisäksi vastaajia pyydettiin avovastauksissa nostamaan esiin muita mahdollisia asioita kustakin osaamisalueesta. Avovastausten kautta piirtyi kuva siitä, millaisena kyseinen osaaminen kokonaisuudessaan koettiin, millaisia vahvuuksia ja haasteita tai huolia niihin liitettiin. Eettistä osaamista tarkasteltiin ainoastaan avovastauksissa, joissa vastaajia pyydettiin kuvaamaan, millaista eettistä osaamista työssä tarvittiin sekä millaisia ongelmia ja arvoristiriitoja työssä kohdattiin. Näin haluttiin saada selville se moninaisuus, joka eettiseen osaamiseen liittyy. Kyselylomakkeen avovastaukset teemoiteltiin ja kvantifioitiin. Aineistositaateissa tunnisteena on käytetty havaintotunnusta. Määrällisen aineiston analyysistä kerromme tarkemmin seuraavassa luvussa.

Kyselyyn vastasi kaiken kaikkiaan 256 henkilöä, joista 15:llä ei ollut sosiaalialan tutkintoa. Vastaajista sosionomi- tai ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita oli 110 henkilöä (43 %). Akateemisen maisteri-, lisensiaatti- tai tohtoritutkinnon suorittaneita oli 114 henkilöä (44 %). Näiden lisäksi 17 vastaajalla (7 %) oli sekä sosionomin että maisterin tutkinnot. Sosiaalialan tutkinnon suorittaneista lähes kaikilla (97–100 %) oli muodollinen pätevyys työtehtäväänsä. Vastaajista suurin osa (63 %) työskenteli joko sosiaalityöntekijän (89 vastaajaa) tai sosiaaliohjaajan tehtävissä (72 vastaajaa). Johto- ja asiantuntijatehtävissä työskenteli 37 henkilöä.

Vastaajista valtaosa oli naisia (95 %) ja vastanneiden ikä vaihteli 25–68 vuoden välillä keskiarvon ollessa 45 vuotta. Koulutusryhmistä hieman muita nuorempia olivat sosionomin tutkinnon suorittaneet. Vanhin ryhmä olivat sosionomi-maisterit, joiden keskimääräinen ikä oli 48 vuotta. Vastaajista hieman yli puolet työskenteli Lapin yli 20 000 asukkaan kaupungeissa. Sosiaalialan työkokemusta oli keskimäärin 16 vuotta ja sen määrä vaihteli selvästi sosiaalialan ydintutkinnon mukaan. Eniten työkokemusta oli sosionomi-maistereilla. Yleisin työpaikka oli sosiaalitoimisto, toiseksi yleisimpiä olivat asumispalvelut/kuntoutumisyksiköt ja kolmanneksi terveydenhuollon toimintayksiköt.

	Lukumäärä	Prosenttia
Sosiaalityöntekijä	89	35 %
Sosiaaliohjaaja	72	28 %
Sosiaalihuollon johto- ja asiantuntijatehtävät	37	15 %
Vastaava ohjaaja/esimies	18	7 %
Perhetyöntekijä	17	7 %
Koulukuraattori	16	6 %
Lastenvalvoja	6	2 %
Puuttuva tieto	1	0 %
Yhteensä	256	100 %

Taulukko 1. Vastanneiden tehtävänimikkeet.

	Ydintutkinto sosiaalialalla								
	ei tutkintoa		väh. sosionomi		väh. maisteri		sosionomi-maisteri		Yhteensä LKM (100 %)
Sosiaalitoimisto	5	4 %	46	37 %	66	53 %	8	6 %	125
Asumispalvelut /Kuntoutumisyksikkö	3	7 %	37	88 %	2	5 %	0	0 %	42
Terveyskeskus/LKS/ LSHP/Neuvola	2	9 %	2	9 %	14	64 %	4	18 %	22
Koulu/Päiväkoti	3	16 %	7	37 %	9	47 %	0	0 %	19
Perheneuvola/ -palvelukeskus	0	0 %	2	17 %	8	66 %	2	17 %	12
Asiantuntija-organisaatiot	0	0 %	0	0 %	9	90 %	1	10 %	10
Työllistämisyksikkö	1	10 %	8	80 %	1	10 %	0	0 %	10
Mielenterveystoimisto	0	0 %	2	50 %	2	50 %	0	0 %	4
Perhetyö/ Kotihoito/-palvelu	1	25 %	3	75 %	0	0 %	0	0 %	4
Palveluohjausyksikkö	0	0 %	2	67 %	0	0 %	1	33 %	3
A-klinikka	0	0 %	0	0 %	1	50 %	1	50 %	2
Yhteensä	15	6 %	109	43 %	112	44 %	17	7 %	253

Taulukko 2. Vastaajien sosiaalialan ydintutkinnot työpaikan mukaan tarkasteltuna.

Vastaajilla oli suoritettuna vähintään yksi ja enimmillään viisi tutkintoa. Eniten tutkintoja oli sosionomi-maistereilla, joista useammalla kuin joka kolmannella oli kolme tutkintoa. Valtaosalla (69 %) vastaajista on vähintään yksi pitkäkestoinen lisä- tai täydennyskoulutus, enimmillään niitä oli suoritettu 11. Myös menetelmäkoulutuksia oli yli 66 % vastaajista, jollakin niitä oli käytynä jopa 12. Eniten menetelmäkoulutuksia olivat suorittaneet maisterit. Käydyistä koulutuksista suosituimpia olivat perhe-, ryhmä- ja yhteisötyöhön liittyvät menetelmät.

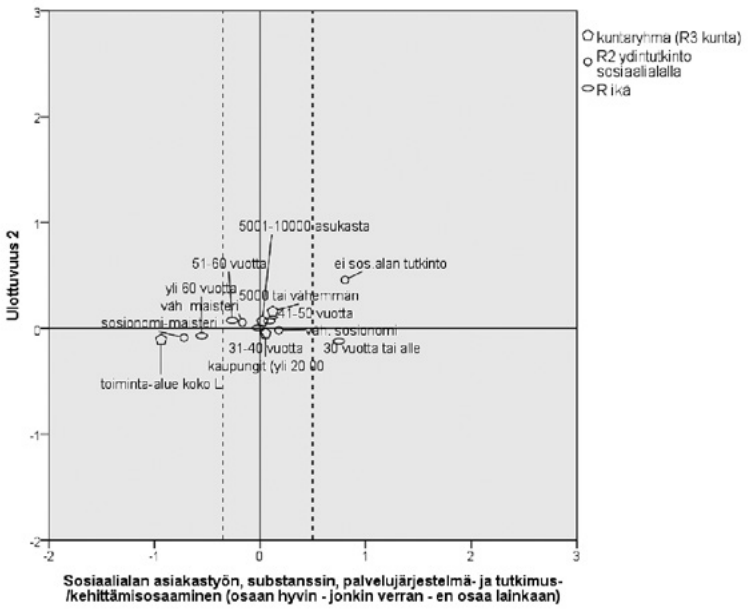
Osaaminen työntekijöiden arvioimana

Kyselyaineiston monivalintakysymyksiä ja muuttujien keskinäisiä suhteita tarkasteltiin ensin suorilla jakaumilla sekä laajoilla ja systemaattisilla ristiintaulukoinneilla. Tässä yhteydessä huomattiin, että osaamistasoja mittaamaan käytetty kolmiluokkainen asteikko olisi ollut hyvä toteuttaa viisiluokkaisena, perinteisenä Likertin asteikkona. Toisaalta karkea mittaustaso helpotti valitun monimuuttujamenetelmän, moniulotteisen korrespondenssianalyysin (Multiple Correspondence Analysis, MCA) käyttöä. Tällä analyysitavalla voidaan tarkastella useiden muuttujien keskinäisiä suhteita yhtä aikaa ja muuttujat voivat edustaa mitä mitta-asteikkoa tahansa. Muuttujien eri luokkien keskinäinen sijainti analyysin tuloksena syntyvässä kuviossa ilmaisee niiden välisiä yhteyksiä tai riippumattomuuksia. Eri muuttujien luokkien ollessa kuviossa lähellä toisiaan nämä luokat esiintyvät usein yhdessä aineiston tapauksissa. Jos kuviossa olevan muuttujan tai muuttujien luokkakeskipisteet asettuvat joko pysty- tai vaaka-akselin suuntaisesti selkeään suuruusjärjestykseen ja luokkakeskipisteiden hajonta on riittävä, voidaan akseli/ulottuvuus nimetä sisällöllisesti tämän vaihtelun mukaan. Tämän analyysitavan etuna on, että kun sisällöllisesti mielekäs kuvio on tietyillä muuttujilla saavutettu, voidaan tälle pohjalle heijastaa kyseisessä korrespondenssianalyysissä käyttämättä jätettyjä muuttujia. (Mamia 2009, 40, 46; Le Roux & Rouanet 2010; Kahma 2011, 44, 55–56.)

Tässä tutkimuksessa onnistuttiin moniulotteisen korrespondenssianalyysin kautta muotoilemaan sosiaalialan ammattilaisten osaamisen ”peruskenttä”, jossa oli mukana kysymyspatteristot: 1) asiakastyö-, 2) substanssi-, 3) palvelujärjestelmäsekä 4) tutkimus- ja kehittämisosaaminen. Kaikki edellä mainittujen patteristojen numeeriset muuttujat olivat mukana (35 yksittäistä muuttujaa + yksi pääkomponenttianalyysin avulla viidestä muuttujasta muodostettu summamuuttuja) paitsi substanssiosaamisen ulottuvuudesta kehitysvamma- ja vammaistyö sekä opiske-

lija- ja oppilastyö, jotka eivät asettuneet peruskenttään samanlaiseen järjestykseen vaaka-akselin mukaan kuten muut muuttujat. Näitä kahta muuttujaa lukuun ottamatta tarkasteltujen muuttujien luokkakeskipisteet asettuivat siten, että kentän oikeasta reunasta edeten vasemmalle niiden arvo muuttui luokka luokalta parempaa koettua osaamista kuvaavaksi. Sosiaalialan osaamista kuvaava MCA-kenttä jaettiin tutkijapäätöksellä vaaka-akselinsa suhteen kolmeen ryhmään: koettu osaaminen 1) keskivertoa korkeammalla tasolla, 2) keskivertotasolla ja 3) keskivertoa alemmalla tasolla. Sosiaalialan ammatillista osaamista kuvaavaan peruskenttään pystyttiin heijastamaan kentässä vielä ei-mukana olevia muuttujia, taustamuuttujien lisäksi myös avovastausten luokitteluja.

Kuviossa 2 olevaan MCA:lla muodostettuun ”peruskenttään” on heijastettu tutkimuksen kolme keskeistä taustamuuttujaa (kuntaryhmä, ydintutkinto, ikä). Kentän muodostavat vaaka-akselin mukaan järjestyksessä olevat 36 muuttujaa, jotka on kuviossa jätetty piiloon kuvan selkeyden vuoksi ja ainoastaan heijastettujen muuttujien luokkakeskipisteiden sijainnit on tuotu esille. Koordinaatiston origo (x=0, y=0) kuvaa keskimääräistä tilannetta kentän muodostavien 36:n muuttujan suhteen.

Kuvio 2. Koettua sosiaalialan ammatillista osaamista kuvaava moniulotteisen korrespondenssianalyysin (MCA) kenttään heijastetut kuntaryhmä-, ydintutkinto- ja ikäluokittelut.

Heijastetuista taustamuuttujista vaihteluväliltään laajimpana vaaka-akselin eli sosiaalialan koetun ammatillisen osaamisen suhteen on koulutustaso. Ilman sosiaalialan tutkintoa olevat sijoittuvat pääsääntöisesti koetun osaamisen keskivertoa alemmalle ja sosionomi-maisterit selkeästi keskivertoa korkeammalle tasolle. Sosionomit ja maisterit sijoittuvat arvioissaan pääsääntöisesti keskiverron osaamisen tasolle, kuitenkin niin, että maisterit sijoittuvat keskimääräisesti ryhmän osaavampaan reunaan ja sosionomit sen vähemmän osaavalle puoliskolle. Kunnan asukasluvun mukaisessa tarkastelussa erityisen merkittävää on, että erisuuruisten kuntaryhmien luokkakeskipisteet ovat hyvin lähellä toisiaan, mikä tarkoittaa, ettei niiden välillä ole havaittavissa eroja koetun osaamisen suhteen. Sen sijaan ne vastaajat, joilla on toiminta-alueenaan koko Lappi, arvioivat osaamisensa keskivertoa korkeammaksi.

Koulutuksen jälkeen suurimmalla vaihteluvälillä kuviossa erottuu työntekijöiden ikä. Mitä varttuneempia vastaajat ovat, sitä korkeammaksi he arvioivat oman osaamisensa. Vaikka ikäluokkien 31–40 vuotta ja 41–50 vuotta sijoittuminen rikkookin järjestystä, on yleinen trendi kuitenkin selkeä ja voimakas. Voidaankin todeta, että osaamistaan keskivertoa alemmaksi arvioineiden ryhmään kuuluvat alle 30-vuotiaat, joilla ei ole sosiaalialan tutkintoa. Keskivertoa korkeammaksi osaamisensa arvioivat koko Lapin alueella työskentelevät yli 60-vuotiaat, joilla on sekä sosionomin että maisterin tutkinnot. Tulos kuvaa sosiaalialan laaja-alaisen osaamisen merkitystä, jossa tarvitaan sekä vahvaa koulutusta että sen rinnalle kertyvää kokemusta.

Asiakastyöosaaminen

Asiakastyöosaaminen näyttäytyi vastauksissa vahvana osaamisalueena. Valtaosa koki osaavansa sen hyvin ja omaan osaamiseen luotettiin. Tätä sosiaalialan ytimessä olevaa osaamista tarvittiin työtehtävistä tai työskentelyalueesta riippumatta.

Erityisen vahvana koettiin asiakkaan kohtaamiseen liittyvä osaaminen, muun muassa kyky luoda luottamuksellinen asiakassuhde, vuorovaikutustaitojen hallitseminen, asiakkaan kokonaisvaltaisen elämäntilanteen arvioiminen sekä osallisuuden huomioiminen. Kukaan vastaajista ei ilmoittanut, ettei hallitsisi edellä mainittuja sosiaalialan perustaitoja. Sosiaalialan työn keskiöön kuuluva asiakastyöosaaminen koettiin vahvana sekä sosionomien että sosiaalityöntekijöiden keskuudessa (myös Sipilä 2011, 138–140; Helminen 2013). Sosiaalialan tehtävissä keskeisesti läsnä oleva

	osaan hyvin %	osaan jonkin verran %	en osaa lainkaan %	en tarvitse tätä osaamista työssäni lukumäärä
	sosionomit/maisterit/sosionomi-maisterit			
Asiakkaan kokonaisvaltaisen elämäntilanteen arviointi	89/95/100 %	11/5/0 %	0 %	1/5/0
Asiakkaan osallisuuden huomioiminen	84/85/82 %	17/16/18 %	0 %	0/2/0
Asiakastyön vuorovaikutustaitojen hallitseminen	91/84/88 %	9/16/13 %	0 %	0/2/0
Luottamuksellisen asiakassuhteen luominen	92/93/94 %	8/7/6 %	0 %	0/4/0
Asiakastyön dokumentointi	61/76/71 %	38/23/29 %	1/1/0 %	0/4/0
Asiakastyön suunnitelmallinen toteuttaminen	74/80/77 %	26/10/24 %	0 %	0/11/0
Asiakasprosessien arviointi	56/69/59 %	44/31/41 %	1/0/0 %	1/6/0
Asiakasprosessin päättäminen	52/69/59 %	46/31/41 %	2/0/0 %	3/13/1
Asiakasprosessin kokonaisuuden hallinta	62/77/77 %	38/23/24 %	0 %	3/10/0
Sähköisten palveluiden hyödyntäminen	42/42/56 %	58/57/44 %	0/1/0 %	2/2/1
Moniammatillinen verkostotyö	79/78/88 %	21/22/12 %	0 %	0/1/0
Kulttuurisensitiivinen työ	27/27/31 %	66/67/69 %	7/7/0 %	8/6/1

Taulukko 3. Vastaajien arviot asiakastyöosaamisestaan (n=222–237).

moniammatillinen työskentely koettiin myös vahvana alueena, joskin viidennes vastaajista koki oman osaamisensa sen suhteen myös vajaaksi.

Sen sijaan vastaajat kokivat epävarmuutta asiakastyön dokumentoinnin sekä asiakasprosessien hallinnan (arviointi, päättäminen) osalta. Aiemmassa sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuuden arvioinnin tutkimuksessa todettiin, että erityisesti asiakkuuksien päättäminen on työntekijöille haastavaa (Kemppainen ym. 2010, 79). Kaikkein varauksellisimmin arvioitiin sähköisten palveluiden hyödyntämistä ja kulttuurisensitiivistä työtä. Sähköisten palveluiden osalta alle puolet vastaajista

koki osaavansa hyödyntää niitä hyvin, mikä heijastaa näiden vielä suhteellisen heikkoa kehitystä sosiaalialalla. Kulttuurisensitiivistä työtä koki osaavansa hyvin alle kolmannes ja sen osalta oli eniten mainintoja siitä, ettei osaamista ole lainkaan tai ettei osaamista työssä tarvita, mikä selittynee Lapissa vielä toistaiseksi varsin pienellä maahanmuuttajien väestöosuudella. Vielä varovaisempia olivat vastaajien arviot monikulttuurisen ja saamelaiserityisen työn osaamisalueilla. Vastaajista 13 % koki osaamisensa monikulttuurisen työn suhteen hyväksi. Saamelaiserityisyyden kohdalla osaamisensa hyväksi koki vain kahdeksan vastaajaa, mikä selittyy sillä, että saamelaisten hyvinvointipalveluita tarjotaan Lapissa vain neljässä kunnassa ja osin Rovaniemellä maakunnan keskuskaupunkina (Heikkilä ym. 2013).

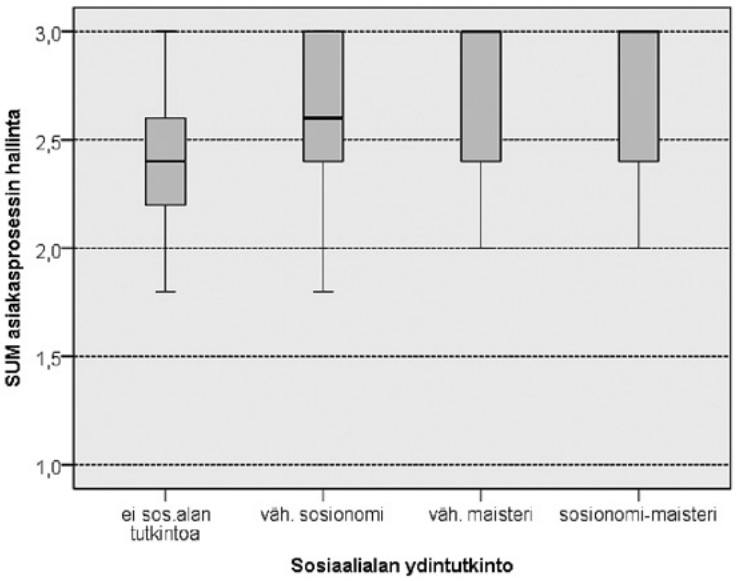
Myös avovastauksissa vastaajien vuorovaikutustaidot ja asiakkaan kohtaaminen korostuivat odotetusti sosiaalialan ammattilaisten vahvuutena. Vahvuuksia tuotiin esiin monin tavoin (62 % vastaajista) ja havainnollistettiin, miten moninaisista ja hienovireisistäkin taidoista asiakasosaaminen rakentuu.

> ”Taito löytää ihmisestä omia vahvuuksia ja saada tämä kokemaan olonsa arvokkaaksi. Taito osoittaa asiakkaalle (yksilö tai perhe) tässä esiintyvät puutteet ilman, että tämä kokisi itseään arvottomaksi. Kyky sovitella vaikeita asioita, kuitenkin niin, että asia otetaan vakavasti ja muutokseen sitoudutaan.” (195)

Vastaajista 15 % korosti koulutuksensa sekä työhistoriansa merkitystä vahvan asiakastyöosaamisen syntymiseen. Joka viides toi esiin menetelmällistä ja lainsäädännöllistä osaamistaan. Toisin kuin muiden osaamisalueiden kohdalla, asiakastyöosaamisen lisäämiseen tai vahvistamiseen liittyviä haasteita tai koulutustarpeita ei avovastauksissa mainittu.

> ”Olen psykoterapeutti, perheterapeutti mutta myös yksilöterapeutti. Pitkä työkokemus mielenterveystyössä, sosiaalityöntekijänä ja terapeuttina. Pystyn hallitsemaan isoja kokonaisuuksia. Teoreettista osaamista löytyy. Tulen hyvin toimeen asiakkaiden kanssa.” (223)

Pääkomponenttianalyysissä havaittiin, että 1) asiakastyön dokumentoinnin, 2) suunnitelmallisen toteuttamisen, 3) arvioinnin, 4) päättämisen ja 5) asiakasprosessin kokonaisuuden hallinnan osaamisen arviot yhteisvaihtelivat siten, että niistä voitiin muodostaa asiakasprosessien hallinta -summamuuttuja (kuvio 3).

Kuvio 3. Asiakasprosessien hallintaa kuvaavan summamuuttujan vaihtelu sosiaalialan ydintutkinnon mukaan. Laatikko-jana-kuvio. (3=osaan hyvin, 2=osaan jonkin verran, 1=en osaa lainkaan).

Summamuuttuja osoittaa sosiaalityöntekijöiden arvioivan osaamisensa asiakasprosessien hallinnassa korkeammaksi kuin sosionomien. Eroa selittäviä tekijöitä voivat olla esimerkiksi sosionomien ja sosiaalityöntekijöiden työtehtävien tai koulutusten eroavaisuudet. Sosiaalityöntekijöillä on tyypillisesti vastuu asiakasprosessien kokonaisuudesta.

Palvelujärjestelmä- ja yhteiskuntaosaaminen

Toisena osaamisalueena vastaajia pyydettiin arvioimaan omaa palvelujärjestelmä- ja yhteiskuntaosaamistaan. Arviointeja luonnehtii kokonaisuudessaan varovaisuus. Osaamista arvioitiin olevan, mutta oman osaamisensa hyväksi arvioivien määrä oli selvästi pienempi kuin asiakastyöosaamissa ja useampi koki myös osaamisen vajeita kysyttyjen sisältöjen suhteen.

	osaan hyvin %	osaan jonkin verran %	en osaa lainkaan %	en tarvitse tätä osaamista työssäni lukumäärä
	sosionomit/maisterit/sosionomi-maisterit			
Sosiaalipalvelujärjestelmän tunteminen	69/84/94 %	30/16/6 %	2/0/0 %	2/0/0
Sosiaaliturvaetuuksien tunteminen	53/61/71 %	45/40/29 %	2/0/0 %	5/3/0
Sosiaalialan lainsäädännön hallitseminen	32/62/77 %	68/38/24 %	0 %	1/1/0
Sosiaaliseen raportointiin liittyvä osaaminen	29/45/50 %	65/51/50 %	7/4/0 %	5/5/1
Terveydenhuollon palvelujärjestelmän tunteminen	22/37/47 %	68/60/53 %	11/3/0 %	6/4/0
Yksityisten sosiaalipalveluiden tunteminen	17/15/35 %	70/80/65 %	14/5/0 %	11/4/0
Kolmannen sektorin toiminnan ja palveluiden tunteminen	26/30/47 %	69/67/53 %	6/4/0 %	2/2/0
Omaa työtä ohjaavien taloudellisten reunaehtojen ymmärtäminen	63/66/82 %	34/33/18 %	3/2/0 %	1/1/0
Kunnalliseen ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaikuttaminen sosiaalialan kysymyksissä	26/31/50 %	59/62/44 %	16/7/6 %	10/6/1

Taulukko 4. Vastaajien arviot palvelujärjestelmä- ja yhteiskuntaosaamisestaan (n=226–239).

Sosiaalipalvelujärjestelmän tuntemus oli vastaajien vahvinta osaamisaluetta, mutta senkin suhteen lähes viidennes koki osaamisvajeita. Sosiaaliturvaan liittyvien etuuksien, alan juridisen säädöspohjan tuntemiseen ja sosiaaliseen raportointiin liittyvät arviot osaamisesta olivat muita alueita varovaisempia. Arvioinnit erosivat sosionomien ja sosiaalityöntekijöiden kesken. Sosionomeista selvästi suurempi osa koki oman sosiaalipalvelujärjestelmän tuntemisen ja alan lainsäädännön hallitsemisen vajavaisemmaksi kuin sosiaalityöntekijät. Havainto on tärkeä, kun ajatellaan niitä odotuksia, joita lainsäädännössä sosiaalityölle ja sosiaaliohjaukselle asetetaan. Erityisesti kolmannen ja yksityisen sektorin sekä terveydenhuollon palvelujärjestelmän tunteminen koettiin puutteelliseksi.

Lähes 70 % vastaajista arvioi ymmärtävänsä hyvin omaa työtä ohjaavat taloudelliset reunaehdot. Kunnalliseen ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaikuttamisen suhteen oma osaaminen koettiin vajaaksi. Tätä osaamista vain kolmannes vastaajista arvioi hyväksi, 16 % sosionomeista ja 7 % sosiaalityöntekijöistä koki, ettei osaamista vaikuttamistyön suhteen ole lainkaan. Vastaajat arvioivat myös sosiaalisen raportoinnin osaamisen vähäiseksi. Eri osaamisalueita kuvaavissa vastauksissa sosionomeista ja sosiaalityöntekijöistä 64–66 % ilmoittaa osaavansa rakenteellista sosiaalityötä jonkin verran, kun sosionomeista 26 % ja sosiaalityöntekijöistä 12 % toteaa, ettei hallitse lainkaan rakenteellista sosiaalityötä.

Yli puolet vastaajista mainitsi avovastauksissaan vahvuuksia palvelujärjestelmä- ja yhteiskuntaosaamisessaan. Ne liittyivät etuuksien ja palvelujärjestelmän tuntemiseen ja yhteistyön sujumiseen verkostossa. Omaa työkokemusta ja koulutusta tuotiin esille vahvuutena ja osaamisen taustana.

> ”Palvelujärjestelmän tuntemus syntyy hyvin pitkälti ajan myötä ja kokemuksesta. Opinnot antavat pohjan ja mahdollistavat tiedon hankkimisen. Työ on jatkuvaa uuden oppimista, päivittämistä.” (54)

Palvelujärjestelmä- ja yhteiskuntaosaamiseen liittyviä huolia mainitsi joka viides vastaaja. Ne liittyivät omaan osaamiseen, ajanpuutteeseen sekä yhteiskunnan palveluiden riittävyyteen ja niiden muutoksiin.

> ”…Arvioisin sen (palveluiden tuntemisen) olevan ihan hyvällä tolalla nytkin, mutta asioiden vyöry ja määrä lisää omaa riittämättömyyden tunnetta, joka stressaa…” (147)

Tutkittavat olivat huolissaan myös asiakkaistaan ja erityisesti siitä, saavatko he tarvitsemiaan palveluita tai etuuksia. Joka kymmenes sosiaalialan ammattilainen koki tarvitsevansa lisäkoulutusta vaikuttamistyöstä sekä lainsäädännöstä.

Tutkimus- ja kehittämisosaaminen

Kolmas kyselyssä arvioitava osaamisalue oli tutkimus ja kehittäminen. Vastauksia luonnehti halu tiedon tuottamiseen ja uuden tutkimustiedon hyödyntämiseen, mutta työaika ja -olosuhteet asettivat haasteita ja rajoitteita.

	osaan hyvin %	osaan jonkin verran %	en osaa lainkaan %	en tarvitse tätä osaamista työssäni lukumäärä
	sosionomit/maisterit/sosionomi-maisterit			
Tietojen tuottaminen omasta työstäni	45/56/56 %	55/44/44 %	0/1/0 %	5/2/1
Tutkimustiedon hyödyntäminen omassa työssäni	31/44/59 %	66/55/41 %	4/1/0 %	7/1/0
Tilastotietojen haku, luku ja tulkinta	27/44/56 %	67/50/44 %	6/6/0 %	11/6/1
Oman työn vaikuttavuuden arviointi	38/34/41 %	58/64/59 %	4/2/0 %	2/1/0
Oman työn kehittäminen	49/48/47 %	51/52/53 %	0 %	0

Taulukko 5. Vastaajien arviot tutkimus- ja kehittämisosaamisestaan (n=224–238).

Noin puolet vastaajista ilmoitti osaavansa tuottaa hyvin tietoa omasta työstään ja kehittää sitä. Tutkimukselliset taidot saavat kuitenkin harvoin ansaitsemaansa tilaa käytännön työelämässä. Vain joka kymmenes ammattilainen pystyy hyödyntämään ajankohtaista tutkimustietoa työssään hyvin ja 13 %:lla vastaajista tätä mahdollisuutta ei ollut lainkaan. Kolmella neljästä vastaajasta on mahdollisuus tutustua uuteen tutkimustietoon työajalla ja lopuilla ei lainkaan. Sosionomeilla tilanne on puolet parempi kuin sosiaalityöntekijöillä, joista 40 % ei pysty perehtymään uusiin tutkimustuloksiin työssään. Tilanne on ristiriitainen, kun tutkimusosaamisen koulutuksessaan hankkivat sosiaalityöntekijät eivät pysty päivittämään tietojaan, saati tuottamaan uutta tietoa. Alle puolet sosiaalityöntekijöistä arvioi osaavansa tutkimus- ja tilastotietojen hyödyntämisen hyvin. Vastaavat arviot sosionomien kohdalla olivat vaatimattomampia. Tutkimusosaamisen arvioinneissa on hyvä huomioida Leena Viinamäen ja Anneli Pohjolan (2016) toteamus siitä, että tutkimuksellisuus tarkoittaa eri asiaa ammattikorkeakoulussa kuin yliopistossa.

Oman työn vaikuttavuuden arviointi oli osaamisalue, jonka vahvaksi kokeneiden joukko oli kaikkein pienin tutkimus- ja kehittämisosaamisen alueella. Arviot tutkimus- ja tilastotiedon hyödyntämisen taidoista käytännön työssä olivat kaikkein varovaisempia ja siihen liittyivät myös lisäkoulutustarpeet. Helposti omaksutta-

valle ja ammatillisesti hyödynnettävässä muodossa olevalle tiedolle koettiin olevan tarvetta, mitä perusteltiin perehtymiseen käytettävissä olevan ajan vähyydellä.

Työyhteisö- ja johtamisosaaminen

Työyhteisö- ja johtamisosaamista koskevia arviointeja luonnehti kokonaisuudessaan se, että sosiaalialan ammattilaiset luottivat osaamiseensa ja kykyynsä toimia työyhteisöissä, mutta samanaikaisesti heillä oli runsaasti työhyvinvointiin ja omaan jaksamiseen liittyvää huolta (ks. Mänttäri-van der Kuip 2015; Sipilä 2011).

	osaan hyvin %	osaan jonkin verran %	en osaa lainkaan %	en tarvitse tätä osaamista työssäni lukumäärä
	sosionomit/maisterit/sosionomi-maisterit			
Tieto- ja viestintä-tekniikan hallitseminen	59/50/59 %	40/49/41 %	1/1/0 %	0/0/0
Oman työn organisointi ja koordinointi	78/69/77 %	21/32/24 %	1/0/0 %	1/0/0
Työyhteisön jäsenenä toimiminen	91/90/100 %	9/10/0 %	0 %	0/0/0
Omasta jaksamisesta ja työhyvinvoinnista huolehtiminen	65/62/88 %	35/35/12 %	1/3/0 %	0/0/0
Työelämän lainsäädännön tuntemus	44/47/65 %	54/52/35 %	2/1/0 %	0/0/0
Hyvän hallinnon periaatteiden tunteminen	33/57/75 %	62/38/25 %	5/5/0 %	14/4/1
Päätöksenteko-osaaminen	52/60/60 %	45/35/33 %	3/5/7 %	9/13/4
Työn laadun arvioiminen	39/34/47 %	57/59/40 %	4/7/13 %	5/8/4
Taloussuunnittelu ja budjetointi	25/29/43 %	50/43/43 %	25/28/14 %	31/35/4
Henkilöstöjohtaminen	39/25/57 %	46/55/14 %	15/20/29 %	47/42/6
Verkostojohtaminen	18/22/27 %	52/56/53 %	30/22/20 %	36/27/5

Taulukko 6. Vastaajien arviot työyhteisö- ja johtamisosaamisestaan (n=170–240).

Tieto- ja viestintäteknologiaosaamisen arvioi vahvaksi reilu puolet vastaajista ja lopuilla oli niissä puutteita. Tulos on kiinnostava, kun tiedetään, että palvelujärjestelmä tulee tulevaisuudessa entistä vahvemmin kehittymään erilaisten verkkopalveluiden suuntaan. Valtakunnallisesti tarkasteltuna sosiaalihuollon kuntaorganisaatiot tarjoavat verrattain vähän sähköisiä palveluita asiakkailleen (Kärki & Ryhänen 2015, 58–59). Lapin alueella sähköisiin palveluihin on panostettu ja kuntia on tuettu niiden käyttöönottoon esimerkiksi erilaisissa hankkeissa sekä Virtuaalisen sosiaali- ja terveyspalvelukeskuksen virtu.fi -alustalla (ks. Päykkönen 2014).

Oman työn organisointiin ja työyhteisön jäsenenä toimimiseen liittyvän osaamisen suuri osa vastaajista arvioi vahvaksi. Sen sijaan työlainsäädännön ja hyvän hallinnon periaatteiden tuntemisessa koettiin selvästi enemmän osaamisvajeita. Joka kymmenes vastaaja oli sitä mieltä, ettei edes tarvitse hyvän hallinnon periaatteiden tuntemista. Tulos on ristiriidassa erityisesti suhteessa hallintolakiin, jolla on viranomaistoimintaa yleisesti ohjaava luonne ja jolla pyritään turvaamaan ennen kaikkea yksilöiden oikeusturva (ks. esim. Niemivuo ym. 2010). Hyvän hallinnon periaatteiden tunteminen oli myös osaamisalue, jossa koulutuskohtaiset erot olivat selvät. Sosionomeista selvästi pienempi joukko arvioi tuntevansa sen hyvin. Erot voivat liittyä myös erilaisiin työtehtäviin. Toisaalta lainsäädäntöön liittyvä osaaminen näyttäytyy aineistossa kautta linjan alueena, jonka sosiaalityöntekijät kokevat vahvemmaksi kuin sosionomit.

Avovastauksissa työyhteisöosaamiseen liittyviä vahvuuksia mainittiin usein (41 %). Ne liittyivät kykyyn toimia työyhteisön jäsenenä, rakentaa ja kehittää työyhteisöä sekä alaistaitoihin, yhteistyökykyyn, tunnollisuuteen, tiimityöskentelyyn, kehittämisvalmiuteen ja -myönteisyyteen. Työyhteisöosaamiseen liittyviä haasteita mainitsi 17 % vastaajista. Työntekijöitä huolestuttivat oma jaksaminen, ajanpuute sekä tietotekniikan ja viestinnän osaamisvajeet. Heikentyneet toimintamahdollisuudet, työmäärän suuruus ja sen epätasainen jakaantuminen sekä kokemukset riittämättömistä resursseista kuormittavat sosiaalialan työntekijöitä.

Vastaajia pyydettiin arvioimaan omaa johtamiseen liittyvää osaamistaan, vaikka he eivät toimisikaan johtotehtävissä. Yli kolmannes vastaajista ei kokenut tarvitsevansa johtamisosaamista eikä taloussuunnittelu- ja budjetointiosaamista työssään. Sosionomit kokivat henkilöstöjohtamisosaamisensa vahvemmaksi kuin muut. Vahvimpia osaamisalueita olivat ne, joita tarvitaan yleisesti sosiaalialan asiakastyössä, kuten päätöksenteko ja työn laadun arviointi. Työn laadun arvioinnin osaaminen on merkityksellistä, sillä jokaisen sosiaalihuollon toimintayksikön työntekijän tulee toteuttaa omavalvontaa arkisessa työssään (Sosiaalihuoltolaki

30.12.2014/1301, 47–49 §). Kiinnostava tulos on se, että moniammatillisessa työssä tarvittavaa verkostojohtamista arvioitiin melko varovaisesti. Sen osaaminen liittyy monialaiseen yhteistyöhön ja moniammatillisen työn osaamiseen, johon liittyvää vajetta nousi esille myös aikaisemmin kyselyn tuloksissa.

Eettinen ja arvo-osaaminen

Vastaajia pyydettiin kyselylomakkeen avovastauksissa arvioimaan, millaista eettistä osaamista he työssään tarvitsevat ja millaisia eettisiä ongelmia ja arvoristiriitoja he kohtaavat. Eettinen osaaminen nähtiin keskeisenä, jopa lähtökohtaisena osaamisalueena niin sosionomien kuin sosiaalityöntekijöiden vastauksissa (myös Sipilä 2011, 146). Siihen liittyvää osaamista kuvattiin runsaasti, yhteensä erilaisia mainintoja aineistossa oli 437.

> ”Eettinen selkäranka pitäisi olla itsestäänselvyys ja vahva. Tarvitsen eettistä osaamista työssäni päivittäin.” (147)

Eettistä osaamista tarkasteltiin sekä normatiivisena ohjeiden, sääntöjen sekä lakien noudattamiseen liittyvänä toimintana (normietiikka) että asiakkaiden kohtaamista ja asiakassuhdetta korostavana näkökulmana (huolenpidon etiikka) (esim. Banks 2006). Työn normieettistä perustaa kuvasi 41 % vastaajista (sosionomeista 45 %, sosiaalityöntekijöistä 35 %) ja se liitettiin ennen kaikkea ammattieettisten periaatteiden ja salassapitosäännösten noudattamiseen sekä asiakkaan oikeuksien, kuten itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden kunnioittamiseen. Asiakassuhteeseen liittyvää eettistä osaamista pohdittiin normietiikkaa useammin, sillä 61 % vastaajista (sosionomeista 67 %, sosiaalityöntekijöistä 57 %) toi sen esiin. Sitä kuvattiin runsaasti ja monipuolisesti. Asiakkaiden kunnioittaminen ja arvostaminen nähtiin keskeisimpänä huolenpitoetiikan alueena. Asiakkaiden hyvää kohtaamista, johon liitettiin muun muassa asiakkaan kuunteleminen ja asiakkaan tilanteessa myötäeläminen, pidettiin myös tärkeänä. Sen lisäksi asiakkaiden tasa-arvoinen kohtelu, erilaisuuden hyväksyminen ja ymmärtäminen sekä luottamuksellisuus olivat asioita, joiden nähtiin liittyvän eettiseen osaamiseen.

> ”On erittäin tärkeää kohdata jokainen asiakas yksilönä ja taata kaikille tasavertainen palvelu. Tämä on jäänyt takaraivooni ammattikorkeasta ja sitä on todella tärkeää toteuttaa työssäni.” (131)

Eettinen osaaminen nähtiin normi- ja huolenpitoeettisten näkökulmien rinnalla myös työntekijään liittyvänä kyvykkyytenä ja herkkyytenä tunnistaa omia arvoja ja erilaisia eettisiä näkökulmia (ks. esim Juujärvi ym. 2007). Sitä tarkasteli 28 % vastaajista (sosionomeista 24 %, sosiaalityöntekijöistä 36 %). Työntekijän henkilökohtaiset ominaisuudet kuten rehellisyys, empaattisuus, hienotunteisuus, avarakatseisuus ja ystävällisyys olivat eettiseen osaamiseen liittyviä kykyjä. Eettinen herkkyys puolestaan on jatkuvaa reflektointia, punnintaa ja tasapainoilua hyvien ja huonojen vaihtoehtojen välillä sekä omien tai toisten päätösten vaikutusten mietintää ja ennakointia. Tämä näkyi korostuneesti sosiaalityöntekijöiden vastauksissa. Voi olla, että tämä heijastaa sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien tehtävien erilaisia sisältöjä. Sosiaalityöntekijöiden työhön liittyy hyvin usein asiakkaita koskeva päätöksenteko ja se näyttäytyy monin tavoin eettistä osaamista vaativana alueena. Erityisen vaativana koettiin asiakkaan itsemääräämisoikeuteen puuttuminen, jonka nosti esille viidennes kaikista vastaajista. Sitä pohdittiin auttamisen ja kontrollin välisenä ristiriitana ja sen haastavuus liitettiin ennen kaikkea tilanteisiin, joissa jouduttiin toimimaan ja tekemään ratkaisuja asiakkaiden toiveiden vastaisesti.

Samalla kun sosiaalialan työ nähtiin vahvasti eettisenä työnä, vastaajat toivat esiin eettisen osaamisen vaativuuden ja siihen liittyvät monenlaiset arvoristiriidat. Joka viides vastaajista tunnisti työntekijän ja asiakkaan välisiä arvoristiriitoja. Ne liittyivät muun muassa työntekijän ja asiakkaan erilaisiin käsityksiin hyvästä vanhemmuudesta, lapsen edusta tai elämänarvoista. Myös verkostotyötä, eri viranomaisten kanssa toimimista, väritti osan kokemuksissa asiakkaan tilannetta ja asiakkaan parasta koskevat erilaiset ymmärrykset. Jotkut vastaajista toivat esiin myös ”puun ja kuoren välissä” tasapainoilun, kun hallinnon asettamat odotukset ja reunaehdot työlle eivät vastanneet työntekijän odotuksia hyvästä työn tekemisestä.

> ”Monesti sosiaalityöntekijänä on sellainen olo, että täytyy olla ”mieliksi” oman organisaation hallinnolle, mutta kuitenkin koen, että minun tulisi olla ensisijaisesti oman asiakkaan puolella.” (112)

Aiempien tutkimusten (ks. esim. Metteri & Hotari 2011) tapaan kunnan talouden asettamat niukat toimintamahdollisuudet koettiin myös eettisesti haastavina. Joka viidennen vastaajan mukaan talouden dominanssin nähtiin rajoittavan asiakkaiden tarpeiden mukaisten palvelujen tarjoamista.

> ”Johtamistyössä esim. talouden ja asiakkaiden tarpeiden välinen ristiriita → miten turvata asiakkaan palvelut, kun rahat ei riitä.” (145)

Talouden dominanssiin liittyivät läheisesti myös niukat työn tekemisen resurssit, jotka tuottivat kiirettä ja olivat vastaajien mielestä este laadukkaalle sosiaalialan työlle.

Johtopäätökset

Artikkelimme tavoitteena on tarkastella, millaista on lappilaisten sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien osaaminen heidän itsensä arvioimana. Tutkimusaineistomme vahvuutena on sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien osaamisen rinnakkainen tarkastelu. Tutkimustuloksemme osoittavat, että sosiaalialan työntekijöillä on vahvaa sosiaalialalle tyypillistä osaamista erityisesti asiakastyön, vuorovaikutuksen ja eettisen osaamisen alueilla. Osaamisen keskiössä ovat ihmisten kohtaaminen ja elämänhallinnan tukeminen. Tulosten mukaan osaamisen laaja-alaisuus luonnehtii sosiaalialaa ja toisaalta erottaa sen muista ammattiryhmistä. Lapissa työskentelevät sosiaalityöntekijät ja sosionomit ovat päteviä tehtäviinsä. Toisin kuin joillakin alueilla valtakunnallisesti, ei sosiaalityöntekijöiden epäpätevyysongelmaa ole (Keskinen ym. 2017).

Sosiaalialan ammatillista osaamista tarkasteltiin kokonaisvaltaisesti sekä määrällisesti että laadullisesti. MCA-menetelmä mahdollisti asiakastyö-, substanssi-, palvelujärjestelmä- sekä tutkimus- ja kehittämisosaamisen yhtäaikaisen tarkastelun. Erityisesti ilman sosiaalialan tutkintoa olevat, nuoremmat ja vähän työkokemusta omaavat vastaajat arvioivat osaamisensa kaikilla osaamisalueilla muita heikommiksi. Anneli Pohjolan (2003, 146) mukaan sosiaalialan asiantuntemusta on systemaattisesti kyseenalaistettu alan ulkopuolelta ja miltei kenellä tahansa on katsottu olevan kompetenssia sen määrittelemiseen ja tekemiseen. Tutkimustuloksemme osoittavat, ettei näin ole. Osaamisen vahvistumiseen näyttää vaikuttavan ennen kaikkea koulutus ja ikä. Keskivertoa korkeamman yleisen osaamisen tason tuottavat sosionomin tutkinnon lisäksi suoritettu maisterin tutkinto, yli 60 vuoden ikä ja koko maakunnan alueella toimiminen. Lisäksi keskivertoa korkeammaksi koettuun osaamiseen liittyi vahva menetelmäosaaminen. Sen sijaan kuntakoolla ei ole merkitystä koettuun yleiseen sosiaalialan osaamiseen. Sosionomi-maisterit (n=17) kokivat osaamisensa muita koulutusryhmiä paremmaksi lähes kaikissa

kartoitetuissa osaamisalueissa. Tämän erityisryhmän pienuuden ja yleisemminkin osaamisen kartoituksessa käytetyn karkean asteikon vuoksi tutkimus olisi hyvä toistaa laajempana ja herkemmillä mittareilla. Osaamisen tason muita vahvemmaksi arvioivat myös terveydenhuollon, mukaan lukien erikoissairaanhoidon, toimintayksiköissä toimivat työntekijät. Moniammatillinen toimintaympäristö vaatii työntekijöiltä vahvaa ammatillista identiteettiä ja osaamista.

Sosiaalityöntekijöiden osaamisen vahvuudet ovat yhteiskunnallinen ja rakenteellinen osaaminen sekä asiakasprosessin kokonaisuuden hallinta. Tulosten mukaan heidän osaamisensa on vahvempaa lainsäädännön-, sosiaalipalvelujärjestelmän- ja rakenteellisen työn alueilla. Sosionomien osaamisessa korostuvat vuorovaikutus- ja asiakastyöosaaminen. Tulokset heijastavat koulutusten tason, keston ja sisältöjen tuottamia eroja. Sosiaalialan ammattilaiset tunnistavat hyvin osaamiseensa liittyvät haasteet muuttuvan lainsäädännön, lappilaisen toimintaympäristön muutoksen sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksen näkökulmista. Nämä tulisi huomioida myös peruskoulutuksen sisältöjä suunniteltaessa, työkäytäntöjä uudistettaessa sekä täydennyskoulutuksessa. Asiakastyöhön liittyvä sähköisten palveluiden hyödyntäminen nähtiin osaamisvajeena, samalla kun siihen kohdistui odotuksia pitkien välimatkojen toimintaympäristössä. Lisäksi kulttuurisensitiivisessä, erityisesti saamelaiserityisessä osaamisessa koettiin puutteita. Yhdeksän kymmenestä sosiaalialan ammattilaisesta luottaa kykyynsä toimia työyhteisössä. Sen sijaan omasta jaksamisesta ja työhyvinvoinnista huolehtimista ei koeta yhtä vahvana.

Tutkimus- ja kehittämisosaaminen nähtiin tärkeänä osaamisalueena, mutta sen hyödyntämiseen käytännön työssä liittyi monia rajoittavia reunaehtoja. Kuitenkin odotukset ovat lisääntyneet tätä osaamisaluetta kohtaan johtuen muun muassa sosiaalihuoltolain rakenteellisen sosiaalityön määritelmästä, joka sisältää myös tiedontuottamisen ja vaikuttavuuden arvioinnin. Vain harva pystyy hyödyntämään ajankohtaista tutkimustietoa työssään hyvin. Sosiaalityöntekijöiden mahdollisuudet tutkimustiedon hyödyntämiseen olivat puolet heikompia kuin sosionomien.

Tulevaisuudessa sosiaalipalvelut siirtyvät kunnilta maakunnan vastuulle ja niiden on tarkoitus toimia tiiviissä yhteistyössä perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon kanssa. Julkisten sosiaali- ja terveyskeskusten lisäksi järjestöt ja yksityiset palveluntuottajat tulevat lisäämään asiakkaille valinnan vapautta. Vastauksena näihin kehittämishaasteisiin on nähty monialainen yhteistyö, tiedonkulun ja raja-aitojen madaltaminen sekä yhdessä tekemisen mahdollistavan palveluorganisaation luominen (Niskala ym. 2016). Monialaisessa yhteistyössä ja palveluohjauksessa tarvitaan hyvää ja laaja-alaista palvelujärjestelmän tuntemusta.

Tulostemme mukaan sosiaalialan ammattilaiset osaavat hyvin moniammatillisen työotteen ja tuntevat sosiaalialan oman palvelujärjestelmän. Palvelujärjestelmän tuntemus oli puutteellisempaa terveydenhuollon, kolmannen sektorin sekä erityisesti yksityisten sosiaalipalveluiden osalta. Huomioitavaa on, että yksityisiä sosiaalipalveluiden tuottajia on Lapissa vielä vähän. Nämä osaamisen vajeet asettavat erityisiä haasteita sosiaalialan työntekijöille sote-palvelujen uudelleenorganisoitumisessa. Sosiaali- ja terveyspalvelujen valinnanvapauden myötä lisääntyvä kilpailu voi nostaa myös julkisten palveluiden laadun ja kustannustehokkuuden vaatimuksia.

Sosiaalialan ammatillisen kasvun ja kehityksen tavoitteiksi on arvioitu ohjaukseen sekä palvelujen ja toiminnan organisointiin ja koordinointiin sekä neuvonnan ja tiedottamiseen liittyvät valmiudet (ks. Helminen 2013). On ehdotettu, että moniammatillisen toiminnan kehittäminen voisi tulevaisuudessa tapahtua sosiaalityölähtöisesti (Vaininen 2011, 267). Palveluiden laadun arviointi, verkostojohtaminen, palvelujärjestelmän tunteminen sekä tiedontuottamisosaaminen eivät tutkimuksessamme kuitenkaan näyttäydy erityisen vahvoina sosiaalialan ammattilaisten omissa arvioissa.

Sekä tämän että aikaisempien tutkimusten valossa sosiaalialan työntekijät ovat joutuneet usein tilanteisiin, joissa asiakkaan tarpeen tulkinta ei kunnan tiukasta taloudellisesta tilanteesta johtuen aina tapahdu asiakkaan tarpeen määrittämänä (Niskala 2008). Voisikin olettaa, että siirryttäessä maakunnalliseen palvelujärjestelmään sosiaalialan työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutteisesti tekemän tuen tarpeen tulkinta ja arviointi voidaan nähdä syntyvän vapaampana taloudellisista reunaehdoista. Toisaalta isossa ja sähköistyvässä palveluorganisaatiossa saattaa olla entistä vaikeampaa toteuttaa sosiaalialan ydinosaamistehtävää, ihmisen ja hänen yhteisönsä välisen vuorovaikutussuhteen tukemista. Tämä vaatii sosiaalialan osaajilta entistä enemmän rohkeutta ja vahvaa ammatti-identiteettiä toimia sosiaalialan eettisten periaatteiden mukaisesti ja näin varmistaa lappilaisten hyvinvointi jatkossakin.

Tutkimuksemme perusteella Lapin kuntien ja kuntayhtymien sosiaalityöntekijöillä ja sosionomeilla on vahvaa sosiaalialan osaamista. He voivat kilpailla tulevaisuuden työmarkkinoilla monialaisina osaajina. Sote-uudistukseen liittyvässä epävarmuudessa työskentely vaatii sosiaalisen näkökulman esilläpitoa uusia rakenteita luovissa neuvottelupöydissä. Sote-muutoksessa työskentely on mahdollisuus, sillä muutoksessa vanhat toimintatavat voidaan kyseenalaistaa ja luoda uusia, vahvasti sosiaaliseen hyvinvointiin kiinnittyneitä tekemisen tapoja, jotka tukevat sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiota. Uudet organisoitumistavat vaativat

sosiaalialan osaajilta valmiuksia toimia oman alan lisäksi yhteisissä sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioissa ja laajemmin osana lappilaisen hyvinvoinnin turvaamista.

KIRJALLISUUS

Ailasmaa, Reijo (2015) Terveys- ja sosiaalipalvelujen henkilöstö 2013. Suomen virallinen tilasto. Tilastoraportti 26. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Banks, Sarah (2006) Ethics and Values in Social Work. Third Edition. Hampshire & New York: Palgrave Macmillan.

Compton, Beulah Roberts & Galaway, Burt (2005) Social Work Processes. 7. painos. Belmont: Thompson Learning.

Filppa, Virpi (2002) Kansalaisten tarpeista sosiaalialan erityisosaamiseen. Osaamisen monimuotoisuutta jäsentämässä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 9. Helsinki: Edita Prima Oy.

Fook, Jan (2005) Social Work. Critical theory and Practice. London: Sage Publications.

Heikkilä, Lydia & Laiti-Hedemäki, Elsa & Pohjola, Anneli (2013) Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Helminen, Jari (2013) Päämääränä sosiaalialan ammattilaisuus: Sosiaaliohjaajien näkemyksiä ammattialasta ja alan tulevaisuudesta. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 127. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi (HE 164/2014)

Holma, Aulikki & Lappalainen, Katri & Pilkevaara, Sinikka (1997) Näkymätön näkyväksi – Tieto, osaaminen ja knowledge management. Koulutuskeskus Dipoli. Tietopalvelun ja tietoresurssien hallinnan koulutus 1996–1997. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Juujärvi, Soile & Myyry, Liisa & Pesso, Kaija (2007) Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

Kahma, Nina 2011: Yhteiskuntaluokka ja maku. Väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 8. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kemppainen, Tarja (2006) Sosiaalityöntekijät 2015. Teoksessa Matti Vuorensyrjä & Merja Borgman & Tarja Kemppainen & Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola: Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti. Helsinki. Opetusministeriö, Euroopan sosiaalirahasto, sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen Kuntaliitto, 230–284.

Kemppainen, Tarja & Kostamo-Pääkkö, Kaisa & Niskala, Asta & Ojaniemi, Pekka & Vesterinen, Kerttu (2010) Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleet Lapista. Tutkimus sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuudesta. Rovaniemi: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Keskinen, Elisa & Kiiski, Kati & Kuusinen-James, Kirsi & Vuorijärvi, Petri (2017) Selvitys sosiaalityöntekijän tehtävissä tilapäisesti toimimisen valtakunnallisesta tilanteesta. Sosiaalialan osaamiskeskukset. http://www.sosiaalikollega.fi/uutiset/sosiaalityontekijaselvitys_3-2017 Luettu 25.9.2017

Kostamo-Pääkkö, Kaisa (2013) Selvitys sosiaalihuollon henkilöstön nykyisestä määrästä ja kelpoisuudesta sekä työvoiman vaihtuvuudesta ja poistumasta vuoteen 2015 Lapin alueella. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. http://www.sosiaalikollega.fi/uutiset/poske/sosiaalityontekijat_ja_ohjaajat_lapissa2013.pdf Luettu 15.12.2016

KT Kuntatyönantajat (2015) Sosiaalihuollon henkilöstö. http://www.kuntatyonantajat.fi/fi/kunta-tyonantajana/henkilosto/sosiaalihuolto/Sivut/default.aspx Luettu 21.4.2017.

Kärki, Jarmo & Ryhänen, Miia (2015) Tieto- ja viestintäteknologian käyttö sosiaalihuollossa vuonna 2014. Raportti nro 20/2015. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Le Roux, Brigitte & Rouanet, Henry (2010) Multiple Correspondence Analysis. Series: Quantitative Applications in the Social Sciences 163. London: SAGE publications Ltd.

Lähteinen, Sanna & Raitakari, Suvi & Hänninen, Kaija & Kaittila, Anniina & Kekoni, Taru & Krok, Suvi & Skaffari, Pia (2017) Sosiaalityön koulutuksen tuottama osaaminen. SOSNET julkaisuja 7. Rovaniemi: Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet.

Lähteinen, Sanna & Tuohino, Noora (2013) Kahden sosiaalialan korkeakoulututkinnon suorittaneiden käsitykset alan korkeakoulutusten tuottamasta osaamisesta. Janus 21 (1), 41–58.

Mamia, Tero (2009) Mistä työhyvinvointi syntyy? Teoksessa Blom, Raimo & Hautaniemi, Ari (toim.): Työelämä muuttuu, joustaako hyvinvointi? Helsinki: Gaudeamus, 20–55.

Metteri, Anna & Hotari, Kaisa-Elina (2011) Eettinen kuormittuminen ja toimintaympäristö nuorten palveluissa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus, 67–92.

Murto, Jukka & Kaikkonen, Risto & Pentala-Nikulainen, Oona & Koskela, Timo & Virtala, Esa & Härkänen, Tommi & Koskenniemi, Timo & Jussmäki, Teppo & Vartiainen, Erkki & Koskinen Seppo (2017) Alueellisen terveys- ja hyvinvointitutkimuksen perustulokset 2010–2016. www.thl.fi/ath Luettu 30.8.2017.

Mänttäri-van der Kuip, Maija (2015) Sosiaalityöntekijöiden työhyvinvointi ja toimintamahdollisuudet niukkuuden aikakaudella. Janus 23(3), 329–335.

Niemivuo, Matti & Kerävuori-Rusanen Marietta & Kuusikko, Kirsi (2010) Hallintolaki. Helsinki: Talentum.

Niskala, Asta (2008) Salatusta suhteesta kahden kimppaan – Analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta. Acta Universitatis Lapponiensis 150. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Niskala, Asta & Räisänen, Rea & Martin, Maria (2016) Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti. http://www.sosiaalikollega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/poske/tyoryhmat/soteuudistus/lappi_tulevaisuudenpalveluprosessit Luettu 15.12.2016.

Pohjola, Anneli (2003) Sosiaalityön koulutuksen tila ja paikka. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä: PS-Kustannus, 145–165.

Päykkönen, Kirsi (2014) ICT-Mediated Social Work in Northern Finland – a Scoping Study. Teoksessa Arja Kilpeläinen & Kirsi Päykkönen (Ed.) eCompetence for Social Work. Publications in the Social Sciences, B. Research Reports 64. Rovaniemi: University of Lapland, 91–107.

Rantalaiho, Ulla-Maija (2005) Sosiaalityössä tarvittava osaaminen. Valmistelupaperi Sosiaalialan käytännön harjoittelun kehittämistä suunnittelevan työryhmän käyttöön. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja opetusministeriö.

Rouhiainen-Valo, Tuula & Rantanen, Teemu & Hovi-Pulsa, Raija & Tietäväinen, Sirpa (2010) Kompetenssit sosionomien (AMK ja ylempi AMK) ydinosaajien avaajina. Teoksessa Leena Viinamäki (toim.) Sosionomin ammatti ja työ 2010–2015. Havaintoja ja päätelmiä sosionomien (AMK & ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 3. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, 9–36.

Sipilä, Anita (2011) Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet – Tiedot, taidot ja etiikka sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 28. Kuopio: University of Eastern Finland.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 26.6.2015/817

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

Talentia (2013) Määrittelyjä sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön työstä ja tehtävistä. http://www.talentia.fi/tyoelama/sosiaalialan_tyo/tyon_maaritelmat Luettu 20.4.2017

Vaininen, Satu (2011) Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina: Sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppanien käsitykset sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa. Acta Universitatis Tamperensis 1664. Tampere: Tampereen yliopisto.

Vanhala, Anni (2005) Paikka ja asiakkuus, Etnografia naisten asuntolasta. Acta Universitatis Tamperensis 1075. Tampere: Tampereen yliopisto.

Viinamäki, Leena & Pohjola, Anneli (2016) Tutkimus sosionomi (ylempi AMK) -tutkinnon suorittaneiden koulutus- ja työmarkkina-asemasta. Sarja A. Tutkimukset 1. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu.

Osajulkaisu V

Kemppainen, T., & Ojaniemi, P. (2012). Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen, & S. Väyrynen (toim.), *Sosiaalityön vaikuttavuus* (s. 43–64). LUP Lapin yliopistokustannus. ”Vaikuttavuus -osatutkimus”

Artikkeli julkaistaan uudestaan väitöskirjan osana artikkelin alkuperäisten tekijänoikeuksien haltijan ystävällisellä luvalla.

Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä

Tarja Kemppainen & Pekka Ojaniemi

Johdanto

Sosiaalityölle, kuten monille muillekin toimintajärjestelmille, asetetaan yhä enenevissä määrin toiminnan vaikuttavuuden osoittamiseen liittyviä vaateita. Voidaankin puhua Marketta Rajavaaran (2007) sanoin vaikuttavuusyhteiskunnasta. Tällaisessa vaikuttavuuden arvioinnin vaateessa on kysymys tilivelvollisuuksien täyttämisestä erilaisille intressiryhmille. Sosiaalityön vaikuttavuuteen liittyviä intressejä on, tai ainakin pitäisi olla, kuntalaisilla palvelujen rahoittajina ja potentiaalisina käyttäjinä, asiakkailla palvelujen käyttäjinä, työntekijöillä sosiaalityön tekijöinä sekä johtajilla, jotka vastaavat palvelujen tuottamisesta rahoittajille, asiakkaille ja työntekijöille.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Poske) Lapin toimintayksikössä on toteutettu käytäntölähtöistä sosiaalityön kehittämistä yhteistyössä Lapin kuntien kanssa. Se on mahdollistanut asiakastyön pinnassa tehtävät kehittämistoimet (mm. Lapin sosiaalityön kehittämisyksikössä ja PaKaste-hankkeessa), joiden lähtökohdaksi on otettu työntekijöiden ja asiakkaiden haastaminen aktiivisina toimijoina tiedon tuottamiseen. Yhteisessä työskentelyssä olemme kohdanneet tietoon perustuvan kehittämisen vaatimuksen ja tarpeen sosiaalityön vaikuttavuuteen liittyvien mekanismien tunnistamiseksi.

Olemme havainneet, että sosiaalitoimistojen asiakastyöstä on vähän tutkittua tietoa. Tiimitapaamisten yhteydessä paljastui, että sosiaalitoimistoissa työskentelevillä sosiaalityöntekijöillä on vähän jäsentynyttä tietoa omasta asiakaskunnastaan. Tiedon puute liittyy käsityksiin asiakkaiden palveluihin ohjautumisesta, määrästä sekä asiakkuuksien syistä, kestoista ja päättymisistä. Työntekijöiden oli myös vaikea hahmottaa kokonaisuutta siitä, miten he työskentelevät asiakkaidensa kanssa. Työntekijöillä ei välttämättä ole kovinkaan jäsentynyttä käsitystä esimerkiksi siitä, missä ja kuinka usein he tapaavat asiakkaitaan tai kuinka kauan tapaamiset kestävät ajallisesti. Asiakastyössäkään ei riitä pelkkä arvio tai ”minusta tuntuu” -tieto, vaan tarvitaan systemaattisemmin tuotettua tietoa, joka tekee näkyväksi työntekijän tekemän työn.

Tämä artikkeli on jatkopohdintaa Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleet Lapista -tutkimuksellemme (Kemppainen ym. 2010). Sen tutkimuksen empiirisen aineiston tuottajina toimivat Lapin seitsemän kunnan (Enontekiö, Kittilä, Posio, Rovaniemi, Sodankylä, Tornio ja Ylitornio) sosiaalitoimistojen 93 työntekijää ja heidän asiakkaansa noin seitsemän kuukauden aikana vuosina 2007–2008. Sosiaalitoimistojen koko henkilökunta (mm. sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat, perhetyöntekijät ja etuuskäsittelijät) kirjasivat systemaattisesti kaikki asiakkaansa sekä heidän asiassaan toteutuneet toimenpiteet. Toimenpiteellä tarkoitamme erilaisia kasvokkaisia kohtaamisia, kirjallisia päätöksiä, viestejä, puheluita sekä asiakkaan asiassa toteutettua ammattilaisten välistä yhteistyötä. Kahdeksan kuukauden aikana tietoa kertyi yhteensä 35 321 asiakkuudesta. Luku ei tarkoita sitä, että yksilöitäviä asiakkaista olisi tämä määrä, vaan sama asiakas on asioinut joko peräkkäisinä kuukausina tai saman kuukauden aikana usean eri työntekijän kanssa. Asiakasaineisto kerättiin työntekijöiden asiakkaille jakamalla lomakkeella, joita asiakkaat palauttivat yhteensä 3003 kappaletta.

Tässä artikkelissa pohdimme sosiaalityössä tarvittavaa ja sosiaalityöntekijöiden omassa työssään käyttämää tietoa. Emme esittele tutkimuksen varsinaisia empiirisiä tuloksia, vaan käytämme tutkimuksemme ohjelmateoriaa esimerkkinä, jotta käsitteelliset valinnat paikantuvat käytännön sosiaalityöhön. Ohjelmateorialla tarkoitamme jäsentynyttä kuvausta siitä, miten ja miksi jonkin toimintatavan tai intervention ajatellaan vaikuttavan tiettyjen asiakkaiden kanssa.

Käytäntöihin kohdistuva tiedon tuotanto ja vaikuttavuuden arviointi liittyvät kiinteästi yhteen. Vaikuttavuudessa on keskeisesti kysymys siitä, muuttuuko työskentelyn kohteena oleva ongelma nimenomaan tietyn toiminnan seurauksena (esim. Lindqvist 2005, 15), jolloin keskiössä ovat toiminnan tulokset, vaikutukset ja vaikuttamisen prosessit (ks. Dahler-Larsen 2005, 7). Vaikuttavuuden arvioinnissa tuotetaan ja arvioidaan tuloksiin, vaikutuksiin ja vaikuttamisen prosesseihin liittyvää tietoa. Parhaaseen tietoon perustuva käytäntö puolestaan on analysoidun tiedon käyttämistä ja soveltamista käytännön toiminnassa. Sosiaalityöntekijöiden tekemä työ perustuu aina vähintäänkin käytännön toiminnassa muodostetun tiedon analysointiin, mikä ei yksin mahdollista parasta tietopohjaa työlle. Tiedon käyttäminen sosiaalityön käytännöissä voi tarkoittaa tiedon ohjaamaa yksittäistä asiakasprosessia

tai laajimmillaan kokonaisen palvelujärjestelmän kehittämistä kasautuvan tiedon avulla. Näin vaikuttavuuden arviointi liittyy osaksi keskustelua, jossa pohditaan tietoon perustuvien käytäntöjen edellytyksiä ja mahdollisuuksia.

Sosiaalityön tieto

Puhuttaessa tiedosta ja vaikuttavuuden arvioinnista on tärkeä pohtia myös sitä, mitä tiedolla tarkoitamme. Tietoon perustuviin käytäntöihin liittyvissä keskusteluissa puhutaan usein evidenssin tai näytön käsitteistä. Evidenssin käsite liittyy usein tieteellisen tutkimuksen avulla tuotettuun tietoon ja analysoinnin jälkeen tapahtuvaan tiedon soveltamiseen käytännöissä. Tiedon käsitettä voidaan lähestyä tieteellistä tietoa laajemmasta näkökulmasta. Tieto voi olla jotain sellaista, missä yhdistyvät tieteellisen tutkimuksen tuottama tieto sekä toimijoiden käytännön viisaus ja kokemukset. (Ks. Marsh & Fisher 2005.) Ymmärtämiseen tähtäävä tieto on jotain syvällisempää kuin pelkkä selittämiseen pyrkivä teoretisointi. Tällöin tieto liittyy toimintaan. Jostain ilmiöstä tietämisen lisäksi tarvitaan tietoa siitä, miten asiat saadaan tapahtumaan. Miten-kysymykseen vastaaminen on vahvasti käytäntöön liittyvä asia. Sosiaalityön tiedon tuleekin liittää yhteen käytännöllinen ja teoreettinen tieto. (Trevithick 2008, 1214.)

Evidenssin tai näytön käsitteen näemme viittaavan erityisesti lääketieteestä peräisin olevien erilaisten koeasetelmien merkityksen korostamiseen luotettavan tiedon lähteenä. Erityisesti satunnaistettujen koeasetelmien käyttäminen sosiaalityön käytäntöihin liittyvässä tiedontuotannossa ja tutkimuksessa sisältää hyvin paljon eettisesti arveluttavia piirteitä, mikäli apua ja huolenpitoa tarvitsevat kansalaiset asetetaan eriarvoiseen asemaan palvelujärjestelmässä tutkimuksen toteuttamisen ehdoilla. Tällaisia koeasetelmia tiukkoine kontrollivaatimuksineen on myös teknisesti vaikea toteuttaa sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa (esim. Chen 2005, 221). Tiedon käsitteen laajuuden kattavuuden vuoksi käytämmekin tietoon perustuvan sosiaalityön käsitettä evidenssin tai näytön käsitteiden sijasta. Anneli Pohjola (2011) sitoutuu tutkimukseen perustuvaan tiedon käsitteeseen tämän julkaisun artikkelissaan.

Tiedon käyttämisen käsite on yhtä monimerkityksinen kuin itse tiedonkin käsite. Yleisesti se tarkoittaa tiedon soveltamista ja hyödyntämistä

käytännön toiminnassa tarkoituksena saada toiminnalla jotain vaikutuksia aikaan. Tiedolla ja sen käyttämisellä on erilaisia tehtäviä. Tiedon avulla voidaan *kuvata* toiminnan kohteena olevaa ilmiötä. Tällöin kuvaamiseen liittyy esimerkiksi asioiden luokittelua. Tiedon avulla myös *selitetään* ilmiöiden olemassa oloa. Selittäminen voi liittyä menneisiin tapahtumiin tai tulevan ennustamiseen. Kolmanneksi tiedon avulla *kontrolloidaan* tapahtumia, jolloin toimijat pyrkivät aktiivisesti vaikuttamaan ilmiöihin ja tapahtumien kulkuun. (Osmond 2006, 222–224.)

Omaa työtä lienee vaikea kontrolloida, jos siitä ei tuoteta työn arvioinnin kannalta relevanttia tietoa. Vaikuttavuuden arvioinnissa on kysymys siitä, että kyetään osoittamaan tietyn tavan toimia tuottavan tavoiteltuja vaikutuksia asiakkaille. Mikäli asiakkaiden kannalta toivottuja tuloksia ei saavuteta, on työskentelyn suuntaa kyettävä muuttamaan työstä kerättyä tietoa käyttämällä ja soveltamalla. Tieto, jonka avulla työtä kontrolloidaan, ei tietenkään voi muodostua yksinomaan työntekijöiden omasta työstään keräämästä tiedosta. Ilmiöitä täytyy kuvata ja selittää teoreettisen tiedon avulla. Kontrollointia ei myöskään voi jättää yksinomaan tieteellisen tutkimuksen varaan, koska tulokset palautuvat liian hitaasti sosiaalityön käytäntöihin.

Sosiaalityön sekä kohteeseen että prosesseihin liittyvästä moniulotteisuudesta seuraa se, että sosiaalityötä ei voi tehdä pelkästään soveltamalla tieteellistä tietoa. Tämän vuoksi tieteellisessä tutkimuksessa tuotetun tiedon lisäksi tarvitaan sekä palveluiden käyttäjien että ammattilaisten tietoa, jotta sosiaalityössä päästäisiin asiakkaiden kannalta parhaaseen mahdolliseen tulokseen. Nämä tiedon lajit eivät ole keskenään ristiriitaisia, vaan täydentävät toinen toisiaan. Toiminnan on myös oltava avointa uudelle tiedolle, mikä mahdollistaa nykyisen toiminnan kriittisen tarkastelun ja haastaa vallitsevat toiminnan hypoteesit. (Trevithick 2008 1215–1216.) Toki tieteellisen tutkimuksen tiedon lähteinä ovat usein toimijoiden kokemukset. Toimijoiden itsensä tuottama ja analysoima tieto antaa kuitenkin kohteestaan erilaisen näkymän, kuin esimerkiksi tutkimuksen kohdetta ulkoapäin tarkasteleva tutkija.

Eräs tapa hahmottaa sosiaalityön ja sen tietoperustan moninaisuutta, on luokitella toiminnan pohjana olevaa tietoa. Pamela Trevithick (2008) jakaa sosiaalityössä käytettävän tai tarpeellisen tiedon kolmeen eri luokkaan: 1) teoreettiseen tietoon, 2) faktiseen tietoon sekä 3) käytännölliseen ja henkilökohtaiseen tietoon. Yhdessä tiedon luokat muodostavat sosiaalityön tietoperustan.

Sosiaalityön *teoreettinen tieto* tai teoriat voidaan myös jakaa kolmeen alueeseen: 1) teoriat, jotka liittyvät ihmisiin, tilanteisiin ja tapahtumiin, 2) teoriat, jotka analysoivat sosiaalityön roolia, tehtävää ja tarkoitusta ja 3) teoriat, jotka liittyvät suoraan sosiaalityön käytäntöjen lähestymistapoihin ja näkökulmiin. Tarvitaan siis tietoa sosiaalityön kohteena olevista ongelmista, sosiaalityön roolista ja vastuusta suhteessa näihin ongelmiin sekä käytännöistä ja interventioista, joilla voidaan vastata työskentelyn kohteena oleviin ongelmiin. (Trevithick 2008, 1218–1219.) Sosiaalityön käytännöissä teorioiden luomiseen liittyvän tiedon tuottaminen, analysointi ja raportointi lienevät lähes mahdottomia toteuttaa osana arjen työtä. Teoreettisen tiedon tuottaminen jääkin tutkijoiden tehtäväksi. Tätä tietoa pitää käytännön sosiaalityöntekijöiden pystyä työssään hallitsemaan, käyttämään ja soveltamaan.

Tieteellisen tutkimuksen tuottama tieto ja teoriat perustuvat ajallisesti menneeseen aikaan, jolloin kerätyt aineistot ja tulkinnat eivät täysin vastaa nykytodellisuutta tai eivät yksin anna riittäviä välineitä sen tulkintaan. Teorioita ja teoreettista tietoa on kyettävä päivittämään uusien tutkimusten, käytännöissä tapahtuvan kehittämisen ja muun nykyhetkessä kiinni olevan informaation eli *faktisen tiedon* avulla. Faktinen tieto koostuu ”kovasta” tiedosta sisältäen tilastoja, lukuja, rekisteritietoa, tutkimustuloksia, näyttöä ja todisteita. Tällaista tietoa tarvitaan laeista ja lainsäädännöstä, sosiaalipolitiikasta, sosiaalityön yksiköiden toiminnasta, erilaisista ihmisryhmistä sekä yksilöllisistä ja sosiaalisista ongelmista. Sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden ammatillinen uskottavuus edellyttää omaan työhön liittyvän faktisen tiedon hallintaa. (Trevithick 2008, 1222–1223.) Sinänsä puhe faktisesta tai tosiasioihin liittyvästä tiedosta, ja sen liittäminen kovaan tietoon tai numeroihin, on harhaanjohtavaa. Yhtälailla palveluiden käyttäjien ja toteuttajien kokemusperäinen tieto on totta. Laadullinen kokemustieto voidaan esittää myös numeraalisessa muodossa, jolloin sen analysointi ja käytettävyys helpottuu. Tähän faktisen tiedon tuottamiseen ja analysointiin olemme yrittäneet haastaa käytännön sosiaalityöntekijöitä sekä muita sosiaalialan työntekijöitä. Erityisesti olemme keskittyneet tietämyksen lisäämiseen omasta asiakaskunnasta sekä omasta työn tekemisen tavasta.

Faktinen tieto liittyy informaation käsitteeseen. Sosiaalityössä kerätään, jaetaan ja tarkkaillaan yhä enenevissä määrin tietoa, joka liittyy palveluita käyttäviin yksilöihin, sosiaalityön toimintaan liittyviin päätöksiin ja inter-

ventioihin sekä yhteistyökumppaneiden toimintaan. Tällaisen informaatioteknologian ja asiakastietojärjestelmiin liittyvän informatiivisen tiedon painottuminen sosiaalityön käytännöissä siirtää helposti sivuun erilaisten ilmiöiden ja toimijoiden välisiin suhteisiin sekä sosiaaliseen ulottuvuuteen liittyvän tiedon. (Parton 2008, 253–254.)

Kolmas tiedon luokka on *käytännöllinen ja henkilökohtainen tieto*, joka liittyy erityisesti tiedon soveltamiseen käytännöissä sekä uuden tiedon tuottamiseen. Kolmannen ulottuvuuden tässä tiedon lajissa muodostaa jo olemassa olevan tiedon hankkiminen ja käyttäminen. Käytännöllisen tiedon olennainen osa on toimijoiden henkilökohtainen tieto, joka muodostuu elämänkokemuksista ja opitusta tiedosta. Voidaankin sanoa, että tässä tiedon lajissa yhdistyvät käytännöllinen, henkilökohtainen, teoreettinen ja faktinen tieto. Ammatillisten toimijoiden lisäksi käytännöllisen ja henkilökohtaisen tiedon kantajina ovat aina palveluiden käyttäjät. Opitun ja kokemuksellisen tiedon kautta myös teoreettinen ja faktinen tieto siirtyvät osaksi käytäntöjä. (Trevithick 2008, 1226.)

Olemme lähestyneet vaikuttavuuden arviointia Lapissa näkökulmasta, joka painottaa erityisesti käytännöllistä ja henkilökohtaista tietoa faktisen tiedon ohella. Olemme pyrkineet haastamaan sosiaalialan työntekijät uuden faktisen tiedon tuottamiseen ja ottamaan tätä tietoa käyttöön osana omien asiakasprosessiensa eteenpäin viemistä. Työssä käytettävän tiedon hankinta ei näkemyksemme mukaan tarkoita pelkästään esimerkiksi tutkimusraportteihin tutustumista, vaan uuden tiedon tuottaminen omasta työstä on myös uuden tiedon muodostamista.

Käytäntöjen ulkopuolelta tuotetun tiedon palautumisessa käytäntöihin on havaittu ongelmia, jolloin tiedon käytettävyyden näkökulmasta on perusteltua haastaa käytäntöjen keskeiset toimijat tiedon tuottamiseen (Arnkil ym. 2005; Webb 2001). Omasta toiminnasta oppiminen on eräs tärkeä elementti tiedon siirtymisessä käytäntöön. Näin myös hyvät käytännöt luodaan aina ainakin osittain paikallisesti. (Arnkil ym. 2005, 647.) Vaikuttavuuden arvioinnissa olemmekin ottaneet lähtökohdaksi haastaa työntekijät tutkimaan omaa työtään, mikä voisi olla käynnistämässä henkilökohtaista oppimisprosessia, jossa itse tuotettu tieto siirtyy osaksi omia ammatillisia käytäntöjä.

Yhteiskunnalliset muutokset aiheuttavat ongelmia, joiden analysointi ja ratkaiseminen edellyttävät uutta ja perusteellista tietoa. Sosiaalityössä tarvi-

taan näin ollen uudenlaisia tiedon tuottamisen ja käyttämisen tapoja. Järjestelmän on löydettävä tietoon perustuvia vastauksia ja ratkaisuja niihin komplisoituneisiin ongelmiin, joita postmodernit yhteiskunnat tuottavat kansalaisille. Ammattilaisten kyky työskennellä nopeasti vaihtuvissa konteksteissa edellyttää nopeaa tiedon muodostamista ja sen palauttamista käytäntöihin. Eräs merkittävä ammatillisen asiantuntijuuden elementti onkin vaihtuviin tilanteisiin sopivan uuden tiedon muodostaminen ja käyttäminen. (Fook 2004.)

Käytännön toimijoiden liittäminen tiedon tuotannon prosessiin on perusteltavissa sillä, että tieto on aina kontekstuaalista ja tietäjän identiteettiin ja näkökulmaan sidottuna myös osittaista (Gould 2006). Sosiaalityön keskeisten toimijoiden, työntekijän ja asiakkaan, tieto ei ole keskenään eikä muidenkaan toimijoiden tiedolla korvattavissa. Käytäntöjä ohjaavat teoriat antavat toiminnalle suuntaa, mutta mikään käytäntö ei pelkisty universaaleihin periaatteisiin tai teorioihin. Käytäntöjen ohjaamisessa tarvitaan aina myös käytännöllistä viisautta ja tilanteessa olevien toimijoiden tietoa. (Arnkil ym. 2005, 646.) Tieteellisen tutkimuksen tuottamaa tietoa tarvitaan ja se on täydentämässä muiden toimijoiden tietoa. Ray Pawsonin ym. (2003) mukaan tiedolla ei ole hierarkiaa, ja me artikkelin kirjoittajina sitoudumme tähän näkökulmaan.

Tutkimustiedon ja sosiaalityön käytäntöjen välinen suhde on osoittautunut monessakin mielessä ongelmalliseksi. Useissa tutkimuksissa on osoitettu, että tutkimustieto ja sen hyödyntäminen jää sosiaalityöntekijöillä vähäiseksi. Esimerkiksi Ruotsissa tehty tutkimus osoittaa sosiaalityöntekijöiden arvostavan kentältä kumpuavaa epävirallista tietoa huomattavasti tutkimustietoa enemmän. Lisäksi valtaosa sosiaalityöntekijöistä on tyytymätön tutkimuksen ja käytännön väliseen suhteeseen. (kts. Kjørstad 2008, 144.)

Ollakseen sosiaalityöntekijöille hyödyllistä tutkimuksen ja sen tuottaman tiedon tulee liittyä käytännöistä kumpuaviin asioihin. Tutkimuksen on osallistettava sosiaalityöntekijät tiedon tuottamiseen ja sen on tuotettava käytännöille relevanttia ongelmanratkaisutietoa. Tutkimuksen ja käytännön välisessä jännitteessä on kysymys kahdensuuntaisesta ilmiöstä. Käytännön työntekijät voivat epäonnistua tutkimustiedon käyttämisessä, mutta myös tutkijat voivat epäonnistua käytäntöihin sitoutumisessa. (Marsh & Fisher 2008, 972.) Tutkimuksen ja käytäntöjen välinen kuilu voi olla seurausta myös siitä,

että käytännön työntekijät eivät ole kiinnostuneita tutkimuksen tarjoamista mahdollisuuksista työn kehittämiselle. Sosiaalityöntekijöiden keskuudessa voi myös esiintyä haluttomuutta hyväksyä sosiaalityössä itsestäänselvyyksinä pidettyjen totuuksien kyseenalaistamista. (Kjørstad 2008, 144.)

Pentti Korteniemi ym. (2011) kirjoittavat tässä teoksessa, että käytännön sosiaalityöntekijöiden kiinnostumattomuus arviointia kohtaan johtuu hyvin pitkälle siitä, ettei sosiaalityön koulutuksessa ole osattu painottaa arvioinnin merkitystä oman työn kehittämisessä ja tutkimisessa. Olemme hyvin pitkälle asiasta samaa mieltä. Lisäksi kehittämistyökokemuksemme perusteella olemme huolestuneita siitä, että vastavalmistuneilla sosiaalityöntekijöillä on vaikeuksia lukea ja tulkita yksinkertaisia taulukoita, frekvenssejä tai ristiintaulukoita. Ilmeisesti tilastollisten menetelmien osuus sosiaalityön koulutuksessa on menettänyt houkuttelevuuttaan ja jäänyt yksittäisten opiskelijoiden henkilökohtaisten valintojen varaan. Esimerkiksi Lapissa tilastomenetelmien opiskelu ei ole ollut pakollista sosiaalityön opinnoissa ja laadulliset tutkimusmenetelmät ovat olleet opiskelijoiden suosiossa. Nopeasti analysoitava ja mahdollisimman lyhyellä viiveellä käytäntöihin palautettava tieto on kuitenkin pääsääntöisesti numeraalista, jolloin tilastollisten menetelmien hallinta on sosiaalityössäkin välttämätöntä. Nopeuden vaatimuksella on myös kääntöpuolensa. Vaatimus nopeasti käyttöön otettavasta numeraalisesta tiedosta saattaa syrjäyttää reflektiivisen ja kriittisen ajattelun, jolloin vaarana on se, että toiminnasta tulee reaktiomaista ilman analyysiä ja pohdintaa (Parton 2008, 264).

Näemme asiakastyön tasolla toteutettavan oman työn tutkimisen yhdeksi keskeiseksi vaikuttavan työn elementiksi. Omissa asiakasprosesseissa syntyvän tiedon analysointi, arviointi ja palauttaminen asiakastyön suuntaamiseksi ovat tietoon perustuvan ammattikäytännön toteuttamista parhaimmillaan. Tiedonkeruun aikana pyrimme siihen, että työntekijät voisivat ensin itse tutkia asiakkailtaan saamaa palautetta. Tämän varmistamiseksi asiakkaat palauttivat täyttämänsä lomakkeet työntekijöiden huoneissa oleviin laatikoihin. Meillä ei ole kuitenkaan tarkkaa käsitystä siitä, kuinka moni työntekijä käytti mahdollisuuden hyväkseen ja kävi asiakaspalautteet itse läpi ennen sähköistä tallennusta. Kun koko tutkimusaineisto oli syötetty tietokantaan ja analysoitu, tulostimme kaikille 93 tiedontuottajalle omat henkilökohtaiset perusajot heidän tekemästään asiakastyöstä. Lisäksi lupa-

simme tehdä tarkempaakin henkilökohtaista analyysia tarvittaessa, mutta yksikään työntekijä ei käyttänyt tätä mahdollisuutta hyväkseen. Oman työn tutkiminen oli näille työntekijöille vielä varsin uutta.

Sosiaalityön näkyväksi tekeminen ja osoittaminen professioksi edellyttää oman työn tutkimista sekä näyttöön tai tietoon perustuvia sosiaalityön käytäntöjä. Näiden avulla on mahdollista osoittaa, että sosiaalityö on korkeaa koulutustasoa ja tieteellistä perustaa edellyttävä professio. Tietoon perustuvien sosiaalityön käytäntöjen ja ammatin omista lähtökohdista toteutuvan tiedontuotannon avulla voidaan todentaa, että työ on vaativaa ja komplisoitunutta. Sosiaalityöntekijöillä tulee olla valtaa määrittää, millaisissa olosuhteissa ja millä edellytyksillä vaikuttavaa työtä tehdään. Tietoon perustuva työ edistää sellaisten työskentelyolosuhteiden syntymistä, joissa mahdollisuudet vaikuttavan sosiaalityön tekemiseen paranevat. Työn vaikuttavuuden kehittäminen on sosiaalityön ammatin jatkuva tehtävä, jossa onnistumisen tärkeitä edellytyksiä ovat oman työn tutkiminen, toimintaan liittyvä tiedontuotanto ja vaikuttavuuden arviointi.

Tietoon perustuvan sosiaalityön tarve määrittyy myös niillä muutoksilla, joita on tapahtunut professioiden ja poliittisen järjestelmän välisissä suhteissa. Palvelujärjestelmään ja ammatin harjoittamiseen on tuotu taloudellisuuteen ja tehokkuuteen perustuvan ajattelutapa. Äärimmillään on kysymys markkinaliberalistisen toimintamallin tuomisesta julkisiin palveluihin. Sosiaalityön (oman työn) näkyväksi tekeminen sisältää taloudellisuuden ja tehokkuuden näkökulman, mutta samalla luodaan kuvaa työn sisällöistä ja sen vaativuudesta. Sosiaalityön kehittämisyksikössä tapahtuvan tiedonkeruunmallissa taloudellinen näkökulma on yksi näkökulma muiden joukossa. Taloudellisen rationaalisuuden vaatimus sosiaalityössä on toteutettava profession omilla ehdoilla ja eettisillä periaatteilla, jotta talouden näkökulmat eivät saa ylivaltaa sosiaalityön substanssista.

Tietoon perustuvassa lähestymistavassa on kysymys myös mahdollisuuksien tarjoamisesta sosiaalityön ammatin ja sosiaalipalvelujen uudenlaiselle kehittymiselle. Tällaiselle sosiaalityölle on tilaus, koska myös palvelujärjestelmän asettamat vaatimukset edellyttävät näyttöön ja tietoon perustuvaa käytäntöä. Miten voimme kehittää omaa työtämme, jos työmme ei perustu näyttöön ja jäsentyneeseen tietoon yleensäkin? Tavoitteena on saada tiedontuotanto palvelemaan käytäntöä ja sen pohjalta kehittää sosiaalityön käy-

täntöjä. Tiedonkeruuta omasta työstä ja siinä syntyvää jäsentynyttä tietoa voidaan hyödyntää myös yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Välttämättömän näkökulman vaikuttavuuteen tuo myös asiakkaan antama palaute työntekijän työstä ja omasta asiakasprosessista. Asiakkaan kokemustietoa työskentelyprosessista työntekijän kanssa ja siinä syntyvistä auttavista mekanismeista ei voi korvata kenenkään muun toimijan tiedolla.

Vaikuttavuus

Puhuttaessa toiminnan vaikuttavuudesta tarkoitetaan sillä kyseisen toiminnan kykyä saada aikaan muutoksia tietyssä systeemissä tai kohdejoukossa. Vaikuttavuudessa on siis kysymys toiminnan ja muutoksen välisestä kausaalisuhteesta (esim. Paasio 2006, 101–102). Toimintana, jonka vaikuttavuutta halutaan arvioida, voidaan ajatella esimerkiksi sosiaalityöntekijän toteuttamaa interventiota asiakkaan elämään ja toiminnan seurauksena asiakkaan elämäntilanteessa tapahtuvia havaittavia muutoksia. Sosiaalinen maailma, johon myös sosiaalityö kuuluu, on kuitenkin luonteeltaan avoin, jolloin ilmiöiden välinen kausaalisuus ei paljastu pelkästään tapahtumien välisestä peräkkäisyydestä. Tämä realistisen näkemyksen mukainen kausaalisuus on luonteeltaan generatiivista, jolloin muutos selittyy moniulotteisilla mekanismeilla eikä yksinkertaisilla syy–seuraus-suhteilla. Mekanismit puolestaan syntyvät ja toimivat aina mahdollistavissa, ehdollistavissa ja rajoittavissa konteksteissa. Mekanismit toimivat erilaisissa konteksteissa myös keskenään vuorovaikutuksessa. (kts. esim. Korteniemi 2005, 19–21.) Toiminnan vaikuttavuus ei siis paljastu pelkästään havainnoimalla yksinkertaista kausaalisuhdetta intervention ja muutoksen välillä.

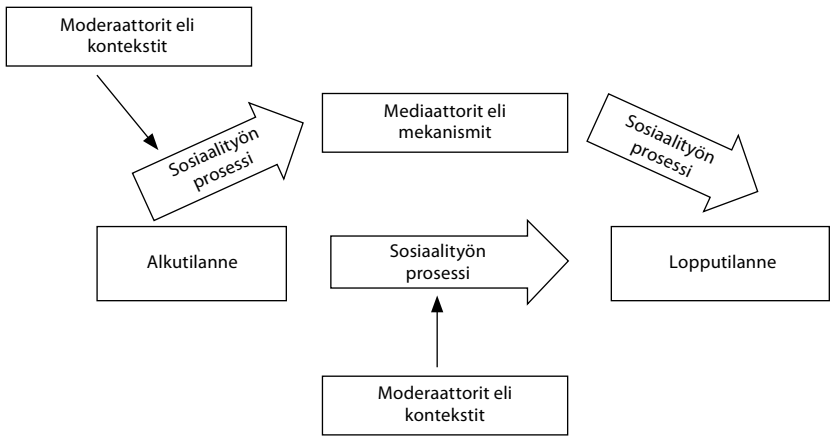
Asiakkaan tilanteen mittaaminen ennen ja jälkeen intervention sekä toteamalla intervention vain toteutuneen ei siis riitä vaikuttavuuden osoittamiseksi. Vaikuttavuuden arvioinnissa pitäisikin päästä kiinni mekanismeihin, joita interventiot saavat aikaan erilaisissa konteksteissa ja jotka mahdollistavat muutoksia asiakkaiden elämässä. Kysymys on interventioiden, kontekstien, mekanismien ja tulosten kokonaisuudesta, missä keskeisiä kysymyksiä ovat: mikä vaikuttaa, mihin vaikuttaa, miten vaikuttaa, milloin vaikuttaa ja millä edellytyksillä vaikuttaa (ks. Pawson & Tilley 1997; Dahler-Larsen 2005).

Realistisen arvioinnin lähtökohdista konteksti on ymmärrettävissä laajana joukkona erilaisia intervention toteuttamisen ja sitä kautta mekanismin syntymisen sekä toiminnan kannalta relevantteja tekijöitä ja olosuhteita (Pawson & Tilley 1997). Konteksti voidaan ymmärtää esimerkiksi toiminnan olosuhteina, sosiaalisina suhteina, normeina, toimijoiden ominaisuuksina ja nykyhetkeen vaikuttavina toimijoiden elämänhistorioina (Korteniemi 2005, 20). Kontekstiin sisältyy siis yksilöllisiä, yhteisöllisiä ja rakenteellisia tekijöitä, jotka ehdollistavat toimintaa ja sen tuloksia. Kontekstin käsite on hyvin lähellä laadulliseksi tai määrälliseksi muuttujaksi määriteltyä moderaattorin käsitettä. Moderaattori säätelee kausaalisuhteen suuntaa ja/tai voimakkuutta (Baron & Kenny 1986, 1174.) Peter Dahler-Larsenin (2005, 13–14) mukaan kausaalisuhteen suuntaa ja voimakkuutta ehdollistavat moderaattorit ilmaisevat eroja esimerkiksi jonkin intervention kohderyhmän jäsenten välillä sekä intervention kontekstien ominaisuuksia. Yksilöllisiin, yhteisöllisiin ja rakenteellisiin tekijöihin liittyvät kontekstit voidaan nähdä laadullisesti ja määrällisesti hahmotettavina kausaalisuhdetta ehdollistavina moderaattoreina.

Interventio voidaan määritellä esimerkiksi menetelmiksi, työskentelymalleiksi, ideoiksi ja resursseiksi. Sen toteuttaminen on aina konteksteihin sidottua toimintaa eikä esimerkiksi jonkin menetelmän teknistä suorittamista tai toistamista. Interventio muodostuukin aina vuorovaikutuksessa asiakkaan ja hänen vastaustensa kanssa (kts. Blom & Morén 2004.) Intervention muodostumiseen vaikuttavat toki muutkin suhteet kuin työntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutus. Voidaan ajatella, että työntekijän tapaan työskennellä sekä asiakkaan tulkintoihin ja merkityksenannon prosesseihin vaikuttavat epäilemättä myös esimerkiksi fyysinen toimintaympäristö kuten toimisto, koti, tai asiakasryhmä sekä asia, jonka parissa työskennellään. Intervention muodostumisessa ei siis ole kysymys pelkästään asiakkaan erilaisiin suhteisiin liittyvistä tulkinnoista ja vastauksista. Myös työntekijä on aktiivisessa suhteessa intervention erilaisiin konteksteihin omine tulkintoineen ja merkityksenannon prosesseineen jopa niin, että intervention konteksti valitaan ja valikoituu erilaisten mekanismien kautta.

Mekanismin käsitteen avulla interventio, konteksti ja tulokset liittyvät yhteen ja auttavat tarkastelemaan vaikuttamisen prosesseja moniulotteisemmin kuin pelkän kontekstitarkastelun avulla. Mekanismi täsmentää inter-

vention logiikan ja kertoo, miten interventio ja tulokset liittyvät toisiinsa erilaisten kontekstuaalisten tekijöiden vallitessa. Mekanismi toimii myös aina ihmisten toiminnan ja tulkintojen kautta. (Pawson & Tilley; Blom & Morén 2004.) Pertti Korteniemi (2005, 21) onkin luonnehtinut mekanismia toiminnan aikaansaamaksi vastakaiuksi osallisissa, mikä liittää yhteen toiminnan kontekstuaaliset tekijät ja yksilöllisen merkityksenannon. Siinä, missä kontekstin käsite yhdistyy moderaattorin käsitteeseen, liittyy mekanismin käsite toiseen generatiivisen kausaalisuuden selittämisessä keskeiseen käsitteeseen, mediaattoriin, joka viittaa kausaalisuhdetta selittävään mekanismiin. Baronin ja Kennyn (1986, 1173) mukaan mediaattorit edustavat generatiivisia mekanismeja, joissa erilaiset tapahtumat ja toiminnat, esimerkiksi interventiot, tulevat toimijoille merkityksellisiksi (mt. 1176) ja saavat intervention toimimaan tietyllä tavalla (mt. 1173). Näin mediaattori toimii mekanismina, joka vaikuttaa toiminnan tuloksiin (Frazier ym. 2004, 116). Selvyyden vuoksi käytämme jatkossa pelkästään kontekstin ja mekanismin käsitteitä.

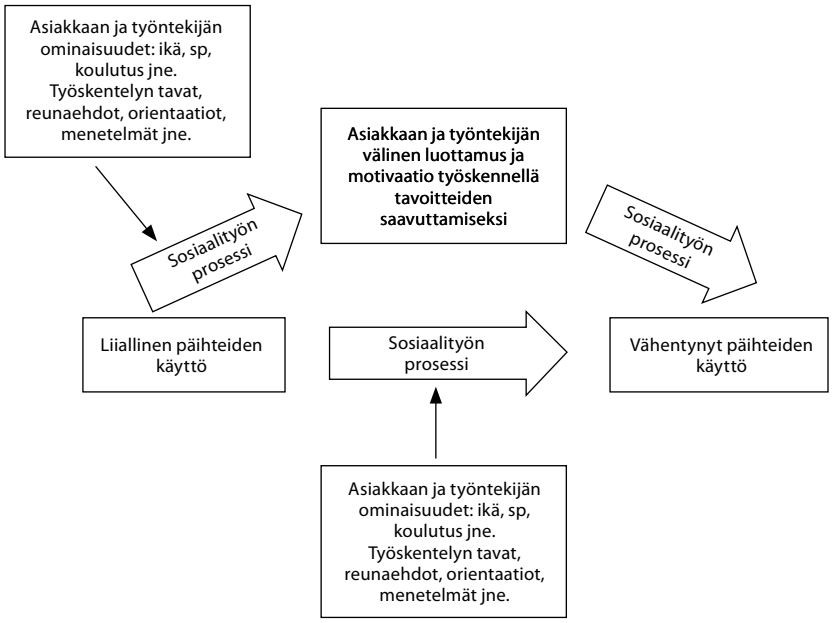
KUVIO 1. Sosiaalityön vaikuttavuuden kokonaisuus.

Kontekstit ja mekanismit eivät välttämättä saa kaikissa tilanteissa samanlaista painoarvoa selitettäessä toiminnan vaikuttavuutta. Pääasiallinen mielenkiinto saattaa kohdistua toiminnan kontekstitekijöihin tilanteessa, jossa intervention ja halutun tuloksen välillä näyttää olevan heikko yhteys, jolloin interventio mahdollisesti vaikuttaa vain joihinkin yksilöihin. Tällaisessa tilanteessa mielenkiinnon kohteena voi olla esimerkiksi intervention kohteena olevien yksilöiden yksilölliset erot toiminnan kontekstuaalisina tekijöinä. Mielenkiinto kohdistuu puolestaan mekanismeihin, kun intervention ja halutun tuloksen välillä havaitaan olevan vahva yhteys ja halutaan päästä selville tuon yhteyden taustalla olevista mekanismeista. (Frazier ym. 2004, 116–117.) Valitsemamme realistisen arvioinnin lähtökohdista kontekseja ja mekanismeja ei kuitenkaan ole syytä tai edes mahdollista käsitellä toisistaan erillisinä tekijöinä. Käytännössä kontekstit ja mekanismit toimivat aina keskenään vuorovaikutuksessa. Kun tilanteessa havaitaan yhteys intervention ja tulosten välillä, on välttämätöntä tarkastella interventioon liittyviä kontekseja ja mekanismeja toisiinsa liittyvinä ja vaikuttavina tekijöinä. Toiminnan kontekstitekijät, kuten asiakkaan ja työntekijän kohtaamisen paikat ja määrät, voivat olla vaikuttamassa siihen, millaisia mekanismeja interventio laukaisee toimimaan. Toisaalta erilaiset mekanismit vaikuttavat myös kontekstitekijöiden mekanismeja laukaisevien merkityksen ja vaikutusten syntyyn. Toisaalta myös aktivoituneen mekanismin toiminta voi vaihdella kontekstitekijöiden muuttuessa saaden aikaan erilaisia lopputuloksia. (ks. Muller ym. 2005, 853–855.)

Jotkin muuttujat voivat toimia sekä kontekstina että mekanismina riippuen ilmiöstä, jota ollaan tutkimassa. Esimerkiksi yksilön saama sosiaalinen tuki voidaan hahmottaa toiminnan kontekstina, joka auttaa interventiota synnyttämään auttavan mekanismin. Yksilön kokemus sosiaalisesta tuesta voi toisaalta olla myös tekijä, joka rakentuu ja muuttuu intervention vaikutuksesta, jolloin sosiaaliseen tukeen liittyvien kokemusten ja merkitysten muutokset toimivat intervention aikaansaamana auttavana mekanismina (ks. Frazier ym. 2004, 116.) Luottamus voisi olla toinen hyvä esimerkki muuttujasta, joka voi toimia sekä kontekstin että mekanismin ominaisuudessa. Luottamus tai kyky luottaa voidaan nähdä yksilön mitattavissa olevana ominaisuutena eli kontekstina, joka vaikuttaa intervention toimivuuden kannalta tärkeän mekanismin syntymiseen ja mahdolliseen muutokseen.

Toisaalta kyky luottaa ja luottamus ovat tekijöitä, jotka rakentuvat intervention kuluessa vuorovaikutuksessa, jolloin luottamuksen rakentuminen on intervention aikaansaama mekanismi. Myös motivaation käsite kuuluu tähän samaan ryhmään. Motivaatio voidaan nähdä sekä yksilön ominaisuutena että myös intervention myötä syntyvänä mekanismina.

Kysymys konteksteista ja mekanismeista ja niiden välisistä suhteista on olennaisen tärkeä suunniteltaessa toimintaa ja kohdennettaessa interventioita sekä rakennettaessa niihin liittyviä arviointiasetelmia ohjelmateorioineen. Interventioon tai toimintaan liittyvien tekijöiden määrittely kontekstiksi tai mekanismiksi voi johtaa hyvin erilaisiin ratkaisuihin toiminnan ohjaamisessa. Valinta sen välillä, edustaako jokin toimintaan liittyvä tekijä kontekstia vai mekanismia, voi toimia asiakkaiden valikoinnin ja poissulkemisen välineenä tai suunnata tarkastelua asiakkaan ominaisuuksien korostamisesta itse toimintaan ja sen synnyttämiin mekanismeihin. Esimerkiksi motivaation määritteleminen asiakkaan ominaisuudeksi voi johtaa tilanteeseen, jossa palvelua suunnataan ainoastaan ennakolta motivoituneiksi määritellyille henkilöille. Motivaation näkeminen asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa syntyväksi ja avun saamista edistäväksi mekanismiksi puolestaan johtaa miettimään kullekin asiakkaalle sopivia ja motivaatiota synnyttäviä interventioita sekä kohtaamisen tapoja ja paikkoja. Lisäksi on tarpeen kiinnittää huomiota työntekijän motivaatioon asiakassuhteen luomisen ja työn onnistumisen välttämättömänä tekijänä. Miten huolehdimme siitä, että työntekijät ovat motivoituneita, innostuneita työstään ja uskovat onnistuvansa siinä? Tavoitteen kiinnostavuus ja onnistumisen todennäköisyys vahvistavat sekä asiakkaan että työntekijän motivaatiota (Ahola 2010).

KUVIO 2. Esimerkki sosiaalityön konteksteista ja mekanismeista.

Lähestymistapamme vaikuttavuuden arviointiin on nimenomaan kehittää työntekijöiden mahdollisuutta positiivisessa mielessä kontrolloida omaa työtään asiakkaidensa parhaaksi. Pelkkä ilmiöiden kuvaaminen ja selittäminen jättävät sekä tiedon että tiedon käyttäjän passiiviseen rooliin haettaessa esimerkiksi muutosta asiakkaiden vaikeisiin elämäntilanteisiin. Toiminnan kontrolloinnin näkökulma tuo tiedon ja sen käyttäjät aktiiviseen rooliin käytännön sosiaalityössä.

Sosiaalityön ohjelmateoriaa rakentamassa

Vaikuttavuuden arvioinnin käytännön toteuttaminen vaatii jäsentynyttä käsitystä arvioinnin kohteena olevasta toiminnasta, jotta arviointikohteelle voidaan esittää oikeita kysymyksiä vaikuttavuuden osoittamiseksi. Tätä jäsentynyttä käsitystä voidaan kutsua ohjelmateoriaksi, jossa ilmaistaan,

miksi ja miten jokin interventio vaikuttaa ja miten se muutetaan tuloksiksi. Realistisen vaikuttavuuden arvioinnin kielellä kysymys on intervention, kontekstien, mekanismien ja tulosten keskinäisen suhteen ilmaisemisesta. (Pawson & Tilley 1997; Dahler-Larsen 2005.) Ohjelmateoria tarkoittaa perusteltuja käsityksiä siitä, miten ja miksi jonkin toimintatavan tai intervention ajatellaan vaikuttavan. Vaikutustapoja erittelemällä voidaan selvittää, mitkä mekanismit ovat toimivia. Ohjelmateoria kuuluu tärkeänä osana vaikuttavuuden arviointiin ja se on luotava, kun arviointikysymys on esitetty. Ohjelmateorian avulla nähdään, mitä on tarkoitus tutkia lähemmin ja missä järjestyksessä. (Dahler-Larsen 2004.)

Ohjelmateoria voidaan laatia erilaisten lähteiden avulla, myös käytäntötiedon avulla sen mukaan, mitkä ovat arvioinnin tekijöiden käsitykset vaikuttavuudesta tai minkälaista kokemustietoa tekijöillä on. Seuraavaksi esittelemässämme sosiaalityön vaikuttavuuden arviointiasetelmassa käytetty ohjelmateoria on rakentunut teoria- ja käytäntötietomme pohjalta. Sosiaalityön määritelmissä työn kohteeksi on hyväksytty vuorovaikutustilanteet ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä. Sosiaalityön tavoitteena on lisätä ihmisten hyvinvointia edistämällä yhteiskunnallista muutosta sekä ihmissuhdeongelmien ratkaisua, elämänhallintaa ja itsenäistymistä. Sosiaalityön prosessi on osa laajempaa sosiaalityön ammatillisten käytäntöjen kokonaisuutta.

Vaikuttavuuden arvioinnin käynnistämisen yhteydessä olemme vahvasti sitoutuneet ymmärtämään sosiaalityön käytännöt prosesseina. Sosiaalityön prosessi voidaan nähdä systemaattisena ja joustavana asiakastyön käytäntönä, joka yhdistää työskentelyn eri vaiheita, toimintoja ja yksittäisiä tekoja yhtenäiseksi, mielekkääksi ja tavoitteelliseksi kokonaisuudeksi. Siinä työskentely etenee sosiaalityöntekijän ja asiakkaan yhteistyöllä asteittain eteenpäin, mutta eteneminen ei ole aina lineaarista vaan usein toiston mahdollistavaa. Sosiaalityölle ominaisen luonteen prosessi saa, kun siinä otetaan huomioon työn yhteiskunnallinen ja sosiaalinen konteksti liitettynä asiakkaan elämäntilanteeseen. (Rostila 2001; Payne 2006; Niskala 2008; Liukko 2009.)

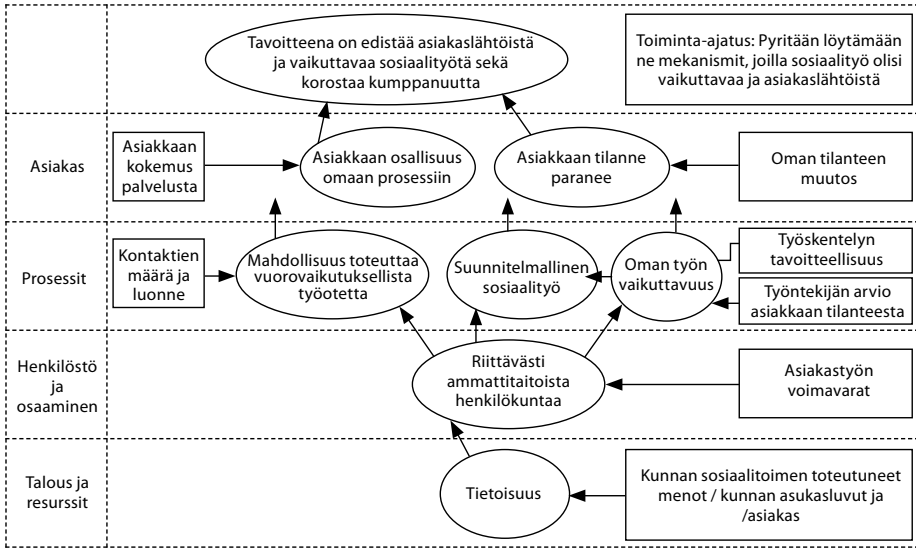
Ohjelmateoria voidaan muodostaa yhdistämällä tietty tapa tehdä asioita vaikutuksiin niin sanotuilla ”jos–niin”-rakenteiden avulla (Paasio 2006). Kysymys on sen hahmottamisesta, mitkä sosiaalityöhön liittyvät tekijät olisi täytyttävä, jotta työ olisi suotuisasti asiakkaiden elämäntilanteisiin vaikuttavaa. Alkuvaiheessa piirsimme ohjelmateoriastamme strategiakartan

ja ilmaisimme sen kielellisesti. Sosiaalityön hahmottomuudesta sekä moniulotteisuudesta johtuen sosiaalityön vaikutusten kuvaaminen yksinkertaisilla kausaalisilla ketjuilla on vaikea tai jopa mahdoton tehtävä. Pyrimmekin tutkimuksellamme vasta löytämään niitä mekanismeja, joilla sosiaalityö olisi vaikuttavaa ja asiakaslähtöistä. Tutkimustamme voidaan pitää eräänlaisena pohjatyönä vaikuttavuuden arvioinnin kehittämiselle. Sosiaalityön hahmottaminen prosessina ei tarkoitakaan sitä, että ymmärtäisimme sen yksinkertaisina kausaalisina syy–seuraus-suhteina. Niin asiakkaiden ongelmat kuin niiden ratkaisut syntyvät erilaisten kausaalisten ryppäiden kautta. Vaikuttavuuden arvioinnissa täytyy ottaa huomioon erilaiset mekanismien ja kontekstien yhdistelmät. Esimerkiksi päihteiden käytön vähentämiseen pyrkivässä työskentelyssä on otettava huomioon asiakkaan päihteiden käytön historia kestoineen (aika), määrineen (käyttökerrat ja käyttöannokset) ja käyttöympäristöineen (paikka, seura, tilanteet). Asiakkaan tilanteen lisäksi työskentelyn vaikuttavuuden kannalta ovat merkityksellisiä myös työntekijän ominaisuuksiin (esim. sukupuoli, ikä, koulutus, persoona, vuorovaikutustaidot, kokemus, arvot ja etiikka) ja työn tekemiseen (esim. tapaamisten määrät ja niihin käytetty aika, paikka, työmenetelmät, palveluorganisaation reunaehdot kuten riittävä ja ammattitaitoinen henkilöstö) liittyvät tekijät. Edellä luetellut tekijät erilaisine variaatioineen saavat aikaan asiakasta auttavia mekanismeja (esim. luottamuksen ja motivaation syntymistä). Erityistä huomiota on kiinnitettävä myös siihen, että asiakkaan elämässä tapahtuvat muutokset eivät ole pelkästään asiakkaan ja sosiaalityöntyöntekijän välisen työskentelysuhteen seurausta. (Korteniemi 2005.)

Ohjelmateoriamme ydinasiat sisältyvät seuraavaan lauseeseen: Vaikuttavan sosiaalityön edellytyksenä on vuorovaikutuksellinen, suunnitelmallinen, asiakasta osallistava työtapa, jonka toteutuksesta vastaa ammattitaitoinen ja riittävä henkilöstö, joka tutkii omaa työtään. Teknisesti jäsensimme ohjelmateoriamme Balanced Score Card -strategiakarttaan, jossa pidetään oleellisina toimintoina strategisten menestystekijöiden valintaa seuraaviin neljään näkökulmaan:

1) asiakas
2) prosessi
3) henkilöstö ja osaaminen
4) talous ja resurssit.

Strategiakartassa (kuvio 3) olemme kuvanneet ne menestystekijät, jotka ovat tärkeitä vaikuttavan sosiaalityön toteutumiseksi. Sosiaalityön tulisi tukea ihmisten selviytymistä ja tarpeen mukaista kokonaisvaltaista elämäntilanteiden muutosta. Työn tulisi perustua yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen sosiaalisten ongelmien tilannearviointeihin ja sitä pitäisi voida tehdä tavoitteellisesti, suunnitelmallisesti ja sellaisin vuorovaikutuksellisin keinoin, jotka aikaansaavat asiakkaissa myönteistä vastakaikua ja voimaantumista.

KUVIO 3. Sosiaalityön ohjelmateorian yksinkertaistettu strategiakartta.

Muutokset asiakkaiden elämäntilanteissa, sosiaalisissa suhteissa ja hyvinvoinnissa tapahtuvat mekanismien välityksellä eivätkä synny interventioista itsestään (vrt. edellä realistinen arviointi). Esimerkiksi asiakkaan kotona vierailua, kotikäyntiä voidaan tarkastella interventiona samoin kuin muitakin asiakkaan kanssa tapahtuvia kontakteja, joita ovat muun muassa puhelu ja toimistolla tapahtuva kohtaaminen. Arvioinnissa pyrimme tunnistamaan niitä mekanismeja, joita esimerkiksi erilaiset kontaktit ja niiden määrät

käynnistävät ja vahvistavat asiakkaissa ja heidän sosiaalisissa suhteissaan. Sosiaalityössä korostuu ihmisen kohtaamisen merkitys, suhdetyö (vuorovaikutus, yhteisöllisyys), vallankäyttö (mahdollistaminen) ja tutkimuksellisen tiedon merkitys (Niskala 2008, 158). Tiedontuotannon avulla pyrimme tunnistamaan sosiaalityöhön liittyviä vaikuttavia mekanismeja.

Analysoidun empiirisen aineiston perusteella laatimamme ohjelmateoria näyttäisi olevan oikean suuntainen. Aineiston perusteella ei päästä kuitenkaan kovin tarkkaan käsitykseen sosiaalityön auttavista mekanismeista. Voimme kuitenkin tarkentaa ohjelmateoriaamme ja esittää perusteltuja käsityksiä tiedon tuottamiseksi jatkossa. Osittain tiedon keräämisen rajauksia tehtiin tietoisesti, jotta työntekijät saataisiin motivoitua tiedon tuottamiseen ja oman työnsä tutkimiseen eikä se muodostuisi työntekijöitä rasittavaksi velvollisuudeksi. Näin valittiin vain muutamia mittareita ja pois jätettiin esimerkiksi asiakasta koskevat taustatiedot.

Lopuksi

Näillä Lapissa tehdyillä vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleilla ei vielä päästy kovinkaan pitkälle sosiaalityön vaikuttavien mekanismien paljastamisessa. Edelleen on ratkaistavana paljon tietoon liittyviä kysymyksiä. Sosiaalityön vaikuttavien ja asiakasta auttavien mekanismien todentamisessa ja sitä kautta myös sosiaalityön itseymmärryksen kasvattamisessa tarvitaan laaja-alaista ja monipuolista tiedon tuotantoa ja analysointia. Nyt toteuttamamme tutkimuksen keskiössä on ollut asiakkaiden ja työntekijöiden arjen asiakastyössä tuottama määrällinen aineisto, mikä edustaa yhtä välttämätöntä osaa sosiaalityön tiedon tuotannossa. Sosiaalityön vaikuttavat mekanismit eivät kuitenkaan paljastu pelkistä numeroista. Määrällisten aineistojen lisäksi tarvitaan myös laadullisia aineistoja, joita asiakkaat ja työntekijät tuottavat keskinäisissä kohtaamisissaan esimerkiksi asiakaskertomuksiin kirjattuina teksteinä. Arjen asiakastyö asettaa rajoitteita laajoihin aineistoihin perustuvan työntekijän ja asiakkaan toteuttaman käytäntötutkimuksen toteuttamiselle. Tutkimukseen liittyvässä tiedon tuottamisessa ja analysoinnissa myös tutkijan positio suhteessa tutkittavaan ilmiöön on aina mahdollistavan lisäksi rajoittava. Tämä koskee niin sosiaalityön asiakasta ja työntekijää kuin käytäntöjen ulkopuo-

lelta tulevia tutkijoita. Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa tarvitaankin useista eri näkökulmista ja eri toimijoiden tuottamaa tietoa.

Erityistä huomiota on kiinnitettävä asiakkaiden omiin arvioihin työn vaikuttavuudesta ja elämäntilanteiden muuttumisesta pitkäkestoisesti. Tämä edellyttää, että asiakkaan tilanteesta kerätään tietoa tapauskohtaisesti koko asiakasprosessin ajan. Sekä asiakkaan että työntekijän keräämä tieto on pystyttävä identifioimaan yksittäiseen asiakkaaseen ja eri lähteistä saatava tieto tulee yhdistää keskenään. Jatkossa erityisenä haasteena on hahmottaa kokonaisvaltaisesti asiakkaan elämäntilanne sekä eri palveluiden käyttö. Pelkästään sosiaalipalveluita tarkastelemalla ei päästä käsitykseen hyvinvointipalveluiden vaikuttavuudesta eikä niiden taloudellisista vaikutuksista ja vaikuttavuudesta. Tämä edellyttää eri hallinnonalojen palveluiden käytöstä saatavan asiakaskohtaisen tiedon yhdistämistä. Yksittäisen ihmisen elämä muodostaa kokonaisuuden, jota ei voi pilkkoa palvelujärjestelmän eri sektoreiden mukaan.

Asiakastyön tasolla on tehtävä näkyväksi työhön liittyvät orientaatiot sekä työskentelyssä käytettävät menetelmät ja työvälineet. Nämä tekijät on pystyttävä yhdistämään asiakastasolla toteutuneisiin vaikutuksiin, mikä edellyttää työn tarkkaa dokumentointia. Tämä asettaa erityisiä vaatimuksia asiakastietojärjestelmille sekä tiedon keräämisen että analysoimisen näkökulmasta.

Sosiaalityön ymmärtämisen kannalta olisi erittäin tärkeää tuntea oma paikallinen elinympäristö ja työn tekemisen konteksti. Kunnan väestö- ja palvelurakenne, taloudelliset voimavarat sekä käytettävissä olevien henkilöstöresurssien määrä ja laatu ovat määrittämässä vaikuttavan työn reunaehtoja ja otettava arvioinnissa huomioon. Asiakasprosesseista kerätty tieto täytyy yhdistää edellä mainittuun kontekstitietoon.

Sosiaalityön vaikuttavien ja asiakasta auttavien mekanismien todentamisessa sekä sosiaalityön itseymmärryksen kasvattamisessa tarvitaan laajaalaista ja monipuolista tietoa ja sen analysointia. Toteuttamamme empiirisen tutkimuksen keskiössä on ollut asiakkaiden ja työntekijöiden arjen asiakastyössä keräämä määrällinen aineisto, mikä edustaa yhtä välttämätöntä osaa sosiaalityön tiedon tuotannossa. Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa tarvitaan tietoa useista eri näkökulmista ja eri toimijoiden tuottamana.

Lähteet

Ahola, Tapani (2010) Terapeuttiset menetelmät ihmissuhdetyössä. Luento Lapin yliopistolla 15.3.2010.

Arnkil, Tom Erik & Seikkula, Jaakko & Arnkil, Robert (2005) Hyvien käytäntöjen tutkittavuudesta, siirrettävyydestä ja jatkuvuudesta. Yhteiskuntapolitiikka Vol. 70, No 6, 639–649.

Baron, Reuben M. & Kenny David M. (1986) The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations. Journal of Personality and Social Psychology. Vol 51, No. 6, 1173–1182.

Blom, Björn & Morén, Stefan (2004) Att förklara mänsklig förändring – om att öppna den svarta lådan vid utvärdering av socialt arbete. http://www.svuf.nu/konferensen2004/papers/k2_bjorn_blom.pdf (27.6.2007)

Chen, Huey-Tsyh (2005) Practical Program Evaluation. Assessing and Improving Planning, Implementation and Effectiveness. Thousand Oaks: Sage Publications.

Compton, Beulah R. & Galaway, Burt & Cournoyer, Barry R. (2005) Social Work Processes. Seventh Edition. Belmont: Thompson Learning Academic Resource Center.

Dahler-Larsen, Peter (2005) Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt, Menetelmäkäsikirja. Helsinki: Stakes.

Fook, Jan (2004) What Professionals Need from Research. Beyond Evidence-Based Practice. http://www.gptsw.net/papers/8_06/fookebp.pdf (2.7.2007)

Frazier, Patricia A. & Tix, Andrew P. & Barron, Kenneth E. (2004) Testing Moderator and Mediator Effects in Counseling Psychology Research. Journal of Counseling Psychology. Vol, No. 1, 115–134.

Gould, Nick (2006) An Inclusive Approach to Knowledge for Mental Health Social Work Practice and Policy. British Journal of Social Work. Vol 36, 109–125.

Kemppainen, Tarja & Kostamo-Pääkkö, Kaisa & Niskala, Asta & Ojaniemi, Pekka & Vesterinen, Kerttu (2010) Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleet Lapista. Tutkimus sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuudesta. Julkaisuja 32. Rovaniemi: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Kjørstad, Monica (2008) Opening the Black Box. Mobilizing Practical Knowledge in Social Research: Methodological Reflections based on a Study of Social Work Practice. Qualitative Social Work. Vol. 7, No. 2, 143–161.

Korteniemi, Pertti (2005) Realismi ja realismin sovellus. Teoksessa Julkunen, Ilse & Lindqvist, Tuija & Kainulainen, Sakari (toim.) Realistisen arvioinnin ensi askeleet. Helsinki: Stakes, FinSoc. Työpapereita 3, 17–33.

Korteniemi, Pertti & Kotiranta, Tuija & Kivipelto, Minna (2011) Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin kehittäminen. Tässä teoksessa.

Lindqvist, Tuija (2005) Johdatus tapauskohtaiseen ja realistiseen arviointiin. Teoksessa Julkunen, Ilse & Lindqvist, Tuija & Kainulainen, Sakari (toim.) Realistisen arvioinnin ensiaskeleet. Helsinki: Stakes, FinSoc. Työpapereita 3, 13–16.

Liukko, Eeva (2009) Perussosiaalityön mahdollisuuksia – helsinkiläisten projektien näkökulmia sosiaalityön ammatillisiin käytäntöihin. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Valtiotieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsingin yliopisto.

Marsh, Peter & Fisher, Mike (2005) Developing the evidence base for social work and social care practice. Using knowledge in social care. Report 10. Social Care Institute for Excellence.

Marsh, Peter & Fisher, Mike (2008) The Development of Problem-Solving Knowledge for Social Care Practice. British Journal of Social Work. Vol 38, 971–987.

Muller, Dominique & Judd, Charles M. & Yzerbyt, Vincent Y. (2005) When Moderation Is Mediated and Mediation Is Moderated. Journal of Personality and Social Psychology. Vol. 89, No. 6, 852–863.

Niskala, Asta (2008) Salatusta suhteesta kahden kimppaaan – analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta. Acta Universitatis Lapponiensis 150. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Osmond, Jennifer (2006) Knowledge Use in Social Work Practice: Examining its Functional Possibilities. Journal of Social Work. Vol. 6, No. 2, 221–237.

Paasio, Petteri (2006) Yleinen ja erityinen viitekehys arvioinnissa. Hallinnon tutkimus 3. Arvioinnin teemanumero, 92–107.

Parton, Nigel (2008) Changes in the Form of Knowledge in Social Work: From the 'Social' to the 'Informational'? British Journal of Social Work. Vol. 38, 253–269.

Pawson, Ray & Boaz, Annette & Grayson, Lesley & Long, Andrew & Barnes, Colin (2003) Types and quality of knowledge in social care. Knowledge review 3. Social Care Institute for Excellence.

Pawson, Ray & Tilley, Nick (2007) Realistic Evaluation. http://dprn.fss.uu.nl/Realistic%20Evaluation.pdf (11.6.2007).

Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997) Realistic Evaluation. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

Payne, Malcolm (2006) What is professional social work. Second edition. London: The Policy Press.

Pohjola Anneli (2012) Tutkimukseen perustuva vaikuttavuus. Tässä julkaisussa.

Rajavaara, Marketta (2007) Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Kelan tutkimusosasta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84.

Rostila, Ilmari (2001) Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: SoPhi.

Trevithick, Pamela (2008) Revisiting the Knowledge Base of Social Work: A Framework for Practice. British Journal of Social Work. Vol. 38, 1212–1237.

Webb, Stephen A. (2001) Some considerations on the validity of evidence-based practice in social work. British Journal of Social Work Vol. 31, No. 1, 57–79.